

Ioan Godea

BÂRSA
comună din Țara Zărandului
- monografie -

La realizarea acestei monografii au mai contribuit: BRIHAN I. Ilarie; CACIORA Andrei; CIEV Avram; COLTA Elena Rodica; CRIȘAN Ioan; GREC Ana; JIREGHIE Virgil; LASCU Alexandru; OARCEA Felicia Aneta, POPOVICI Ioan; SA-BĂU Sorin; TIȚIRIGĂ Cătălin; VICAR Viorel

Ediție îngrijită de Elena Rodica Colta

Design copertă: Adrian Buzaș

Tehnoredactare: Rely Tarniceri

Ioan Godea

BÂRSA

comună din Țara Zărandului

- monografie -

Arad, 2012

CUVÂNT ÎNAINTE

Începând cu anul 1990, când consătenii mei mi-au încredințat funcția de primar al comunei Bârsa, mi-am eșalonat etapele de schimbare în bine a celor 4 așezări (Bârsa, Hodiș, Aldești și Voivodeni), evident în funcție de priorități dar și de resursele financiare ale unei comune mai mici, fără mari contribuabili la finanțele generale.

Aveam să mă confrunt, împreună cu Consiliul Popular al Comunei, cu lichidarea patrimoniului fostelor CAP-uri, veritabile colhozuri de tip comunist.

Pasarela peste Crișul Alb, care permite accesul spre fabrica de cărămidă unde lucrau destui bârsani, era într-o avansată stare de degradare. În scurt timp a fost reparată.

Sistemul de aducțiune a apei potabile, pe tronsonul Buteni-Bârsa, era în multe privințe depășit. Nu mai era vreme de așteptat. A fost reparat.

Biserica ortodoxă, una din cele mai frumoase edificii de cult din Valea Crișului Alb, cu o frumoasă frescă, în loc să fie vizitată rămăsese în beznă. Am schimbat sistemul de iluminat astfel încât azi monumentul se poate vedea de la mari depărtări.

La marginea localității Bârsa curge Valea Hodișului ce-și duce apele din Munții Zărandului spre Crișul Alb. Trăisem în vremea copilăriei mele de bârsan experiențe triste, când apele și puhoaietele se revărsau peste ogoarele oamenilor. Recoltele erau compromise, suferințele fără margini. Se impunea, astfel, decolmatarea văii, curățirea malurilor, flui-

dizarea curgerii apei. Consilierii au înțeles prioritatea așa încât propunerile mele în direcția asta s-au materializat.

Nu sunt foarte mulți tineri în comună, dar indiferent câți sunt ei au dreptul să-și petreacă timpul liber în comuniune culturală. Căminul cultural, care odinioară răspundea nevoilor culturale ale bărsanilor a devenit un spațiu trist, depășit dacă nu chiar anacronic prin subdotare. Sfătuindu-mă cu intelectualii, am decis în cele din urmă să purcedem la organizarea unui festival folcloric anual sub genericul „*Flori de Sânzienie*”. Scena în aer liber de la „Râpa cu salcâmi” este locul unde în fiecare vară, se adună toți fii satului.

Școala și biserica stau mereu în atenția primăriei. Am modernizat spațiile social-sanitare ale școlii și-am construit din temelie una dintre cele mai moderne grădinițe de copii din județul Arad. Importante sume de bani au fost orientate către bisericile ortodoxe din Aldești și Bârșa și către biserica baptistă din Bârșa.

Un spațiu sportiv de înaltă ținută se va realiza între școală și primărie prin demolarea unor construcții vetuste ca să lase loc unei baze sportive atât de mult dorită de elevii și tinerii Bârsei.

Am început deja modernizarea căminului cultural ce va avea o nouă sală cu funcțiuni polivalente, bibliotecă, bucătărie și alte dotări.

Ulițele așezărilor noastre se vor moderniza. Am început deja cu fundațiile, vom continua cu reabilitarea tuturor podurilor și podețelor, refacerea integrală a unor lungi trotuare pentru ca în cele din urmă să putem demara acțiunea de asfaltare etapizată a drumurilor concomitent cu atacarea lucrărilor de canalizare pe baza unor proiecte integrate, deja întocmite prin absorbția unor fonduri europene, guvernamentale și județene.

Eu sunt fiu al acestei comune și am datoria să mă comport fără emfază și fără fanfaronadă cu fiecare cetățean așa cum eu aș dori să se comporte alții cu mine în calitate de sătean atent la nevoile mereu crescânde ale comunității față de aleșii ei.

Și mă mândresc cu realizările mele care nu sunt altceva decât parte din eforturile celor care, prin banul public vor să contribuie, cinstit și sincer, la progresul uneia din cele mai frumoase comune din Țara Zarandului. Monografia realizată de domnul profesor univ. dr. Ioan Godea nu este altceva decât o pilduitoare carte de înțelepciune pentru generațiile ce vor veni.

Avram Ciev - primar

CÂTEVA MOMENTE MEMORABILE DIN ISTORIA COMUNEI

- 1755 – La Voivodeni este menționată o „*biserică de lemn veche*”, cu hramul *Întâmpinarea Domnului*. O altă biserică de lemn este amintită într-o însemnare din anul 1793, făcută pe *Penticostarionul* tipărit la Blaj în 1768. Aceasta avea hramul *Sf. Ioan Botezătorul*. În 1858 a fost sfințită o altă biserică, tot de lemn, cu hramul celei vechi. Aceasta a fost demolată în anul 1902, concomitent cu ridicarea bisericii de zid, sfințită la 7 decembrie 1903.
- 1813 – Este menționată existența școlii din Bârsa. În 1826, în vremea învățătorului Teodor Mihulin, a fost construit un local de școală. În Aldești și Voivodeni exista o școală comună, care în anul 1888 îl avea ca învățător pe Ioan Moldovan; o nouă școală s-a construit la Aldești în 1891. La Hodiș era școală în 1850 iar în 1861 a fost construit un nou local de școală de către învățătorul Vasile Bercea.
- 1863 – Pe locul unde azi se află „utilajele” S. C. SegroCom S.R.L. se mai văd urme din zidurile fostei fabrici de spirt, înființată la Bârsa, în 1863.
- 1864 – S-a zidit biserica *Buna Vestire* din Aldești.
- 1906 – Kadar Iosif cumpără, prin șantaj, perimetrul de hotar numit „Pusta” de la un urmaș al moșieresei Reghina Roth. În felul acesta localitatea Bârsa este înconjurată de moșia lui Kadar, care mai avea aici și moara de apă, grajduri multe, o magazie de cereale. Magazia (sau „găbănașul”) a fost cumpărată de stat în anul 1937 și transformată în școală. În anul 1921 o bună parte din pământul lui Kadar este preluat de stat care îi împroprietărește pe țărani. O altă parte din pământul acestei moșii fusese cumpărat spre a se construi în 1890 una din cele mai mari fabrici de cărămidă din Transilvania (cu un turn înalt de 20 m) și care funcționează și în prezent. La această fabrică au lucrat sute și sute de bârsani.

- 1918 – „*La 5 noiembrie 1918 locuitorii din Voivodeni au plecat la administratorul domeniului din Aldești ca să-și primească ovăzul conform înțelegerii stabilite dinainte. Au sosit însă jandarmi și soldații din garda Acel. Au fost împușcați douăzeci și doi de oameni, între care și Maria Bătrâna de numai șase anișori.*” (Iulian Negrilă, *Martiri ai Marii Uniri*).
- 1918 – La 26 octombrie 1918, locuitorii din Bârsa au luat parte la o adunare la Ineu unde au fost aleși delegații pentru a participa la Adunarea de la Alba Iulia. La Muzeul Unirii din Alba Iulia, se află mai multe documente în „Fondul Unirea cea Mare”. Sub numărul de inventar 885 se află Raportul pretorului din Ineu referitor la prăbușirea administrației austro-ungare în aceste părți. Rezultă din raport hotărârea locuitorilor din comuna Bârsa de a lichida cu trecutul. Pretorul spunea: „*Îmi declin răspunderea privind executarea ordinelor emanate de la autoritățile superioare. Am trei comune în care notarul nicidecum nu se poate întoarce. Acestea sunt: Ineu, Bocsig, Seleuș-Cighirel. Comuna Bârsa nu acceptă nici un fel de notar.*” Documentul este semnat la 27 noiembrie 1918. La 28 octombrie 1918 a luat ființă Garda Națională, care se ocupa cu ordinea. Numai că nici după Unirea din 1918 lucrurile nu s-au liniștit. În aprilie 1919 bandele comuniste conduse de Bela Kun au intenționat să pătrundă în Depresiunea Zarandului, pe Valea Crișului Alb, spre Hălmagiu. Locuitorii din Bârsa au încercat să împiedice această înaintare. La îndemnul căpitanului Barbu, voluntari din Șiria și Bârsa având în frunte pe preotul Ioan Popovici și pe un fost plutonier din armata austro-ungară, pe nume Petru Luștea¹, au chemat sătenii la rezistență. Au scos șinele de la calea ferată de pe teritoriul Bârsei spre a împiedica accesul trenului spre defileul Crișului Alb. Apoi s-au retras spre Gurahonț-Hălmagiu luând legătura cu armata română care înainta din direcția Deva-Brad. La sfârșitul lunii aprilie 1919 armata română a intrat în Bârsa prin *Regimentul 2 Vânători*, ungurii fiind puși pe fugă.
- 1930 – S-a construit biserica *Adormirea Maicii Domnului* din Hodiș, preot fiind Gheorghe Nerița.

¹ S-a născut în Bârsa la 4 noiembrie 1888. A decedat și a fost înmormântat în Arad la 14 decembrie 1951. Era fiul lui Pavel Luștea și al Floarei Giurgiu

- 1940-1945 – În cel de al doilea război mondial au căzut în lupte 40 bărbați din Bârsa. Alții au fost răniți și mutilați pentru tot restul vieții.
- 1954 – La 20 ianuarie 1954 la Bârsa s-a aprins primul bec electric.
- 1958 – S-a construit clădirea pentru dispensarul comunal (din inițiativa primarului Zaharia Grec).
- 1960 – S-a început colectivizarea forțată a agriculturii în comuna Bârsa. S-a finalizat în 1962. Cooperativa a fost desființată în decembrie 1989.
- 1978 – S-a înființat la Bârsa centrala telefonică a comunei; s-a construit puntea metalică; s-a construit un bloc cu 4 apartamente și un magazin universal.
- 1979-1980 – Se introduce apa curentă grație unui memoriu înaintat forurilor politice de la București de către primarul Zaharia Grec. În urma aceluia memoriu primarul Grec Zaharia a fost destituit din funcție². Dar apa a fost adusă pe conducte și curge și azi.
- 1989 – S-a construit la Aldești puntea metalică peste Crișul Alb.
- 2006 – Duminică, 17 decembrie 2006, a fost „zi de aleasă sărbătoare pentru cei 420 de credincioși ortodocși din Parohia Aldești, dar și pentru creștinii din zonă care au ținut să fie prezenți la slujba de binecuvântare a lucrărilor la noua biserică. De dimineață, sute de oameni, de la copii la vârstnici, și un ales sobor de preoți l-au întâmpinat pe Chiriarhul locului. Cuvântul de binecuvântare a fost rostit de protopopul Beni Ioja. P.S. dr. Timotei Sevcicu, episcop al Aradului, a mulțumit credincioșilor pentru primirea făcută și copiilor pentru florile oferite după care s-a început slujba de sfințire cu înconjurul bisericii în procesiune și opriri în cele patru laturi unde au fost citite scurte ectenii. Apoi s-a intrat în noua biserică...
- Ideea construirii acestei biserici a fost lansată de vrednicul preot Ioan Iercoșan în 1987 pentru că cea veche, ridicată în 1864, nu mai rezista. Dar începerea lucrărilor s-a făcut abia în anul 1992, când s-a pus piatra de temelie (în ziua de 14 septembrie de „Înălțarea Sf. Cruci”). Zidirea a început în 1994 și s-a terminat în anul 1999. Acoperișul s-a pus în 2002, turlele s-au ridicat în 2004. În acest an s-a finalizat tencuiala interioară (meșteri fiind zidarii familiei Rus).

² Dr. Ilarie I. Brihan, *Monografia sanitară...*, p.35

După ce a fost oficiată și sfințirea lucrărilor interioare s-a continuat cu Sfânta Liturghie Arhierescă. În final, pentru chivernisirea lucrărilor, preotul paroh Ioan Iercoșan a primit senghelia de iconom și însemnele rangului.

Dar mai presus de toate, Prea Sfântitul Episcop, dr. Timotei Seviciu a lăudat jertfelnicia credincioșilor din parohie dorindu-le sănătate ca să poată continua desăvârșirea sfântului lăcaș cu tencuiala exterioară și pictura bisericii.”³

- 2007 – Se inaugurează la Bârsa o nouă și modernă construcție pentru grădinița de copii.
- 2009 – Au început lucrările de modernizare a centrului de comună la inițiativa primarului Avram Ciev (drumuri, canalizare, centrul civic, primăria, școala, căminul cultural etc.).

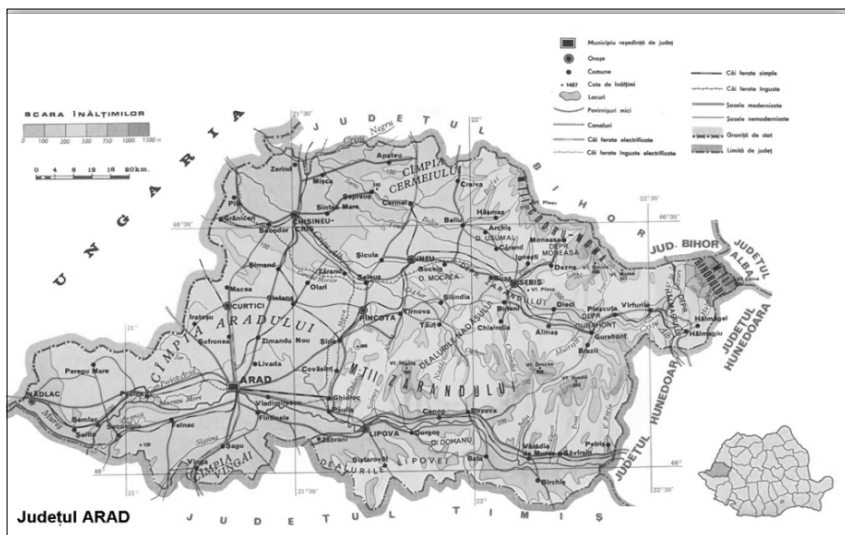
³ Vasile Filip, *Binecuvântare arhierescă*, în *Adevărul*, Arad, 18 decembrie 2006, p.12

Capitolul I. CADRUL GEOGRAFICO-NATURAL

Localitatea Bârsa este situată în partea de est a județului Arad, la o distanță de 76 de km de municipiu Arad, la numai 5 km de orașul Sebiș.

Teritoriul comunei ocupă o suprafață administrativă de 5174 ha (48,6 km²) și este așezată în Depresiunea Zărand, depresiune care face parte din seria bazinelor neogene a Depresiunii Panonice, care pătrund adânc de la vest spre est, îngustându-se mereu sub formă de goluri spre interiorul Munților Apuseni.

În componența comunei intră satele: Bârsa-reședința comunei, Aldești, Hodiș și Voivodeni. Față de reședința comunei cel mai depărtat este satul Hodiș la 4,5 km iar cel mai apropiat este satul Aldești la 3 km. Astăzi vatra satelor este: 76 ha Bârsa, 38 ha Aldești, 30 ha Hodiș, 21 ha Voivodeni.

Harta fizică a județului Arad. Bârsa, localitate din inima Țării Zărandului.

În partea sud-estică și sudică, comuna se învecinează cu localitățile Buteni și Cuied (relieful este mai înalt; dealurile cuprind circa 80% din suprafață), în vest și nord-vest cu localitățile Mănerău și Bocsig; în nord cu partea joasă a localității Cărand (centru de comună), în nord-est și est cu localitățile Prunișor și orașul Sebiș. Teritoriul face parte din Câmpia Crișului Alb (Depresiunea Zărand) corespunzător celei mai bune zone pentru agricultură.

Cadrul geografic

Depresiunea Zărandului, s-a format ca o regiune de mare scufundare tectonică și a fost umplută cu depozite cretacice, terțiare și cuaternare. Depresiunea este așezată de o parte și alta a Crișului Alb, având în spre Câmpia Tisei, pe linia Măderat-Mocrea-Beliu, o lățime de 44 km iar la Gurahonț se reduce la valea strimță a Crișului.

Este încadrată de masive muntoase ale Munților Apuseni: la N. Munții Codru Moma și Munții Bihorului; la E. Munții Crascăului și Metaliferi iar la S, Munții Metaliferi și Munții Zărandului - reprezentați prin culmile Highiș și Drocea. Munții care înconjoară această depresiune au o înălțime mijlocie, cea mai mare o găsim în Munții Bihorului - Cucurbăta Mare 1.848. În depresiuni altitudinea coboară până la 200 m.

Depresiunea Zărandului - Țara Zărandului este împărțită în trei depresiuni mai mici, a Almașului, Hălmagiului și Bradului. Acestea sunt separate prin praguri înalte alcătuite din roci vulcanice pliocene, fe-struite de frumoase defilee epigenetice.

Relieful

Relieful este unul de câmpii montane cu văi largi, cu terase etajate, alcătuite de prundișuri și locuri nisipoase și întinse conuri de dejecție cu o mare bogăție de ape.

Aspectul este de amfiteatru deschis spre nord-vest și vest, ce permite pătrunderea maselor de aer mai umede din vest. Localitatea Bârsa este așezată la o altitudine de 247 m.

Bârsa. Vedere generală dinspre S-E

Structura geologică

Sub raport stratigrafic depresiunea Zărandului este destul de complexă. A luat naștere în tortonian, prin scufundarea lentă a unui masiv hercinic, constituit din șisturi cristaline. Face parte din seria golurilor de subsidență miopliocenă. Peste cristalin, situat la circa 1000 m adâncime, stau discordonat și transgresiv formațiunile sedimentare ale panonianului și cuaternarului. Cuaternarul are o grosime începând de la suprafață de circa 250 m și este alcătuit din formațiuni lacustre și fluviative prezentând o stratificație în suprafață de natură încrucișată, tipică formațiunilor din conurile de dejecție. Cuaternarul este constituit din pietrișuri și bolovănișuri în masa de nisipuri cu intercalații de argile și prafuri argiloase.

Formațiunile care apar aici sunt granite și șisturi cristaline, depozite carbonifere permiene, triasice, care formează rama de sud a depresiunii sau sub formă de insule de interior, depozite tortoniene, sarmațiene pliocene, cuaternare care formează materialul de umplutură. În mijlocul depresiunii se ridică câteva formațiuni de andezite, dealul Mocrea, dealul de la Pâncota și dealul de la Sebiș.

Regiunea este formată prin urmare din roci sedimentare, permie-ne, carbonifere, mezozice și roci eruptive de vârstă paleozoică superioară.

De-a lungul anilor relieful întregii depresiuni s-a schimbat la înfățișare. Factorii care au contribuit au fost în mare măsură factori atmosferici, aerul și în special apa.

Procesele de eroziune se pot observa foarte bine. Malul stâng al Crișului Alb este înalt abrupt pe când malul drept este la același nivel cu albia râului. Pe acest mal se depun continuu formațiunile aduse de apa râului. Rezultatul acestei eroziuni se mai poate vedea și în relieful de acumulare format de Crișul Alb și afluenții săi, în terasele și piemonturile formate de acestea.

De-a lungul anilor râul și-a schimbat cursul, se poate astăzi observa o veche albie a râului așezată mai la sud de actuala albie.

Solurile

În regiune se găsesc soluri brune de pădure, podzoluri și soluri de luncă.

Solurile brune de pădure au un profil slab diferențiat colorat, brun sau brun gălbui cu nuanțe de obicei mai închise în orizontul superior din cauza prezenței humusului. Structura orizontului **A** este glomerulară colțurată, spre adâncime elementele structurale se măresc treptat și în orizontul **B** structura devine nuciformă sau chiar nuciformă prismatică. Se trece apoi la structura rocii mame. Complexul argilo-humic al solului este practic saturat cu baze sau slab debazificat și reacția este neutră sau slab acidă pe întregul profil.

Solurile acestea au o fertilitate mijlocie în agricultură. Ele au nevoie de îngrășăminte azotoase și fosfatice în cantitate mai mică. Sunt prielnice pentru cultura cerealelor și pentru cultura plantelor industriale (floarea soarelui, sfeclă de zahăr, cânepă, in), a plantelor alimentare și a celor de nutreț. Se întâlnesc pe aceste soluri și fânețe naturale. Solurile podzolice ce se găsesc în partea de S a satului au o fertilitate naturală mică, ele au nevoie de o mai mare cantitatea de îngrășăminte azotoase. Îngrășămintele potasice nu sunt necesare decât în cazuri speciale. De regulă sunt necesare amendamentele calcaroase.

Solurile podzolice au provenit prin spălarea solurilor brune de pădure. Sărurile greu solubile (carbonații) au fost spălate profund și au fost transportate odată cu apa de infiltrație. Ca urmare a acestui fapt în com-

poziția globală a solului se constată îmbogățirea cu S și O₂ și sărăcirea în oxizi de fier, aluminiu, calciu și mangan a orizontului A în comparație cu partea mijlocie și cea inferioară a profilului. Din această cauză sunt necesare îngrășăminte calcaroase și azotoase.

Pe cele două maluri ale Crișului pe o fâșie îngustă se întind solurile aluvionare de luncă, argilose. Aici se poate întâlni o bogată vegetație de fâneață umedă. Aceste soluri fiind în apropierea apelor pot fi irigate și sunt intens folosite în legumicultură. În prezent în regiunea studiată se găsesc suprafețe de teren care pot fi incluse în suprafața agricolă prin lucrări de desecări și îndiguiri.

Clima

Clima este temperat-continentală cu influențe mediteraneene, cu cele 4 anotimpuri repartizate aproximativ egal de-a lungul anului. Lanțul de munți din nord-est feresc zona de nuanțe excesive ce caracterizează partea de sud-est a țării, valorile temperaturilor fiind ușor atenuate comparativ cu ale acestor zone.

Vara temperatura aerului trece de 20°. În timpul iernii temperatura variază având ca valori medii între zero și 8°.

Temperaturile maxime înregistrate au fost de +34°, +39° vara și -27°, -28° iarna.

Anul 2007 a fost foarte secetos în întreaga țară. La noi în zonă luna iunie a fost mai puțin secetoasă, seceta accentuându-se în lunile iulie și august, ajungând la o temperatură de până la 38°-39° C la umbră.

Predomină vânturile din sectorul nord-vest.

Precipitațiile

Precipitațiile sunt destul de abundente, fiind cuprinse între 600 și 750 mm. Cad precipitații 116-130 de zile pe an, fiind abundente în lunile mai-iunie.

Primele ninsori cad de obicei la începutul lunii noiembrie, primul strat de zăpadă depunându-se în luna decembrie. Aici predomină vânturile din sectorul nord-vest.

Rețeaua hidrografică

Zona are o rețea hidrografică destul de densă fiind evaluată între 0,7 și 0,9 km pe km².

Apele de adâncime au un caracter ascensional sub presiune hidrostatică. Se găsesc în această regiune și izvoare minerale carbogazoase.

Rețeaua hidrografică este bine reprezentată în partea joasă prin Crișul Alb, Teuz, Valea Hodișului (numită în unele hărți vechi topografice militare Valea Clocașului) și Canalul Morilor.

În partea de N a comunei curge Crișul Alb râu care izvorăște din Munții Metalici. Râul are o alimentare relativ bogată provenită din ploii. Pe teritoriul comunei în Crișul Alb se varsă Valea Hodișului care curge din direcția V- E înconjurând satul pe la S îndreptându-se apoi spre N. Râul are o vale largă, are o proprietate erozivo-acumulativă. Acest proces de eroziune se poate vedea în terasele râului.

De-a lungul Crișului Alb se găsesc cinci terase, comuna Bârsa fiind așezată pe terasa a treia (5-80 m). Crișul Alb prezintă un sistem asimetric de terase în sensul că sunt dezvoltate în special pe partea stângă, începând de la ieșirea lui din cheile de la Joia Mare și până la sud de Ineu. Terasa prezintă o pantă longitudinală foarte accentuată ceea ce face ca altitudinea relativă a teraselor să se schimbe mult de la E-V. Terasa a treia pe care este așezată comuna Bârsa are o înălțime de 15-20 m și este prima terasă bine dezvoltată. Înălțimea ei scade cu cât ne îndepărțăm mai spre V ajungând la 5-7 m cât are în dreptul pădurii Rovina.

Crișul Alb are o alimentație mixtă, cu o predominare a scurgerii din zăpadă. Râul are creșteri de iarnă pluvionivale, creșteri de vară și de toamnă pluvială.

Creșterea maximă de primăvară 500 mm³.

Creșterea maximă de vară 550 mm³.

Creșterea minimă de vară 0,50 mm³.

Creșterea minimă de iarnă 0,77 mm³.

Ca și majoritatea râurilor din țară Crișul îngheață în timpul iernii formând pod de gheață. Râul se menține înghețat 20 până la 40 zile. Primăvara produce puternice inundații acoperind întreaga luncă.

Temperatura apei râului variază față de cea atmosferică. În perioada caldă a anului valoarea temperaturii apei este foarte apropiată de cea a aerului. Temperatura maximă a apei ajunge până la 25-28° C. În Crișul Alb se varsă Valea Hodișului.

Această vale are un debit mai bogat primăvara. În timpul verii seacă pe unele porțiuni. Are un caracter erozivo-acumulativ ca și Crișul. Pe toată porțiunea care însoțește satul malul stâng este mai înalt iar cel drept are o pantă lină. În timpul primăverii produce inundații.

Crișul Alb

Atât Valea Hodișului cât și Crișul depun materialul erodat care este folosit de către localnici.

Canalul Morilor a fost construit în perioada septembrie 1834- noiembrie 1840, pentru a purta morile din aval de Buteni până în Ungaria. La anul 1834, la Bârsa era gata Canalul Morilor, tot acum este construită și moara. Canalul apare pe prima hartă cunoscută a localității Bârsa din anul 1835, care se păstrează în original la locuitorul Faur Gh. Gelu. În hartă sunt evidențiate așezarea localității, numărul grădinilor, canalul morilor, moara, hotarul arabil, pășunea. Primele două ape având debit permanent, oferă bune condiții pentru irigarea culturilor, pe când în zona piemontală văile au apă numai în timpul ploilor și a topirii zăpezilor. În județul Arad o adevărată calamitate naturală s-a abătut în 1932 ca urmare a revărsării Crișului Alb și a Mureșului când apele au depășit cotele din 1887 și 1925.

În județul Arad cotele apelor Mureșului și ale Crișului au fost ridicate în anii 1970, 1975, 1980, 1981, 1995, 2006; de reținut pentru urmași, iarna anilor 2005-2006 a fost cu foarte multă zăpadă și friguroasă. Primăvara anului 2006 foarte bogată în precipitații în zona noastră și în întreaga țară. Ne referim la amenințarea cu inundațiile a unor localități ca: Lipova, Arad, Gurahonț, Sebiș, Bârsa, Ineu, Chișineu Criș. În ultimul timp în județul Arad sunt creșteri anormale ale debitelor de apă și inundații. Fenomenul este explicabil în județul nostru, din cauza pantelor de relief golite prin despăduriri unde se formează torenți puternici, viituri ca la Sebiș și Cladova în anii 1980-1981. Procesul de retenție a apei pluviale este activ când sunt copaci și covorul de frunze căzute în pădure. Lucrările de îndiguiri nu sunt completate cu realizarea de poldere-rezervoare pentru reținerea apelor în exces – cu lucrări de decolmatare; amenajarea apelor presupune un complex de lucrări, neglijarea lor putând avea efecte imprevizibile. De menționat că s-au realizat lucrări de îndiguire și lucrări de decolmatare prin anii 1981-1982. Cea mai recentă îndiguire și decolmatare a Văii Hodișului s-a realizat în perioada anului 2002 la marginea de sud a localității Bârsa spre vărsarea Văii Hodișului în Crișul Alb. Se impune acest lucru și în aval de localitatea Bârsa spre fabrica de Cărămidă unde apele Crișului Alb au distrus o suprafață apreciabilă de teren agricol – pe malul drept.

În anii 1981-1985 au continuat lucrările pe Crișul Alb, la Gurahonț și pe Teuz, unde au fost realizate poldere. Amenajările realizate fac ca apele să curgă firesc, normal, curate și mereu proaspete în albia lor, să devină folositoare când omul o cere. Dar tot oamenii impurifică și poluează apele, deci luați aminte, dragii mei.

Ultimele inundații au avut loc pe Crișul Alb la 13 februarie 2007 când au fost inundate localitățile din amonte de Bârsa: Tălagiu, Pescari, Almaș, Dieci.

Fauna.

Animalele sălbatice care trăiesc pe aceste locuri sunt: mistrețul, căprioara, iepurele, bursucul, jderul, pisica sălbatică, vulpea, vidra, bizamul.

În lunca Criș-Teuz este o mare varietate de păsări: ciocârlia, cucul, graurul, privighetoarea, mierla, sturzul, pupăza, ciocănitoarea, coțofana, huhurezul, guguștiucul, corbul, buha, prepelița, fazanul, rața sălbatică, stârci, grauri, uliul.

În apele curgătoare se dezvoltă în bune condiții: mreana, cleanul, scobarul, știuca, somnul, plătica, somoteiul, morunașul, harca, linul, crapul, carasul.

Flora și vegetația comunei Bârsa⁴

Vegetația este una complexă, în pădurile din jur (Boărie, La Rosag) predomină foioasele: cer stejar, gârniță, carpene, în Lunca Crișului, pe Teuz, Valea Hodișului cresc sălcii, plopi, arini.

Caracterele generale ale florei

Dintre plantele care populează această zonă fac parte peste 215 specii. Din totalul acestor specii, 63 reprezintă plante medicinale. Speciile recoltate cu ocazia cercetărilor sau citate din alte lucrări sunt cuprinse în 168 de genuri și 63 familii (vezi tabelul nr. 1). Flora este caracteristică silvostepii cu elemente stepice.

Cea mai numeroasă familie este familia compozite, cu 19 specii. Plantele din această familie sunt foarte răspândite în diverse condiții. Foarte comune prin fânețe, locuri mai umede din fosta albie a Crișului, pe terasamentul căii ferate, în locuri ruderales, compozitele dovedesc o deosebită adaptabilitate și variabilitate.

Leguminoasele sunt de asemenea bine reprezentate, ele preferând locurile mai uscate, sau cele ruderales. *Ramunculacee* se găsesc într-un număr destul de mare ocupând locurile mai uscate și tufișurile. Gramineele constituie elementul caracteristic al fânețelor și pășunilor. Rozaceele sunt comune prin miriști, marginea drumurilor, tufișuri. Labiatele și scrofulariatele comune în fânețe și pajiști. În locurile ruderales și umede se întâlnesc cruciferele.

O serie de familii cum sunt: *Portulacacee*, *Saxifragacee*, *Oxilidacee*, *Cuscutacee* sunt mai sărace în specii.

Tabel nr. 1

Nr.crt.	Familia	Nr. gen.	Nr. specii
1.	Compozitae	16	19
2.	Ramunculaceae	13	15
3.	Gramineae	11	12
4.	Rosaceae	10	13

⁴ Autor, prof. Ana Grec Godea

5.	Leguminoasae	10	14
6.	Labiatae	9	11
7.	Caryophyllaceae	8	10
8.	Unbeliferae	7	7
9.	Liliaceae	6	6
10.	Scrofulariaceae	5	8
11.	Cruciferae	4	8
12.	Fagaceae	3	4
13.	Boraginaceae	3	3
14.	Iridaceae	3	4
15.	Salicaceae	2	3
16.	Chenopodiaceae	2	3
17.	Papaceraceae	2	3
18.	Lythraceae	2	3
19.	Malvaceae	2	2
20.	Geraniaceae	2	2
21.	Primulaceae	2	2
22.	Oleaceae	2	3
23.	Rubiaceae	2	5
24.	Caprypholiaceae	2	2
25.	Eqvisetaceae	1	2
26.	Polygonaceae	2	2
27.	Marsiliaceae	1	1
28.	Polypodiaceae	1	1
29.	Cuprisaceae	1	1
30.	Betulaceae	1	1
31.	Juglandaceae	1	1
32.	Carnabinaceae	1	1
33.	Amaranthaceae	1	1
34.	Portulacaceae	1	1
35.	Euphorbiaceae	1	1
36.	Urticaceae	1	1
37.	Aristolochiaceae	1	1
38.	Violaceae	1	3
39.	Hypericaceae	1	2
40.	Saxifragaceae	1	1
41.	Eleagnaceae	1	1
42.	Platanaceae	1	1

43.	Onagraceae	1	1
44.	Tiliaceae	1	2
45.	Linaceae	1	2
46.	Ocalidaceae	1	1
47.	Aceraceae	1	1
48.	Hippocastanaceae	1	2
49.	Celastraceae	1	1
50.	Rhamnaceae	1	1
51.	Cornaceae	1	2
52.	Araliaceae	1	1
53.	Convolvulaceae	1	1
54.	Cuscutaceae	1	1
55.	Verbenaceae	1	1
56.	Plantaginaceae	1	3
57.	Gentianaceae	1	1
58.	Apocynaceae	1	1
59.	Dipsacaceae	1	1
60.	Campanulaceae	1	3
61.	Cyperaceae	1	1
62.	Amaryllidaceae	1	1
63.	Lemnaceae	1	1
TOTAL		168	215

Structura florei, în ceea ce privesc elementele floristice și formele biologice, se prezintă în felul următor :

Tabel nr. 2 Elementele floristice

Nr.crt.	Elementul floristic	Nr. specii	%
1.	Eurasiatic	92	42,79
2.	Cosmopolit	32	14,88
3.	Mediteranian	22	10,23
4.	European	21	9,71
5.	Circumpolar	18	8,37
6.	Europa centrală	13	6,04
7.	Balcanic	8	3,72
8.	Continental	4	1,85
9.	Mediteran pontic	2	0,93
10.	Pontic mediteranian	1	0,46

11.	Adventiv	1	0,46
12.	Endemic	1	0,46
TOTAL		215	100

Din analiza tabelului rezultă că predomină formele eurasiatice în proporție de 42,79%. Urmează în ordine descrescândă elementele cosmopolite, mediteraneene, europene, circumpolare. În proporție foarte mică se găsesc elementele pontic mediteraneene, adventive și endemismele în proporție de 0,46%.

Descrierea speciilor

Familia Equisetaceae – I. C. Rich

Equisetum arvense – L - coada calului (părul porcului)

- prin lunci umede, tinoave pe marginea apelor prin nisip, prin locuri cultivate

- dintr-o cultură de porumb din cihigi

- în afecțiunile pulmonare. Este o plantă diuretică

Cos – G.

Equisetum palustre – L - coada calului (părul porcului)

- în lunci pe marginea apelor, livezi umede prundișuri, prin fânețe umede

- din fânaț sporadic

Cp. - G.

Familia Marsiliaceae - RBR

Marsilia quadrifolia – L – d. Șim

- locuri stagnante și mlaștini de seș

- din cihigi, sporadic

Cp. H.

Familia Polysodiaceae - R.Br.

Dryopteris filis-mas - ferigă - Scott

- pădurile montane și subalpine adeseori în pădurile dealurilor mai mici

- marginea pădurii Maler, sporadic

- din rizom se prepară un extract eterat care conține un amestec de materii grase, un ulei volatil și o rezină cu proprietăți antihelmintice ce se prescrie de medici ca viermifug

Cos.H.

Familia Cupressaceae - F.W. Neger

Thuia orientalis – L - tuia

- comun în cultură prin parcuri, grădini și cimitire
- curtea fabricii, câteva exemplare

M.

Familia Betulaceae - C. A. Agardh

Carpinus betulus – L - Carpen

- în. păduri
- de pe malul pârâului din pustă
- formează arborete
- lemnul folosit pentru foc, în industrie este întrebuințat pentru piese de mașini, roți dințate. În horticultura pentru garduri.

Ec.- Ph.

Familia Fagaceae - A.Br.

Castanea sativa - Mill - castan

- cultivat și sălbătic în plantațiuni străvechi
- curtea bisericii din Sebiș
- Achenele prăjite sunt comestibile

M M

Fagus silvatica - L – fag

- formează păduri întinse, curate sau în amestec cu rășinoasele sau cu alte foioase
- pe malul pârâului din pustă
- lemnul foarte bun pentru foc, se mai folosește în industria mobilelor, placaje, furnir
- pentru traverse de cale ferată. Prin distilarea lemnului se obține acid acetic, gudroane, și alte produse.

Ec - Ph.

Quercus robur L - stejar

- formează păduri de amestec împreună cu alte foioase, în regiunea de câmpie pătrunde de-a lungul văilor
- pustă, sporadic
- pentru foc, ca lemn de construcții

MM.

Quercus petraea (Matt) Liebl - stejar

- formează păduri curate sau în amestec împreună cu fagul sau alte foioase.
- malul pârâului din pustă, sporadic
- pentru foc

MM.

Familia juxglandaceae – Lind

Juglans regia - L - nuc.

- sporadic prin păduri de amestec în regiuni de dealuri. Frecvent cultivat pretutindeni în livezi, vii, grădini, mai ales în regiunea podgoriilor.
 - grădină, cultivat
 - lemnul folosit în industria mobilelor pentru tâmplărie fină, sculptură
- Fructele se folosesc în alimentație. Uleiul de nucă folosit în alimentație, în fabricarea săpunurilor, vopselelor, lacurilor și preparatelor cosmetice. Frunzele au proprietăți astringente, antiparazitice.

MM

Familia Salicaceae - Lindl

Populus nigra - L - plop.

- prin zăvoaie, lunci, depresiuni, poieni umede în păduri
- malul Crișului, sporadic

Eua. -M.

Salix alba – L - salcie.

- pe malul râurilor, lunci
- malul Crișului, abundentă

Eua. - Ph.

Salix excelsior - L - salcie

- hibrid

Familia Cannabinaceae - Lindl

Cannabis sativa - cânepă, cultivat.

- frecventă pe locurile virane, margini de drumuri răzoare, dărâmături, tăieturi de pădure

- cânepiște

- fibrele de cânepă folosite foarte mult în industria confecționării frânghiilor, fiind foarte rezistentă la umezeală

Eua. Th.

Familia Urticaceae – Endl

Urtica dicica L - urzică.

- pe lângă garduri, drumuri, ziduri, dărâmături, locuri necultivate, ruderales, prin grădini

- din grădină de lângă gard, abundentă

- în alimentație. Drogul de urzică combate hemoragiile capilare, pierderile uterine și dizenteria

Cos. H.

Familia Polygonaceae - Lindl

Rumex acetosa - L - măcriș

- fânețe, poieni din pădure, în locuri umede și jilave
- din grădină, abundent
- se adună pentru uzul culinar. Frunzele tinere au proprietăți laxative

Cos. H.

Familia Ghenopodiaceae - L. Less

Ghenopidium polyspermum L - spanac sălbatec.

- comun în locurile cultivate din grădini zarzavat, porumbiști și locurile ruderales
- din grădină
- în alimentație

Eua T.h.

Ghenopodium album L. - spanac sălbatec (lobodă)

- locuri cultivate, porumbiști, culturi de cartofi.
- grădină
- în alimentație

Cos.T.h.

Atriplex tatarica - L – lobodă sălbatică

- prin locuri ruderales, terenuri virane, margini de drumuri, pășuni.
- grădină, abundent.

Eua T.h.

Familia Amaranthaceae - juss

Amaranthus retroflexus L – stir. (după Simonkai)

- prin grădini, pe ogoare, prin culturi prășitoare, prin locuri gunoioase, ruderales pârloage
- în grădină, abundent
- este folosit pentru hrana porcilor

Cos T.h.

Familia Portolacaceae Robb

Portulaca oleracea - L - iarbă grasă (după Simonkai)

- locuri ruderales

Cos T.h.

Familia Caryophyllaceae - Juss

Stelaris graminea L - rocoțea

- prin păduri uscate, tufișuri, pe lângă garduri, livezi, semănături.
- miriște pusta gazdelor, abundentă

Eua. H

Stellaria acvatica – L - Scop - rocoțea

Ioan Godea

- pe lângă pâraie, râuri, prin tufișuri și aninișuri umede, ziduri și locuri cultivate umed

- pe malul pârâului din pustă

Eua H.

Holosteum umbelatum - L - cuișoriță

- comună prin ogoare, pe lângă ziduri, locuri înierbate, drumuri.

- miriști, abundentă

Eua Th.

Spergularia rubra – L – (G. Presl) Studentiță după Simonkai

- prin locuri uscate, nisipoase, sărace în calcar, pe margini de drumuri, căi ferate

- pe terasamentul căii ferate

Cp. Th.

Lychnis Flos - cuculi L - opaiță

- prin livezi și finețe umede

- din fânaț, abundentă

Eua H.

Gypsophila - muralis L - ipcărige

- prin locuri cultivate, ogoare, șanțuri, margini de drumuri, prundișuri umede

- miriște din pustă, abundentă

Eua Th.

Dianthus compactus Kit - scânteiuță

- în locuri ierboase, pietroase

- pe malul Crișului

M. Ch.

Dianthus barbatus - L – scânteiuță (după Simonkai)

- la margini de păduri, prin tufișuri, poieni

- fânaț

M. Ch.

Saponaria officinaris - L. - odogaci (după Simonkai)

- pe marginea râurilor, pe lângă garduri drumuri și locuri cultivate

- lunca Crișului, abundentă

- se folosesc frunzele, vârfurile florale și rădăcinile plantei. Se folosesc sub formă de ceai contra catarului pulmonar, tusei, la diferite boli de piele și reumatism. Planta mai folosește pentru scoaterea petelor de grăsime.

Eua. H.

Agrostema chitago L - neghină

- semănături, prin cereale, lucerniere
- din grâu, sporadic
- dă un nutreț bun pentru vacile cu lapte când e tânără

Cos. Th.

Familia Euphorbiaeae – J. st. Hill

Euphorbia platyphyllos - L - laptele câinelui

- locuri cultivate și ruderales, pe lângă râuri și ape, în tufișuri, finețe în jurul așezărilor
- malul Crișului

Eu. Th.

Euphorbia cyparissias - L - laptele câinelui

- în locuri ruderales și cultivate, pășuni, locuri uscate, pietroase și înso-rite
- la marginea viei

Eua H.G.

Familia Ranunculaceae A. L. Juss

Faeonia officinalis L.- Bujor - plantă decorativă cultivat

H.

Helleborus purpurascens - W et. K - spânz

- cultivat
- folosit în medicina populară pentru tratarea vitelor

Bp. H.

Nigella arvensis – L - negrușcă (după Simonkai)

- semănături, arături, marginea drumurilor, pe soluri calde, uscate, în- sorite, argiloase sau nisipoase

M.p. Th

Isopyrum Thalictroides - L - găinuși

- în păduri de foioase, tufișuri și locuri umbroase
- pe malul pârâului din pustă, sporadic

Ec. G.

Delfinium consolida - L – pintenaș (după Simonkai)

- prin semănături, locuri cultivate și ruderales
- din grâu, sporadic

E. Th.

Anemone nemorosa – L - floarea paștelui

- livezi, tufișuri, parcuri, grădini, păduri
- pustă

- conține o substanță astringentă, vezicantă și corosivă, anemolul care se descompune ușor și dă o substanță otrăvitoare. A fost folosită în unele locuri în medicina populară contra paraliziei.

C.p. G.

Aquilegia vulgaris - L - căldărușe - cultivată

Eua H.

Adonis aestivalis - L - cocoșei de câmp

- semănături
- lan de grâu

E. Th

Hepatica triloba - Gilib trei răi

- prin păduri de foioase, tăieturi de pădure, tufișuri, locuri umbroase.
- plantă ornamentală în grădini și cimitire. A fost folosită ca droguri având efect astringent.

Cp. G.

Clematis vitalba - L - curpen (după Simonkai)

- prin păduri, tufișuri, zăvoaie pe garduri
- de pe gard mergând înspre Criș
- folosit la împletirea coșurilor și pentru legat, conține alcaloidul clemantina care devine otrăvitoare folosită în cantități mari

Ec. Ch. Ph.

Clematis integrifolia - L – clopoței (după Simonkai)

- tufișuri, prin păduri, pe garduri

Cos H.

Ficaria verna-Huds - sălățică

- în păduri, tufișuri, livezi, parcuri și grădini
- frunzele tinere întrebuintate ca salată. Rădăcinile, frunzele și tulpinile mai înainte se întrebuintau contra bolilor de piele, hemoroizilor și scorbutului.

Eua HG

Ranunculus repens - L - piciorul cocoșului

- în păduri, fânețe, livezi, șanțuri, marginea apelor, locuri mlăștinoase pe terenuri agricole
- malul Crișului, sporadic

Eua H.

Ranunculus montana Wild - piciorul cocoșului

- în locuri pietroase și ierboase, pășuni
- livadă, sporadic

Ec. H.x.

Familia Aristolochiaceae Lindl

Asarum europeum - L - popilnic

- în păduri și tufișuri
- pe râpă, abundent.
- plantă otrăvitoare cu miros și gust de piper. Uleiul eteric al plantei conține acetat de bornil, eter metilic de eugenol asaronă, o substanță cu acțiune iritantă asupra mucoaselor, producând vomă și diaree.

Eua H.

Familia Papaveraceae B - Juss

Papaver-hybridum - L - mac

- în culturi de cereale, pe lângă drumuri locuri virane, soluri uscate, afânate, argiloase sau nisipoase
- lan de grâu.

Eua Th.

Papaver - Rhoëas - L - mac

- în semănături, pârloage, miriști, pe lângă drumuri, căi ferate, pe soluri uscate
- pe lângă calea ferată
- petalele au proprietăți sudorifice, emoliente, ușor calmante. Se folosesc contra tusei. Este o plantă otrăvitoare.

Eua Th.

Chelidonium mayus - L.- rostopască

- locuri umbroase, prin tufișuri, locuri ruderales, râuri, ziduri, garduri.
- malul Crișului, sporadic
- suc folosit în scoaterea negilor contra unor boli de piele. Frunzele conțin provitamina și vitamina C.

Eua H.

Familia Cruciferae - B. juss

Capsella bursa păstoris – L - Medic - traista ciobanului

- prin livezi, câmpuri, locuri cultivate sau ruderales pe lângă drumuri, în grădini
- miriște, abundentă
- în toiul înfloririi folosită ca plantă medicinală sub formă de ceai, sirop pulverizat, puse în vin combate durerile de stomac, pierderile de sânge. Se folosește în ginecologie.

Cos. Th.

Roripa pyrenaica – L - Rebb

- ape stătătoare, mlaștini, stufărișuri, bălți
- balta cihigi, sporadic

M. Th.

Roripa amphibia – L - Bess

- ape stătătoare sau prin curgătoare, mlaștini, stufărișuri
- balta cihigi

M. Th.

Roripa silvestris – L - Bess - gălbenea

- prin locuri umede, șanțuri, livezi, locuri ruderaie, malurile râurilor.
- malul Crișului, sporadic

Eua H.

Roripa austiraca (Gr) Bess

- locuri apătoase, gropi, șanțuri cu apă, livezi umede, pe lângă râuri
- malul Crișului

E.H.

Roripa armoracioides (Tausoh)

- locuri inundate, șanțuri, gropi
 - Nu se cunoaște răspândirea precisă
- Arabis hirsuta – L - Scopp - găscăriță
- lunci, fânețe uscate, însorite, locuri stâncoase, margini de păduri
 - fânaț

Cp Th.

Brassica nigra – L – Coch – muștar negru

- pe marginea drumurilor, prin semănături, zăvoaie sau locuri ruderaie
- Marginea drumului spre Sebiș

M. Th.

Familia Violaceae

Viola suavis – var. cyanea – M. B. Fl.

- prin păduri, locuri umbrite, luncile râurilor
- cimitir

Ec. M.

Viola arvensis - Murr - vioarele

- pe ogoare, izlazuri, marginea drumurilor, locuri cultivate, pe malul râurilor
- Malul stâng al Crișului spre fabrică, sporadic

Cos. Th.

Viola tricolor – L – trei frați pătați

- în locuri umede, la marginea pădurilor prin fânețe montane, pe coaste și stâcării
- în fânaț, abundent

- Planta întreagă se folosește ca diuretic și în boli pe piele. Micșorează presiunea sangvină, se folosește împotriva tusei și ca expectorant.

E. Th.

Familia Hypericaceae – Lindl

Hypericum perforatum – L – pojarnița, sunătoare

- frecventă pe locuri uscate, calcaroase sau silicoase, prin păduri, fânețe, pe lângă drumuri, ogoare neîngrijite
- Malul Văii Hodișului
- Pentru vindecarea rănilor în medicina populară, contra viermilor, astmei, ftizie, tensiunii, sciaticii, combaterea bolilor de plămâni, stomac, rinichi, contra nervozității și nevralgiei.

Eua H.

Hypericum hirsutum – L – (după Simonkai)

- prin tufișuri, la marginea pădurilor și poienilor în locuri defrișate
- Marginea drumului spre Sebiș

Eua H.

Vicia craca – L - mazărice

- pe lângă garduri, prin livezi, tufișuri, lunci
- gardul pusteii
- bogată în proteine, plantă meliferă

Eua H.

Vicia grandiflora Scopp. - mazărice

- prin semănături, pe marginea drumurilor în poieni
- marginea drumului spre Buteni
- dă un furaj valoros

Eua Th.

Coronilla varia – L - coroniște

- locuri ierboase, tufișuri, livezi pe răzoare, între arături
- pusta gazdelor
- planta în stare proaspătă este otrăvitoare, uscată își pierde toxicitatea

Ec H.

Familia Lythraceae - Lindl

Peplis portula – L - mătreață (după Simonkai)

- șanțuri, lacuri inundate

E.Th.

Lythrum salicaria – L - răchitan

- marginea lacurilor și râurilor
- marginea Crișului

Cos H.

Lythrum virgatum – L - răchitar

- în locuri umede, mocirloase, pe marginea râurilor
- baltă pe malul Crișului

Eua E.

Familia Onagraceae - Lindl

Epilobium hirsutum – L - pufuliță

- locuri umede și mlăștinoase, crânguri, tufișuri, zăvoaie, uneori pe nisipuri
- tufiș la marginea satului
- plantă meliferă, conține vitamina C

Eua H.

Familia Malvaceae - A. Juss

Althaea officinalis – L - nalbă (după Simonkai)

- locuri umede, nisipoase, pe lângă tufișuri din luncă și în zăvoaie prin locuri ruderaie
- tufiș pe râpă
- rădăcinile sunt folosite contra tusei, contra durerilor de stomac, a catarelor intestinale, sub formă de siropuri și ceaiuri

Cos H.

Lavatera thuringiaca - L - salvie albă

- prin tufișuri, măracinișuri, crânguri răzoare în locuri joase, pe marginea drumurilor
- răzor în pusta gazdelor
- tulpina are fibre bune pentru sfori, frânghii și odgoane cu rezistență mare la rupere. Frunzele, lujerii tineri și florile conțin vitamina C.

Eua H.

Familie Tiliaceae - A. Juss

Tilia platyphyllos Scop - tei

- sporadic prin păduri în regiunile de câmpie și dealuri. Deseori cultivat în parcuri, grădini, de-a lungul străzilor.
- cultivat.

Ec. Ph.

Tilia cordata Mill - tei

- frecvent în păduri de amestec în regiunea dealurilor
- folosit ca arbore de străzi, plantă meliferă

E. M.

Familia Linaceae – Dumort

Linum tenuifolium – L - in

- în locuri uscate, însorite, calcaroase

- în pustă

Eua Th.

Linum usitatissimum – L - in

- cultivat și spontan

M.Th.

Familia Oxalidaceae – Lindl

Oxalis stricta – L - măcrișul iepurelui

- arături, grădini de zarzavat, pe lângă drumuri, vii, tufișuri

- în vie, abundent

Adv. H.

Familia Geraniaceae - St. Hill

Geranium Phaeum – L - ciocul berzei

- păduri rărite au sol bogat în resturi organice, margini de păduri

- marginea pădurii Maler.

E. Ch,

Pelargonium zonale - L - Ait - mușcată

- cultivată în livezi ca plantă de ornament

- pețiolul folosit pentru combaterea constipației la copii sugari

Eua H.

Familia Aceraceae

Acer platanoides - L - paltin de câmp

- prin păduri de foioase, pe soluri fertile

- pădurea Maler.

- mult folosit la arbore ornamental de străzi.

M.M.

Familia Hippocastanaceae Torr Et.Gr

Aesculus hippocastanus – L - castan sălbatec

- comun în grădini și parcuri, precum și ca arbore de stradă

- în unele țări din semințe se prepară medicamente cu acțiune hipotensivă și folosită în tratamentul varicelor. Tinctura extrasă din flori se poate folosi pentru tratarea reumatismului.

B.Th.

Aesculus pavia – L - castan sălbatec

- cultivat în parcuri și grădini, pe străzi

- folosit în America pentru fabricarea săpunului de castane

B. Ph.

Familia Calastraceae - Lindl

Evonimus verucosa Soopp - lemn râios (după Simonkai)

- prin păduri, crânguri și tufișuri

B.M.

Familia Rhamnaceae

Rhamnus fragula – L - crușin (după Simonkai)

- păduri, tufișuri

Eua H.

Familia Cornaceae – Lindl

Cornus mas – L - corn

- păduri, tufișuri, stânci, crește mai ales pe soluri calcaroase
- cultivat pentru fructe, lemn folosit în strungărie fină pentru fabrica cozilor de unelte

Eua H.

Cornus sanquinea – L - sânger

- păduri, tufișuri, lunci zăvoaie
- pe malul pârauului din pustă
- lemnul moale, sâmburii conțin 30% materii grase, poate fi întrebuințat la iluminat, la fabricarea săpunului

Eua M.

Familia Araliaceae Vent

Hedera helix - L - iederă

- păduri umbroase, pe ziduri, copaci.
- în antichitate se folosea guma-reșina de iederă. Astăzi se folosește în tratamentul abceselor, bolilor de piele, la copii pentru tratarea scrântiturilor. Ca fiertură pentru tratarea amigdalitei acute și a reumatismului.

Ec.Epp.H.

Familia Umbeliferae - Juss

Eryngium capestre -L - scaiul dracului (după Simonkai)

- prin locuri pietroase, nisipoase, terase de aluviuni. în fânețe, aride, de-a lungul drumului
- răgaci, abundent
- rădăcina folosită ca depurativ diuretic și carminativ

M. Ph.

Conium maculatum – L - cucută

- locuri ruderaie, necultivate, marginea grădinilor, semănături
- lângă gardul bisericii, abundent
- plantă otrăvitoare. Conține o substanță toxică care are efect paralizic asupra sistemului nervos.

Cos Th.

Oenante silaifolia - M.B. Joien (după Simonkai)

- fânețe umede, apătoase

- fânațul de pe partea dreaptă a canalului morilor.

M. H.

Angelica silvestris – Fisch - angelică (după Simonkai)

- fânețe, lunci umede, în lungul râurilor și pâraierilor
- în lunca Crișului

Eua H.

Pastinaca sativa – L - păstârnac

- cultivat.

Eua H.

Familia Primulaceae – Vent

Lysimachia numularia - L - gălbușoară

- poieni, tufișuri, poduri, zăvoaie, lunci pe malul apelor
- malul Crișului
- părțile externe ale plantei folosite contra rănilor, ulcerilor, în diaree, dezinterie, tuberculoză incipientă în reumatism

Eua Ch.

Primula officinalis – L - Hill - ciuboțica cucului

- pajiști, fânețe, pășuni însorite, crânguri, livezi, lunci
- râpă
- florile, rădăcinile și rizomul se folosesc în farmacie ca expectorant în toate afecțiunile căilor respiratorii, întăritori pentru nervi, contra insomniei

Eua H.

Familia Convolvulaceae – Vent

Convolvulus arvensis – L - volbură

- locuri necultivate, prin grădini pe câmpuri
- rizomul și părțile aeriene au proprietăți purgative

Cos. H.G.

Familia Cuscutaceae - Dumort

Cuscuta trifolii – Bahingt - torțel, gălbează

- parazitare pe trifoi, lucernă, ghizdei
- fânaț, abundentă.

Cos. Th.

Familia Boraginaceae

Myosotis argensis – L - Hill – nu mă uita

- locuri uscate, semănături, pârloage
- pustă

Eua Th.

Pulmonaria officinalis - L - mierea ursului

Ioan Godea

- fânețe, margini de păduri
- din fânaț
- folosit sub formă de ceai, sau ca sirop calmant la boli de plămâni, bronșită, hemoptizie

C. H.

Nonea pulla – L - Lam et. D. C. - ochiul bouului

- prin locuri cultivate, pe marginea ogoarelor
- la marginea viei

Pm Th.

Familia Scrophulariaceae – Lindl

Verbascum thapsus - L – corovotiu (după Simonkai)

- terenuri însorite, pe soluri nisipoase și pietroasă
- hadă

Eua H.

Linaris vulgaris Mill - linariță

- locuri necultivate, ruderales, de-a lungul râurilor, drumurilor, prin tușișuri și tăieturi de pădure

Eua H.

Kickxia elatine - Dumort

- miriști, terenuri înțelenite, ogoare mai ales pe soluri argiloase
- deal

M. Th.

Grafiolla officinalis – L - vinanariță

- mlaștini, locuri umede

Cp.H.

Veronica officinalis – L - șopârliță

- păduri, margini și tăieturi de pădure de-a lungul pâraielor
- pustă, abundentă
- lăstarii floriferi folosiți în tratarea bolilor de rinichi, a tusei și ca diuretic

Cp. Ch.

Veronica santellata – L – șopârliță (după Simonkai)

- terenuri mlăștinoase, șanțuri, pășuni umede

Eua H.

Familia Verbenaceae – A. L. Juss

Verbena officinalis - L - sporici (după Simonkai)

- margini de drumuri, locuri ruderales, virane, miriști
- se folosește contra durerilor de cap pentru tratarea rănilor, contra durerilor de rinichi, ficat, splină

Cos. Th.

Familia Labiatae B. Juss.

Aiuga reptans - L - vineriță

- prin tufișuri, fânețe, margini de păduri
- grădină, sporadic

Ec H. Ch.

Scuiellaria galericulata – L – gura lupului

- locuri umede, în lungul apelor, zăvoaie, păduri mlăștinoase

Cp. H.

Glechoma hederacea - L - silnic

- păduri, tufișuri, livezi, locuri umbrite și umede. Planta uscată se folosește pentru ceai sau sirop, are acțiune terapeutică în bolile aparatului urinar și digestiv. Florile melifere.

Eua H.Ch.

Prunela vulgaris -L - busuioc sălbatic,

- fânețe, pășuni, tufișuri, pe malul apelor
- grădină, abundent

Cos H.

Galeopsis tetrahit - L - (după Simonkai)

- grădini, livezi, locuri ruderaie, tufișuri, margini de drumuri
- semințele conțin un ulei pentru uns și iluminat. Florile melifere

Eua Th.

Leonurus cardiaca - L - coada leului (după Simonkai)

- pe marginea drumurilor, locuri virane locuri ruderaie
 - ceaiul folosit în. nevrozele cardiovasculare, stimulent al digestiei
- Plantă meliferă.

Eua T.

Stachys palustris – L – bălbișcă (după Simonkai)

- fânețe umede, pe malul râurilor și pâraielor în jurul lacurilor
- în locuri cultivate

Cp. H.

Stachys germanica – L – jaleș

- fânețe, pășuni, păduri, tufișuri, margini de drumuri
- fânaț

M. Th.

Salvia nemorosa – L – jaleș de câmp

- pajiști uscate, marginea drumurilor, locuri necultivate
- marginea drumului Sebiș

G. H.

Mentha verticillata – L – iasmă

- trestiișuri, șanțuri, locuri umede
- cihigi

E. H.

Mentha acvatica – L – ismă

- trestiișuri, șanțuri, locuri umede
- cihigi

Eua H.

Familia Plantaginaceae – Neck

Plantago major – L – limba oii (după Simonkai)

- margini de drumuri, locuri cultivate și necultivate, pășuni umede
- grădină, abundent
- frunzele, florile și rădăcina mult întrebuințate în trecut la combaterea durerilor de rinichi, bolilor de piele, viermilor intestinali

Cos. Th.

Plantago media – L – limba oii

- pajiști uscate, locuri ierboase, marginea drumurilor
- marginea drumului spre Sebiș

Eua. H.

Familia Apocynaceae

Vinca herbacea – Wet K. Sacfiu

- locuri ierboase, coaste însorite
- plantă ornamentală cultivată

M. H.

Familia Olexaceae – Hoff et. Linc

Fraxinua excelsior – L – frasin

- singuratic sau în pâlcuri prin păduri, lunci, zăvoaie, pe soluri reavene, fertile
- marginea dolmei
- lemnul folosit pentru tâmplărie, pentru confecționarea de instrumente muzicale. Semințele conțin ulei care este folosit pentru combaterea tulburărilor renale și pietrei de vezică.

E. Ph.

Syringa vulgaris – f.caerulea – L- liliac

- plantă ornamentală și sălbătic

Bd. M.

Syringa vulgaris f.plena – Hort.

- plantă ornamentală, lemnul folosit pentru minere, scoarța folosită pentru proprietățile ei tonice și astringente

Bd.

Familia GeŃianaceae Jusa

Centaureum umbelatum

- poieni, livezi, fânețe umede
- fânaț

E. Th.

Familia Rubiaceae – B. Juss

Asperula odorata – L – lipitoare

- păduri, pe soluri fertile, afânate, ravene
- se folosește la parfumarea vinului și tutunului. Din rădăcină se extrage un colorant purpuriu folosit în vopsitorie. Planta este diuretică, depurativă, somniferă.

Eu. G.

Asperula Glauca – L – Bess (după Simonkai)

- pe coaste aride, în fânețe, tufișuri
- pe gard

Eua H.

Galium verum – l – sânziene

- fânețe, tufișuri, margini de drumuri, păduri
- marginea drumului spre Sebiș

Eua H.

Galium rubioidea – L – sânziene

- tufișuri, lunci, poieni umede
- lunca Crișului, abundant

C. H.

Galium aparine – L – turiță

- locuri cultivate, pe lângă garduri, tufișuri
- grădină

Eua H.

Familia Caprifoliaceae – Adans

Sambucus nigra – L – soc

- păduri, lunci, tufișuri
- gară înspre Criș, abundant
- ceaiul de flori combate gripa și răcelile cronice. Ceaiul de coajă se folosește în tratamentul reumatismului.

Eua H.

Vilburnum lantana – L – călin

- păduri, tufișuri, crânguri

- poate fi întrebuințat ca arbust ornamental, din rădăcinile tinere se fac împletituri

M. Ph.

Familia Dipsacaceae – B. Juss

Knauția arvensis Conlt – mușcatu dracului

- pajiști, poieni, tufișuri în locuri uscate
- pustă

Eua H.

Familia Campanulaceae – A. L. Juss

Campanula sibirica – cisma cucului

- fânețe uscate, tufișuri, coline și coaste înșorite
- fânaț

C. H.

Campanula rapunculoides – L - (după Simonkai)

- livezi, poiene, fânețe, locuri înierbate

Eua H.

Campanula abietina – Griș et. Sch.

- păduri, poieni, pajiști

Eua H.

Familia Compositae – Giseke

Belis perennis – L – bănuței

- prin fânețe și pășuni, pe lângă drumuri
- fânaț, sporadic
- frunzele tinere întrebuințate ca salată. Întreaga plantă este folosită pentru combaterea bolilor pulmonare și a tusei.

E. H.

Stenactis annua – L – Ness – steliță

- locuri înierbate, lunci, margini și rariști de pădure
- lunca Crișului

Cos Th.

Bidens tripartia – L – detirță (după Simonkai)

- prin șanțuri umede, pe malul râurilor, în jurul fântânilor

Eua Th.

Galinsoga parviflora – Gav – slăbănog (după Simonkai)

- locuri ruderales, necultivate, grădini, miriști, ogoare

Cos Th.

Achillea millefolium – L – coada șoricelului

- prin fânețe, poieni, marginea drumurilor, în locuri umbroase
- grădină, abundant

- drogul conține un ulei eteric care stimulează digestia. Are însușiri antibiotice.

End.

Matricaria chamomilla – L – mușețel

- locuri necultivate, pe lângă drumuri, pășuni
- din marginea șanțului, abundent
- folosită pentru ceai ca și calmant anelgezic, carminativ și digestiv. În industrie se folosește la fabricarea lichiorurilor.

Eua Th.

Chrysanthemum leucanthemum – L – margarete

- prin fânețe, pășuni, pârloage, margini și tăieturi de pădure
- fânaț
- în fânețe când este în cantitate mai mare deprimează culturile

Eua Th.

Chrysanthemum tenaceum – nu este în floră

Centaurea cyanus – L – albăstriță (după Simonkai)

- prin semănăturile de toamnă din grâu și secară

Cos Th.

Centaurea rhenana – Bor – albăstriță

- pe coline, islazuri, lângă drumuri, arături

E. Th.

Cichorium intybus – L – cicoare

- prin fânețe și pășuni, pe câmpuri, răzoare, pe lângă drumuri, locuri necultivate
- rădăcina conține materii tanante, pectină, uleiuri volatile, fiind folosită ca diuretic. Rădăcina uscată se folosește ca surogat de cafea.

Eua H.

Leontodon hispidus – L- calul călugărului

- locuri înierbate, pășuni, fânețe, poieni, marginea pădurilor

Eua H.

Picris hieracioidis – L – iarba găii

- locuri ruderales, lângă drumuri, în defrișări, tufișuri

Eua H.

Taraxacum officinale – Werber – păpădie

- locuri înierbate, ruderales, în culturi
- din grădină, abundentă.

Cos. H.

Lactuca sativa – L – salată

- cultivată

R. Br.

Lactuca scariola – Torner – salată (după Simonkai)

- de-a lungul drumurilor, prin răzoare, locuri necultivate
- sucul lăptos are acțiune paralizantă

Eua H.

Sonchus arvensis – L – susai de câmp

- pe câmpuri, arături, pe răzoare, malurile râurilor
- malul Crișului, sporadic

Eua H.

Hieracium auricula – Lam et. Dc.

- locuri înierbate, turbării mai uscate, marginea arăturilor
- pustă

E. H.

Crepis setosa – iarba găinii – Hall

- prin fânețe, locuri înierbate, însorite prin semănături
- cihigi

Eua Th.

Familia Liliaceae

Lilium candidum – L – crin

- cultivat

M. S.

Tulipa gesneriana – L – lalea

- cultivată

M. G.

Erithronium dens canis – L – măseaua ciutei

- poieni, rărișuri de păduri
- râpă

Eua G.

Scilla bifolia – L – viorele

- tufișuri
- râpă, abundent

M. G.

Polygonatum officinale All – pecetea lui Solomon

- tufișuri și păduri
- râpă, abundent

Eua G.

Convallaria majalis – L – lăcrimoare

- păduri, cultivată

Cp. G.

Familia Amarydoidaceae – R. Br.

Galantus nivalis – L – ghiocel

- păduri, tufișuri

- râpă

Ec. G.

Familia Iridaceae

Crocus vermus – L – Wulf – șofran

- tufișuri

B. G.

Iris pseudocorus – L – stânjenel

- bălți, mlaștini

- balta cihigi

E. G. H.

Iris germanica – L – stânjenel

- cultivat

M. G.

Familia Iuncaceae – Barth

Iuncus articulatus – L – rugină

- mlaștini, livezi umede

- malul Crișului

Cp H.

Familia Cyperaceae Juss

Carex riparia – Curt – rogoz

- malul apelor, stufuri, bălți

- malul Crișului

Eua E.

Familia Gramineae

Setaria glauca – L – Beauv – mohor

- prin locuri cultivate

- ape, abundent

Cos Th.

Fliragmites communis Adan – trestie

- pe malul apelor

- balta cihigi

Cos H.

Briza media – L – tremurătoare

- pășuni, fânețe, locuri umbroase

- fânaț.

Eua H.

Dactylis glomerata – L – golomă

- pășuni, fânețe

Eua H.

Sclerocloa dura – Beauv

- pășuni bătătorite

M. Th.

Festuca rubra – L – păiuș

- locuri ierboase și tufoase
- marginea viei

Cp. H.

Loliunn perenne – L – zâzanie

- drumuri, locuri necultivate

Eua H.

Agropyron repens – L – Beauv – pir

- buruiană, invadează culturile

Eua S.

Poa trivali – L – șuvăr de munte (după Simonkai)

- locuri umede

Eua H.

Poa pratensie – L – firuță

Cp. H.

Familia Lemnaceae

Lemna minor – L – lintiță

- balta din cihigi

Cos Hg.

Plante medicinale

Între plantele care vegetează în această regiune se întâlnesc numeroase plante medicinale:

1. Centuarea cyanus
2. Cucurbita pepo
3. Prunella vulgaris
4. Aesculus hippocastanum
5. Cychorium intybus
6. Equisetum arvense
7. Potentilla anserina
8. Achilea milefolium
9. Goronilla varia
10. Cornus mas

11. *Conium maculatum*
12. *Pulmonaria officinalis*
13. *Faxgus silvatica*
14. *Centaurium umbelatum*
15. *Fragaria vesca*
16. *Fraxinus excelsior*
17. *Quercus robus*
18. *Linum usitatissimum*
19. *Mentha officinalis*
20. *Papaver rhoeas*
21. *Rosa canina*
22. *Oxalis acetosella*
23. *Daucus carota*
24. *Brassica nigra*
25. *Nigella sativa*
26. *Juglans regia*
27. *Plantago lanceolata*
28. *Taraxatum officinale*
29. *Polygonatum odoratum*
30. *Agropyron repens*
31. *Populus nigra*
32. *Zea mays*
33. *Prunus spinosa*
34. *Adonis vernalis*
35. *Robinia pseudoacacia*
36. *Salix alba*
37. *Vinca minor*
38. *Galium verum*
39. *Rubus idaeus*
40. *Sambucus nigra*
41. *Helleborus purpurascena*
42. *Melilothus officinalis*
43. *Capsella bursa pastoris*
44. *Viola tricolor*
45. *Trifolium pratense*
46. *Galium aparine*
47. *Ulmus campestris*
48. *Urtica dioica*
49. *Grațiola officinalis*

- 50. Veronica officinalis
- 51. Verbena officinalis
- 52. Asperula odorata
- 53. Viola odorata

Prescurtări :

Pentru formele biologice:

- MM - mega și mesofanerofite
- Phm - megafanerofite
- M - microfanerofite
- N - nanofanerofite
- Ep - epifit
- Ch. - ohamofit
- E - hemicriptofit
- G - geofit
- Hy - hidrofite
- TH - heterofit bienal
- Th - terofit anual.

Pentru elemente floristice:

- Eua - Eurasiatic
- Eu - Europeană
- Ec - Central european
- Cp - circumpolar
- C - continental
- P - pontic
- Mp - mediteranean pontic
- Pm - pontic mediteranean
- M - mediteranean
- B - balcanic
- Bb - balcanic iberic
- Bd - balcanic dacic
- A - atlantic
- cos - cosmopolit
- Adv - adventiv
- End - endemic

Aspecte din vegetație

Înțelegem prin vegetație întregul complex al plantelor așa cum se găsesc în natură, sub formă de pădure, pajiști, fânețe sau alte grupări naturale existente. Cu toată monotonia și uniformitatea reliefului străbătut de Crișul Alb, totuși factorii biotici prezintă o oarecare variație. Omul prin activitatea sa a dus o notă de variație în aspectul actual al vegetației. În cele ce urmează am să prezint câteva aspecte din vegetația satului.

Exista până la marginea satului o frumoasă pădure de foioase în care pe ici pe acolo se înălțau pâlcuri de conifere. Această pădure a fost complet tăiată, pe locul ei fiind astăzi pășune. Au mai rămas încă câteva resturi ale acestei păduri pe locul numit Râgaci. Se pot întâlni aici câteva exemplare de *Jenuperus communis*, iar mai la sud de aceștia se găsesc câțiva stejari falnici care străjuiesc parcă pășunea.

Această pădure se întindea până la actuala pădure Maler. Pe locul numit pustă se întâlnesc alte specii care le întâlnim mai mult în păduri ca de exemplu: *Cubus*, *Rosa canina*, *Pirus silvestris*, *Maius silvestris*. Pe malul pârâului din pustă se pot găsi specii de *Cornus salvinea*, *Quercus*, *Ulmus campestris*, *Populus nigra*, *Faxinus excelsior*. Pe sol se pot întâlni plante ierboase ca: *Izopyrum thalictroides*, *Primula*, *Viola* etc. În colțurile de cereale care înconjoară satul întâlnim: *Polygonum convolvulus*, *Migella arvensis*, *Dephinium consolida*, *Papaver rhoiceas*, *Trifolium arvenses*, *Lathyrus tuberosus*, *Viola arvensis*, *Stachys annus*, *Centaurea cyanus*, *Cirsium arvense*, *Sextaria glauca*, *Lepidium drava*, *Rubus caesius*, *Convolvulus arvensis*, *Vicia sativa*, *Medicago lupulina*, *Mellilotus officinalis*, *linaria vulgaris*, *Galium aparine*, *Asperula Glauga* etc. La culturile de porumb se întâlnește foarte abundentă *Setaria glauca*, *Echinocloa crusgali* și câteva specii de *Sinapis arvensis*.

În trifoști și lucerniști cele mai comune plante sunt *Plantago lanciilata*, *Cuscuta trifoiului*, *Picris hieracioide*, *Melandrium album*, *Crepis bienis*, *Malca* etc. În lucerniștele mai umede de lângă fânețele satului predomină: *Galinnsoga parviflora*, *Sonchus arvensis*, *Cichorium intibus*, *Cirsium lanceolatum*, *Capsella bursa pastoris*, *Setaria glauca*, *poa*, *Galium aparine*, *Chenopodium album* *Daucus carora* etc.

În culturile de sfeclă întâlnim *Amaranthus retroflexus*, *Ghenopodium album*, *Setaria glauca*, *Echinocloa crusgali*, *Convolvulus arvensis* etc. Grădinile de zarzavat sunt invadate de *Amaranthus retroflexus*, *Lactuca scariola*, *Convonvulus arvensis*.

Pe marginea drumurilor în locurile sterpe virane, condițiile de viață sunt mai grele pentru plante. În aceste condiții vitrege trăiesc plantele cele mai rezistente sau cele mai bine adaptate.

La margine de drumuri prin șanțuri predomină: *Polygonum aviculare*, *Echium vulgare*, *Plantago lanciolata*, *Lepidium ruderales*, *Matricaria chamomilla*, *Malva neglecta*, *Bromus arvensis*, *Lolium perenne*, *Trifolium repens* etc.

Pe lângă calea ferată întâlnim o bogată floră: *Menudrym album*, *Holosteum umbellatum*, *Stellaria media*, *Viola arvensis*, *Plantago media*, *Plantago major*, *Rumex crispus*, *Stellaria graminea*.

Prin sat pe locurile virane întâlnim: *Poa pratensis*, *Echinocloa crusgali*, *Chenopodium album*, *Artiplex tataricum*, *Amaranthus retroflexus*, *Urtica dioica*, *Lepidium ruderales*, *Datura stramonium*, *Carduus acanthoides*, *Solanum nigrum*, *Lactuca scariola*.

Pășunile se întind pe o suprafață de 550 ha, având o bogată componență floristică. Întâlnim aici o pășune de tipul *Agrostis tenuis - cynosurus cristatus* așezată pe o terasă a Crișului Alb la o altitudine de 280 m. La această asociație întâlnim speciile: *Agrostis tenuis*, *Trifolium pratense*, *Trifolium repens*, *Lotus corniculatus*, *Plantago lanciolata*. Se întâlnesc și câteva specii numai întâmplător în această asociație: *Briza media*, *Festuca sulcata*, *Festuca pratensis*, *Bromus arvensis*, *Agrostis alba*, *Trifolium montanum*, *Ononis hercynica*, *Quercus* sp., *Fagus*, *Betula*, *Rumex acetosa*, *Ranunculus repens*, *Viola tricolor*, *Prunella vulgaris*, *Veronica officinalis*, *Galium verum*. Aceste pășuni au un caracter mezofil, caracter ce reiese din toată structura floristică alcătuită din elemente mezofile în mod covârșitor. Ph-ul solului 5-7 în majoritatea cazurilor între 6-7 având aproape întotdeauna un caracter acid. O bună parte din speciile întâmplătoare sunt formate din cele montane, fapt ce demonstrează caracterul intermediar al tipului descris între pășunile de stepă propriu zisă și cele de stepă înaltă.

Valoarea acestora e mare, nutrețul e abundent, plantele își păstrează frăgezimea timp mai îndelungat și pășunatul se face fără întreruperi de-a lungul sezonului de vară⁵.

⁵ Vezi I. Safta, 1943, *Cercetări geobotanice asupra pășunilor din Transilvania*, Buletinul Facultății de Agronomie Cluj-Timișoara, vol. X

În locurile mai grase în partea de est și nord a satului se găsesc pășuni de tip Lolium. Aici întâlnim specii ca: Lolium perene, Poe pratensis, Trifolium repens, Achillea millefolium, Plantago lanciolata. Sunt preferate solurile brun roșcate de pădure și aluviuni. Lolium perene și Medicago lupulina întâlnite aici indică valoarea înaltă a pășunii. Nutrețul este foarte bogat și valoros.

Fânețele ocupă o suprafață destul de mare, se găsesc localizate în partea de Est și Nord a satului. În fânețele umede de pe malul Crișului predomină: Agrostis alba, Metha acvatica, Roripa amphibia. Se mai întâlnesc Daucus acarota, Ranunculus repens, Poa trivalis, Carex nutans. În fânețele mai uscate din partea de Nord și Est a satului se găsesc specii ca: Rumex acetosella, Fragaria vesca, Trifolium campestre, Coronilla varia, Euphorbia cyparissias, Plantago media, Galium verum.

În locurile joase în partea de est a satului, în partea numită „cihigi” se dezvoltă o vegetație palustră abundentă. Întâlnim aici: Carex gracilis, Galium palustre, Lemna minor, Roripa amphibia, Iris pasudacorus. În apă este abundentă Lemna minor.

Pe malurile Crișului se găsește o bogată vegetație unde predo-

mină esențele lemnoase: Salix alba, Salix babilonica, Populus nigra, Populus alba, Populus tremula, Carpinus betulus. Se mai întâlnesc aici specii de Rosa canina, Sambucus nigra, Cicută viroasă, Clematis integrifolia, Clematis vitalva.

Vegetație spontană și culturi

Capitolul II ISTORIA COMUNEI BÂRSA ⁶

Atestări documentare

Localitatea este atestată documentar în anul 1489, cu numele de Berza; în 1851, Bersza, Bursza, iar în 1913 Barza⁷.

Localitatea Aldești este atestată în anul 1477; Aldófalwa în 1477, Algyesty 1746; 1828, Aldófalva 1913⁸.

Localitatea Hodiș este atestată în anul 1429 (Hódos, Zaránd Hódos); 1429 Hódos⁹; 1913 Zaránd Hódos.

Localitatea Voivodeni este atestată în anul 1553; Vaidafalva 1553; Voivogyeni 1851; Körös Vaida 1913¹⁰.

În conscripția din 1549 așezările Lonya, Buteni, Cuiediul de Sus, Cuiediul Mic, Hodiș, *Bârsa de Sus*, *Bârsa de Jos*, și altele figurează ca aparținând de cetatea Dezna, pentru ca mai târziu să apară aparținând de cetatea Ineu.¹¹

Cele 4 localități mai sus menționate formează comuna Bârsa, fiecare localitate avându-și vatra răzlețită până în jurul anului 1800. Astăzi vatra satelor comunei administrative Bârsa este repartizată astfel: Bârsa = 76 ha., Adești = 38 ha., Hodiș = 30 ha., Voivodeni = 21 ha. În total 165 ha.

A existat și o localitate (cătun) Vershyez care a dispărut în decursul anilor și era situată între Hodiș și Voivodeni¹².

⁶ La realizarea acestui capitol a contribuit Ioan Godea și Mihai Colar, în prezent decedat.

⁷ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, p.83

⁸ *Ibidem*, p.30

⁹ *Ibidem*, p.291

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, p.256, 418

¹¹ Ovidiu Someșan, *De la Bucin la Buteni*, Ed. Gutenberg, Arad, 2005, p.51

¹² Márki Sándor, II, p.252

Urme daco-romane

Tezaurul dacic de la Șilindia

Unul din cele mai bogat tezaure de monede dacice descoperit până în prezent pe teritoriul României este cel de la Șilindia, la circa 10 km (în linie dreaptă) depărtare de Bârsa.

A fost găsit de un tractorist cu ocazia arăturilor din iulie 1967. Sunt în total 729 monede de argint, copii după *tetradrahmele* grecești. Din acest tezaur 644 monede au fost depuse la Muzeul Județean Arad, iar restul de 85 monede au fost depuse la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea¹³.

*Tezaurul de denari republicani romani de la Bârsa*¹⁴

În anul 1862, la Bârsa, pe Valea Inicului, pârâu afluent al Văii Hodișului a fost descoperit un imens tezaur monetar ce conținea piese de argint, din care se cunosc 28 *denari* romani republicani din perioada anilor 149-48/47 a.Hr.¹⁵

Despre acest tezaur literatura numismatică românească nu posedă până acum date precise. Doar J. Winkler, sprijinindu-se pe o informație din monografia istorică a județului Arad de S. Marki, arată că la „Bârzești” (în fosta regiune Arad) s-au găsit peste 1000 monede romane republicane și imperiale dar „informațiile nu sunt precise”¹⁶.

De fapt 21 monede din acest tezaur erau bine cunoscute specialiștilor încă din anul 1867, când Friedr. Kenner¹⁷ a publicat descrierea sumară a acestor monede, ca provenind de la Ineu (Boros-Jenő) în județul Arad. De la Kenner, cercetătorii de mai târziu au preluat datele fără nici o rezervă. Așa figurează localitatea (în loc de districtul.) Ineu cu 20 monede republicane romane din argint și o imitație barbară în repertoriile lui Bucur Mitrea¹⁸ și Judita Winkler¹⁹.

¹³ Florian Dudaș, *Acta Musei Napocensis*, XII, extras, 1975

¹⁴ E. Dörner, *Tezaurul de denari republicani romani de la Bârsa*, în Tibiscus, Muzeul Banatului Timișoara, 1990, p. 24-32

¹⁵ Din *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei vechi a României*, vol. I, p.186, AC

¹⁶ J. Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în „SCS” - Cluj, VI, 1-2, 1955, p. 128, nr. 23

¹⁷ Fr. Kenner, în *Archiv für österreichische Geschichte*, vol. 38, Viena, 1867, p. 296-297

¹⁸ B. Mitrea, în *Ephemeris Dacoromana*, Roma, 1945, p. 111

¹⁹ J. Winkler, *op. cit.*, p. 126

O serie de date, culese dintr-un ziar local arădean, din anul găsi-rii tezaurului, cât și unele acte oficiale găsite în Arhivele Statului Arad, colaborate cu informațiile din diferite reviste de specialitate și publicații locale, fac posibilă reconstituirea istoricului acestui tezaur precum și rectificarea datelor greșite care circulau despre el.

Ca punct de plecare luăm cele semnalate de Friedrich Kenner în cronică sa de descoperiri din anul 1867: „Nr. 124. Ineu (Boros-Jenő), comitatul Arad, primpretoriatul Ineu, 1864? - în numitul district, - o precizare mai apropiată a locului de descoperire lipsește²⁰ - s-au găsit denari romani cu nume de meșteri monetari și copii barbare ale acestora. Piesele trimise au fost însoțite cu date de la Biroul de preschimbare a aurului și argintului din Pesta (Gold- und Silbereinlöseamt in Pest) privind cantitatea de metal fin (în medie 0,812) și a greutateii după miimile pfundului monetar austriac (0,0008 și 0,007)”.

Urmează apoi înșirarea monedelor, pe care o redăm textual:

1. M. BAEBIVS TAMPILVS (2 buc.) Apollo în cvadrigă.
2. Q. CAECILIVS METELLVS (1) Elefant cu clopoței.
3. O CALPVRNIVS PISO FRVGI (1) Călăreț, deasupra fulger.
4. CARVILIVS (1) Jupiter în cvadrigă, deasupra.
5. L. CASSIVS (1) Capul zeiței Libera cu struguri.
6. T. CLAVDIVS (TI. F. AP. N.) (1) Victoria în bigă, în câmp AIXXV.
7. CN. CORNELIVS LENTVLVS (.2 buc.) Victoria în bigă.
8. M. FONTEIVS C. F. (în câmp în față AP) (1) Cunună, în mijlocul ei Amor călare pe un țap, sus bonetele dioscurilor, jos thyrsos.
9. P. FOVRIVS CRASSIPES (1) Scaunul curul, șters.
10. M. FIVRIVS PHILVS (1) Roma cu suliță, încoronând un trofeu.
11. M. HERENNIVS (în câmp B) (1) Enea duce pe Anchise din flăcări, în câmp D.
12. C. IVLIO BVRVIO (în câmp un vas cu două toarte) (1) Victoria în cvadrigă.
13. L. SATVRNINVS (SENTIVS) (1) Saturn în cvadrigă, în câmp N.
14. M. SERVEILIVS (în câmp în față I) (1) Luptă între doi călăreți și un pedestraș, în câmp D.
15. C. SERVEILIVS, Monedă a aliaților (1) Dioscurii călări, galopând în sens contrar, în câmp M (?), șters.

²⁰ Sublinierea noastră (E. D.)

16. Q. TITIVS (1) Pegasus zburând.
17. L. TITVRIVS SABINVS (1) Tarpeia între doi sabinii, sus lună și stele.
18. M. VOLTEIVS (1) Templu cu patru coloane, pe fronton fulger, în câmp un scut și MA.
19. Copie barbarizată după Q. POSTVMVS ALBINVS (Capul Dianei, fără ROMA, alături) (1) C. NEI Marș în cvadrigă.”

Monede romane republicane descoperite la Bârsa

După înșirarea acestor 21 monede, Kenner mai menționează un amănunt, nu lipsit de importanță, și anume: „Piese de magistrați monetari din familiile Iunia, Licinia, Lucretia, Maria, Naevia și de la Iulius Caesar, cu care au fost găsite împreună, au fost semnalate în tabelul oficial dar n-au fost trimise”²¹

Din textul de mai sus reiese așadar că numărul pieselor salvate a fost mai mare decât 21. Acest lucru nu va fi greu de dovedit. Pentru lămurirea întregului complex lăsăm să vorbească acum datele înșirate cronologic, de la prima veste a găsirii tezaurului.

²¹ Fr. Kenner, *op. cit.* p.297

Prima informație despre găsirea unui tezaur de monede la Bârsa (districtul Ineu, comitatul Arad), apare în ziarul din Pesta, „Ország”, în nr. 20 din 1862. Neavând la dispoziție această sursă, cităm din ziarul arădean „*Alföld*” care publică următoarea notiță în ziua de 26 octombrie 1862: „Ziarul *Ország* scrie că în aceste zile în comitatul Arad, la Bârsa, lângă Criș s-au găsit mai multe mii de monede vechi din argint”. Alte amănunte folositoare vorbesc despre „12 bucăți cu inscripțiile „Dacia”, „Pomp” și „Cressus”. Pe fiecare piesă e pe-o parte un cap sau două, cu coif și coroană, dar unele cu cunună. Pe cealaltă parte sunt fie figuri mitologice, animale sau figuri duble de oameni.”²²

O săptămână mai târziu, același ziar arădean aduce date mai precise despre împrejurările descoperirii²³ și precizează că locuitorul Moise Roth din Bârsa a ajuns în posesia a 4 monede: Prima avea pe-o parte un „călăreț cu literele ABCLTM”, pe cealaltă parte o figură de femeie. Pe a doua monedă era „o figură de tânăr roman cu coif și anul 177 (?)”. A treia monedă era foarte uzată. A patra a fost cea mai frumoasă, intactă, parcă ar fi fost nouă. Avea „pe o parte un elefant cu inscripția circulară Scipio imperator, pe cealaltă parte Metellus Pius cu un cap laureat”.²⁴

O corespondență din 20 noiembrie 1862 a ziarului român din Pesta, „*Concordia*” precizează că descoperirea s-a făcut în luna septembrie a acestui an în vatra valei ce se numește „Inicu” din hotarul comu-

²² *Alföld*, nr. 247, 1862, p.3

²³ Zianul informează că la Bârsa, un porcar a observat că rămătorii scot cu botul piese sclipitoare din pământ. Își umple pălăria și mânecile de la suman cu piese de argint, fuge în sat și alarmează lumea. Locuitorii, între care și notarul, ies la fața locului și adună din bani. După părerea reporterului, la Bârsa fiecare locuitor a făcut rost de cel puțin 2-3 monede. El știe și câteva date mai precise: De la primarul satului un evreu a cumpărat pentru un florin austriac 30 de monede. Un tâbăcar a făcut rost pe țuică de patru monede pe care reporterul le-a văzut la locuitorul Moise Roth. *Alföld*, nr. 252, din 1 noiembrie, 1862 p.2

²⁴ *Concordia*, ziar politic și literar, Pesta, 20.XI.1962; vezi referitor la această știre: G. Ivașcu, *Reflector peste timp*, București, 1964, p.351. O completare la cele de mai sus aduce un cercetător amator de istorie arădeană, Török Gábor care în 1871 specifică următoarele: „În hotarul satului Bârsa, aproape de Crișul Alb, un păstor a găsit o mare cantitate de monede romane din argint felurit stanțate, așa de multe încât au fost duse cu pălăria și traiste. Când s-a aflat acest lucru, energicul medic primar al comitatului, Kéry Imre, abia a reușit să facă rost de câteva din ele. Cf. *Arad megye és Aradváros ismertetése* (sub redacția lui Parecz István), Arad, 1871, p.12

nei Bârsa, când un „prunc ce era păstor la porcii unui locuitor din Bârsa” a zărit „niște bucăți de bani, în mărimea crucerilor de acum” din care a luat și el, și alții, căci erau mulți, „nu se știe câți”.

Informațiile despre marea cantitate de monede, - peste o mie - a fost preluată apoi de diferiții autori, ca Ipolyi²⁵, Miletz²⁶ și Márki²⁷, care toți trei vorbesc clar, că descoperirea s-a făcut la Bârsa, districtul Ineu, dând ca izvor principal cele relatate de ziarul „Ország”.

Câte monede va fi conținut tezaurul de la Bârsa nu se va mai putea ști niciodată, deoarece majoritatea sa s-a risipit. O mică parte a putut fi totuși salvată, căci - după cum vom afla din documentele oficiale - 29 monede au ajuns în mâna conducerii comitatului Arad.

Câteva documente în posesia serviciului Arhivelor Statului din Arad²⁸ ne dau ajutorul principal în lămurirea pieselor monetare salvate de la Bârsa. Astfel, dintr-un act reiese, că în ziua de 14 noiembrie 1862 conducerea comitatului Arad a trimis Consiliului locotenențial din Buda 29 monede găsite la Bârsa, districtul Ineu²⁹. Drept răspuns, acest Consiliu aduce la cunoștință comitatului, cu adresa din 15 martie 1863, că cele 29 monede de argint trimise anul trecut au fost găsite de Muzeul Național drept posibile de dispensare. De aceea trimițându-le înapoi, roagă comitatul Arad să trimită aceste monede fiscoșului din Oradea³⁰.

Se pare că monedele n-au ajuns la Oradea, căci ele apar din nou la Pesta, de data aceasta la Direcțiunea financiară de stat. Conform dispozițiunii acestei direcțiuni nr. 14142/742 din 27 aprilie 1863, Biroul de preschimbare al aurului și argintului (K. K. Gold- und Silber Einlösungs-Amt) din Pesta întocmește cu data de 3 iunie 1863 un tabel (Schätzungs Instrument) „despre valoarea metalică a pieselor romane de argint găsite în districtul (Stuhlbezirke) Ineu (Borosjenő)”³¹.

²⁵ A. Ipoly, *Archaeologiai Közlöny*, Budapesta, III, 1863, p. 74

²⁶ J. Miletz, în *Történelmi és régészeti Értesítő*, Timișoara, 1876, p.168

²⁷ S. Márki, *Arad sz. kir. város és Aradvármegye története*, I, Arad, 1892, p. 28

²⁸ Exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre călduroase direcțiunii serviciului Arhivelor Statului din Arad și colegilor arhiviști pentru substanțialul ajutor dat.

²⁹ *Arhivele Statului Arad*, Fond: Sfatul Popular Regional Arad, Acte administrative, nr. 1455/1862

³⁰ *Ibidem*, nr. 2830/1863

³¹ *Ibidem*, dosar nr. 9344/1865

Pe acest tabel cele 29 monede înșirate în ordinea prezentării lor pe listă după numele de familie a magistratului monetar sunt următoarele :

1. Baebia	15. Iunia
2. Caecilia	16. Licinia
3. Cassia	17. Lucretia
4. Calpurnia	18. Maria
5. și 6. Cornelia	19. Naevia
7. Fabia	20 și 21. Servilia
8. Fonteia	22. Titia
9. și 10. Furia	23. Tituria
11. Herennia	24. Volteia
12. și 13. Iulia	25-29. (Nedeterminate).
14. Iulius Caesar	

În dreptul fiecărei monede din tabel se specifică greutatea netă care variază între 0,008 și 0,007 miimi pfund austriac, iar cantitatea de metal fin în miimi de grame este exprimată prin formula $812/1000$.

În dreptul monedei nr. 11 (Herennia) și a ultimelor 5 (nr. 25-29) e făcută o însemnare cu creion colorat: „reținut la Viena”, respectiv „2 buc. reținute la Viena” (in Wien rückbehalten).

Această însemnare și data târzie - peste 2 ani - a înapoierii diferitelor acte la Arad, ne face să presupunem că în acest lung răstimp majoritatea monedelor împreună cu lista au ajuns la Viena, unde a luat Friedrich Kenner cunoștință de ele, care probabil a decis ca cele trei monede specificate să fie reținute de Cabinetul de numismatică din Viena.

Soarta repartizării acestor monede o aflăm însă abia din dispoziția nr. 13938 din 2 mai 1865 a Direcției financiare de stat din Buda, prin care se aduce la cunoștință Direcțiunii cercuale financiare din Arad că din cele 29 monede de argint romane găsite la Ineu au fost reținute 3 piese la Cabinetul de numismatică și antichități din Viena iar alte 19 piese de către Universitatea din Pesta, toate contra costului valorii lor legale. Restul de 7 monede din argint în valoare de 1 florin și 83 creițari se transmit de către Direcția cercual financiară cu adresa nr. 35443 din 30 octombrie 1865 Administrației comitatense din Arad, împreună cu valoarea în bani a monedelor reținute, pentru ca monedele ca și banii să fie

împărțiți în mod egal descoperitorului și proprietarului de teren, contra chitanțelor legale.³²

*

Comparând informațiile găsite în amintitele acte de arhivă cu datele furnizate de Fr. Kenner, găsim o identitate aproape perfectă. O coroborare a tuturor datelor existente - lista monedelor la Kenner, tabelul întocmit la biroul de preschimbare a metalelor prețioase din Pesta și informațiile din ziarul local arădean - ne permit însă nu numai să precizăm locul exact de descoperire - Bârsa - a celor 21 monede publicate în 1867, ci să mai putem determina încă un număr de monede din acest tezaur, peste exemplarele cunoscute până acum.

Cele 29 monede republicane romane, descoperite la Bârsa și salvate de organele comitatului Arad, se compun din următoarele piese:

a) 17 monede de pe lista lui Kenner (nr. 1/2 buc/2, 3, 5, 7/2 buc. /8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17 și 18) - care sunt identice cu cele 17 de pe tabelul din Pesta (Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9-10, 11, 12-13, 20-21, 22, 23, și 24).

b) 6 monede amintite de Kenner - după cele 21 determinate - pe care însă nu le-a văzut personal, dar le-a găsit înșirate într-o listă oficială (monede din familiile magistraților monetari Iunia, Licinia, Lucretia, Maria, Naevia și de la Iulius Ceasar) care sunt identice cu cele de pe tabelul din Pesta Nr. 14, 15, 16, 17, 18 și 19.

c) 4 monede de pe lista lui Kenner (Nr. 4, 6, 13 și 19) care, după părerea noastră, nu pot fi decât cele 4 din 5 monede nedeterminate de pe tabelul din Pesta (Nr. 25-29). Dintre aceste 4, două au fost reținute la Viena.

d) 1 monedă din familia Fabia (Nr. 7 din tabelul de la Pesta) care nu apare la Kenner.

Datorită unor însemnări de pe tabelul din Pesta suntem în măsură a preciza în majoritatea cazurilor, care din monede unde a ajuns. Anume, pe acest tabel sunt încercuite cu roșu cele 10 monede care n-au rămas la Universitatea din Pesta, iar din acestea 10, cele 3 reținute la Viena au mențiune în text (amintită anterior).

Dăm mai jos lista celor 28 monede identificabile din cele salvate de comitatul Arad, rezumându-se la numele magistratului monetar,

³² *Ibidem*

locul unde apare în lista lui Kenner (K) și în tabelul de la Pesta (P), locul unde se păstrează moneda (Arad – restituite comitatului Arad; Univ. Bud. – Universitatea din Budapesta; Viena – Cabinetul de numismatică din Viena), determinarea și anul emisiei.

1.	<i>C. Iunius C. F.</i>	K : Fam. Iunia, P : Nr. 15 Babelon II, 101/1	Univ. Bud. 172-151
2.	<i>Cn. Lucretius Trio</i>	K : Fam. Lucretia, P : Nr. 17 Babelon II, 151/1	Univ. Bud. 150-125
3.	<i>M Baenius Tampilus</i>	K: Nr. 1, P: Nr. 1 Babelon I, 254/12	Univ. Bud. 150-125
4.	<i>Același magistrat</i>	Aceleași date	150-125
5.	<i>Q. Fabius Labeo</i> sau <i>C. Fabius Buteo</i>	K: nu apare, P: Nr. 7 Babelon I, 480/1 Babelon I, 486/14	Univ. Bud. 102-100 90
6.	<i>P. Licinius Nerva</i> sau <i>C. Licinius Macer</i>	K: Fam. Licinia, P: Nr. 16 Babelon II, 129/7 Babelon, II, 133/16	Univ. Bud. 99-94 85
7.	<i>M. Fourius L. f. Philus</i>	K: Nr. 10, P: Nr. 9 Babelon I, 525/18	Univ. Bud. 93-93
8.	<i>C. Serveilius M. f.</i>	K: Nr. 15, P: Nr. 20 Babelon II, 444/1	Univ. Bud. 93-92
9.	<i>M. Herrenius</i>	K: Nr. 11, P: Nr. 11 Grueber, Roma, i280	Viena 91
10.	<i>L. Saturninus</i>	K: Nr. 13, P: nu apare Babelon I, 208/1	Viena sau Arad 90
11.	<i>M. Serveilius</i>	K: Nr. 14, P: Nr. 21 Grueber, Roma, 1660	Univ. Bud. 89
12.	<i>Q. Titius</i>	K: Nr. 16, P: Nr. 22 Babelon II, 490/1	Arad 87
13.	<i>L. Titurius Sabinus</i>	K: Nr. 17, P: Nr. 23 Babelon II, 499/5	Univ. Bud. 87
14.	<i>Cn. Cornelius Lentulus</i>	K: Nr. 7, P: Nr. 5 Babelon I, 415/50	Arad 86
15.	<i>Același magistrat</i>	Aceleași date	Arad 86
16.	<i>P. Fourius Crassipes</i>	K: Nr. 9, P: Nr. 10 Babelon I, 526/19	Univ. Bud. 85
17.	<i>M. Fonteius C. f.</i>	K: Nr. 8, P: Nr. 8 Babelon I, 516/19	Arad 85
18.	<i>L. Iulio Bursio</i>	K: Nr. 12, P: Nr. 12 Babelon II, 6/5	Univ. Bud. 85

19.	<i>C. Marius Capito</i>	K: Fam. Maria, P: Nr. 18 Babelon II, 203/9	Univ. Bud. 82
20.	<i>C. Naevius Balbus</i>	K: Fam. Naevia, P: Nr. 19 Babelon II, 248/6	Univ. Bud. 81
21.	<i>Ti. Claudius</i>	K: Nr. 6, P: nu apare Babelon I, 394/5	Viena sau Arad 80
22.	<i>L. Cassius</i>	K : Nr. 5, P : Nr. 3 Babelon I, 329/9	Univ. Bud. 79
23.	<i>M. Volteius</i>	K: Nr. 18, P: Nr. 24 Babelon II, 565/1	Univ. Bud. 78
24.	<i>Q. Caecilius Metellus</i>	K: Nr. 2, P: Nr. 2 Babelon I, 275/43	Univ. Bud. 79-77
25.	<i>C. Calpurnius Piso Frugi</i>	K: Nr. 3, P: Nr. 4 Babelon I, 300/24	Univ. Bud. 64
26.	<i>Carvilius</i>	K: Nr. 4, P: nu apare Cohen, Pl. XI/3	Viena sau Arad ?
27.	<i>Iulius Caesar</i> ar putea fi : <i>I. Iulius Caesar</i> sau <i>C. Iulius Caesar</i> (dic- tatorul)	K: I. Caesar, P: Nr. 14 Babelon II, 2/1 monede emise între anii	Univ. Bud. 150-125 58-48
28.	<i>Cn. Gellius (?)</i>	K: Nr. 19, P: nu apare (la Kenner. C. Postumus Albinus)	Viena sau Arad

După descrierea lui Kenner (vezi mai sus, nr. 19) corespunde cu:
Av. Capul Romei (fără ROMA), alături mărci în formă de semilună.

Rv. Marș în cvadrigă, sub cai CN. G (EL) (C. NEI la Kenner); Originalul la Grueber, Roma, 918, anul 150-125.

29. *Monedă nedeterminată*. K: nu apare, P: una din Nr. 25-29, Arad (pare să fi fost prea ștearsă, pentru a putea fi citită).

Pe lângă cele 29 monede înșirate mai sus, a căror existență reiese din actele de arhivă și din articolul lui Kenner, mai rămâne să lămurim, - pe cât posibil - numărul și identitatea acelor monede, despre care vorbesc cele două articole publicate în ziarul local arădean, cu ocazia descoperirii tezaurului de la Bârsa.

În primul articol, cronicarul vorbește de „mai multe mii de monede vechi din argint”, din care a văzut 12 bucăți cu inscripțiile „Dacia”, „Pomp” și „Crassus”, precizând că „pe fiecare piesă e pe-o parte un cap sau două, cu coif și coroană, dar unele cu cunună. Pe cealaltă parte sunt fie figuri mitologice, animale sau figuri duble de oameni”³³.

Descrierea sumară a celor două fețe din aceste 12 monede ar putea corespunde cu diferitele tipuri întâlnite pe monedele republicane romane, înșirate mai sus. În privința inscripțiilor „Pomp”, ea ar putea aparține următorilor:

- a) Sex. Pompeius Fostlus (Grueber, Roma, 926, anul 150-125)
- b) L. Pomponius (Grueber, Roma, 1191, anul 92). sau
- c) Q. Pomponius Musa (Grueber, Roma, 3615, anul 57).

Celelalte două inscripții par să fie lecturi greșite. „Crassus” nu apare ca magistrat monetar. Monede cu inscripția „Dacia” nu sunt cunoscute în perioada republicii și e mai greu de crezut că pe lângă monede exclusiv republicane (date, după cum vom vedea, între anii 172-46 î. e. n.) ar putea exista o lacună atât de mare - de peste un secol - până la o primă monedă imperială cu această inscripție (Traian).

Din al doilea articol publicat în ziarul arădean³⁴ reporterul știe că în proprietatea locuitorilor din comuna Bârșa au ajuns multe monede, cunoaște însă sigur numeric soarta celor 34 monede. Din acestea, 4 le-a văzut la Moise Roth, pe care le descrie sumar. Una din acestea poate fi ușor identificată (din fericire foarte importantă pentru stabilirea relativă a datei îngropării tezaurului). Descrierea integrală a ei ar fi :

Q. Caecilius Metellus Pius Scipio. Av. Capul lui Jupiter cu barbă și laureat spre dr. În jur inscripția Q METEL PIVS. Rv. Elefant african merge spre dr. deasupra SCIPIO, dedesupt IMP. (Grueber, Agrica, 1, Anul 47-46 î. e. n.).

Din celelalte trei monede văzute de reporter, una era foarte uzată, deci identificarea imposibilă. A doua avea „o figură de tânăr roman cu coif și anul 177 (?) (probabil inscripția ștearsă și astfel greșit citită). A treia monedă avea pe o parte o figură de femeie, pe alta un călăreț cu literele ABCLTM (?), deci tot o inscripție greșit redată.

*

³³ Vezi nota 8

³⁴ Vezi nota 9

Rezumând toate investigațiile, putem preciza următoarele:

În septembrie 1862 în hotarul comunei Bârsa, districtul Ineu, comitatul Arad (azi județul Arad), lângă Crișul Alb, în vatra vanei Inicu, un porcar din localitate a găsit multe monede din argint, pe care după alarmarea satului, le-au cules locuitorii comunei. Majoritatea acestor monede au dispărut în cursul vremii fără urme. Ziarul local arădean „Alföld” și informațiile de mai târziu vorbesc de peste o mie sau mai multe mii de monede. Numeric sigur s-a știut de soarta a 46 monede, datorită știrilor livrate de reporterul contemporan al ziarului din Arad

Din toată descoperirea de la Bârsa numai 29 monede au ajuns, datorită intervenției autorităților, la forurile oficiale din Budapesta și Viena, unde ele au fost identificate sumar (probabil la Muzeul Național de Antichități). Se pare că la propunerea lui Fr. Kenner, care a determinat ceva mai detaliat majoritatea acestor monede, trei din ele au rămas la Cabinetul de numismatică din Viena, altele 19 la Universitatea din Pesta iar restul de 7 monede au fost restituite comitatului Arad. Luând în considerare lista celor 29 monede și una ușor identificabilă, pomenită de ziarul local arădean, constatăm că monedele determinabile au circulat între anii 172 (C. Iunius C. f.) și 46 î.e.n. (Q. Caecilius Meteleus Pius Scipio).

În acest sens, datele apărute până acum trebuiesc corectate în trei privințe : a) Locul de descoperire greșit indicat până acum nu e Ineu, ci *Bârsa* ; b) Cantitatea monedelor care au putut fi determinate nu e numai de 21 ci 29, iar c) Perioada de emisie a monedelor nu e cuprinsă între anii 154-54²⁰ ci între anii 179-46 î.e.n.

Ar rămâne de clarificat cauzele care au dus la îngroparea unui tezaur atât de numeros la Bârsa. Acest lucru este mult îngreunat de faptul că majoritatea monedelor s-au pierdut. Deoarece însă cea mai apropiată monedă identificabilă datează din anii 47-46 î.e.n., s-ar putea emite ipoteza că acest tezaur a fost ascuns în pământ din cauza tulburărilor care s-au creat pe vremea înlăturării de la domnie a lui Burebista, în anul 44 î.e.n.

Din secolul I a.Hr. datează unele obiecte de podoabă și monede de argint descoperite în apropierea localității noastre, la Dezna, Gura Văii și Moroda. Întocmai ca și tezaurele dacice din sec. II-III a.Hr. descoperite la Bârsa, Căpruța și Luntreni (astăzi localitatea Zerindul Mic), tezaurele de monede republicane, care merg în general până la mijlocul secolului I a.Hr. sunt dovezi importante, confirmând pe de o parte situația prosperă a unor locuitori care își pun în siguranță acumulările în

vremuri tulburi și de instabilitate, pe de altă parte indică penetrația monedei romane în lumea dacică, simbol al intensificării legăturilor autohtonilor cu lumea romană³⁵.

Ascunderea tezaurului de la Bârsa coincide probabil cu o migrație a celților sau cel puțin cu atacul unui trib celtic venind dinspre apus. Prezența unui tezaur atât de mare (9 kg) ne indică un comerț intensiv, o aristocrație gentilică, precum și procesul de formare a proprietății private.

Dovada locuirii acestui vechi spațiu este dată și de descoperirea în albia Crișului Alb între Bârsa și Răpsig a unei monoxile cioplită dintr-un singur trunchi de copac care se află la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea. Era utilizată în evul mediu pentru transportul sării pe Crișul Alb până la Tisa și Dunăre, în Ungaria de azi.

Valul roman de pământ

Cuceririle romane dintre anii 101-106 au pecetluit soarta statului dac. În lipsa datelor nu cunoaștem în ce măsură s-a extins controlul roman asupra acestor părți. Menționăm însă existența *valului de pământ* care venea dinspre Munții Codru continuându-se spre Munții Zărandului, prin Mânerău-Șilindia spre Lunca Mureșului. Cunoscut de localnici sub numele de *Troian*, valul începe din zona piemontană nordică a Munților Codru Moma, nu departe de Crișul Negru, în hotarul satului Dumbrăvița (județul Bihor), prin pădurile din preajma localităților Secaci, Agrișu Mic, Comănești, Archiș, Seliștea (Sâc) traversează râul Teuz lângă Răpsig, trece peste Crișul Alb, se continuă pe la Mânerău și Iercoșeni; trece Munții Zărandului și ajunge la Lipova, în valea Mureșului.³⁶

Continuitatea așezărilor după retragerea romană

Valul popoarelor migratoare a pus capăt stăpânirii statului roman, iar în urma conviețuirii permanente a dacilor și a coloniștilor romani se formează poporul român cu o limbă romanică care găsind refugiu în văile ascunse a pădurilor va supraviețui valului popoarelor migratoare. În lipsa datelor nu putem afirma ce popoare și în ce măsură au trecut pe aceste meleaguri. Singurii slavii au putut să aibă influență mai

³⁵ ****Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1978, p.62

³⁶ E. Dörner, *Repertoriul arheologic al Țării Zărandului în lumina ultimelor descoperiri*, în *Revista muzeelor*, București, 1970, nr. 4, p.357

pregnantă asupra populației, ceea ce este confirmat și prin câteva denumiri geografice: Bârloage, Deal, Dealul Grozăului, Gunoște, Huci, Hriscului, Târnci, Șirincuța, Șanțuri etc.

Epoca medievală

În orice caz, la sfârșitul secolului al IX-lea, în zonă erau obști sătești, românești, bine conturate sub conducerea voievozilor, cnezilor, care apoi s-au încadrat în primele formațiuni politice statale românești ducând lupte cu valul migrator al triburilor maghiare, care în secolul al X-lea încep să pătrundă și în această zonă. Pătrunderea s-a făcut nesisematic, sub formă de incursiuni, atestate prin mormintele maghiare descoperite la Șiclău și Vărșand.

Obștile sătești s-au format încă pe timpul migrației popoarelor. Un cnezat apropiat era la Crocna pe Valea Crișului Alb și avea 20 de sate în zona Gurahonț-Sebiș³⁷.

Din *Cronica notarului anonim al regelui Bela al III-lea* se cunoaște că pe teritoriul Țării Crișurilor se afla voivodatul lui Menumorut, care dispunea de mai multe cetăți. Este posibil ca acesta să se fi întins până în valea Crișului Alb.

Existența cnejilor și voievozilor în Valea Crișului Alb este atestată printr-o serie de documente de pe parcursul secolelor al XIV-lea și al XV-lea. Astfel într-un document din 1438 un anumit Toma este pomenit ca voievod al Nădabului; în 1440 este amintit Ștefan ca voievod al Siriei. Alți cneji și voievozi locali sunt amintiți la Arăneag (lângă Târnova), Aciuța, Botfei, Clit, Dezna, Hălmațiu, Râbița, Vârfuri, printre care se remarcă în primul rând voievodul Moga din Hălmațiu, nume pomenit și într-un act din 1177. Familia „Moga de Crișul Alb” se va afla în fruntea obștilor de aici mai bine de un secol și jumătate pe baza lui „Ius Valachorum”³⁸.

Ca primă atestare documentară a zonei Crișului Alb este fragmentul datat 1113, intercalat într-un alt document din 1431, act în care sunt amintite localitățile Chier (lângă Târnova) și Seleuș aflate la vest de Ineu³⁹. Mult mai convingător este însă documentul de danie al regelui Bela al II-lea (Cel Orb) din 1131 în care amintitul rege donează eclesiei

³⁷ Andrei Cacioara, *File de istorie*, în *Flacăra Roșie*, 29 mai 1982, p.3

³⁸ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj, 1971, p.29

³⁹ Andrei Caciara, Eugen Glück, *Cnezate și voievodate românești arădene*, în *Studii privind istoria Aradului*, Ed. Politică, București, 1980, p.162-163

Sf. Martin din Arad 35 libertini cu terenurile lor în localitățile: Beneneu, Cărand și Rădești precum și 3 vii și 6 viticultori în Rădești.

Vechimea obștilor teritoriale libere este atestată în primul rând de denumirile de sate: Aldești, Bănești, Bârzești, Benești, Bodești, Bonțești, Buteni, Budești, Ciuntești, Cristești, Comănești, Ignești, Iacobini, Iercoșeni, Ionești, Mustești, Nădălbești, Rădești, Țohești etc. De remarcat că primele documente din sec al XII-lea atestă unele dintre aceste localități cum sunt: Comănești, Rădești, celelalte fiind atestate în majoritatea în urbariul din 1525 al Cetății Șiria⁴⁰.

Nu departe de Bârsa (la Ineu) este amintită mănăstirea *Dienes*, într-un document din anul 1199. Ineul (la 20 km distanță de Bârsa) era vestit și pentru cetatea sa care probabil s-a ridicat în locul unei fortărețe vechi de pământ care exista în timpul năvălirii tătarilor. În *Cântecele de jale* ale canonicului Rogerius este amintită Cetatea Ineului.

În secolul al XV-lea, Comitatul Zărandului avea 7 cetăți puternice: Agrișu Mare lângă Târnova, Pâncota, Șimand, Vârșand, Șiria, și Dezna de care aparținea și Bârsa.

În 1597 stăpânul cetății Dezna era Korniş Gábor consilierul lui Sigismund -principele Ardealului după ce în 1561 cetatea era stăpânită de groful *Losonczy* care în 1387 mai stăpânea cetățile Pâncota și Ineu, până în 1561, timp de 174 ani⁴¹. De această stăpânire se leagă și date despre localitățile Bârsa și Buteni păstrate în Arhivele Naționale Maghiare din Budapesta. Din documentul redactat în 1553 aflăm denumirile mai multor localități din vecinătatea cetății Dezna, printre care și Bârsa de Sus și Bârsa de Jos.

În conscripția din 1549 Bârsa de Sus, Bârsa de Jos, Hodiș, Cuied și alte localități din jur figurau la Dezna ca apoi să treacă la Cetatea Ineu.

În 1601 Cetatea Dezna era stăpânită de *Szalontay Toldi Janos*, iar în 1614 stăpânul era *Gabriel Bethlen* de la care se ia în zălog de către *Reday Pál*; din 1633 este în posesia familiei Korniş.

Stăpânirea turcească începe în părțile Aradului în anul 1552, când Aradul a devenit centru de sangeac încorporat în vilaetul Timișoa-

⁴⁰ Kovach Géza, *Documente despre începuturile Aradului*, în Ziridava, VI, 1976, p.124

⁴¹ Vasile Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici, 1656-1680*, Arad, 1906, p.38

ra. Bârsa, Sebișul și alte localități au fost încadrate sangeacului de Ineu. Bârsa și Sebiș în anul 1556 erau stăpânite de *Ali Deli*⁴².

În 1599 în zona Ineului sunt amintiți voievozii Francisc Bota și Alexandru.

Secolul al XVIII-lea

La sfârșitul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, aceleași sate din jurul Ineului, încadrate în sistemul militar austriac de graniță, se aflau sub ocrotirea privilegiilor ilirice fiind scutite de dările plătite Vienei și de obligațiile feudale, bucurându-se totodată și de libertatea religioasă a cultului.

Paralel cu formarea zonei grănicerești biserica ortodoxă, în primul rând Episcopatul de la Ineu se va încadra în contextul privilegiilor ilirice. Diploma lui *Leopold I* din august 1690 *către episcopii și stările duhovnice și politice, căpitanii și vicecăpitanii, către comunitatea națiunii de rit grecesc din Grecia, Bulgaria, Serbia și Herțegovina, Dalmația Podgoria și Enopolia* includea și părțile Buteni, Sebiș, Bârsa. La această dată episcopul din aceste părți era *Isaia Daicovici*. Acest lucru ne confirmă faptul că în urma vremurilor tulburi, din evul mediu, a luptelor grele purtate cu turcii, populația autohtonă românească din zonă a supraviețuit rămânând credincioasă vechiului său rit și continuându-și munca agrară.

Viața spirituală românească dobândește un temei mare și puternic prin instalarea unei episcopii ortodoxe, instituție care va dura aici până la începutul secolului al XVIII-lea când va fi mutată la Arad (1706)⁴³.

În urma cuceririi acestei zone de către austrieci, la 11 decembrie 1732, Carol al VI-lea, împăratul Austriei, dăruiește lui Rinaldo Duce de Modena un teritoriu întins ce cuprindea 130 localități cu 544.832 iugăre în comitatele Arad, Cenad, Zărand.

După războiul de succesiune austriacă din 1740-1741 (drepturile la tron ale Mariei Tereza sunt contestate) ducele Rinaldo de Modena a fost dizgrațiat iar majoritatea acestor pământuri au redevenit proprietate erarială (de stat) și au fost vândute de stat în perioada următoare. Între

⁴² Marki S., *Aradvarmegye*, vol. I, Arad, 1892, p.158

⁴³ Gh. Lițiu, *Episcopia Aradului – schiță istorică*, Ed. Diecezana, Arad, 1950, p.14-17

localitățile stăpânite de ducele Rinaldo se găseau și localitățile Bârsa, Aldești, Hodiș, din *Districtul Ineu*.

Noua administrație austriacă instalată în zonă la sfârșitul secolului al XVII-lea (1693) va efectua diferite conscrieri în ideea reglementărilor urbariale, a delimitării suprafețelor pământurilor iobăgești, a serviciușilor urbariale față de stăpânul feudal.

Defrișările și deștelenirile continuau, așa că sesiile iobăgești cresc în permanență.

Terenurile cultivate erau extinse paralel cu sporul populației prin defrișări sau deștelenire. În actele, conscripțiilor medievale privitoare la Bârsa acest lucru apare sub formă de *extirpatura*. Totodată cultura agrară se făcea prin schimbarea alternativă a culturilor de toamnă și primăvară. La început în acest sens era folosit sistemul asolamentului bienal, când hotarul satului era împărțit în două: cea arată și ogorul, iar mai târziu s-a răspândit sistemul asolamentului trienal, schimbând semănătura de toamnă cu cea de primăvară, respectiv ogorul. La toate acestea s-au mai adăugat fânețele și izlaurile.

Se cultiva grâul, orzul, ovăzul, meiul, vița de vie, livezi cu pomi fructiferi și în grădini varză, ceapă, zarzavaturi.

Conscripția din 1720 dă câteva date cu privire la mărirea suprafețelor însămânțate la Bârsa. Cele mai concludente sunt însă conscripțiile din 1746, 1771 și 1786. Referitor la Bârsa, conscrierea din 1746 precizează⁴⁴:

- numărul iobagilor (iobagiones)	31
- numărul jelerilor (inquilini)	-
- numărul boilor de jug.....	52
- numărul vacilor.....	36
- numărul cailor.....	7
- numărul junincilor.....	3
- numărul caprelor	5
- numărul porcilor la îngrășat	64
- numărul stupilor	18
- semănătură de grâu în posesie proprie	1 6/8 călbe ⁴⁵
- semănături de grâu prin defrișări (seminatura in fundo alieno ergo arenda)	24 2/8 călbe
- semănătură de ovăz în posesie proprie.....	1 călbă

⁴⁴ Gh. Ciuhandu, *op.cit.*, p.197-198

⁴⁵ Câlba=cubul= circa 118 litri cereale

- semănături de orz prin defrișări3 4/8 călbe
- semănături de porumb în posesie proprie3 6/8 călbe
- căldări de țuică 2 buc.

Este evidentă starea arhaică și tradițională a gospodăriilor țărănești, care produceau doar pentru consum propriu. Cantitatea semănăturilor era exprimată prin cantitatea seminței care se semăna în călbe (cubuli) adică *șinice* din zilele noastre și subdiviziunile: mierța = vica = *măsura*, adică o cantitate de 30 litri cereale (29,5 litri). Cantitatea de o călbă (118 litri) semințe corespunde unui iugăr mic de 1100 stânjeni pătrați (circa 0,40 ha). Se cultiva puțin, uneltele de muncă ale epocii fiind plugul cu roți și corman de lemn, papuc de fier; pentru arat era nevoie, în general, de 4 boi. Din urbariul anului 1771 privitor la Bârsa în care robotele se indică în mod clar, rezultă necesitatea folosirii a 4 boi la arat:

Fiecare iobag cu sesie întreagă⁴⁶ este obligat să presteze pentru stăpânul său în fiecare săptămână o zi de robotă de la zorile zilei până la lăsatul serii (în care se include plecarea și întoarcerea precum și timpul mesei) cu carul sau cu 2 vite; totodată cu ocazia aratului cu 4 vite cu plugul său și cu grapa sa este obligat să are pentru stăpânul său. Dacă însă vreun iobag nu dispune de 4 vite și astfel nu are posibilități pentru arat, asemenea iobag are drept să-și găsească un asociat și astfel, o zi de robotă să fie prestată în 2 zile.⁴⁷

Alături de agricultură în localitățile comunei se practicau și diverse meșteșuguri și îndeletniciri casnice: torsul, țesutul, olăritul.

Pentru aceste îndeletniciri în hotarul satelor de care ne ocupăm erau cânepiști, cânepa fiind prelucrată în sistem tradițional, iar pentru îmbrăcămintea de iarnă era folosită lâna. O preocupare veche a locuitorilor din Bârsa a fost și olăritul, olarii de aici fiind vestiți pentru oalele nesmălțuite.

Fiecare iobag din Bârsa avea fie o sesie ce se compunea din 28 iugăre (1 iugăr având 1100 stj²) fie fragmente de sesii în raport cu puterea de muncă a familiei.

⁴⁶ O sesie întreagă = 26-32 iugăre arătură în suprafață de 1100 stj² plus 12 iugăre de fânațe.

⁴⁷ Arhivele Statului Arad, Fondul Prefecturii jud. Arad, *Conscripții urbariale*, nr. 19

În 1771, în localitatea Bârsa erau înregistrate 45 familii de iobagi cu optimi de sesii și 10 familii cu sferturi de sesii. În anul 1802, în urma defrișărilor, situația se îmbunătățește, întrucât la această dată sunt înregistrate 81 de familii cu optimi de sesii, 43 familii cu sferturi de sesii, 14 familii cu $3/8$ sesii, 7 familii cu jumătate de sesie și o familie cu o sesie întreagă, (deci cu 4, 8, 12, 16, 32 iugăre a 1100 stj² fiecare). În Bârsa mai erau la această dată 50 de *jeleri*, categorie despre care se amintește și în urbariul din 1825 a cetății Șiria. *Jelerii* aveau casă (numiți în latinește inquilini, inquilinus = locatar, chiriaș, venetic, conf. dicționarului latin-român), iar cei fără case erau *subinquilini*. Aceștia erau oameni mai nevoiași, dispunând ici colo de ceva pământ, dar dispunând de drept de strămutare.

Referitor la venitul unei familii de țărani iobagi, Urbariul din 1771 ne arată că, la Bârsa, 55 familii înregistrate dispuneau de 8 $2/8$ sesii, în total 157 iugăre, 11 $1/2$ iugăre de grădini, 147 $3/4$ iugăre de arături și 201 iugăre de fânețe. Din aceste cifre reiese că baza gospodăriilor țărănești o dădea creșterea animalelor. Având drept de defrișare situația din anul 1802 se prezintă astfel: 145 familii cu 30 $7/8$ sesii, având 60 $2/4$ iugăre de grădini, 850 $4/8$ iugăre de arături; 364 $4/8$ iugăre de fânețe. Pe parcurs ponderea ocupațională a gospodăriei s-a strămutat pe cultivarea cerealelor.

Renta în muncă sau robota a cunoscut pe parcurs o creștere permanentă, la început fiind doar o zi pe an, mai târziu ajungând în părțile noastre la o zi pe săptămână. Robotele puteau fi cerute cu vitele și carul (în acest caz o zi pe săptămână după o sesie întreagă) sau cu palmele (în acest caz 2 zile pe săptămână). Munca era istovitoare, iobagul putea fi obligat la această muncă doar o dată pe săptămână. Domnul de pământ avea dreptul ca iobagii care vin de la distanță mai mare decât o jumătate de zi de mers să fie obligați la prestarea continuă a muncii în fiecare lună 4 zile consecutiv (la robotă cu carul ori la robotă cu palmele) în așa fel că în aceste 4 zile plecarea și întoarcerea la vatră să fie inclusă. Iobagul solicitat la muncă era dinainte înștiințat ca să aibă posibilitatea de a se pregăti. În cazul acestor munci iobagul avea drept la pășunatul liber iar în timpul iernii să i se asigure atât iobagului cât și viteilor sale spații de găzduire corespunzător. Fiecare jeler care dispunea de casă era obligat să presteze 18 zile cu palmele iar cei care nu aveau casă 12 zile pe an.

Pe lângă robotele obișnuite iobagii erau obligați în fiecare an la o căraușie lungă în felul următor: „ca în primul rând 4 sesii întregi, sau

iobagii asociați după această apartenență sunt obligați să dea o cărăușie cu 4 juguri; în al doilea rând numai pe drumuri corespunzătoare care nu depășesc două zile de mers; al treilea rând în timpul aratului, cositului și culesului viilor nu poate fi pretinse; în al patrulea rând într-un an nu poate fi transmisă pe anul celălalt nici răscumpăra cu bani sau alte robote; în al cincilea rând dacă totuși depășește două zile să fie inclusă în celelalte robote; în al șaselea rând vama și sălașul cade în competența stăpânului.”⁴⁸

Renta în natură (începând din 1531) era fixată în a noua parte a recoltei, la care se mai adăuga și zeciuala la biserică. În cazul localității Bârsa aceste două sarcini erau unificate și cerute în a cincina parte a recoltei. Iată ce ne arată urbariul amintit despre această sarcină. „Din toate produsele vegetale (cu excepția celor produse în grădină) astfel și din stupi, miei, iezi care s-au sporit în anul respectiv sunt obligați să dea nonă către domnul de pământ cu condiția ca stăpânul să nu ceară bani în loc de nonă. Când însă din miei, iezi sau stupi nu se produce atât ca să iasă nona iobagul să plătească după miei 4 creițari, după iezi 3 creițari, iar după stupi 6 creițari.”⁴⁹ Urbariul preciza ca dijmuirea să se facă între 21 iunie și 20 august. Nona privea inul și cânepa, dar recolta a doua era scutită de nonă. La nonă și zeciuală s-a mai adăugat și dijma mică adică după fiecare sesie întreagă o iție (1,5 litri) de unt topit, 2 găini, 2 pui, 2 ouă, un car de lemne și după 30 de sesii un vițel. După o căldare de țuică s-a pretins 2 florini pe an, iar cu ocazia sărbătorilor mari și produse culinare.

*Nona în bani sau censul era stabilit la un florin pentru fiecare casă, cea de la Bârsa numindu-se *fumărit*, sau *dare după coș*, considerând că fiecare familie este egală cu o vatră⁵⁰.*

În sinteză obligațiile feudale ale bârsanilor erau:

Dăriile	½ sec XVIII	4/4 sec. XVIII
Robotele cu car	541 zile	1579 zile
Robotele cu palmele	1982 zile	3645 zile

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ *Ibidem*

Darea de fum	105 forinți	171 forinți
Darea de lemne	11 care	30 care
Darea de unt	11 iții	30 iții
Darea de pui	22 bucăți	61 bucăți
Darea de ouă	123 bucăți	364 bucăți

Silniciile și provocările ispravnicilor domnești rezultă și din jalba judeului localității Revetiș (circa 12 km de Bârsa) pe nume Lupu Ghegariu: „în ziua de 8 a lunii mai din acest an 1785 eu ca judele comunei m-am deplasat la Buteni de administra pentru armată porțiunea militară (darea în fân și în ovăs din partea comunelor pentru întreținerea armatelor) din porunca nobilului și preamăritului comitat al Aradului. În absența mea cneazul domnului de pământ l-a pedepsit pe judele cel mic cu 12 lovituri cu bâta, deoarece n-a mânat oamenii la robota urbarială, deși eu ca jude prim am fost preocupat în problema preamăritului comitat și astfel n-am putut să-i dau asemenea ordin. În al doilea rând după reînțoarcerea mea de la percepția nobilului comitat și l-am întrebat de ce oare l-ați batjocorit pe judele cel mic, când știați în ce problemă sunt preocupat? el însă injuria sa sare pe mine, gata să mă bată cât poate și-am scăpat doar cu sprijinul soldatului comitatens ... și în al treilea rând, întru cât nu a putut să mă bată pe loc în furia sa, în ziua următoare m-a prins pandurii nobiliari și deși am spus că nu sunt nici ucigaș, nici lotru, să nu mă lege, că sunt dispus oricând să mă prezint pentru dreptate, totuși la toate insistențele mele m-a legat urât de tot schingiindu-mă și astfel m-a hărțuit la casa ispravnicului, unde am suferit și eu judele prim, 12 lovituri cu bâta.⁵¹

Nemulțumiri erau peste tot. În 1784 cetele de răsculați a lui Horea au înaintat și în comitatul Arad ajungând în 4 noiembrie la Hălmagiu și de aici spre Buteni-Sebiș-Ineu, ridicând țărănimea din Pâncota, Galșa, Șiria și spre Valea Deznei. O altă coloană înainta pe Valea Mureșului: Vărădia, Julița, Bârzava, Șoimoș. Nobilii înspăimântați au fugit la reșe-

⁵¹ Arhivele Statului Arad, Fond Prefectura jud. Arad, *Urbarii*, 194

dința comitatului cerând intervenția armatei imperiale, pentru liniștirea țărănimii și prinderea conducătorilor⁵².

Protopopul din Buteni, Gavrilă Bucatoș îl informa pe episcopul Petru Popovici la Arad de răscoală și că a întâlnit peste tot „*popi și oameni, toți care pe unde învrăjbiți*”; pe preotul Popa Gheorghe de la Aldești „*l-au găsit în Șăbiș suduind cătanele împărătești*” care arestaseră pe Atanasie Roșu pentru instigare la răscoală.

Instaurarea dominației habsburgice asupra Transilvaniei și asupra zonei noastre a dus la vânzarea imenselor domenii erariale (de stat). Vânzarea a fost hotărâtă de către *Camera Imperială*, în 1792, care a stabilit să fie vândute localitățile: Panatul Nou (Horea), Gurba, Pil, Vărșand, Sinteia Mare, Minișu de Sus, Șilindia, *Hodiș*, Văsoaia, Satu Rău, Iarcoș, Cuied, Camna, Luguzău, Iacobini, Buceava, Mădrigești, Mustești, Secaș, Sebiș, *Bârsa*, și apoi alte 37 sate: Crețești, Ignești, Susani, Almaș, Cil, Nădălbești, Slatina, Neagra, Dezna, Buhani, Donceni, Sălăgeni, Prăjești, Govojdia, Berindia, Cociuba, Revetiș, Roșia, Lazuri, Crocna, Pescari, Zimbru, Iosășel, Brusturi, Ciurești, Craicova și altele (astăzi unele sate sunt dispărute). Se vor forma noile domenii particulare precum cel a lui Atzel la Ineu, Șicula, Chier, Gurba, Iermata; cel al lui Königsegg, care în 1804 cumpăra un domeniu uriaș, în jur de 150.000 iugăre, cuprinzând localitățile: Sebiș, Crețești, Prăjești, Ignești, Donceni, Ciurești, Zemerzel, Craicova, Nădălbești, Slatina, Susani, Dieci, Dumbrăvița, Crocna de Jos, Crocna de Sus, Laz și Neagra. Noul stăpân își va amenaja o gospodărie producătoare de marfă, bazându-se în special pe creșterea vitelor. În două mari centre domeniiale s-au construit și mari anexe gospodărești: la Sebiș și Dieci⁵³.

Au fost vândute și localitățile: Bârsa, Aldești și Voivodeni. Prima ofertă au făcut-o frații Rempold, negustori de vite. Până la urmă au convenit cu erariul să cumpere Gurahonțul. *Bârsa, Aldești și Voivodeni* au fost cumpărate de Leopold Kardetter, negustor vienez îmbogățit în timpul războaielor napoleniene. Venind la Aldești și-a maghiarizat numele devenind *Algyay*. A încercat să facă o mare acțiune de creștere a oilor luând mari împrumuturi dar a dat faliment.⁵⁴

⁵² D. Prodan, *Răscoala lui Horia*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, vol. I, p.281-307; Ana Ilea, I. Popovici, *Ziridava*, 10, p.227

⁵³ *Aradul permanentă...*, 1978, p.174-175

⁵⁴ Arhivele Statului Arad, Fondul Algyay, nr. inv. 89, 1829-1867

Ulterior Bârsa a fost cumpărată, în anul 1821, de Georgiu Tiberiu Takacs, macedo-român de religie ortodoxă. A venit la Bârsa în anul 1823 într-o zi de joi după Rusalii⁵⁵.

Noii proprietari erau de proveniență burgheză, care, în condițiile destrămării feudalismului, au încercat să-și modernizeze domeniile după modelul prusac, bazându-se parțial pe robotele țăranilor și parțial pe munca salariată, organizând crescătorii de vite, oi și porci destinate pentru piață.

Ca o consecință a acestor străduințe, peste tot în valea Crișului Alb se observă o creștere masivă a obligațiilor de robotă, care sunt percepute cu strictețe. Tabelul următor scoate în evidență creșterea cantitativă a robotelor la Bârsa și în localitățile din jur⁵⁶:

LOCALITATEA	Cantitatea robotelor socotite cu palmele în anii 1771 /zile	Cantitatea robotelor so- cotite cu palmele în anii 1802/zile
BÂRSA	1.982	3.645
ALMAȘ	1.298	1.636
IGNEȘTI	611	822
MINEAD	417	696
LAZ	1.428	2.008
NĂDĂLBESTI	522	784
NEAGRA	1.032	1.240
REVETIȘ	994	1.699

Pe de altă parte mulți țărani se încadrează cu produsele lor în circulația mărfurilor în special prin târguri cu importanță deosebită: Buteni, Sebiș, Hălmațiu, Ineu, Pâncota, Beliu.

Se dezvoltă meșteșugurile, manufacturile; au luat ființă breslele mixte rurale, la Sebiș, Ineu, Beliu, Hălmațiu, Pâncota, cu *meșteșuguri legate de agricultură*: rotari, fierari, curelari, șelari, pieptănari, săpunari,

⁵⁵ Cronica lui Iosif Țiucra, *Mărturia timpului...*, copie manuscris

⁵⁶ Arhivele Statului Arad, *Urbarii*

frânghieri; *meșteșuguri legate de construcții*: zidari, tâmplari, pietrari, tinichigii, geamgii, zugravi; *cele legate de îmbrăcăminte*: tăbăcari, cizmari, cojocari, croitori, năsturari, pălărieri; *cele legate de alimentație*: morari, brutari, măcelari, turtelari etc.

A început și exploatarea intensă a pădurilor.

Va lua naștere *burghezia națională românească* care se va ridica în fruntea luptei pentru *emanciparea națională*. Noua clasă progresistă se va ridica din rândul maselor de țărani - învățători, preoți, juriști etc., care cunoșteau suferințele maselor populare românești din această zonă. Se întreprind acțiuni pentru introducerea unei administrații locale românești, alegerea unor notari români. O serie de jalbe iobăgești redactate în cursul anului 1820 mărturisesc această tendință. Așa a fost jalba țăranilor din Răpsig care s-au ridicat împotriva notarului ce nu știa limba română și au pretins înlocuirea acestuia cu notar român. Asemenea revendicări au prezentat și locuitorii de la Iosășel, Cilul de Sus, Cilul de Jos⁵⁷. În aceste jalbe țăranii prezintă vătămarile suferite pe plan social și necazurile, suferințele lor din cauza naționalității și limbii.

Toate aceste acțiuni se făceau paralel cu mișcarea depusă de Moise Nicoară pentru organizarea independentă a bisericii și școlii românești; pentru mobilizarea maselor a cutreierat Valea Crișului Alb, până la Hălmagiu, Dezna.⁵⁸

Secolul al XIX-lea

Despre viața locuitorilor în Bârsa secolului al XIX-lea aflăm din însemnările lui Ioan Birău care a trăit atunci: „*Dijma mică iera pe un fârtai de pământ, 10 fonți de mazăre, 10 fonți de semințe de ludaie, 10 fonți de semințe de cânepă, 6 fuioare de vară, 6 fuioare de toamnă, pentru un vițel 20 de cruceri, pentru unt 20 cruceri, pentru miei și iezi 5 cruceri, ouă socoteau câte vreau, pui o pereche, iar omul care avea un fârtai de pământ făcea 28 zile, iar dacă nu făcea robota plătea tacsă un florin, apoi din sămănături de grâu da omu a cincea parte, din cucuruz a noua parte și trebuia ca omu să le dea, să le ducă unde li se poruncia. Din crucile de grâu alegea domnia numai snopi buni, nu pe cei din sus*

⁵⁷ Arhivele Statului Arad, Fondul Prefectura jud. Arad, *Acta congregationum*, 1021/1893, 1014/1823, 1033/1823, 1034/1823, 1006/1825, 1669/1826

⁵⁸ Cornelia Bodea, *Independența și unitatea națională înainte de 1848*, în vol. *Independența României*, Ed. Academiei, București, 1977; Nicoară Moise (1784-1861), Arad, f.a.

și din jos, nu primea cucuruzu; până nu era gata tot din țarină nu se dijmua. Mai înainte, cam pe la anul 1835 domnia avea dreptul a te bate cum vrea și când vrea, la uribari(u) nu iera capăt iera musai să mergi, altcum te culca jos șiți numără câte vrea, apoi îl pune la lucru și care nu-i ara când răsare Soarele la loc lua la fundoi 12 lovituri, apoi la lucru, apoi sudalmele se puneau pe oameni, pe muieri, pe fete deți iera scârbă să auzi toate nimicurile fără săți astupi urechile și așa mai departe. Cum zic, cel ce avea un fărtaș de pământ făcea 28 zile, cel cu jumătate 14 iar jelerul făcea 18 zile, iar chirieșii 12 zile. Acum vedem cum a fost mai bine: atunci cu robota și dările domnești, sau acuma, că omu ie liber! numai cei drept acuma dările sânt foarte mari da barem nu sântem bătuți ca animalele sau ca robii”.⁵⁹

Revoluția de la 1848-1849⁶⁰

La începutul lui octombrie 1848, după cum scrie cronicarul Țiucra,⁶¹ s-au ridicat la luptă românii din arealul Șiria-Radna-Târnova, dar au fost înfrânți de gardiștii maghiari, mulți români au fost împușcați și spânzurați. În 17 octombrie au trecut pe la Bârsa, în sus către Ardeal aproximativ 4-600 gardiști maghiari, și la Iosași în 19 octombrie au spânzurat preoți și primari de prin vecinătatea Iosașului, însă moșii se retrăseseră înapoi în posesiunile lor. În 21 octombrie începură a lua grosu la cătane fără alegere numai om să fie. Are loc Dieta la Pesta, s-au emancipat iobagii având și ei drepturi de orice fel, fără a se ține cont de naționalitate în afară de evrei, singura condiție să fie știutori de carte. S-a închis cetatea Aradului și a început bombardarea orașului Arad, împăratul Ferdinand I abdică, pe tronul Austriei urcă Francisc Iosif, care devine și regele Ungariei la 2 decembrie 1848.

Începând cu 7 decembrie 1848 au loc lupte crâncene între revoluționarii unguri și revoluționarii moți conduși de Avram Iancu. Prin Bârsa au trecut sute de gardiști unguri și înapoi abia venea câte unu rănit și cu cârje ca vai de ei.⁶²

În perioada ianuarie-martie 1849 armata revoluționară maghiară condusă de Iosif Bem, de origine polonă, ocupă aproape întreaga Tran-

⁵⁹ Cronica de la Bârsa, mss.

⁶⁰ Alexandru Roz, *145 de ani de la Revoluția română din 1848. Revoluția din 1848 de la Bârsa*, în Aradul Cultural, Arad, 8 iulie 1993, p 7

⁶¹ Iosifu Țiucra, *Mărturia timpului până la finele anului 1874...*, fotocopie manuscris; Ioan și Pavel Birău, *Cronica Bârsei*, 1810-1934

⁶² *Ibidem*

silvanie. În acest an până în iulie se desfășoară epopoea apărării eroice a regiunii Munților Apuseni de către moșii conduși de Avram Iancu și tribunii săi împotriva încercărilor armatei maghiare de a pătrunde în această zonă.

Cei mai cunoscuți prefecți și tribuni au fost: Petru Dobra, Ion Buteanu, Simion Balint, Axente Sever, Romanu Vivu, Vasile Moldovan, Vasile Teodor, Necolae Corcheș, Amos Tâncu, Mihai Anderca ș.a.

Ion Buteanu a fost numit de Comitetul Național prefect al județului Zărand având misiunea de a organiza legiunea a III-a din crișeni.

Pentru cucerirea regiunii Munților Apuseni maghiarii au organizat expediții: în 7 noiembrie 1848 maiorul Găal cu 250 luptători de la Arad, uniți cu 100 de husari și 300 gardiști din Bihor, bine înarmați având și un tun trec pe valea Crișului Alb înspre Iosășel atacând tabăra românească pe care o înving. Ungurii aprind Gura Văii, Aciuța, Buceava și se apropie de Hălmagiu pe care încep al bombarda. Tribunalul Alexandru Chendi intră în tratative cu comisarul civil al armatei ungare pentru a feri orașul de stricăciuni prin predarea Hălmagiului. Chendi este luat prizonier fiind spânzurat împreună cu doi preoți și doi cărciumari care au fost împușcați la Podul Băneștilor. După lupta de la Târnavița unde românii sunt învinși, unгурii intră în Baia de Criș unde au prins și executat pe tribunul Ioan Nobili, Zelinca și căpitanii Mihailovicu și Moga. Ungurii înaintează spre Brad, jefuind și omorând pe unde treceau.

La jumătatea lunii ianuarie 1849 de la Arad pornește pe valea Crisului Alb maiorul Beke cu o armată regulată având 6 tunuri și un corp de 3500 secui. Se dau lupte la Hălmagiu, soarta bătăliei este incertă unгурii ajung la Brad în 23 ian. iar în 16 feb. părăsesc Zărandul în direcția Devei.

În 20 feb. 1849 maiorul Csutak Coloman cu 2600 soldați, 5 tunuri și 56 cai de călărit ajunge la Hălmagiu, I. Buteanu se retrage în tabăra de la Buceș de unde românii duceau lupte de guerilă împotriva unгурilor.

Laios Kossuth prin deputatul bihorean Ion Dragoș oferă românilor armistițiul și propuneri de pace, iar pe de altă parte același Kossuth dă instrucțiuni secrete lui Hatvani ca să atace pe români prin surprindere și să captureze capii revoluției române. Prefectul Petru Dobra este ucis de honvezii unгурi iar I. Dragoș este bănuț de trădare și ucis de populația înfuriată. Maiorul maghiar Hatvani este înfrânt și alungat de moșii conduși de Avram Iancu. în fuga lor îl duc și pe Ion Buteanu

legat de un tun până la Iosășel unde îl spânzură de o salcie pe malul Crișului în 23 mai 1849.

După expediția maiorului Hatvani urmează expediția lt. col Kemeny_Farkas care încearcă să pătrundă în Munții Apuseni dar este zdrobit de moți sub conducerea lui Iancu între 8-18 iunie 1849.”

Iată cum descrie învățătorul Iosifu Țiucra întâmplările de la Bârsa și împrejurimi din anul 1849 în Mărturia timpului: De la Bârsa se auzea bubuitul tunurilor care bombardau Aradul încă din 14 ian., apoi în zilele de 14, 15, 16 feb. 1849. Localitatea Bârsa a dat 28 bărbați de când a început revoluția , iar în 17-29 mai 1849 încă 5 bărbați. Starea de spirit a populației din zonă era încinsă, moșii lui Iancu pătrund în august în zona Crișului Alb până la Sebiș-Cuied. Lupta dintre revoluționarii maghiari și armata imperială continuă. Maghiarii învinși se retrag din Banat înspre Ardeal însă nu au putut răzbi ușor de moșii lui Iancu. La Bârsa sosește și o oaste de 8000 de luptători sub conducerea gen. Vécsey Károly care erau izgoniți din Banat de imperiali. Trec Munții Zărandului de la Vărădia spre Văsuoaia și ajung la Buteni și Bârsa vineri seara 05 aug. 1849, mai întâi călăreții, apoi sâmbătă și duminică pedestrii care a jefuit tot ce le ieșea în cale. Același jaf îl fac și în zona Sebiș-Iosași, Sebiș-Moneasa, jefuiesc mult dar nu pot înainta spre Munții Apuseni care erau apărați de moșii lui Iancu. Maghiarii se răzbuună pe populația civilă furând tot ce aflau, de le sta cineva împotriva plătea cu viața, precum s-a întâmplat la Bârsa unde au împușcat pe locuitorii Zaharie Țiucra și Mihai Dinga care s-au opus să ducă un cal a lui Teodorică Halic.”

Desigur fapta mârșavă a „revoluționarilor” unguri a speriat locuitorii care își părăsiră casele căutându-și scăpare prin cucuruze. Jaful „revoluționarilor” „a durat din 5 până în 7 august dimineața când la noi sosiră și muscalii (rușii) care i-au dezarmat.” O altă faptă de vitejie a luptătorilor unuia din cei 13 generali glorificați de unguri a fost incendierea morii de la Buteni care a ars timp de 8 zile. „În 8 aug. au sosit la Bârsa muscalii care dezarmau pe unguri, cei ce ajunseseră la Ineu au fost siliți să depună armele și cele jefuite din localitățile prin care au trecut.”

Luptele purtate în regiunea Munților Apuseni au slăbit forțele din ambele tabere și au grăbit sfârșitul tragic al revoluției. Armata maghiară de sub comanda gen. Georgey Arthur capitulează la Șiria în fața armatei țariste la 13 august 1848.

În revoluția din Transilvania anilor 1848/49 au fost distruse 300 sate românești, uciși 100 preoți români și 40.000 de enoriași⁶³.

Epoca absolutismului austriac

Între anii 1850-1860 cunoscuți și ca epoca lui Bach, Transilvania devine provincie austriacă, Ungaria devine o simplă provincie a Imperiului alături de Marele Principat al Transilvaniei.

Războiul austro-franco-piemontez soldat cu înfrângerea Austriei, a obligat curtea de la Viena la o apropiere de aristocrația maghiară.

Dualismul a însemnat implicit o înăsprire a aspirării naționale și sociale, o frână în dezvoltarea națională și democratică a popoarelor din Austro-Ungaria⁶⁴. Guvernul de la Budapesta s-a axat de la început, pe principiul Ungariei uninaționaliste, oficializând mai vechea politică de asimilare prin maghiarizare⁶⁵. Parlamentul de la Budapesta a votat o serie de legi ce vizau până și maghiarizarea numelor de familie, de sate și orașe românești.

Comitatele au fost desființate și în locul lor se creează unități administrative mai întinse, districte sau prefecturi în frunte cu comisari guberniali. Cu toate că din deceniul al 7-lea a urmat o perioadă de avânt economic viața locuitorilor din aceste părți nu se îmbunătățește, ei suferind o dublă exploatare: cea socială și națională, șicanele la adresa românilor se intensifică mai ales după dualismul dintre Austria și Ungaria din 1867 până în 1918.

Românii nu au rămas indiferenți la această aspirare. Partidul Național Român din Transilvania a hotărât întocmirea unui memoriu care să fie trimis la Curtea Imperială din Viena.

Memoriul cunoscut în istorie sub numele de *Memorandum* (de ținut minte) demasca politica dualismului austro-ungar de aspirare a românilor din Transilvania. Memorandumul a fost depus la Cancelaria Imperială din Viena în luna mai 1892 de către o delegație formată din 300 persoane.

Din această delegație a făcut parte și preotul din Bârsa **Avesalon Țiucra** care a pătimit mult pentru lupta sa de apărare a drepturilor românilor. *Avasalon Țiucra se trăgea din familia Țiucreștilor stabilită în*

⁶³ Mircea Dogaru, *Adevărul despre „Hungaria...”*, Arad, 2002, p.4

⁶⁴ M.Bizerea, *Banatul ca unitate și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români*, în „Tibiscus”, Timișoara, III, 1975, p.20-21

⁶⁵ E. Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p.110

Bârsa în 1720. A urmat școala primară la Bârsa, Zerindul Mare și apoi Oradea, în limba de predare maghiară. La Oradea a avut coleg de liceu pe viitorul conte și premier al Ungariei Ștefan Tisza. La liceul de călugări din Oradea a fost avertizat direct că va purta numele de Cukor Laszlo pe timpul școlarizării, cunoscând astfel politica de maghiarizare a elementului românesc.

La Oradea a beneficiat de sprijinul Fundației Școlare „Nicolae Jiga” din județul Bihor, întemeiată în 14 noi. 1860, cu scopul precis definit de „creșterea de oameni de omenie și cetățeni cu frica lui Dumnezeu, creștere de români și creștini adevărați care să lucreze pentru binele Bisericii Greco-Orientale și care să înainteze luminarea poporului român”. De la Oradea s-a mutat la Timișoara unde a terminat liceul iar apoi la **Preparandia** din Arad unde în anul școlar 1884-1885 a absolvit cursurile de învățător⁶⁶, iar în anul școlar 1887-1888 pe acelea ale Institutului de Teologie. În acest an 1888 este instalat ca preot în Bârsa, în scaunul tatălui său fostul preot Petru Țiucria, (decedat în 1888) învățător, director de școală, ofițer al stării civile, împăciuitoare pentru rezolvarea neînțelegerilor ce se iveau în viața satului. Principala sa contribuție la lupta poporului român pentru dreptate și libertate este participarea la mișcarea memorandistă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. La data de 31 mai 1892 comitele suprem al Comitatului Arad informează că s-a primit un raport din partea primprezătorului din Ineu, potrivit căruia la data de 26 mai a aceluiași an, preotul Avasalon Țiucria din Bârsa a convocat o adunare a credincioșilor săi la biserica din sat, unde, după ce a vorbit despre „*asuprirea cruntă a poporului român*” a făcut apel la aceștia să sprijine lupta pentru libertate a românilor, după care a strâns prin colectă suma de 12,50 fl., iar cu încă alți 50 fl. luați din casa bisericii, în ziua de 27 mai, la orele 1,00 a plecat la Arad și de aici la Viena pentru predarea *Memorandumului*. Primprezătorul mai arată că pentru organizarea neautorizată a colectei, ca și a adunării el a intentat proces împotriva acestui „*preot daco-român*” și că a fost deschisă acțiune disciplinară împotriva a doi membri ai antistiei comunale, anume Ioan Halic și Ioan Nemeș, care au luat parte la adunare și au contribuit de asemenea la colectă.⁶⁷

⁶⁶ Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Ortodox Român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922, p.474

⁶⁷ Eugen Glück și Nicolae Roșuț, *Aradul și Mișcarea memorandistă*, Ed. Universității Populare Arad, 1976, vol. II, p.102, litografiat

Aceasta nu a satisfăcut autoritățile timpului, astfel că la data de 10 iulie 1892, vicecomitele Comitatului Arad sesizează pe episcopul Mețianu al Aradului despre cele de mai sus și cere pedepsirea preotului Țiucra, precum și avertizarea preoților și a învățătorilor de la școlile confesionale că este strict interzisă ținerea unor adunări cu caracter politic în biserici și școli.

El avertizează textual că „în aceste adunări... de fapt sus numiții pregătesc populația în vederea mișcărilor naționaliste extremiste”. Adresa era semnată de către Iuliu Szatmary vicecomite.⁶⁸

Confruntările cu stăpânirea străină neamului românesc continuă. În anul 1894 intelectualitatea românească arădeană inițiază o colecție publică pentru ridicarea unui monument în memoria lui Avram Iancu. Iată ce consemna publicația arădeană „Arad és Vidéke” în numărul său din 5 ian. 1895: „La Arad daco-românii au început în rândurile lor o colecție de mari proporții în favoarea statuii lui Avram Iancu. Acest document a fost descoperit de poliție abea ieri”.⁶⁹

Colecta se realiza însă nu numai în Arad, ci și în cele mai modeste localități „românești” cum era de pildă Bârsa. Astfel aceeași publicație arădată mai sus consemna la 6 februarie 1895 că jandarmii au descoperit și confiscat în Bârsa o listă pe care se colectase suma de 30 fl. pentru monumentul lui Iancu, sumă donată de un număr de 35 români din Bârsa care însă din precauție nu-și scriseseră numele pe document⁷⁰, iar din însemnările fiului mai mare a preotului Avasalon, anume Petru Țiucra-pribeagul, știm că organizatorul acțiunii a fost tatăl său care pentru aceasta a fost arestat și condamnat la închisoare, dar, la intervenția episcopului de la Arad pedeapsa i-a fost preschimbată în amendă egală cu de două ori suma colectată și confiscată, o sumă foarte greu de suportat din veniturile unui preot de țară împovărat cu o familie numeroasă, cum era aceea a lui Avasalon Țiucra. Pentru aceasta el a fost obligat să se împrumute la bancă cu dobânzi mari, iar în final să-și vândă și casa și să se mute într-o foarte modestă casă, pe chirie.

Persecuțiile au continuat, mai cu seamă după reîntoarcerea sa de la Viena unde a fost printre cei 300 de memorandiști.

⁶⁸ Andrei Caciora și Eugen Glück, *Aradul și Mișcarea Memorandistă*, Ed. Universității Populare Arad, 1976, vol. III, p.74, litografiat

⁶⁹ *Ibidem*, p.93

⁷⁰ *Ibidem*, p.94

Preotul Avasalon a fost obligat să prezinte autorităților periodic, dovezi despre funcția ce o îndeplinea în vederea scutirii de serviciu militar. Sunt cunoscute certificatul cu nr. 566 din 8 iun. 1892 eliberat de protopopul din Ineu, apoi cel cu nr. 2934 din 18 iul. 1892, eliberat de Episcopia din Arad, prin care se atestă că a absolvit cursul de catehizare și este investit ca preot în Bârsa, precum și o somație cu nr. 117 din 8 ian. 1896 trimisă de primpretorul din Ineu ca să dovedească cu aceste acte dreptul său de a fi scutit de serviciul militar.

Toate aceste șicane, ca și greutatea materiale l-au silit în cele din urmă să-și părăsească parohia strămoșească și să se mute peste Munții Zărandului în Valea Mureșului, la Bârzava, comună mai prosperă, ce-i asigura și o sesie mai mare, deci venituri mai substanțiale pentru numeroasa lui familie, precum și pentru tratamentul ce trebuia să-l urmeze din cauza sănătății sale șubrezite.

Mai târziu A. Țiucra s-a mutat și din Bârzava în comuna Alioș din Banat, unde a continuat cu strădanie munca în folosul obștii românești. Astfel din cauză că învățătorii din sat fuseseră mobilizați, el a îndeplinit fără renumerație și funcția de învățător la școala confesională din sat. Continuă să fie urmărit de către autoritățile timpului și la Alioș, unde i s-a stabilit domiciliu obligatoriu.

Preotul Ioan Popovici din Bârsa a fost internat în lagărul de la Veperd⁷¹ după ce fiul său mai mare, Petru, care participase ca ofițer la luptele din Italia trecuse munții în România, înrolându-se ca voluntar în Armata Română.⁷²

⁷¹ V. Popeangă, Ion B. Mureșanu, *Aradul cultural în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri, 1908-1918*, Ed. Episcopiei Ortodoxiei Române a Aradului, 1991, p.27

⁷² Petru Țiucra-pribeagul, primul dintre cei 8 fii a lui Avasalon Țiucra s-a născut la 15 iunie 1890, în Șoimoș (de unde era mama sa, fiica preotului Iosif Vuculescu), azi Lipova III. La câțva timp după naștere Livia cu Petru au plecat la casa lor din Bârsa, copilăria petrecându-și-o alături de părinți luând parte la toate bucuriile, dar mai ales la toate necazurile care nu i-au ocolit nici în Bârsa, nici în Bârzava și mai apoi în Alioș, localități în care preotul Avasalon a fost nevoit să se mute în speranța unor condiții de viață mai bune și mai ales mai liniștite. A urmat gimnaziul comercial din Lipova, apoi școala de ofițeri din Salzburg-Austria, obținând gradul de sublocotenent. În 1912 este numit contabil la banca din Poiana Sibiului, unde se căsătorește cu Anuța Georgescu, fiica directorului băncii din comună. În primul război mondial este rănit în luptele din Serbia, după care dezertează din armata austro-ungară și trece în România, înrolându-se ca voluntar în Armata Română. Participă la luptele de la

El nu avea dreptul să se deplaseze liber nici la școală, biserică și înmormântări fiind obligat să anunțe la jandarmerie orice mișcare a sa.

La sfârșitul primului război mondial în 1918 Avasalon Țiucra înființează la Alioș Garda Națională formată din ostași reîntorși de pe front, pe care din lipsa ofițerilor o și conduce asigurând ordinea publică în comună pentru a evita vărsările de sânge. El a protejat pe jandarmi unguri ce fuseseră dezarmați, trecându-i peste Mureș la Vărădia sub directa sa supraveghere, pentru a-i feri de represalii. Cu toate acestea el însuși a scăpat numai din întâmplare de elemente fără căpătâi, ce puseseră la cale, în casa unui șvab renegat pe numele de Kirckner, asasinarea sa ca „element periculos”.⁷³

Am prezentat viața acestui preot, fiu al localității Bârsa, participant activ la mișcarea memorandistă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și un împătimit luptător în serviciul națiunii române din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea ca o dovadă că locuitorii acestei modeste așezări nu erau străini și indiferenți față de aspirațiilor românilor de pretutindeni la cumpăna vremurilor grele din istorie.

După desființarea Comitatului Zărand la 1876 în Comitatul Arad vor fi șapte circumscripții electorale: Chișineu, Sântana, Pecica, Radna, Șiria, Ineu și Iosășel. Circumscripția Iosășel cuprindea 64 comune din care 30 comune din cercul pretorial al Sebișului. Bârsa, Aldești, Hodiș și Voivodeni erau la circumscripția Ineu. La Ineu deputat era Ion Suci⁷⁴ care vizitase Bârsa de mai multe ori.

Mărășești, după care este repartizat la Divizia a II-a vânători de munte a gen. Dabija, apoi ca aghiotant a gen. Moșoiu, ia parte la luptele pentru ocuparea Budapestei în anul 1919. După război a ocupat funcții importante în cadrul Ministerului de Interne, apoi contabil la Banca din Nădlac și în cele din urmă în cadrul Direcției Generale a Căilor Ferate în București, Arad și Satu Mare. Este între altele autorul unei valoroase monografii a localității Nădlac, intitulată *Pietre rămase*, apărută în 1936, cu o prefață semnată de însuși marele istoric Nicolae Iorga. A încetat din viață în 19 aug 1976 și este înmormântat în cimitirul bisericii din Cluj-Mănăștur.

Iancu Țucra, dr.ing.Cluj-Napoca, nepot.

⁷³ Din însemnările lui Petru Țiucra-pribeagul, mss.

⁷⁴ N. 1862 în Șiștarovăț – d. 1939 Chișineu-Criș, fost ministru în Consiliul Dirigent după Unirea din 1918; principalul organizator al Adunării de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918, unde a fost președintele Comisiei de verificare a credinționalelor celor 1228 delegați trimiși de români din Transilvania, Banat,

În zilele de 8 și 12 ianuarie 1905 dr. I. Suciu își face propagandă pentru a fi ales ca deputat în Parlamentul Ungariei. Adunarea sătenilor din Bârsa a fost împiedicată de jandarmi unguri și armată cu baionete la arme⁷⁵.

În 14 octombrie 1905 deputatul I. Suciu a fost din nou la Bârsa și a cinstit corul bărbătesc ortodox român cu suma de 20 coroane⁷⁶.

Alegerile au fost în 26 ian. 1905. Parlamentul a fost dizolvat cu forța de armată la 19 februarie 1906. Alegerile pentru Parlamentul de la Budapesta au avut loc la 30 aprilie 1906. La Ineu a câștigat din nou Ioan Suciu. Menționăm că era un bun amic cu dr. Aurel Halic - medic comunal la Lipova, născut în 1859 în Bârsa, fiul preotului Zaharia Halic din localitate.

În alegerile din 30 aprilie 1905 candidatul Ioan Suciu a câștigat din nou alegerile în circumscripția electorală Ineu pentru Parlamentul de la Budapesta. Dr. I. Suciu a fost un luptător patriot pentru drepturile neamului românesc alături de Iuliu Maniu, Al. Vaida, Șt. Cicio Pop, Teodor Mihali, Vasile Goldiș și alții. A cunoscut îndeaproape sufletul și credința locuitorilor de pe Valea Crișului Alb unde a trăit până la moarte, care a avut loc (în 1939) la Chișineu –Criș.

La 26 octombrie 1918 locuitori din Bârsa au luat parte la o adunare de la Ineu unde au fost aleși delegații pentru a participa la Adunarea de la Alba Iulia. La Muzeul Unirii din Alba Iulia, se află mai multe documente în „Fondul Unirea cea Mare”. Sub numărul de inventar 885 se află Raportul pretorului din Ineu referitor la prăbușirea administrației austro-ungare în aceste părți. Rezultă din raport hotărârea locuitorilor din comuna Bârsa de a lichida cu trecutul. Pretorul spunea: *„îmi declin răspunderea privind executarea ordinelor emenate de la autoritățile superioare. Am trei comune în care notarul nicidecum nu se poate întoarce. Acestea sunt: Ineu, Bocsig, Seleuș-Cighirel. Comuna Bârsa nu acceptă nici un fel de notar.”* Documentul este semnat la 27 noiembrie 1918. La 28 octombrie 1918 se înființase Garda Națională care se ocupa cu ordinea. Numai că nici după Unirea din 1918 lucrurile nu s-au liniștit. În aprilie 1919 bandele comuniste conduse de Bela Kun au intenționat să pătrundă în Depresiunea Zarandului, pe Valea Crișului Alb, spre

Crișana și Maramureș pentru înfăptuirea actului istoric al neamului – Unirea cu Țara Mamă.

⁷⁵ Petru Birău, *Însemnări autobiografice* (n. 11.11.1853-d. 23.03.1907)

⁷⁶ *Ibidem*

Hălmațiu. Locuitorii din Bârsa au încercat să împiedice această înaintare. La îndemnul căpitanului Barbu, voluntari din Șiria și Bârsa având în frunte pe preotul Ioan Popovici și pe un fost plutonier din armata austro-ungară, pe nume Petru Luștea, au chemat sătenii la rezistență. Au scos șinele de la calea ferată de pe teritoriul Bârsei spre a împiedica accesul trenului spre defileul Crișului Alb. Apoi s-au retras spre Gurahonț-Hălmațiu luând legătura cu armata română care înainta din direcția Deva-Brad. La sfârșitul lunii aprilie 1919 armata română a intrat în Bârsa prin *Regimentul 2 Vânători*, ungurii fiind puși pe fugă.

La 5 noiembrie 1918 locuitorii din Voivodeni au plecat la administratorul domeniului din Aldești ca să-și primească ovăzul conform înțelegerii stabilite dinainte. Au sosit însă jandarmi și soldații din garda Acel. Au fost împușcați douăzeci și doi de oameni, între care și Maria Bătrâna de numai șase anișori.⁷⁷

Reforma agrară din anul 1921

Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a fost adoptată în 30 iulie 1921, după ce, cu câteva zile mai înainte-17 iulie- fusese definitivată și votată cea pentru vechea Românie. Meritul acestei legi a fost acela că a fixat norme precise pentru efectuarea împroprietăririi.

Astfel în lege sunt enumerate categoriile de îndreptățiți în ordinea priorității lor: capii de familie, muncitorii agricoli și servitorii, mutilații de război dar apți pentru a conduce o exploatare agricolă, care în ultimii doi ani dinaintea mobilizării și întrucât au fost mobilizați și în timpul exproprierii au lucrat pe moșia expropriată aflată în comunele lor de reședință; văduvele și familiile celor căzuți în război dacă îndeplineau condițiile de mai sus; servitorii și muncitorii agricoli din partea locului, capii de familie care în ultimii doi ani și în timpul exproprierii au muncit pe moșia expropriată și dacă au efectuat stagiul militar în război fără a deveni invalizi; toți capii de familie care în război au devenit invalizi dar erau apți pentru a conduce lucrarea pământului precum și văduvele celor căzuți în război; toți capii de familie care au făcut războiul fără a fi invalizi; celibatarii invalizi de război dar capabili să conducă lucrarea pământului; celibarii combatanți; mobilizații din ordinul Consiliului Diri-

⁷⁷ Iulian Negrilă, *Martiri ai Marii Uniri*, în „Tribuna universității”, Arad, nr.2/2003, p. 8-9

gent, emigranții care s-au întors în patrie dacă nu aveau susținători; capii de familie care n-au luat parte la război; bărbații neînsurați majori care n-au făcut stagiul nilitar în timpul războiului; voluntarii din armata română ori dintr-o armată aliată care s-a constituit în grupuri de voluntari independente. După satisfacerea tuturor celor îndreptățiți se putea completa sau crea, în limitele prevăzute de lege, șesii parohiale, cantonale și școlare. Când pământul expropriat nu era suficient pentru cei îndreptățiți o parte a acestora puteau beneficia de loturi în alte regiuni. De pildă, persoane din Lipova au fost împroprietărite la Vinga, iar altele din Varina la Ibărlonț.

La împroprietărire aveau întâietate invalizii și văduvele de război iar în fiecare categorie oamenii în vârstă, cei cu familie numeroasă și cei ce aveau gospodării întemeiate. În caz de egalitate de condiții între îndreptățiți din aceeași categorie se proceda la tragere la sorți⁷⁸.

Lucrările de aplicare a reformei agrare, de împărțire efectivă a pământului la țărani, a început în județul Arad în primăvara anului 1922. Numărul persoanelor îndreptățite la împroprietărire s-a ridicat la 51.361 de oameni.

Dintre aceste persoane îndreptățite fac parte și locuitori din comuna Bârsa. Un tabel cu numele celor considerați de Comisie ca îndreptățiți se păstrează în Arhiva primăriei din localitate:

*Îndreptățiții la împroprietărire cu pământul arabil în comuna Bârsa
(în urma reformei agrare din 1921)*

Nr. crt	Numele și prenumele	Numărul curent din Tabelul de împroprietărire	Suprafața		Lotul tip redus de Comisia județeană	
			IUGĂRE	STÂNJENI	IUGĂRE	STÂNJENI
1.	2	3	4	5	6	7
CATEGORIA I						
1.	Faur Zaharie	1	3	-	2	800
CATEGORIA XI						
2.	Barbatei Teodor	2	2	800	2	-

⁷⁸V. M. Zaberca, *Satul bănățean*, Reșița, 1990, p.35

BÂRSA comună din Țara Zărandului - monografie -

3.	Ardelean Gheorghe	3	3	800	2	-
4.	Matcău Ioan	4	1	800	1	-
5.	Ban Tudor Tilitu	5	3	-	2	800
6.	Corbei Ioan Oțu	7	3	-	2	800
7.	Draga Ilarie	8	3	-	2	800
CATEGORIA II						
8.	Bârlete Avram	1	3	-	2	800
9.	Descendenții lui Draga Ioan	2	3	-	2	800
10.	Țâșca Pavel	3	3	-	2	800
11.	Luştea Teodor	4	3	-	2	800
12.	Moți Pavel	5	3	-	2	800
13.	Draga Pavel	6	3	-	2	800
14.	Faur Tudor	7	3	-	2	800
15.	Descendenții lui Halic Ioan	8	3	-	2	800
16.	Rus Gheorghe	10	3	-	2	800
17.	Țucra Teodor	11	3	-	2	800
18.	Faur Ioan al Taii	12	3	-	2	800
19.	Grec Gheorghe	13	3	-	2	800
20.	Indreica Joița	14	3	-	2	800
21.	Draga Pavel	15	1	-	2	800
22.	Florea Foghiș	16	3	-	2	800
23.	Descendenții lui Brihan Teodor	17	3	-	2	800
24.	Descendenții lui Rus Ioan	18	3	-	2	800
25.	Dinga Tudor	19	3	-	2	800
26.	Ciev Ioan	20	3	-	2	800
27.	Corbei Teodor	21	3	-	2	800
28.	Corbei Pavel	22	3	-	2	800
29.	Ciev Ioan	23	2	800	2	-

Ioan Godea

30.	Faur Zaharie	25	3	-	2	800
31.	Descendenții lui Popa Dumitru	26	3	-	2	800
32.	Faur Petru	27	3	-	2	800
33.	Viev Petru	28	3	-	2	800
34.	Faur Ioan	29	3	-	2	800
35.	Jercan Ioan	30	3	-	2	800
36.	Neag Ioan Rancu	31	3	-	2	800
37.	Draga Teodor	32	2	800	2	-
38.	Dranița Petru	33	3	-	2	800
39.	Moț Adam	34	3	-	2	800
40.	Barbatei Petru	35	3	-	2	800
41.	Ardelean Ioan	36	3	-	2	800
42.	Corlan Ioan	37	3	-	2	800
43.	Dranița Ioan	38	3	-	2	800
44.	Draga Petru	39	2	800	2	-
45.	Descendenții lui Matcău Ioan	40	1	-	2	800
46.	Brata Ioan	41	3	-	2	800
47.	Ternicean Mihai	42	3	-	2	800
48.	Moise Ioan	44	3	-	2	800
49.	Ban Zaharie	45	3	-	2	800
50.	Clej Adam	46	3	-	2	800
51.	Bârlete Pavel	47	3	-	2	800
52.	Brihan Gheorghe	48	3	-	2	800
53.	Matcău Tudor	49	1	-	2	800
54.	Moț Gheorghe	50	2	-	2	800
55.	Bardan Ioan	51	3	-	2	800
56.	Țucra Petru	52	3	-	2	800
57.	Dranița Tudor	53	3	-	2	800
58.	Coloja Simion	54	2	800	2	-
59.	Corlan Tudor	55	3	-	2	800
60.	Clej Ioan	56	3	-	2	800
61.	Dranița Petru	57	3	-	2	800

BÂRSA comună din Țara Zărandului - monografie -

62.	Descendenții lui Matcău Romul	58	3	-	2	800
63.	Cigarigă Toma	59	3	-	2	800
64.	Alda Gheorghe	60	3	-	2	800
65.	Brihan Ioan	61	3	-	2	800
66.	Moț Teodor	62	3	-	2	800
CATEGORIA IV						
67.	Descendenții lui Popa Zaharia	1	3	-	2	800
68.	Țica Teodor	2	1	800	1	-
69.	Floruț Teodor	4	1	-	-	800
70.	Ban Ioan	5	2	800	2	-
71.	Grec Zaharie	6	1	800	1	-
72.	Clej Tudor	7	3	-	2	800
73.	Birău Pavel	8	1	800	1	-
74.	Draga Tudor	9	1	800	1	-
75.	Anca Ioan	10	1	-	-	800
76.	Faur Petru	12	3	-	2	800
77.	Draga Romulus	13	1	-	-	800
78.	Faur Ioan	14	3	-	2	800
79.	Draga Iosa	15	2	-	1	800
80.	Tudor Zaharie	16	2	800	2	-
81.	Șofran Laiș	17	3	-	2	800
82.	Țucra Petru	19	3	-	2	800
83.	Lung Teodor	20	-	800	-	-
84.	Țucra Eugen	21	3	-	2	800
85.	Coloja Petru	22	-	800	-	-
86.	Halic Moise	23	1	800	1	-
87.	Grec Ilarie	24	1	800	1	-
88.	Lăscuț Costan	25	3	-	2	800
89.	Descendenții lui Lung Avram	26	2	-	1	800
90.	Birău Ambrozie	27	1	800	1	-
91.	Draga Zaharie	28	3	-	2	800
92.	Brihan Dumitru	30	3	-	2	800
93.	Draga Teodor	31	1	-	-	800
94.	Tambor Ioan	33	1	800	1	-

Ioan Godea

95.	Descendenții lui Matcău Avram	34	1	800	1	-
96.	Susan Teodor a lui Ioan	35	3	-	2	800
97.	Ban Tudor	37	1	-	-	800
98.	Țucra Simion	38	3	-	2	800
99.	Groza Savel	39	3	-	2	800
100.	Mihuți Alexandru	40	1	800	1	-
101.	Țucra Ioan	41	1	800	1	-
102.	Descendenții lui Petrugan Teodor	42	2	800	2	-
103.	Birău Petru	43	1	800	1	-
104.	Faur Ioan	44	2	-	1	800
105.	Grec Ioan	46	1	-	-	800
106.	Descendenții lui Draga Pamfil	48	3	-	-	-
107.	Descendenții lui Susan Ioan	49	3	-	2	800
108.	Țucra Pavel	50	3	-	-	-
109.	Draga Teodor	51	2	-	-	-
110.	Grec Zaharie	53	1	800	1	-
111.	Draga Lisandru	54	1	800	1	-
112.	Halic Traian	55	-	800	-	-
113.	Faur Ioan	56	-	800	-	-
114.	Descendenții lui Ardelean Tudor	57	3	-	2	800
115.	Ardelean Ioan	58	1	800	1	-
116.	Anca Teodor	59	1	800	1	-
117.	Feier Zaharie	61	3	-	2	800
118.	Popa Ioan	62	2	800	2	-
119.	Matcău Ioan Lisandroi	63	1	800	1	-
120.	Matcău Ioan Laie	64	2	800	2	-
121.	Tudor Aron	65	3	-	2	800
122.	Faur Pavel	66	3	-	2	800
123.	Hirina Pavel	67	3	-	2	800
124.	Susan Ioan	68	2	-	1	800
125.	Faur Ioan	69	3	-	2	800
126.	Ciev Simion	70	2	800	2	-
127.	Brihan Mihai	71	1	800	1	-

BÂRSA comună din Țara Zărandului - monografie -

128.	Groza Ioan	72	1	800	1	-
129.	Tambor Ioan	73	3	-	2	800
130.	Toda Ioan	75	3	-	2	800
131.	Aliman Ioan	76	2	800	2	-
132.	Susan Pavel	77	-	800	-	-
133.	Matcău Teodor	78	2	800	2	-
134.	Filip Ioan	79	2	800	2	-
135.	Draga Avram	80	-	800	-	-
136.	Ciev Pavel	81	3	-	-	-
137.	Faur Petru	92	3	-	-	-
138.	Grec Zaharie	83	3	-	2	800
139.	Descendenții lui Draga Zaharie	85	2	800	2	-
140.	Groza Pamfil	86	2	800	2	-
141.	Țica Ilie	87	3	-	2	800
142.	Birău Petru	88	1	-	-	800
143.	Țucra Cozma fiul	89	3	-	2	800
144.	Tambor Zaharie	90	3	-	-	-
145.	Descendenții lui Tripa Simion	91	3	-	2	800
146.	Lung Zaharie	93	2	800	-	-
147.	Birău Ilarie	94	1	800	1	-
148.	Ban Zaharie	95	3	-	2	800
149.	Oprișa Antilopie	96	3	-	2	800
150.	Dinga Isai	97	3	-	2	800
151.	Danci Augustin	98	3	-	2	800
CATEGORIA III						
152.	Descendenții minori ai lui Aliman Teodor	1	3	-	2	800
153.	ANULAT					
154.	Popa Terentie	3	3	-	2	800
155.	Ilea Avram	4	1	800	1	-
156.	Țucra Zaharie	5	2	800	2	-
157.	Descendenții minori ai lui Draga Gheorghe	6	2	800	2	-
158.	Descendenții minor ai lui Faur Ioan	7	3	-	2	800

Ioan Godea

159.	Descendenții minori ai lui Oprișa Teodor	8	3	-	2	800
160.	Descendenții minori ai lui Laiș Simion	9	3	-	2	800
161.	Descendenții minori ai lui Faur Ioan	12	1	800	1	-
162.	Herbei Gligor	13	1	800	1	-
163.	Descendenții minori ai lui Petrugan Pavel	14	1	-	-	800
164.	Descendenții minori ai lui Draga Zaharie	15	1	-	-	800
CATEGORIA VI						
165.	Țucra Simion	1	2	-	1	800
166.	Ardelean Petru	3	3	-	2	800
167.	Draga Avram	4	3	-	2	800
168.	Popa Zaharie	5	3	-	2	800
169.	Ban Petru	6	3	-	2	800
170.	Lung Teodor	7	3	-	2	800
171.	Dranița Zaharie a lui Dițu	8	3	-	2	800
172.	Draga Zaharie	9	1	800	1	-
173.	Lung Zaharie	10	-	800	-	-
174.	Dinga Ioan	11	3	-	2	800
175.	Filip Milentie	12	3	-	2	800
176.	Halic Petru	13	1	800	1	-
177.	ANULAT					
-						
178.						
179.	Opriș Avram	16	2	800	2	-
180.	Draga Gheorghe	17	3	-	2	800
181.	Grec Ioan	18	1	800	1	-
182.	Groza Ioan	19	3	-	2	800
183.	Cocoș Mihai	20	3	-	2	800
184.	Berzovan Ioan	21	3	-	2	800

BÂRSA comună din Țara Zărandului - monografie -

185 -	ANULAT					
186.						
187.	Tambor Teodor	25	3	-	2	800
188.	Iercoșan Pamfilie	26	2	-	1	800
CATEGORIA IX						
189.	Aliman Teodor	1	1	800	1	-
190.	Draga Teodor	3	3	-	2	800
191.	Descendenții lui Draga Pamfil	4	3	-	2	800
192.	Descendenții lui Clej Iacob	5	3	-	2	800
193.	Alda Pavel	6	3	-	2	800
194.	Tamaș Lisandru	7	2	-	1	800
195.	ANULAT					
196.	Danci Ioan	9	1	800	1	-
197.	Lung Zaharie	10	2	-	1	800
198.	Susan Simion	11	1	800	1	-
199.	ANULAT					
200.	Raț Petru	13	2	-	1	800
201.	Ardelean Avram	14	1	800	1	-
202.	Țucra Cozma	16	1	800	1	-
203.	Bociort Pavel	17	3	-	2	800
204.	ANULAT					
205.	Matcău Teodor	19	1	800	1	-
206.	Descendenții lui Filip Mihai	20	1	800	2	-
207.	Descendenții lui Susan Militon	21	1	800	1	-
208.	Țucra Pavel	22	1	800	1	-
209.	Descendenții lui Dinga Teodor	23	1	800	1	
210.	ANULAT					

Ioan Godea

211.	Lung Avram	27	3	-	2	
212.	ANULAT					
213.	Popa Tudor	29	2	800	2	
214.	Susan Ioan	30	1	800	1	
215.	Groza Avram	31	1	800	1	
216.	ANULAT					
217.	Clej Pavel	33	2	800	2	
218.	Crișan Teodor	34	3	-	2	
219.	Draga Ioan	36	3	-	-	
220.	Descendenții lui Ciev Petru	37	3	-	2	
221.	Anca Ioan	38	3	-	2	
222.	Dinga Teodor	39	3	-	2	
223.	Faur Ioan	41	2	800	2	
224.	Descendenții lui Țucra Teodor	44	3	-	2	
225.	Brihan Petru	45	3	-	2	
226.	Dinga Ioan	46	3	-	2	
	CATEGORIA X					
227.	Faur Avram	1	3	-	2	
228.	Groza Avram	2	2	800	2	
229.	Groza Pavel	3	3	-	2	
230.	Floruț Ioan	4	2	800	2	
231.	ANULAT					
232.	Țucra Pavel	6	3	-	2	
233.	Ban Ioan	7	3	-	2	
	CATEGORIA VIII					
234.	Aliman Alexandru	2	3	-	2	
235 - 237.	ANULAT					
238.	Susan Pavel	7	2	800	2	
	CATEGORIA XI					
a.	Draga Teodor	-	1	800		
b.	Ciev Pavel	-	2	800		
c.	Țucra Pavel	-	2	-		
d.	Lung Zaharia	-	2	800		
e.	Tambor Zaharia	-	2	800		
f.	Iercoșan Pavel	-	2	800		
	CATEGORIA II					

a.	Faur Zaharia	-	2	800		
b.	Brihan Teodor	-	2	800		
c.	Corbei Ioan	-	2	800		
d.	Descendenții lui Lăscuț Aron	-	2	800		
e.	Descendenții lui Brian Brândușa	-	2	800		

Au fost șterși ca având lotul complet următorii locuitori: Matcău Ioan Leliuța, Ioan Nemeș, Matcău Zaharia, Aliman Simion, Nemeș Zaharie, Birău Teodor, Susan Pavel, Faur Petru, Anca Pavel, Raț Zaharia, Tambor Romul, Lung Pavel, Matcău Ioan, Brihan Zaharia, Matcău Ioan, Lung Ioan, Raț Teodor, Feier Simion și Groza Avram.

Au fost șterși având lotul complet prin moștenire: Draga Ioan, Dranița Avram, Descendenții lui Eugen Halic, Descendenții lui Ioan Halic, Danci Simion.

Au fost șterși fiind decedați fără moștenitori: Tambor Zaharia, Țucra Sima, Faur Ilarie.

Au fost șterși fiind plecați din comună: Alda Pavel, Vasile Carpin, iar Faur Teodor, popa Petru fiind bătrâni și Draga Măriuță fiind necunoscută în comună.

Disponem ca prezenta hotărâre după ce va rămâne definitivă să fie înaintată la Inspectoratul Cadastral Arad, pentru aplicarea pe teren a dispozitivului de parcelare cuprins întrânsa.

Pronunțată în comuna Bârsa astăzi la 5 octombrie 1928. Președintele Comisiunii de ocol, Președinte de Tribunal
Membru, Secretar. ss. indescifrabil”⁷⁹

*

În sfârșit, în anul 1923, 44 de persoane din localitate au cumpărat pășunea „gazdelor.” Pășunea era situată în partea sudică a pășunii comunale (urbariale) a locuitorilor Bârsei, învecinându-se cu hotarul Buteniului și avea o suprafață de 76,56 ha.

A fost cumpărată de la proprietar local Alodar Kadar și exploatăată sub formă de composesorat. În iulie 2001 a fost vândută unui crescător de oi din Buteni.

⁷⁹ Arhiva Consiliului Comunal Bârsa, mss. datat 5 octombrie 1928

Luptele din Valea Crișului Alb, septembrie 1944⁸⁰

Începând cu 1 septembrie 1944, acțiunile armatei române s-au desfășurat în cadrul pregătirii, organizării și executării ofensivei în Transilvania și Banat.

La început singure, apoi ajutate de primele unități sovietice, trupele române au zădărnicit încercarea forțelor hitleristo-horthyste de a ocupa aliniamentul Carpaților Meridionali. Apoi, în perioada 20 septembrie - 5 octombrie, trupele române împreună cu cele sovietice au respins forțele fasciste pe aliniamentul Mureșul mijlociu-sud de Cluj, Huedin, Oradea-vest de Arad și Timișoara.

La dispoziția Armatei 1-a erau: grupul Bihor format din 5 batalioane, instalat în munții Gilăului; grupul Crișuri - cu diviziile 3 munte și 1 infanterie instrucție care închidea văile Crișului Alb și Negru.

În raport cu misiunea primită, situația inamicului și trupele pe care le avea la dispoziție Armata 1-a a realizat următorul dispozitiv:

- grupul Crișuri - se apără între munții Bihorului și Curtici cu misiunea să interzică pătrunderea inamicului pe direcția Oradea-Beiuș și în valea Crișului Alb.

În dimineața zilei de 11 septembrie 1944, inamicul a început acțiuni în sudul Banatului, care, extinzându-se spre nord, au crescut în intensitate și amploare până în ziua de 13 septembrie când a atins punctul culminant printr-o puternică năvală de forțe în Crișana.

Pe axa Crișului Alb unde trupele noastre se apăreau pe aliniamentul Beliu-Ineu-Pâncota, a atacat divizia 1 a blindată horthystă. Încercările dușmanului de a înainta pe Valea Crișului Alb au fost respinse. De asemenea, atacul dat de inamic, de la sud spre nord, în zona Pâncota a fost respins de unitățile diviziei 1 a infanterie instrucție.

Deși mai puțin cunoscute aceste lupte de pe Valea Crișului Alb din septembrie 1944 și-au avut importanța lor în apărarea acestui defileu, cale posibilă de acces a trupelor fasciste în încercarea lor de a ocupa trecătorile Carpaților Occidentali.

⁸⁰ George Manea, *Mărturii inedite*, în *Flacăra Roșie*, Arad, 7 septembrie 1984, p.3; Ed. Ivanof - Al. Lascu, *Luptele de pe Crișul Alb împotriva invaziei fasciste (sept.-oct.1940)*, în *Ziridava*, vol. XII, Arad, 1980, p.373-385

Misiunea de stăvilire a ofensivei inamice pe această vale a avut-o Divizia I Cavalerie – instrucție și unitățile din subordine. Acestea au fost amplasate în cinci zone distincte: la vest de Beliu, în zona Ineu, în fostele raioane Buteni și Criș, precum și pe aliniamentul Pâncota-Ineu.

După 13 septembrie avangărzile inamicului au fost dirijate spre Ineu controlând ambele maluri ale Crișului Alb. În această operațiune inamicul a folosit aviația de bombardament și recunoaștere.

În sectorul Ineu-Mocrea-Pâncota-Cetatea Șiriei, pe aliniamentul șanțului antitanc, pe poziții de apărare organizate cu mult înainte, acționau cele două batalioane ale școlii de ofițeri rezervă nr. 6 Ineu, un divizion din regimentul 38 artilerie, având misiunea de a acoperi concentrarea trupelor româno-sovietice la vest de înălțimile Zărandului.

Detășamentul „Crișul Alb” format din batalionul 2 elevi și o baterie din divizionul regimentului 38 artilerie îi revenea misiunea de a rezista aliniamentului sud de Mocrea-Pâncota-Cetatea Șiria, având ca vecini: la nord batalionul 3 elevi din școala de ofițeri rezervă nr. 6 Ineu și două baterii din divizionul reg. 38 artilerie, iar la sud „Detășamentul Păuliș” și subunități din regimentul 7 pioneri.

Trupele inamice au ajuns aproape de Pâncota în seara zilei de 13 septembrie.

Între 14-17 septembrie 1944 inamicul a reușit să lichideze rezistența batalionului de rezerviști din pădurea Balta. Pentru a evita încercuirea în Ineu, regimentul 85 infanterie s-a repliat pe pantele de nord al dealului Mocrea, iar inamicul, după ce a ocupat localitatea, a continuat să înainteze spre Bocsig-Beliu în scopul de a-și conjuga acțiunile cu trupele ce aflui au de la Salonta-Batâr-Beliu.

În același timp brigada a 3-a mixtă hortistă, după ce a primit ca întăriri un batalion de honvezi și un divizion de artilerie grea germană, a ajuns la Răpsig. Unitățile inamice de la nord de Crișul Alb și Teuz împreună cu un pluton de 4 tancuri germane atacau în direcția Prunișor-Sebiș concomitent cu unitățile brigăzii a 3-a mixte horthyste care atacau pe direcția Răpsig-Sebiș-Buteni. Forța de atac inamică se ridica la o divizie.

În fața atacului inamic, batalionul 1 din Școala de ofițeri rezervă nr. 6 Ineu deținea dealul Mocrea, iar un batalion de elevi din Școala de ofițeri rezervă nr. 2 Bacău au ocupat poziția pe linia Prunișor-Sebiș, călare pe drumul Beliu-Sebiș, cu scopul de a apăra defileul Buteni.

Întrucât în zona Mocrea-Pîncota era liniște, pericolul iminent fiind în zona Sebiș-Buteni, comandantul Școlii de ofițeri de rezervă nr. 6, colonelul Vasile Tatomirescu, a ordonat ca batalionul 2 elevi și bateria din regimentul 38 artilerie din detașamentul „Crișul Alb” (mai puțin plutonul de legătură cu „Detașamentul Păuliș”) să se deplaseze în zona Sebișului pentru a apăra defileul Buteni și a sprijini batalionul 1 elevi din Școala de ofițeri rezervă nr. 2 Bacău.

Deplasarea s-a efectuat în timp operativ, detașamentul „Crișul Alb” intrând în dispozitivul de apărare provizoriu pentru timpul nopții, organizat astfel:

- campania a 7-a și un pluton de mitraliere - moara de la nord de Buteni și pe înălțimile de la est și vest de Crișul Alb;
- companiile a 5-a și a 6-a fiecare cu câte un pluton de mitraliere - liziera pădurii de la nord de Buteni și pe boturile de deal aflate de-o parte și de alta a Crișului Alb.
- bateria din divizionul regimentului 38 artilerie - pregătită pentru a trage asupra gării Bârșa, podului de pe Crișul Alb și lizierei pădurii de la nord-vest de Sebiș.
- cele două tunuri antitanc - la intrarea de nord în Buteni;
- plutonul de aruncătoare de mine de 81 mm - pregătită pentru a executa trageri la 500 m în fața morii de la nord de Buteni.

În dimineața zilei de 14 septembrie 1944 deplasarea spre noul dispozitiv de luptă a fost reluată, companiile a 5-a și a 6-a depășind linia avanposturilor de la Moara de la nord de Buteni.

Campania a 5-a și un pluton de mitraliere înainta pentru a-și instala dispozitivul la marginea de vest a localității Bârșa. În același timp compania a 6-a, un pluton de mitraliere și cele două tunuri antitanc înaintau spre Sebiș, la nord de Crișul Alb, apropiindu-se pe liziera de nord-vest a localității cu ordinul ca în eventualitatea prezenței dușmanului în localitate să atace și să-și ocupe prin luptă dispozitivul. Se avea în vedere faptul că în 13 septembrie aici în zona Prunișor fuseseră lupte grele între inamic și batalionul de elevi din cadrul Școlii de ofițeri rezervă nr. 2 Bacău.

Campania a 7-a având un pluton de elevi pe dealul Mocrea (S.V. de Bârșa) și un pluton de mitraliere în rezervă constituia flancgarda.

Artileria detașamentului „Crișul Alb” urma să se dispună astfel:

- bateria din divizionul regimentului 38 artilerie, deplasându-se pe eșaloane la vest de moara din Buteni, trebuia să fie pregătită pentru a

trage până la sud de pârâul Teuz - 500 m nord de Sebiș - halta Bârsa - 500 m vest de Bârsa sat.

- plutonul de aruncătoare de 81 mm, înainta la sud de podul de pe Crișul Alb, fiind pregătit de a trage asupra sectorului: nord de Bârsa-halta Bîrsa-N.V. de Sebiș.

În dimineața zilei de 14 septembrie, la orele 4,30, cele două companii (a 5-a și a 6-a) și o secție de tunuri din baterie, se deplasau în vederea instalării pe nou poziție când un avion de recunoaștere inamic, zburând în zonă a mitraliat trupele noastre după care și-a continuat zborul spre est, de-a lungul Crișului Alb.

Faptul că în noaptea de 13/14 septembrie se auziseră focuri de arme la halta Bârsa și Sebiș permitea aprecierea că inamicul se găsea deja acolo. Acest lucru a fost confirmat de faptul că, la intrarea în Sebiș, compania a 6-a a fost primită cu focuri de arme trase din centrul comunei. Înaintând până la marginile de N.V. ale comunei, au putut observa că fuseseră două patruli inamice care s-au retras spre Prunișor.

Atacând, prin urmare în dimineața zilei de 14 septembrie 1944, inamicul a luat contact cu rezistența opusă de elevii din Batalionul 1 al Școlii de ofițeri nr. 2 Bacău, care se instalaseră în grabă în dispozitiv.

Ajunși în dispozitivul de luptă, elevii detașamentului „Crișul Alb” au folosit ziua de 14 septembrie 1944 pentru a-și săpa amplasamentele în teren, cât și pentru artilerie și mitraliere în vederea confruntării cu inamicul.

Cercetarea detașamentului a aflat de la trei elevi din Școala de ofițeri rezervă nr. 2 Bacău răniți la sud de Dezna, că în ziua precedentă avuseseră loc lupte grele și Prunișorul fusese ocupat de inamic. Stabilind legătura cu unități din regimentul 85 infanterie, cercetașii detașamentului au obținut o informație prețioasă referitoare la deplasarea artileriei grele inamice și a unui batalion de honvezi spre Răpsig.

Informațiile furnizate de compania a 5-a precizau că în curtea Cărmidăriei din gara Bârsa se concentrase circa un batalion inamic, ocazie cu care solicitau trageri de artilerie concentrate pe acest obiectiv.

Pentru a obliga inamicul să se retragă din Cărmidărie a fost organizată o mică unitate de șoc sub comanda sublocotenentului Armașu formată din 10 voluntari înarmați cu 6 pistoale automate, o pușcă mitralieră și câte 8 grenade fiecare. La ora 1,00 noaptea, grupul care se strecurase prin grădini până la împrejmuirea de zid a Cărmidăriei, la semnalul slt. Armașu, a deschis foc prin surprindere asupra inamicului care dormea în grupuri. După ce s-au aruncat grenadele micul grup de șoc s-a

retras în liniile de apărare ale companiei a 5-a dând în același timp semnalul ca artileria să deschidă focul asupra cărămidăriei și haltei. Acțiunea fulgerătoare a ostașilor noștri a provocat morți și răniți în rândurile inamicului, obligându-l ca în zorii zilei de 15 septembrie să se retragă spre Răpsig.

După ce inamicul a evacuat Cărămidăria și halta Bârsa, artileria sa grea a deschis focul asupra drumului Bârsa-Sebiș. În timpul tragerilor de artilerie, campania a 5-a a avut doi elevi răniți.

În ziua de 15 septembrie 1944, inamicul a atacat în întreaga fâșie de apărare a diviziei 1 a infanterie instrucție și, acționând mai puternic cu trupele sale în flancul drept, a reușit să ocupe Șiria, obligând trupele române din acest raion să se retragă spre Agriș.

În după amiaza zilei de 16 septembrie 1944 un nou val inamic sprijinit de trageri violente de artilerie grea, înglobând și prima linie de atac oprită, a încercat un nou atac pe tot frontul. Focul nimicitor și insistent al apărării noastre a oprit definitiv pe inamic care a suferit pierderi mari, fără a putea înainta.

Având în vedere faptul că la sud de Răpsig se afla comandamentul brigăzii 3 mixte hortyste și artileria grea germană care executa foarte activ trageri asupra liniei noastre de apărare, fără ca artileria noastră să poată executa trageri de contrabaterie, s-a dispus ca plutonul din flangardă, de pe dealul Mocrea de la sud de Bârsa, să se deplaseze prin pădure și să atace prin surprindere divizionul de artilerie grea germană.

În dimineața zilei de 17 septembrie 1944, la Buteni a sosit o companie de pistolari din regimentul sovietic 606, precum și comandantul regimentului care au luat contact cu trupele noastre, respectiv cu căpitanul Lascu Alexandru comandantul detașamentului „Crișul Alb” pentru a analiza situația și a informa că în zonă vor sosi în continuare alte trupe sovietice care veneau în urma regimentului amintit. În urma planului comun de acțiune s-a urgentat sosirea aruncătoarelor de mine „Katiușa” ajunse la Gurahonț și a unui batalion din avangarda regimentului sovietic 606. Conform aceluiași plan s-a dispus intrarea în dispozitiv a companiei de pistolari sovietici în linia de apărare de la N.E. de Sebiș, pe șoseaua și pârâul Dezna, iar compania a 7-a din batalionul de elevi să prelungească flancul drept al companiei a 6-a pe pârâul Dezna, la N.E. de Sebiș, unde inamicul părea a fi hotărât să reia atacul.

Ziua de 17 septembrie a marcat punctul culminant al luptelor de pe valea Crișului Alb, deoarece inamicul și-a regrupat toate forțele, reușind, după lupte grele, să ocupe localitatea Sebiș și să încercuiască un

batalion de elevi din școala de ofițeri rezervă Bacău, în localitatea Prunișor.

În noaptea de 17/18 septembrie 1944, a ajuns în zona în care divizia 1-a infanterie instrucție ducea lupte grele de apărare, la est de Sebiș, și divizia 203 sovietică, care a intervenit în sprijinul trupelor române. Împreună, cele două mari unități românești, au despresurat unitățile încercuite la Prunișor. În după amiaza zilei de 17 septembrie, a sosit batalionul sovietic din avangarda regimentului 606 și 24 de mașini care purtau aruncătoarele de mine „Katiușa”. Forțele venite în sprijinul apărării noastre au fost dirijate astfel:

- batalionul sovietic în porumbiștea de la sud de Sebiș cu misiunea de a înlocui până în seara zilei de 17 septembrie companiile a 6-a și a 7-a din batalionul 2 de elevi care trebuiau să se regroupeze la intrarea în Bârsa;

- 4 mașini cu aruncătoare de mine „Katiușa” la sud-est de Bârsa, 12 la intrarea în Sebiș, 8 la 1 km est de Sebiș.

Conform planului de lupta pentru ziua de 18 septembrie, s-a luat hotărârea ca la orele 11,30 trupele sovietice să atace spre Prunișor-Beliu, iar detașamentul „Crișul Alb” spre Răpsig-Bocsig la flancul stâng al regimentului 606 sovietic.

Inamicul a observat mișcările trupelor noastre și, văzând întărirea aduse, și-a repliat unitățile la vest de Teuz-Prunișor, organizându-se în apărare în sectorul halta Bârsa - cotul Teuzului - Prunișor. Un batalion inamic, cantonat în Beliu, a luat poziție pe marginea de est a pădurii Beliu-Hășmaș, iar un alt batalion călare în sectorul pârâului Teuz și drumul Bocsig-Beliu. Cu aproximație, în fața trupelor noastre se găseau 5-6 batalioane horthyste, 1-2 divizoane de artilerie grea și un pluton de tanchete.

În noua situație operativă, comandantul Școlii de ofițeri rezervă nr. 6, col. Tatomirescu Vasile, a pregătit eliberarea Ineului, regroupând la Mocrea batalionul 1 elevi pentru a ataca din flanc, iar detașamentul „Crișul Alb” urma să atace frontal...

În 18 septembrie 1944, la orele 11,30 detașamentul „Crișul Alb” (companiile a 5-a și a 6-a), a atacat frontal, călare pe Criș și pe șoseaua Bârsa-Bocsig, iar compania a 7-a și trei grupe de mitraliere urmau să constituie baza de foc pentru sprijinirea atacului de flanc din pădurea Mocrea spre Răpsig unde tragerile artileriei noastre și a brandurilor nu ajungeau. Companiei a 7-a îi revenea rolul de a cădea în flancul și în

spatele rezistenței inamice unde erau și pozițiile artileriei grele și punctul de comandă al brigăzii a 3-a mixte horthyiste.

La ora 11,30 s-a declanșat bombardamentul de artilerie asupra liniei I-a inamice, care, surprinsă, a părăsit, poziția. Atacul frontal al unităților române și sovietice se lovea doar de rezistențele slabe pe care inamicul încerca să le improvizeze pe malurile Crișului Alb sau pe rambleul căii ferate. Urmărite de unitățile româno-sovietice, unitățile inamicului de la nord de Prunișor s-au retras lăsând în urmă o mulțime de morți și răniți.

În situația creată, compania a 7-a, din batalionul 2 elevi ai Școlii de ofițeri rezervă nr. 6 Ineu, a atacat poziția de artilerie și Punctul de comandă de la Răpsig obligând inamicul să se retragă în derută spre Beliu, părăsindu-și tunurile și atelajele. În timpul luptei, comandantul brigăzii a 3-a mixte horthyiste a fost ucis în momentul când încerca să se urce în mașină. Totodată au fost luați un număr de 16 prizonieri care au fost trimiși la Buteni.

Atacul trupelor române a determinat pentru batalionul 2 elevi ai Școlii de ofițeri rezervă nr. 6 Ineu, schimbarea dispozitivului defensiv. Astfel compania a 7-a a ocupat poziție defensivă călare pe șoseaua Bocsig-Beliu, pe Crișul Alb, pentru a interzice o acțiune inamicului dinspre nord. Companiilor a 5-a și a 6-a li s-a ordonat să ocupe următoarea poziție: la vest de Bocsig (compania a 6-a) și călare pe Cris și calea ferată (compania a 5-a) pentru a face față unui contraatac dinspre vest. Din ordinul eșalonului superior, bateria de artilerie din divizionul regimentului 38 a fost transferată, batalionul 2 elevi rămânând numai cu forțele proprii și cu plutonul de aruncătoare de mine, care urmau să fie folosite ca sprijin al acțiunilor ulterioare.

Din informațiile primite, după ce obiectivul Bocsig a fost atins de unitățile batalionului 2 elevi, s-a aflat că inamicul fusese alungat din Ineu de unitățile batalionului 1 elevi din Școala de ofițeri rezervă nr. 6 Ineu și de cele ale regimentului 85 infanterie. Urmând ofensiva declanșată, urmărind inamicul care se retrăgea precipitat, batalionul 2 elevi, în zilele de 18 și 19 septembrie a acționat în cooperare cu unitățile din regimentul 606 sovietic pe direcția Bocsig-Cermei-Mișca-Ciumeghiu.

În luptele de pe Valea Crișului Alb, în mod deosebit s-au evidențiat tinerii elevi al Școlii de ofițeri de rezervă de infanterie nr. 6 din Ineu, precum și elevii Școlii de ofițeri de rezervă nr. 2 din Bacău, dislocată de la Bacău la Ineu, care a avut un efectiv de 38 ofițeri și subofițeri,

precum și 816 elevi, care au primit misiunea de apărare a văii Crișului Alb în zona Sebiș-Prunișor⁸¹.

Atacurile celor patru regimente ale trupelor fascisto-hortyste au trebuit să fie oprite de cele două batalioane de elevi, raportul de forțe fiind de la 8 la 1 în favoarea dușmanului. Cu toate acestea elevii au reușit să rămână pe poziții, rezistând eroic la toate încercările de străpungere a apărării din zilele de 17 și 18 septembrie.

În înclăștarea aceea, un ajutor neprețuit a venit de la o săteancă din Buteni, deosebit de curajoasă. Când fiecare elev mai avea doar 15-20 de cartușe, muniția fiind isprăvită, Maria Borlea, a venit din Buteni cu lăzile de muniții, așezate într-un car tras de doi boi. A ajuns la Sebiș, a trecut spre Prunișor, la liziera pădurii „Ciutăria”, pe linia întâi de foc, unde i-a strigat pe luptători: „*Veniți că v-am adus plumbii.*”⁸²

A urmat ofensiva elevilor, care au eliberat 32 de localități, între altele Cărand, Prunișor, Buteni, Bârsa, Răpsig; au luat numeroși prizonieri, 6 tunuri de 105 mm, 16 tunuri antitanc, 23 aruncătoare de mine etc.

În luptele de la Cărand și Prunișor au căzut eroic căpitaniii Andrei Grigore și Eugen Dobrilă, răpuși de un obuz în postul de comandă. Tot aici, sublocotenentul Vasile Andreian, luat prizonier de inamic, a fost găsit mort. Alături de ofițeri au murit în luptele de pe Valea Crișului Alb și elevii sergenți Gh. Gheorghiu, Gh. Dinescu, Gh. Flotea, Dumitru Bascovici, Ion Pogoreanu, Cristache Rădulescu, Constantin Fodor. În total pierderile celor două batalioane de elevi s-au ridicat la 14 morți, 18 răniți și 12 elevi dispăruți. Cei căzuți la datorie sunt înmormântați în cimitirul de la Gurahonț.

În Ordinul de Zi nr. 182 din 15 octombrie 1944, s-a scris „*Având în vedere dârzenia, vitejia și curajul cu care elevii Școlii de ofițeri de rezervă nr. 2 Bacău, de sub comanda colonelului N. Stănescu, au apărat pozițiile de la Cărand-Prunișor și înălțimile de la Sebiș, cu toate pierderile pe care le-au suferit în comandanți și elevi, având în vedere frumoasele fapte de arme săvârșite și exemplară comportare în cele mai grele situații, Ordon: „Citarea prin Ordin de Zi pe Divizie a Școlii de ofițeri de rezervă de infanterie din Bacău*”.⁸³

⁸¹ Inf. teren Gavrilă Căta, în 1984 director adjunct economic al Spitalului din Sebiș, martor la evenimente, înregistrat de George Manea

⁸² Ibidem

⁸³ George Manea, *Mărturii inedite*, în *Flacăra Roșie*, Arad, 7 septembrie 1984, p.3

În cel de al doilea război mondial(1940-1945) din Bârsa au căzut în lupte 40 bărbați.

Alții au fost răniți și mutilați pentru tot restul vieții.

Cinstirea eroilor

În amintirea și cinstirea eroilor căzuți pe câmpul de luptă pentru patrie și credință străbună, între 1941- 1945 a fost ridicată în fața primăriei o troiță cu contribuția sătenilor din Bârsa. Principalii sponsori au fost prof. Colar Mihai-primarul comunei la aceea dată, Colar M.Mihai-Conrad din orașul Trier-Germania și familia Igreț din Arad: Viorel, Rodica (născută în Bârsa) și fiul lor Sorin.

Eroii din Bârsa din Al Doilea Război Mondial (1941-1945)

1. ALIMAN PAVEL
2. BIRĂU IOAN
3. BIRĂU IOAN –
“ZENA”
4. BRIHAN MIHAI
5. CEV IOAN-
“GĂNIUȚ”
6. COLOJA PETRU
7. CORBEI PETRU
8. DRAGA AVRAM
9. DRAGA
TEODOR
10. DRAGA LISAND
11. DRANIȚA IOAN
12. DRANIȚA
TEODOR
13. DINGA IONUȚ
14. FAUR DODI
15. FLORUȚ
AVRAM-plut.maj.
16. FEIER IOAN
17. GROZA AVRAM
18. HALIC PETRU
19. HERBEI EMILIAN
20. IERCOȘAN TEODOR

Crucea de eroi din Bârsa

21. LAIOȘ
AVRAM
22. LUNG IOAN
23. MATCĂU
AVRAM
24. MATCĂU
IOAN-
“LISĂNDROI”
25. MATCĂU
IOAN-
“PLENER”
26. MATCĂU
IOAN-
“GLIGOR”
27. MATCĂU
ZAHARIE
28. MICULIȚ
PAVEL
29. MOȚ IOAN-
sergent
30. NEAG
TEODOR
31. NEMEȘ
ZAHARIE
32. NICA IULIU-sergent major
33. PETRUGAN ZAHARIE
34. RAȚ OCTAVIAN
35. RAȚ IOAN
36. TOMA ANDRIȘ
37. ȚICA GHEORGHE
38. ȚIGAN CRĂCIUN
39. ȚIGAN ȘTEFAN

Crucea de eroi din curtea bisericii

Eroii din Aldești

Troița cu numele celor căzuți în cele două războaie mondiale se află în curtea vechii biserici ortodoxe și a fost executată pe cheltuiala proprie de către Iulius Tripa, gospodar din Aldești nr.106, nepotul lui Laios Simion, căzut în primul război mondial.

Primul Război Mondial 1914-1918

1. ALDA MIHAI
2. ARDELEAN IOAN
3. BOGOȘ GHEORGHE
4. BUCATOȘ IOAN
5. BULZAN IOAN
6. BULZAN TEODOR
7. BURTĂ ADAM
8. CEP IOAN
9. FAUR IOAN
10. HANCI MIHAI
11. ILEA IOAN
12. LAIOȘ SIMION
13. MĂCĂRIE IOAN
14. TRIPA IOAN
15. URSA AVISALON
16. VERȘIGAN CRIȘAN
17. VERȘIGAN NICHITA

Al II-lea Război Mondial

1. ALDA IOAN
2. ANCA IOAN
3. ARDELEAN GHEORGHE
4. BĂRDAN GHEORGHE
5. DRAGA GHEORGHE
6. FAUR ANTONIE
7. FAUR IOAN
8. JIGA TEODOR
9. LĂSCUȚ ALEXANDRU
10. LĂSCUȚ ARON
11. MĂCĂRIE IOAN

12. POP TEODOR
13. SEBEȘTEAN ANTONIE
14. SLUGOI SIMION
15. TAMBOR ZAHARIE
16. TRIPA LĂIȚĂ
17. VERȘIGAN FILIP

Eroii din Hodiș

Troița eroilor din Hodiș a fost ridicată de către săteni în fața bisericii ortodoxe, cu sprijinul Consiliului Local Bârsa. A fost sfințit duminică 29 aprilie 2007, în prezența locuitorilor și a fiilor satului.

Primul Război Mondial 1914-1918

1. BUCATOȘ IOACHIM
2. GHERGAR IOSIF
3. HERBEI MAXIN
4. OANĂ GAVRILĂ
5. RAD IOSIF
6. VOICA ION
7. VOICA FILIMON
8. VOICA TĂNAS

Al II-lea Război Mondial 1941-1945

1. HERBEI NICOLAE-locotenent
2. BĂRBĂTEI GHEORGHE
3. BĂRBĂTEI IOAN
4. CORNEA NICOLAE
5. CUIEDAN TERENTIE
6. HERBEI ȚĂRAM
7. HERBEI VĂLEAN
8. RUJA MIRON
9. ȚÂSCA IOAN
10. VOICA GHEORGHE

Eroii din Voivodeni

În cinstea eroilor căzuți în primul război mondial s-a ridicat o troiță la șosea.

Primul Război Mondial 1914-1918

1. BĂTRÂNA MIHAI
2. BARKASSY COLOMAN
3. BĂTRÂNA TEODOR
4. BULZAN TEODOR
5. CORNEA ALEXANDRU
6. CORNEA MIHAI
7. HERBEI IOAN
8. HEDEA GRIGORE
9. HORGA MIHAI
10. LUCA MIHAI
11. MÂNERAN PAVEL
12. TERNICEAN ȘOFRON

Al II-lea Război Mondial 1941-1945

1. BĂTRÂNA A. ADAM
2. CHIȘ BIȚU
3. CORNEA GLIGOR
4. CORNEA NISTOR
5. HORGA AVESALON –VASILE
6. MUREȘAN PETRU
7. TERNICEAN PETRU

*

Reforma agrară din 1945

Reforma agrară din anul 1945 a vizat o nouă împroprietărire a țăranilor săraci, și ea a fost înfăptuită în baza Legii nr.187 din 23 martie 1945.

În conformitate cu dispozițiile Legii 187 din 23 martie 1945, pentru înfăptuirea reformei agrare, ale Regulamentului acestei legi, au

fost instituite prin decizii ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor următoarele comitete și comisii :

- Comitetul local de împrumut (la nivel de comună),
- Comisia de plasă pentru reforma agrară.

La articolele 9-11 ale Legii 187 din 1945, se stipulează modul de constituire și atribuțiunile fiecăreia dintre ele astfel :

„Art.9 – Primarii comunelor rurale sunt obligați ca în termen de 10 zile de la publicarea prezentei legi în M.O. să întrunească în adunarea generală pe toți țăranii plugari din comuna respectivă, fără pământ sau care au pământ până la 5 ha, teren proprietate, pentru alegerea comitetului local de

împrumut, compus din 7-15 membrii. Rezultatul alegerii va fi înscris într-un proces verbal semnat de toți cei prezenți.

Art.10 – În scopul colaborării cu organele de Stat, pentru înfăptuirea reformei agrare, se creează comisii de plasă pentru a coordona lucrările reformei agrare și a hotărî asupra diferendelor între sate și comune, precum și între proprietari și cei îndreptățiți la împrumut, diferende născute din aplicarea reformei agrare.

Comisiile de plasă se compun din membrii delegați de comitetelor locale, fiecare Comitet trimițând câte doi delegați. Comitetele de plasă pot admite îndreptățiți la împrumut și din altă plasă. Președintele comisiei de plasă pentru reforma agrară va fi delegat de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, El poate fi un magistrat sau jurist.”

Un proces verbal încheiat de delegații sătești din Bârsa la 10 noiembrie 1946, consemnează locuitorii îndreptățiți să primească pământ în baza noi legii:

Regatul României
Judecătoria de Pace Rurală Buteni

Proces verbal

Dresat în ziua de astăzi 10 noemvrie 1946 la fața locului în comuna Bârsa, în cauza de punere în posesiune definitivă a îndreptățiților la intravilane, locuitori din comuna Bârsa conform hotărârei Nr. R.A. 268/1930 a Comisiunii de Ocol pentru împrumut.

Teodor Clepea judecător Victor Comarnescu grefier, Inginer Agr. Cătra, adv. Polacsek Desideriu și Dr. Adrian Bârsan pentru împrietăriți.

După deschiderea ședinței, toate părțile prezente și semnate mai jos, împreună cu delegații sătești, au procedat la verificarea tabloului a cărții funduare precum și a hotărârii Comisiei de ocol pentru împrietărire.

Toate părțile prezente precum și delegații sătești declară că sunt mulțumiți cu loturile pe care au fost puși în posesiune și nu cer nici o altă schimbare.

S-au predat loturile tuturor părților prezente conform schiței de plan din dosar, verificat de cei în drept.

Având în vedere că unii dintre îndreptățiți au decedat între timp fapt dovedit cu „tabelul nominal”, alăturat la dosar. Astfel Comisiunea a dispus punerea în posesiune a moștenitorilor arătați în acel tabel.

Loturile au fost atribuite îndreptățiților precum urmează:

<i>Nr. topografic</i>	<i>Numele</i>
<i>1</i>	<i>Urmașii lui Neag Ioan</i>
<i>2</i>	<i>Urmașii lui Corbei Teodor</i>
<i>3</i>	<i>Urmașii lui Cocoș Ioan și anume văduva sa născută Crișan Saveta</i>
<i>4</i>	<i>Foghiș Florea</i>
<i>5</i>	<i>Halic Petru (Teodorele)</i>
<i>6</i>	<i>Draga Nicolae – Alda Teodor Tiluțu</i>
<i>7</i>	<i>Țucra Gheorghe – Ban Petru Beluțu</i>
<i>8</i>	<i>Coloja teodor</i>
<i>9</i>	<i>Țucra Avram</i>
<i>10</i>	<i>Dănuț Nicolae</i>
<i>11</i>	<i>Halic Petru (274)</i>
<i>12</i>	<i>Faur Teodor</i>
<i>13</i>	<i>Faur Avram</i>
<i>14</i>	<i>Halic Gligor</i>
<i>15</i>	<i>Strada</i>
<i>16</i>	<i>Draga Zaharia</i>
<i>17</i>	<i>Faur Petru</i>
<i>18</i>	<i>Brihan Teodor</i>
<i>19</i>	<i>Urmașii lui Popa Senti Popa Ioan</i>

20	<i>Matcău Petru</i>
21	<i>Matcău Avram</i>
22	<i>Faur Teodor</i>
23	<i>Susan Ana</i>
24	<i>Țucra Simion</i>
25	<i>Tămaș Ioan</i>
26	<i>Matcău Teodor</i>
27	<i>Matcău Ioan</i>
28	<i>Dinga Ioan</i>
29	<i>Groza Saveta</i>
	<i>Strada</i>
1	<i>Urmașilor lui Draga Iosif</i>
2	<i>Lung Teodor</i>
3	<i>Draga Ioan Stânga</i>
4	<i>Cigăriga Toma</i>
5	<i>Faur Iosif</i>
6	<i>Floruț Petru</i>
7	<i>Urmașilor Draga Teodor</i>
8	<i>Iercoșan Alexandru</i>
9	<i>Tudur Teodor</i>
10	<i>Urmașii lui Draga Petru</i>
11	<i>Fica Constantin</i>
12	<i>Văduva lui Brihan Ioan născută Oprușa Lena</i>
13	<i>Faur Ioan Albu</i>
14	<i>Țica Ilie a Ioanei</i>
15	<i>Brihan ioan</i>
16	<i>Matcău Ioan</i>
17	<i>Urmașii lui Clej Ioan și anume: Ioan, Persida, Todor, Zaharia</i>
18	<i>Strada</i>
19	<i>Ban Teodor</i>
20	<i>Oprea Zaharia</i>
21	<i>Todor Antonie Anti</i>
22	<i>Crișan Teodor Cârnu</i>
23	<i>Oprușa Șofran</i>
24	<i>Urmașii lui Brihan Petru Teodor a lui Petac</i>
25	<i>Darău Pavel și Dan Nuța Ana</i>
26	<i>Brihan Ioan Zbârciu</i>

27	<i>Urmașii lui Toda Ion și Măriuță</i>
28	<i>Urmașii lui Corbei Ioan, anume Corbei Măriuță și Gația</i>
29	<i>Olah Gheorghe</i>
30	<i>Urmașii lui Luștea Todor – Luștea Ioan</i>
31	<i>Moș Adam</i>
32	<i>Urmașii lui Cocoș Mihai – Cocoș Iena</i>
33	<i>Urmașii lui Floruț Ioan – Cev Petru</i>
34-35	<i>Școala primară de stat Bârsa</i>
36	<i>Strada</i>
37	<i>Oprea Teodor</i>
38	<i>Susan Avram Sloi</i>
39	<i>Corlan Petru Vade</i>
40	<i>Faur Ioan Tăiuța</i>
41	<i>Urmașii lui Halic Todor – Halic Petru</i>
42	<i>Urmașii lui Filip Milentie Filip Pavel</i>
43	<i>Urmașii lui Ban Petru – Ban Măriuță</i>
44	<i>Susan Teodor</i>
45	<i>Țârlea Coriolan, preot</i>
46	<i>Draga Romulus, primar</i>
47	<i>Cilan Simion</i>
48	<i>Binchici Nicolae, preot</i>
49	<i>Josan Ioan, învățător</i>
50	<i>Popovici Petru, învățător</i>
51	<i>Boran Vichenție, șef de post</i>
52	<i>Buzgău Mihai – Priciu – fost notar</i>

Comisiunea de reformă agrară ordonă trimiterea întregului dosar secției de c. f. după ce prezentul proces verbal va rămâne definitiv pentru a face înscrierile drepturilor de proprietate conform prezentului proces verbal cu asigurarea prețului lotului în c. f. în favorul Statului Român.

Drept care am dresat prezentul proces verbal.

*Președinte Delegatul Cadastrului ss. indescifrabil
Grefier Delegați sătești Sigiliul Judecătoriei Buteni⁸⁴*

⁸⁴ Primăria Comunei Bârsa, mss., 10 noiembrie 1946

Capitolul III

POPULAȚIA COMUNEI BÂRSA

Evoluția demografică a satului reșdință de comună Bârsa

- 1489 – prima mențiune documentară sub numele de *Barza*;
- 1742 – avea 43 de familii;
- 1746 – menționată cu numele *Berza*;
- 1747 – avea 34 familii;
- 1771 - 105 familii;
- 1791 – este menționată „școala românească”
- 1800 – 172 familii;
- 1823 – școala avea 41 elevi;
- 1828 – menționată sub numele de *Berza*; avea 204 familii;
- 1851 – menționată documentar *Bersza* sau *Bursa*; avea 1156 locuitori;
- 1857 – avea 1457 locuitori;
- 1869 – avea 1596 locuitori⁸⁵

Primele informații despre populația localității Bârsa le avem din manuscrisul învățătorului Iosif Țucra (n. 1819- d.1877) care arată că așezarea era la locul numit *Gunoște* la sud-est de actuala vatră, înspre Buteni. Așezarea cuprindea 17 case având 80-90 locuitori în anul 1720. În conscripția din 1746 la Bârsa erau 31 familii iobagi, deci în jur de 150 locuitori, cele mai multe cu numele de *Faur*, 4 capi de familie, apoi *Lung* 4 capi de familie, *Susan* 4 capi de familie, *Halic* 3 capi de familie, apoi *Brata*, *Brihan*, *Draga* câte 2 capi de familie, ceilalți numindu-se: *Ban*, *Deliman*, *Devan*, *Dranița*, *Floruț*, *Matcău*, *Moș*, *Popa*, *Petrugan* și *Chiș* câte 1 cap de familie, nume care se păstrează și astăzi în localitate.

În 1850 Bârsa avea 1150 locuitori români, de religie creștină greco-neunită, și 6 persoane de religie romano-catolică⁸⁶.

⁸⁵ Alexandru Roz, Kovách Géza, Dicționar istoric al localităților din județul Arad, Arad, 1997, p.58

Evoluția demografică a satului Hodiș

1429- prima mențiune documentară sub numele de Hódos
1715-1720-avea 5 familii
1742-33 familii
1747-26 familii
1771-1786- 70 familii
1828-94 familii
1851-796 locuitori
1857-638 locuitori
1869-704 locuitori⁸⁷

În localitatea Hodiș în anul 1746 era un număr de 26 familii de iobagi, având în jur de 100 de locuitori. Dintre aceștia 3 iobagi fără casă. Din 23 de familii iobagi, un număr de 5 se numeau *Herbe* (Herbei), iar câte 2 familii purtau numele de *Bucatoș*, *Bibarcz* (*Bibart*), *Pojenar*, *Tamaș*, *Șerb*, *Vinarsar*, apoi familiile *Grigar*, *Faur*, *Flore(a)*, *Crișan*, *Petruț* și *Cnezius-capul satului*.

Evoluția demografică a satului Aldești

1471- prima mențiune documentară sub numele de Aldófalva
1720- 5 familii
1742-14 familii
1747-20 familii
1771-1786-55 familii
1800- 65 familii
1828-143 familii
1851-328 locuitori
1857-914 locuitori
1869-930 locuitori⁸⁸

La Aldești populația era formată din 13 familii de iobagi cu casă și 7 familii de iobagi fără casă. Din aceștia 4 familii purtau numele de

⁸⁶ Dan Demșa, *Studia universitatis Vasile Goldiș*, Arad, seria A, 2001, p.180

⁸⁷ *Ibidem*, p.124-125

⁸⁸ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționar istoric al localităților din județul Arad*, Arad, 1997, p.18

Verșigan, (proveneau probabil din localitatea *Vershyes* cătun așezat între Hodiș și Voivodeni, pe parcurs dispărut)⁸⁹, 3 familii *Faur*, 2 *Bardan* și câte o familie *Alda*, *Butar*, *Popa* și *Teodor*.

Evoluția demografică a satului Voivodeni

1553 - localitatea menționată documentar sub numele de Vajdafalva

1771 - 49 familii

1828 - 48 familii

1851 - 403 locuitori

1857 - 355 locuitori

1869 - 344 locuitori.⁹⁰

Cu toate că unii istorici străini au căutat să acrediteze ideea că la începutul secolului al XVIII-lea zona aceasta a suferit o depopulare masivă, documentele arată că avea una dintre cele mai dense populații după Maramureș și Bihor, care era în creștere continuă.

Dintre toate evidențele populație din secolul al XVIII, cel mai complet este considerat recensământul din 1787, potrivit căruia populația fostului comitat Arad se cifra la 152.930 *persoane*, 51,97% din totalul populației arădene reprezentându-l bărbații.

Recensământul din 1787 înregistrează populația numai pe religii și nu pe naționalități, dar analizând cifrele sale cu informațiile furnizate de o situație oficială întocmită de autoritățile comitatului în anul 1786, care arăta limba maternă vorbită de locuitorii fiecărei localități putem concluziona că românii reprezentau și în această perioadă peste 80% din populația comitatului Arad.⁹¹

Din punct de vedere social, se constată că marea majoritate a populației o formează iobagii, dintre care 11.551 capi de familie dispuneau de un anumit lot redus de teren, din așa numita „sesie iobăgească”, iar un număr de 4.693 nu aveau deloc în folosință pământ, fiind foarte săraci.

Conform recensământului din 1786 la Bârsa erau 55 familii de iobagi, la Hodiș 39 familii iobagi, Aldești 36 familii iobagi, Voivodeni

⁸⁹ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, p.418

⁹⁰ Alexandru Roz, Kovách Géza, *op.cit.*, p.268-269

⁹¹ Andrei Caciora, *Populația meleagurilor arădene în secolul al XVIII-lea*, în *Flacăra Roșie*, Arad, sâmbătă 29 mai 1982

16 familii, în total 146 familii de iobagi la care se adăugau 106 jeleri cu casă și 1 jeler fără casă⁹².

În anul 1828 situația demografică era următoarea: Bârsa 295 persoane, Aldești 286 persoane, Hodiș 163 persoane, Voivodeni 87 persoane, în total 831 persoane⁹³.

Majoritatea absolută a populației acestor 4 localități care formează comuna era de naționalitate română și credință ortodoxă.

Recensământul populației com. Bârsa din 1880 după religie

Localitate	Case	Populație	Ortodocși	Gr. cat	Rom.-cat.	Ref.	Ev.	Unit.	Izr.
Bârsa	78	1150	113	-	23	2	-	-	12
Aldești	40	702	671	-	21	2	-	-	8
Hodiș	37	590	574	-	5	-	-	-	11
Voivodeni	57	255	255	-	-	-	-	-	-
Total	12	2697	2613	-	49	4	-	-	31

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea se cristalizează o nouă structură a localităților prin sistematizarea acestora care în linii generale corespunde cu cea actuală. Pe prima hartă cunoscută a localității Bârsa apar consemnate 271 case locuite (în anul 1835), de 1100 locuitori.

Recensământul populației com. Bârsa din 1880 după limba maternă

Localitate	Români	Maghiari	German.	Slovaci	Ruteni	Croați / sârbi	Alte nați.	Lb. mat. nedecarată	Alfabetizați
Bârsa	1055	11	22	-	-	-	14	47	124
Aldești	640	27	2	-	-	-	4	29	25
Hodiș	551	8	6	1	-	-	3	21	16
Voivodeni	245	-	-	-	-	-	-	10	10
Total	2491	46	30	1	-	-	21	107	175

⁹² Kovách Géza, *Țărănimea arădeană în timpul reglementării urbariale din 1771-1772*, Ziridava, VIII, Arad, p.128-143

⁹³ Kovách Géza, *Conscripția satelor arădene la 1828*, în Ziridava, XV-XVI, Arad, p.109

Din Protocolul nașterilor rezultă că între anii 1891 și 1913 au fost: în 1891 = 54 nașteri, 1892 = 77, 1894 = 63, 1895 = 74, 1897 = 66, 1901 = 62 nașteri, 1902 = 49, 1903 = 42, 1904 = 62, 1905 = 36, 1906 = 57, 1907 = 41, 1908 = 35, 1909 = 48, 1910 = 44, 1911 = 59, 1912 = 48, 1913 = 61. Numărul nașterilor era mare dar și mortalitatea în rândul noilor născuți era foarte mare din cauza sărăciei, *anilor răi*, și a lipsei de asistență medicală, practic inexistentă. Se murea din boli ca: slăbiciunea din naștere (debilitatea noilor născuți, distrofie), tuberculoză, pneumonie, pojar, tușă măgărească, uscăciune (casexie), meningită, amigdalită, spasm, difterie etc.

Recensământul populației comunei Bârsa din 1900

Localitatea	Supr.jug.	Case	străini	plecați	civili	militari	Total pop.
Bârsa	2436	302	-	-	129	-	1269
Aldești	2260	171	1	1	844	-	844
Hodiș	2118	169	1	3	727	2	729
Voivodeni	1255	59	-	-	287	-	287
Total	8069	701	2	4	3127	2	3129

Recensământul populației comunei Bârsa din 1900 după limba maternă

Localitatea	Români	Mag	Germ	Slovaci	Ruteni	Croați	Sârb	Alte lb.
Bârsa	1243	21	5	-	-	-	-	-
Aldești	794	49	1	-	-	-	-	-
Hodiș	544	185	-	-	-	-	-	-
Voivodeni	283	4	-	-	-	-	-	-
Total	2864	259	6	-	-	-	-	-

Recensământul populației comunei Bârsa din 1900 după confesiune

Localitatea	Ortodocși	Gr. cat.	Rom-cat.	Reformati	Evang.	Unitar.	Izraeliți	Alte religii
Bârsa	1245	-	13	2	-	-	9	-
Aldești	795	-	36	6	-	-	7	-
Hodiș	545	-	84	34	53	1	3	9
Voivodeni	282	-	5	-	-	-	-	-
Total	2867	-	138	42	53	1	19	9

Recensământul populației comunei Bârsa din 1900 după vârstă

Localitatea	Scriu/citesc	Vorb. lb. magh.	0-5	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60 -	N e d
Bârsa	250	51	209	207	62	112	374	268	35	2
Aldești	125	74	57	149	54	61	233	163	27	
Hodiș	197	199	96	99	51	88	214	165	16	
Voivodeni	78	9	56	43	24	15	99	42	8	
Total	650	333	518	498	191	276	920	638	86	

Recensământul populației comunei Bârsa din 1900 pe sexe și stare civilă

Localitatea	Bărbați	Femei	Necăsătoriți	Căsătoriți	Văduvi	Divorțați
Bârsa	623	646	664	502	102	1
Aldești	428	416	450	333	61	-
Hodiș	375	354	390	292	46	1
Voivodeni	146	141	149	120	18	-
Total	1572	1557	1653	1247	227	2

Recensământul caselor din comuna Bârsa după materiale de construcție din 1900

Localitatea	Piatră / cărămidă	Piatră/pământ	Chipici pământ	Lemn	Țiglă	Șindriță	Trestie/paie
Bârsa	5	-	-	297	31	41	230
Aldești	5	-	1	165	27	25	119
Hodiș	3	60	29	77	17	12	140
Voivodeni	1	-	-	58	7	15	37
Total	14	60	30	597	82	93	526

Recensământul populației comunei Bârsa din 1910

Localitatea	Supr.jug.	Case	străini	plecați	civili	militari	Total pop.
Bârsa	2436	309	-	1	1460	-	1460
Aldești	2260	171	5	-	835	-	835
Hodiș	2802	179	-	1	793	-	793
Voivodeni	1254	65	-	1	331	-	331
Total	8752	724	5	3	3419	-	3419

Recensământul populației comunei Bârsa din 1910 după limba maternă

Localitatea	Ro-mâni	Mag.	Germ	Slov.	Ru-teni	Croați	Sârbi	Al-te lb.
Bârsa	1402	54	4	-	-	-	-	-
Aldești	791	36	1	1	-	5	1	-
Hodiș	607	146	35	5	-	-	-	-
Voivodeni	315	16	-	-	-	-	-	-
Total	3115	252	40	6	-	5	1	-

Recensământul populației comunei Bârsa din 1910 după confesiune

Localita-tea	Orto-docși	Gr. cat	Rom-cat.	Refor-mați	Evan.	Uni-tar.	Izrae-liți	Alte reli-gii
Bârsa	1379	1	30	13	-	-	10	27
Aldești	777	5	19	10	1	-	8	15
Hodiș	612	-	125	20	30	-	6	-
Voivodeni	313	1	12	-	1	-	-	4
Total	3081	7	186	43	32	-	24	46

Recensământul populației comunei Bârsa din 1910 după vârstă

Localita-tea	Scriu / cîtesc	Vorb. lb. magh	0-5	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60-	N e d
Bârsa	580	98	253	211	81	159	415	287	54	
Aldești	271	113	112	122	55	106	238	172	30	
Hodiș	297	198	135	104	38	71	262	138	45	
Voivodeni	125	42	64	45	26	35	92	56	13	
Total	273	451	64	482	200	271	1007	653	142	

Recensământul populației comunei Bârsa din 1910 pe sexe și stare civilă

Localitatea	Bărbați	Femei	Necăsăto-riți	Căsătorii	Vă-duvi	Divorțați
Bârsa	723	737	796	543	118	3
Aldești	416	419	468	310	57	-
Hodiș	419	374	414	314	65	-
Voivodeni	171	160	188	118	25	-
Total	1729	1690	1866	1285	265	3

Recensământul caselor din comuna Bârsa după materiale de construcție din 1910

Localitatea	Piatră / cărămidă	Piatră/ pământ	Chipici/ pământ	Lemn	Țiglă	Șindrilă	Trestie/paie
Bârsa	6	1	4	298	112	31	166
Aldești	5	-	-	166	59	20	92
Hodiș	1	-	43	135	50	5	124
Voivodeni	3	1	1	60	26	13	26
Total	15	2	48	659	247	69	408

În anii 1914-1918 (aproape 5 ani) în *Primul război mondial* numărul nașterilor scade dramatic după cum se poate vedea: 1914 = 40 nașteri, 1915 = 31, 1916 = 20, 1917 = 15, 1918 = 9, pentru ca începând cu anul 1919 să crească din nou: 1919 = 33 nașteri, 1920 = 58, 1921 = 45⁹⁴.

Recensământul populației comunei Bârsa din 1941

Localitatea	Clădiri	Gosp	Po-pul.	Bărb.	fe-meii	Rom.	Mag.	Germ	al-ții	Între-pr.
Bârsa	397	367	1393	714	679	1388	2	-	3	9
Aldești	199	185	670	322	348	656	11	3	-	2
Hodiș	158	142	540	263	277	506	5	6	23	-
Voivodeni	86	85	285	153	132	283	1	-	1	3
Total	840	779	2888	1452	1436	2833	19	9	27	14

Evoluția populației comunei Bârsa în ultimii 120 ani⁹⁵

Localitatea	1880	1900	1910	1930	1941	1956	1966	1977	1992	2002
Bârsa	150	269	1460	1446	1393	1358	1228	1218	1077	1010
Aldești	702	844	35	84	670	756	702	684	630	554
Hodiș	590	727	793	538	540	525	439	316	226	204
Voivodeni	255	287	331	318	285	279	235	270	168	165
Total Com. Bârsa	2697	3127	3419	3086	2888	2918	2604	2425	2101	1933

⁹⁴ Protocolul botezațiilor greco-ortodox neuniți din Bârsa 1882-1921 – Arhiva primăriei Bârsa

⁹⁵ Anuarul statistic al județului Arad

O situație schimbată în creșterea natalității intervine după măsurile luate pe plan național la data de 1 octombrie 1966 când apare Decretul pentru reglementarea întreruperii sarcinii. Conform decretului guvernanților comuniști de la acea vreme femeile erau obligate să nască și să crească cel puțin 4 copii. Situația va dura până în decembrie 1989 când va debuta o perioadă de reducere drastică a nașterilor prin legalizarea avorturilor. Astfel, s-a ajuns la scăderea nașterilor și implicit la scăderea populației din localitățile comunei. Numărul de locuitori din cele 4 așezări era în ianuarie 2002 următorul: Bârsa = 1010 locuitori, Aldești = 554, Hodiș = 204, Voivodeni = 165, total 1933 locuitori, ajungându-se astfel la situația de la mijlocul secolului al XIX-lea. Comuna Bârsa este astfel încadrată ca o comună de gradul III cu o populație de sub 2000 locuitori. Scăderea dramatică a populației comunei este determinată și de rata mare a mortalității (populație îmbătrânită; anual sunt 25-30 decedați pe comună), de natalitatea scăzută (12-15 nașteri anual pe comună), plecarea tinerilor la orașe, plecarea la muncă în străinătate și chiar stabilirea în Spania, Italia, Franța, Germania și SUA.

Comuna Bârsa avea la 1 ianuarie 2007 o populație de 1951 locuitori, din care la Bârsa 1066 locuitori, Aldești 517, Hodiș 224 locuitori, iar Voievodeni 144 locuitori. Este o comună de gradul III (sub 2000 de locuitori), în majoritate români de religie ortodoxă.

După 1990 populația este în continuă scădere având 4-5 nașteri anuale.

Date provizorii ale recensământului din anul 2011 indică în comuna Bârsa 795 clădiri și 645 gospodării.

Populația stabilă a comunei este de 1793 locuitori din care 1736 români, 12 maghiari și 40 romi.

Starea de sănătate a populației din Bârsa

Așezarea se întinde pe o suprafață de deal și una de vale. Locuitorii de sus, ca oricare alți săteni din zonă, aveau animale și păsări. În fiecare gospodărie exista gunoiul de grajd depozitat fără amenajări deosebite. Apele pluviale cauzau astfel reziduuri, ce intrau în pânza freatică și de acolo în fântânile celor „de jos”. Practic apa era nepotabilă, dar oamenii o consumau de aproape două secole. De aici n-a fost decât un pas până la apariția unei „boli” – nefropatia cronică, cauzatoare de deces la vârste fragede. Nevoia de asistență medicală permanentă a fost, deci, la Bârsa stringentă.

În anul 1959 președintele sfatului popular Bârsa – Zaharie Grec și secretarul Teodor Matcău reușesc să obțină prin votul sătenilor aprobarea construirii unui dispensar cu locuință pentru medic, două cabinete de consultație, sală de tratament, sală de așteptare și un mic staționar. Construcția Dispensarului începe în 1959 pe vechiul loc unde fusese postul de jandarmi din comună.

„Muncitorii fabricii de țigle și cărămizi Bârsa, au prestat ore peste programul normal de lucru, până au fabricat cantitatea de cărămidă, țigle și olane, necesară construirii dispensarului din Bârsa – gratuit – aproximativ 80.000 bucăți. Majoritatea muncitorilor fabricii proveneau din Bârsa.”⁹⁶

În legătură cu această gravă problemă medicală pentru o localitate trebuie să luăm în seamă ceea ce un doctor de renume scrie în cartea sa:

„În 1959, în calitate de student practicant anul IV, în practica de vară efectuată în Secția de Interne a Spitalului Ineu, sub îndrumarea d-lui Dr. Pollak Ștefan, medic specialist interne, observ că o serie de bolnavi din Bârsa, etichetați drept Hipertensiune arterială esențială, nu erau decât forme vascular hipertensive ale Glomerulonefritei cronice în stadiu de insuficiență renală decompensată. Așa începe observarea, împreună cu medicul de circă - Dr. Frâncu Teodor - a nefropatiei din Bârsa...

În anul 1960, fiind student anul VI mi-am ales ca lucrare de diplomă -*Studiul stării de sănătate în circumscripția sanitară rurală Bârsa, raionul Gurahonț, Regiunea Crișana*, având coordonator pe Dl. conferențiar Dr. Ancușa Mircea. Așa am reușit să aprofundez mai bine, evoluția aspectelor demografice, morbiditatea și mortalitatea în această circumscripție.

Și din *Darea de seamă statistică*, întocmită în 1937 pe anii 1928-1937, de medicul de plasă Dr. Groza, rezulta o morbiditate și o mortalitate crescută prin afecțiuni ale rinichiului și aparatului urogenital, deși posibilitățile de investigație paraclinică, pentru medicul de plasă erau limitate la acea dată.

În 1970-1972 Clinica III-a medicală, a IMF Cluj-Napoca, ia în studiu nefropatia din Bârsa, județul Arad, prin echipa condusă de Dl. conf. Dr. Vasile Cosma.

Acestei echipe i se alătură și studentul Alda Grigorel anul VI al Facultății de Medicină Generală din IMF Cluj-Napoca care redactează

⁹⁶ Dr. Ilarie I. Brihan, *Monografia sanitară a comunei Bârsa, județul Arad*, Oradea, Ed. Grafnet, 2008, p.43

lucrarea de diplomă: *Studiul epidemiologic asupra nefritei endemice familiale în Bârsa, județul Arad*, pe care o susține în 1973. Dar după dispariția prematură a Conf. Dr. V. Cosma, cercetarea se oprește, cu concluzia: necesitatea introducerii apei curente în comună!

În urma discuțiilor purtate cu Dl. Dr. Frâncu Teodor, care venea mereu la Bârsa, având o soră căsătorită în Bârsa, ne-am înțeles să redactăm un Memoriu, în care să arătăm că apa este necorespunzătoare și cauzatoare a acestei nefropatii din Bârsa, care să fie semnat de președintele Grec Zaharie și adresat conducerii statului.

Memoriul, redactat de Dr. Frâncu Teodor, a fost înaintat la București, de unde s-a trimis la Direcția de Sănătate Publică a Județului Arad: *Să se răspundă prin DA sau NU, dacă introducerea apei curente ameliorează starea de sănătate în comuna Bârsa*. Răspunsul a fost DA. S-a aprobat din fondul centralizat al statului unu milion de lei pentru introducerea apei curente, la început în localitatea Bârsa și apoi în satele aparținătoare: Aldești, Voivodeni, Hodiș.

Dar conducerea județeană de partid l-a sancționat pe președintele Grec Zaharie, pe motiv că a încălcat centralismul democratic, adresându-se organelor superioare de partid, fără a informa în prealabil organele județene - motiv pentru care a fost destituit din funcție.

La rugămintea soției sale, l-am ajutat pe președintele Grec Zaharie, pentru că și-a sacrificat poziția, pentru binele comunității în care a lucrat și a trăit.

Aceasta este istoria introducerii apei curente în Bârsa (1979-1980), pe care puțini o știu, de aceea am relatat-o aici.”⁹⁷

Trăim azi o mare provocare – scrie doctorul Ilarie Brihan – cum să îndepărtăm definitiv reziduurile provocatoare de suferință, este absolut iminentă introducerea canalizării în comuna Bârsa și „dotarea ei cu o stație de epurare a apelor reziduale, enumerând și argumentele care justifică acest lucru”⁹⁸ căci nefropatia cronică care a făcut la Bârsa nenumărate victime premature a fost o „afecțiune invalidantă, cu pierderea capacității de muncă și costuri ridicate de tratament.”⁹⁹

Iată argumentele doctorului Ilarie Brihan:

„a’) În Bârsa există o nefropatie cronică ce a afectat și secerat numeroase familii din sat;

⁹⁷ *Ibidem*, p.49

⁹⁸ *Ibidem*

⁹⁹ *Ibidem*, p.37

b') Cauza presupusă a acestei nefropatii, demonstrată de cercetătorii din Cluj-Napoca, este apa necorespunzătoare din fântâni, folosită de populație, problemă ameliorată mult (50%) prin introducerea apei curente, cu bani din fondul centralizat al statului;

c') Colectarea apelor reziduale menajere, de canal, prin - canalizare - și prelucrarea lor în stație de epurare este necesară pentru protecția mediului înconjurător, pentru prevenirea acțiunii lor nocive, asupra sănătății oamenilor, asupra bolii;

d') Mediul înconjurător poluat, cu apele reziduale neprelucrate (neepurate) se repercutează indirect negativ, asupra sănătății oamenilor devenind un factor de risc prin flora și fauna înconjurătoare, neprotejate, care devin dăunătoare sănătății oamenilor, având acțiune *agravantă* asupra bolii...;

e') O parte a problemei a fost rezolvată 50% prin introducerea apei curente (în timpul regimului comunist) dar cealaltă latură - *îndepărtarea apelor reziduale și de canal* - prin introducerea canalizării în localitate și dotarea cu stație de epurare a apelor reziduale, a rămas în sarcina administrației publice județene care trebuie să aprobe și să aloce *cu dispensă*, fondurile necesare, chiar dacă populația comunei nu este decât 2000 de locuitori, pentru că aceasta constituie o problemă majoră de sănătate publică, care trebuie rezolvată cu prioritate...

Acestea sunt argumente științifice, pentru care acest proiect trebuie susținut, aprobat și finanțat cu fonduri comunitare europene.”¹⁰⁰

¹⁰⁰ *Ibidem*, p.37

Capitolul IV ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ

Localitățile: Bârsa, Aldești, Hodiș și Voivodeni au făcut parte până în anul 1741 (1744) din Comitatul Zărand - districtul Ineu, după care au trecut la Comitatul Arad, districtul Ineu. Tot atunci a trecut la Comitatul Arad și districtul Zărand din Comitatul Zărand, rămânând numai Zărandul montan până în 1876. Mai târziu districtul a devenit cerc, apoi plasă. Districtul, cercul și plasa coordonau întreaga activitate pe raza administrativă. Plasa a fost unitatea administrativă care a dominat și s-a bucurat de mai multă viabilitate.

Sigiliul comunei Bârsa la 1859

În documentul *Conscriptio Regio Cameralis Domonii Dictii Muntensensis* din 1781, scris în limba latină¹⁰¹, după introducere, se descrie un tablou al plășilor domeniului, cu târgurile - *opidum* - și satele existente la 1781 când s-a făcut această statistică. Unele din aceste sate s-au unit formând o comună mai mare, în care se păstrează totuși numirea câte unui cartier, amin-

¹⁰¹Eduard I. Găvănescu, *Un interesant recensământ...*, în revista *Hotarul*, Anul I, Arad, 1933, nr. 7, p. 3-5

tind vechea așezare înglobată.

Localitatea Bârsa făcea parte din plasa Buteni care la rândul-i era împărțită în 4 *districte sau cnezate și anume Buteni, Sebiș, Crocna și Bonțești* totalizând 65 sate întregi, Bârsa aparținea de cnezatul Buteni. Celelalte localități care astăzi aparțin de Bârsa, *Aldești, Hodiș, Voivodeni* aparțineau administrativ de *Plasa Ineu*. În total erau 7 plăși: Ineu, Zerindu Mare, Buteni, Chișineu, Pâncota, Miniș și Bătania (în Ungaria de azi), cu 4 cnezate.

În două documente, redactate în 1552 și 1553, sunt amintite *Felso Bersza (Bârsa de Sus), Also Bersza (Bârsa de Jos)*. Nu se poate preciza sigur unde erau aceste așezări. Era o situație similară așezărilor din vecinătate: Crocna de Sus, Crocna de Jos, Cilul de Sus, Cilul de Jos, Arăneagul de Sus, Arăneagul de Jos etc.

Bârsa este un cuvânt de sorginte slavă.

În 1744 în plasa Ineu erau:

- a) Districtul Ineu cu 6 comune;
- b) Cnezatul Sebiș cu 19 comune;
- c) Cnezatul Almaș cu 18 comune;
- d) Cnezatul Dieci cu 17 comune;
- e) Cnezatul Buteni cu 16 comune: Buteni, *Aldești, Groși, Chisindia, Barda, Văsoaia, Bârsa, Mănerău, Iercoșeni, Iarcoș, Cuied, Miniș, Crista Miniș, Cavna (Camna), Luguzău, Șilindia.*

În 1746 sunt amintiți în Plasa Ineu mai mulți *cnezi* printre care și cneazu *Onu Bocatoș din Hodiș*, fără a se indica existența judeului (primarului) în comună.¹⁰²

Dintr-o conscripție a domeniului princepelui de Modena întocmită la 1780-81, rezultă că plasa Buteni a fost împărțită în cnezatele Buteni, Sebiș, Crocna și Bonțești. Bârsa aparținea de p. Buteni iar Aldești, Hodiș și Voivodeni aparțineau de plasa Ineu.¹⁰³

În timpul împăratului Iosif al II-lea în martie 1785 comitatele sunt desființate, locul lor fiind luat de *districtele administrative* până în 1790 când se revine la *comitate*. În 1849 din nou se desființează; apoi se reînființează în 1861. Reorganizându-se în 1866, 1870 și 1886, *comitatele* se vor menține până în 1918.

¹⁰² Lupaș Octavian, *Voivozi și cneji români în județul Arad*, Arad 1941, p.22-23

¹⁰³ Eduard I. Găvănescu, , *Un interesant recensământ...*, în revista *Hotarul*, Arad, anul I, 1933, noiembrie, nr. 7, p.3-5

Cea mai de jos formă administrativă era *comuna* care avea în frunte *judele comunal* ajutat de un *jude mic* sau *sub jude*, de *notar*, *casier*, *medicul comunal* (unde era) și de *jurați*. Pentru probleme mai importante ale comunei se constituia un comitet comunal care era format din *antistia* comunei și încă câțiva oameni de vază, cinstiți, aleși de obștea comunei.

O comună astfel constituită purta numele de *comună politică*, denumire atribuită fiecărui sat. Mai multe comune formau un *cerc* sau o *pretură*, în frunte cu un *pretor*. În fiecare cerc (pretură) se afla și câte o *judecătorie cercuală*. Tot așa mai multe parohii formau un protopopiat. În fruntea căruia era *protopopul* sau *protopresbiterul*. Bârsa a aparținut împreună cu satele învecinate de protopopiatul Buteniului.

Primpretorul de plasă reprezenta puterea centrală în plasă având drepturi și atribuții în toate domeniile vieții administrative. El executa ordinele și instrucțiunile primite de la vicecomite privind perceperea impozitelor, practicarea meseriilor, apărarea statului, inspectarea căilor de comunicație, activitatea școlilor, sănătatea publică etc. La rândul lor mai multe cercuri pretoriale formau un comitat condus de comite, secondat de vicecomite. Alți dregători ai comitatului erau: protonotarul, notarii, casierul, controlorul, arhivarul, fiscalul (cel care avea sarcina stabilirii încasării și administrării contribuțiilor către stat, care răspundea de fisc), dregătorii scaunului orfanal, medicul și veterinarul comitatului la care se mai adăuga inspectorul de școli.

În 1849 cercul pretorial de la Buteni, subordonat plasei Ineu avea 11 localități printre care și *Hodișul* cu 584 locuitori. Apoi plasa pretorială Buteni se înființează în 1852. În 1872 avea 22 de localități și se întindea de la Gurahonț la Voivodeni, cuprinzând și cele 4 localități ale comunei Bârsa de astăzi. În 1876 Comitatul Zărand se desființează trecând la Arad și Hunedoara. Aceeași soartă va avea și plasa Buteni care se desființează în 1877 incluzându-se în plasa Sebiș.

Pe linie de culte, mai multe protopopiate formau o dieceză, condusă de episcop. Dieceza greco-ortodoxă a Aradului depindea de comi-

Sigiliul satului Hodiș 1838

tatul Bihor printr-un consistoriu român greco-ortodox care avea sediul la Oradea

Fiecare plasă era constituită în mai multe notariate, iar un notariat era format din mai multe comune respectiv localități. Bugetul, problemele de stare civilă și întreaga administrație se rezolvau la sediul notarului de către notar.

Sigiliul satului Aldești 1855

Notariatul din Bârsa rezolva problemele pentru Bârsa, Aldești și Voivodeni. Atunci localitatea Hodiș făcea parte din plasa Târnova. Fiecare comună (sat) din cadrul unui notariat își avea primarul ei. Legile maghiare din 1886 privind organizarea administrației au mai fost aplicate, încă un timp și după actul de la 1 Decembrie 1918 în urma căruia conducerea vieții economice și administrative

a comitatelor este preluată de *consiliile naționale române* (comitatens) și de către *Consiliul Dirigent* (guvern), până în 1919, când iau ființă *prefecturile*, iar ca organizare teritorială locul comitatului va fi luat de *județ*.

În anul 1921 are loc împărțirea administrativă a Transilvaniei pe județe, plase, voloste, notariate și comune care s-a menținut până în anul 1925 când apare o nouă împărțire administrativă a țării.

În anul 1949, când iau ființă *comitetele provizorii*, noțiunile de *primar și notar* sunt înlocuite cu cele de *președinte și secretar*. De la reforma administrativă teritorială din septembrie 1950 până la cea din 28 februarie 1968 în locul plășilor și județelor vor funcționa *raioanele și regiunile*. În anul 1950 a fost adoptat modelul administrativ sovietic creându-se în România (Republica Populară Română) 18 regiuni. În 1956 Regiunea Arad a fost desființată, o parte a trecut la Regiunea Banat iar raioanele Chișineu-Criș, Ineu și Gurahonț au trecut la Regiunea Crișana. Comuna Bârsa cu satele Aldești, Hodiș, Voivodeni, făceau par-

te din Raionul Gurahonț, la început cu sediul la Gurahonț iar apoi cu sediul la Sebiș.

Primarul Teodor Grec

Primarul Mihai Colar

În anul 1968 se revine la unitățile administrative de astăzi: jude-

Primarul Zaharia Grec

țul, municipiul, orașul, comuna, satul. Tot în acest an denumirea *sfaturilor populare* se schimbă cu cea de *consilii populare*, iar președinții acestor organe sunt numiți *primari*, dar funcția pentru care sunt retribuiți aceștia este aceea de secretar al organizației P.C.R. comunale, orășenești, municipale și comitetele județene de partid.

După evenimentele din decembrie 1989, la 9 februarie 1992 au loc alegeri pentru primari și membri ai consiliilor locale, comunale, orășenești, municipale și ai consiliilor județene.

Administrația locală funcționează în prezent după Legea 215/2001, republicată.

Capitolul V VIAȚA ECONOMICĂ

Economia comunei a fost tot timpul și este și azi una predominant agrară, completată cu creșterea animalelor, la care în ultima perioadă au avut evoluții ascendente sectorul economic secundar și terțiar. Alături de agricultură, industria materialelor de construcții este bine reprezentată.

Agricultura

Conform datelor oferite de Oficiul Județean de Cadastru și Organizarea Teritoriului, fondul funciar agricol al comunei Bârsa are următoarea structură: din totalul terenului agricol cea mai mare parte este suprafața arabilă 63,8%. O suprafață considerabilă este și cea acoperită de pășuni necesare creșterii animalelor: 28,3%.

Categoria de folosință	Suprafața (ha)	Ponderea în suprafața agricolă (%)
Teren agricol din care:	4448	100,00
-Arabil	2836	63,80
-Livezi și pepiniere pomice	225*	5,00
-Vii și pepiniere viticole	-	-
-Pășuni	1258	28,30
-Fânețe	129	2,90
Teren neagricol (din care)	726	-
- Păduri	392**	-
Suprafața totală	5174	-

*42 hectare sunt concesionate, livezile și pepinierele sunt îmbătrânite, se vor lichida curând

** numai în hotarul comunei Bârsa

În hotarul comunei se cultivă cereale, plante tehnice: grâu, porumb, orz, ovăs, sfeclă de zahăr, floarea soarelui, in, rapiță, tutun. În perioada anilor de după război până la colectivizarea agriculturii (cooperativizare) în hotarul *Fânaț* se cultiva orez.

Din cauza condițiilor fizico-geografice solul de pe raza comunei, deși favorabil practicării agriculturii, prezintă în mare parte exces de umiditate din cauza inundabilității frecvente și foarte frecvente pe terenurile din Lunca Crișului Alb, Teuzului și Văii Hodișului, în hotarele Peste Criș, Ape, Hăzile de Peste Criș, Cotul Gaghi, Gunoiște, Ungeț, Cihigi, Din Sus, Fânaț, Vapină. Culturile dominante sunt cerealele. S-a constatat scăderea suprafețelor cultivate cu plante tehnice (câneță, in, sfeclă de zahăr, tutun).

Cooperativa agricolă

În anul 1960 în comuna Bârsa a început colectivizarea forțată a agriculturii. S-a finalizat în 1962. Cooperativa a fost desființată în decembrie 1989.

În urma colectivizării s-a modificat sectorul terenurilor cultivate, structura culturilor, calitatea și cantitatea producției la ha.

Munca de ameliorare a terenurilor agricole a început să se facă prin folosirea îngrășămintelor și cu ajutorul mecanizării. Anual au avut loc deșteleniri care au dus la mărirea suprafețelor agricole.

O mare parte din suprafața arabilă a fost ocupată de culturile cerealiere. De pildă, în 1965, s-a însămânțat cu grâu o suprafață de 569 ha iar porumb pe o suprafață de 601 ha.

De asemenea soiurile de grâu autohtone au fost înlocuite cu altele cu mai mare randament de boabe la hectar.

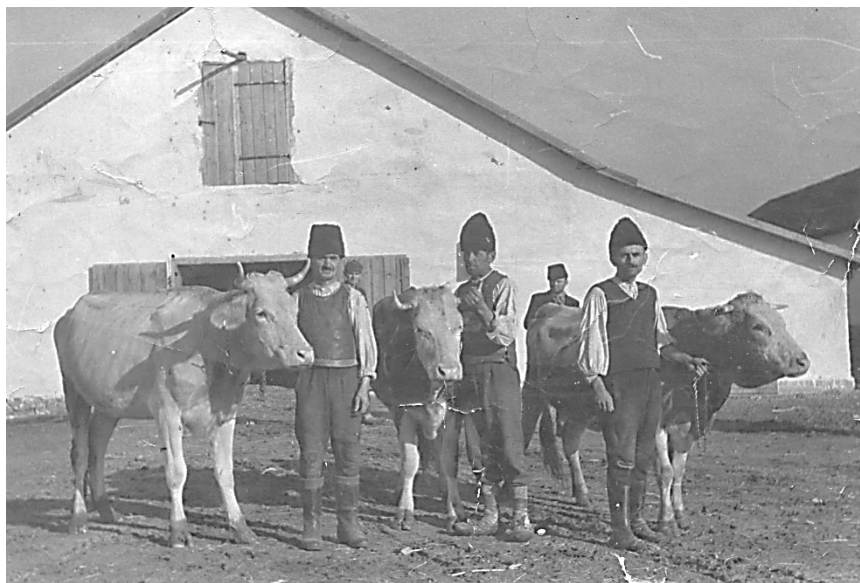
Pe suprafețe mai mici s-a cultivat secară, orz, ovăz. În amestec cu porumbul și în cultură pură s-a cultivat și fasolea. În grădina de legume, cu o suprafață de 10 ha, s-a cultivat varză și cartofi.

În sfârșit, mari suprafețe au fost cultivate și cu floarea soarelui, sfeclă de zahăr.

Cooperativa a fost desființată în decembrie 1989.

Batoza din Bîrsa (perioada interbelică)

Sectorul zootehnic al cooperativei de producție din Bîrsa 1970

*

Intrarea României în U.E. la 1 ianuarie 2007 a determinat repunerea agriculturii pe făgașul normal. Din punct de vedere al siguranței alimentare și a organizării teritoriului mergându-se pe exploatații agricole mari, vor fi stimulați acei fermieri care vor expune pe piață produse care corespund statutului U.E. Un întreprinzător italian a cumpărat deja o mare suprafață de teren agricol propunându-și și organizarea unei exploatații moderne.

Industria forestieră

Pădurea

Pădurile comunale și composesoarele apar după revoluția din 1848-1849 prin *patenta* (decret) *imperială* din 2 martie 1853, prin care se dispune ca parcelele de pământ și grădinile folosite de către iobagi să treacă în posesia acestora, prin răscumpărare. S-a aplicat în Banat, Crișana și Maramureș; s-au defalcăt pădurile și pășunile comunale din trupul de moșie rămasă în stăpânirea domnului de pământ.

Până la această dată locuitorii celor 4 sate au fost sute de ani iobagi pe pământurile nobiliare.

Situația economică a acestora s-a schimbat după revoluția din 1848-49, când a fost ștearsă iobăgia și s-a făcut împroprietărirea țărănilor din zonă, care au devenit stăpâni pe pământurile agricole, pădurile, pășunile și fânețele celor 4 sate.

În categoria composesoarelor intrau pădurile, pășunile și fânețele care aparțineau mai multor proprietari și erau folosite în comun oricare ar fi proveniența lor, oricum ar fi administrate și pe orice nume ar fi trecute în cărțile funduale (funciare)¹⁰⁴. Deși composesoarele erau destul de puternice, în componența lor nu intra întotdeauna întreaga comunitate.

Înainte de Marea Unire din 1918 pădurile din Țara Zărandului, deci inclusiv cele din Bârsa, erau „*particulare, comunale, ale compose-*

¹⁰⁴S. Sabău, *Proprietatea asupra pădurilor în vechile plase Hălmașiu, Sebiș și Târnova înainte și după reforma agrară din 1921*, în *Ziridava*, vol. XXI, Arad, 1998, p.247

soratorilor și a altor societăți”¹⁰⁵. Prin urmare cele mai mare suprafețe de pădure le aveau marii proprietari.

Astfel, în anul 1918 la Bârsa familia Kadar deținea 100 iugăre cadastrale. Satul Aldești nu avea pădure dar a primit ulterior 45,83 ha pădure; la Voivodeni frații Bárkosal stăpâneau 486 iugăre cadastrale. Localitatea Hodiș era încadrată din punct de vedere administrativ la plasa Târnova, unde proprietara Maria Mahler stăpânea 80 iugăre de pădure.

Reforma agrară din 1921 le trece în proprietate comunală la fel cum s-a întâmplat cu cele 166 iugăre ale statului de la Aldești. În Voievodeni, în urma reformei agrare din pădurea fraților Bárkosal de 486 de iugăre au rămas 330 iugăre, iar 156 iugăre au fost expropriate.

În sfârșit, în anul 1924 toate pădurile ce aparținuseră vechilor baroni au fost expropriate, ele trecând în proprietate comunală veșnică în contextul cadrului juridic românesc.

Ca armare a schimbărilor care s-au produs, în perioada interbelică localitatea Bârsa avea un posesorat urban în suprafață de 692 iugăre cadastrale (un iugăr catastral = 1600 stânjeni în Transilvania, 1 stânjen = 3,60 m²).

Naționalizate la 11 iunie 1948 de către Guvernul Petru Groza, procesul de retrocedare a pădurilor comunale, urbariale și posesoratorilor a început în România în anul 2000.

În urma retrocedărilor pădurilor la nivelul comunei Bârsa situația se află în următoarea stare: Bârsa = 591,6 ha pădure la Săuzași-Susani; Aldești = 45,83 ha pădure în aceeași zonă; Hodiș = 23,1 ha pădure la Rosag; Voivodeni = 56,1 ha pădure la Boărie. Total 715,91 ha pădure.

Munca la pădure

Au fost la Bârsa și lucrători la pădure, la doborâtul copacilor, stivuirea lor în lemne de foc sau de construcție; erau numiți *stânjenari* - de la unitatea de măsură pentru cantitatea lemnului stivuit egală cu 8 m steri. Ei erau tocmiți de diferiți delegați ai proprietarilor de păduri, de firme particulare din zona Crișului Alb, de pe Mureș, de la Cugir, Petroșani și chiar Onești (jud. Bacău). De obicei tăietorii de lemne proveneau din rândul țăranilor foarte săraci, fără pământ sau cu pământ puțin și cu mulți membrii de familie de întreținut. Era una din muncile foarte grele, istovitoare și periculoasă, din cauza unor accidente mortale ce se puteau întâmpla în procesul muncii. Munceau din greu hrănindu-se cu slănină,

¹⁰⁵ Ibidem

mălai (rareori pâine), fasole uscată, cartofi. Trăiau 40-60 de zile în pădure în colibe de bârne acoperite cu pământ, iar ca așternut aveau frunzele uscate ale arborilor; se acopereau cu propria lor îmbrăcăminte.

Acești stângenari ciopleau și traverse pentru calea ferată, doage pentru butoaiile de bere, vin și țuică, operație care era plătită dublu față de tăiatul lemnului pentru foc și construcție.

După anii 1948-1950 viața lor s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură (după naționalizarea pădurilor prin iunie 1948) în sensul că au apărut Serviciul de Aprovizionare cu alimente (S.A.M), cabane pentru locuit pe timpul lucrului în pădure, cartele pentru aprovizionarea cu alimente: făină, slănină, salam, untură presată, orez, macaroane etc., haine de protecție și pături de lână.

Apoi munca cu fierăstrăul și securea au fost înlocuite cu fierăstraiele mecanice, funicularele, mecanisme pentru transport și depozitat lemne.

La Bârsa exista o puternică echipă de stângenari, care a fost condusă de Colar Mihai, bihorean din Câmp - Vașcău, stabilit în Bârsa în februarie 1944 (n. 1909 - d. 1990). Cel mai fidel ortac a lui a fost Dinga Ioan a Băciuții, cei doi muncind împreună la stângeni peste 20 de ani, apoi frații Ioan și Petru Ban - a lui Belu, Aida Petru -Titel, Floruț Pavel (Mala-gamba), Popa Zaharia - Punga, Draga Vanu - a lui Dodica, frații Pindeac Ștefan și Andrei, Creț Dănilă, Deliman Marian, Băruța Mihai, Dronca Teodor (ultimii stabiliți la Sebiș). Aceștia au muncit după 1945 în cadrul IFET-ului Sebiș-Moneasa, în pădurile de pe Valea Crișului Alb: Moneasa, Susani, Chisindia, Clit, Arăneag, Luncșoara - Hălmagiu precum și la Cugir, Petroșani, la muntele Voievodu unde era un *vălău* (jgheab) de 18 km cu apă pentru coborârea lemnului până în depozitul gării; au mai lucrat la Măneciu-Ungureni (jud. Prahova) și chiar la Onești (jud. Bacău)¹⁰⁶.

Industria materialelor de construcții

Fabrica de cărămidă

În hotarul localității Bârsa la circa 2 km de vatra localității este Fabrica de cărămidă construită în 1890 fostă proprietate a lui Kadar Iosif. Fabrica folosește pământul din zonă, nisip din Criș și din dealurile

¹⁰⁶ Informații de la Ienășel Ioan, locuitor în satul Neagra nr. 3, com. Dezna, în vârstă de 90 de ani, în iulie 2007

Prunișorului. Până prin anii 1960 fabrica producea cărămidă, țiglă și olane. În fabrică lucrau circa 150 lucrători în sezonul primăvară-vară și toamnă timpurie. În perioada de iarnă (noiembrie-februarie) se lucra la „întors pământul” în vederea afănării și frăgezirii acestuia prin îngheț. Această operațiune era executată de circa 40-50 bărbați care săpau până la 2 m adâncime răsturnând pământul în partea opusă. Operațiunea se făcea manual, lucrătorii fiind plătiți la m³. Fabrica avea 4 secții: cărămidă, țiglă, olane și atelierul de forme (din gips pentru țiglă și olane). Transportul cărămizii se făcea cu ajutorul cărucioarelor împinse de oameni înspre locurile de uscare adică în așa numitele „șuri” (șoproane). Cărămida era „cugluită” adică stivuită în șoproane în stive cu circa 5 cm depărtare una de alta pentru uscare rapidă.

La fel se proceda și cu țigla care era așezată pe suporturi de lemn și pusă la uscat în șoproane deschise lateral pentru aerisire. După uscare atât țigla cât și cărămida erau transportate în „cuptorul de ars”; combustibilul folosit era lemn, rumeguș, cărbune inferior. Parte din cărămidă sau țiglă era vândută din curtea fabricii la diferiți clienți, parte transportată în halta C.F.R. Bârșa și expediată la cei ce o comandau. În anii 1960-1965 a încetat fabricarea țiglei și olanelor din lipsă de comenzi. Se construiau blocuri fără învelitoare de țiglă. În prezent fabrica *Loyal Trade Invest S.R.L.* produce numai cărămidă, Ursu fiind proprietarul iar director de fabrică este Viorel Roșu zis Uță.

Migrația forței de muncă

Migrația externă

O primă migrație externă a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea (după dualismul austro-ungar 1867) când mulți locuitori din zonă au emigrat în America, de unde unii s-au întors cu bani pentru a cumpăra pământ. Dar aceștia erau puțini. Aceste plecări în America au continuat și după 1900, până la marea criză economică din 1929-1933.

După evenimentele din decembrie 1989 multe unități economice din zona Sebiș-Ineu s-au închis, meseriașii și alte categorii de lucrători calificați și necalificați rămânând fără locuri de muncă. Pentru a-și întreține familiile au plecat la muncă în străinătate: Spania, Italia, Portugalia, Grecia, Germania, Cehia, Austria, unde câștigul este mulțumitor, trimițând bani membrilor de familie rămași acasă.

Migrația internă

În perioada interbelică mulți locuitori din Bârsa și satele aparținătoare au plecat slugi la Zăbrani (Haidacut), Păuliș, Glogovăț, și în localități bănățene locuite de șvabi. Această situație era determinată de creșterea populației și de sărăcia unor familii cu mulți copii.

În perioada anilor 1958-1964 în jur de 40 de bărbați din Bârsa formau o echipă care lucra la plantat vie și pomi fructiferi la Covăsânt, Miniș, Barațca, Cuied, Aldești, la ferme pomicole din cadrul fostei Întreprinderi Agricole de Stat de la Ineu care a existat până la retrocedarea pământului țăranilor din 1991.

De asemenea de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în ani 1950–1960 mulți bârsani au lucrat ca încărcători de lemne în stația CFR Sebiș.

În perioada 1950-1990 a existat o echipă de circa 30 de bărbați din Bârsa care lucrau la Arad la Întreprinderea Comunală Orășenească – linii de tramvaie, unde erau transportați cu un autocamion acoperit. Plecau luna dimineața și erau aduși acasă sâmbătă seara.

O altă echipă de bârsani a lucrat la Vața de Jos în depozitul de lemne (1955-1975).

În perioada anilor 1954-1960 o echipă de circa 50 bărbați a lucrat la Vițelu și Ghelar în județul Hunedoara. O altă echipă a lucrat la Bulzești județul Hunedoara, cu căruțele, pentru construirea unui drum forestier.

Capitolul VI VIAȚA TRADIȚIONALĂ

Habitatul

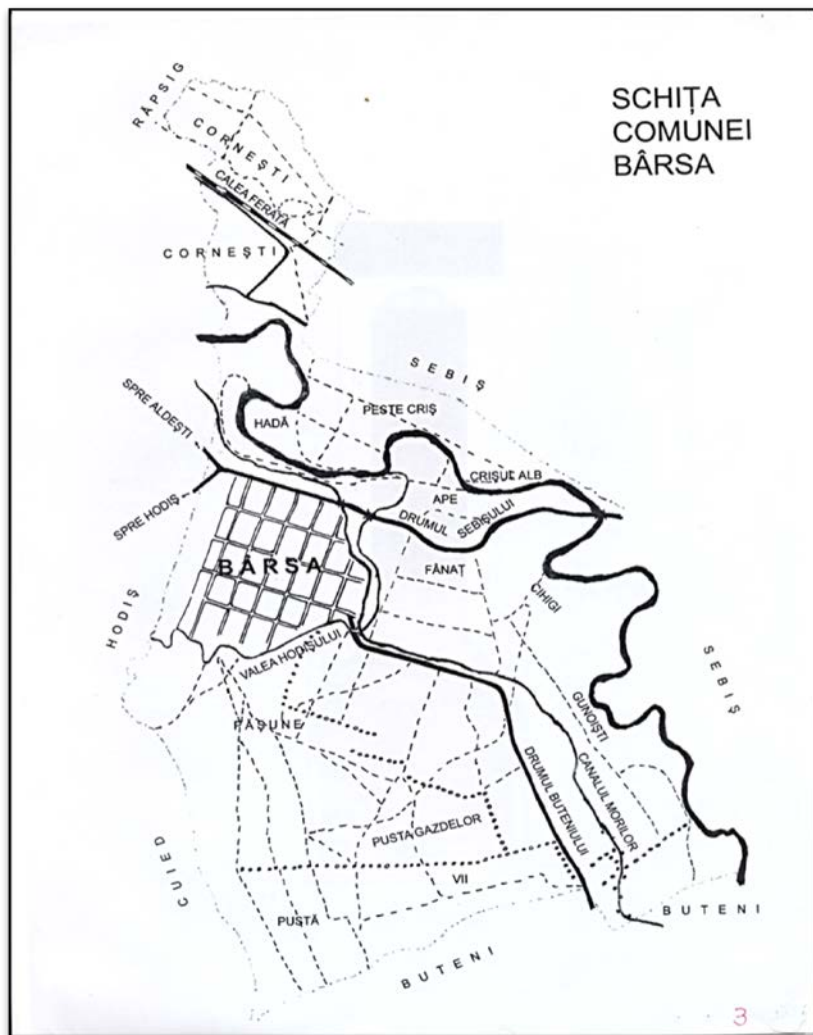
Încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, pe timpul împărătesei Maria Tereza (1740-1780) apoi a lui Iosif al II-lea a început sistematizarea localităților urbane și rurale din Banat și Crișana. La sfârșitul anului 1784, la Timișoara, s-au întâlnit în prezența contelui Iankovics (cel care ulterior a anchetat pe conducătorii răscoalei din 1784 – Horea și Cloșca), conducătorii comitatelor Timiș, Torontal și Caraș și administratorii bunurilor erariale. În prezența acestuia au fost luate o serie de hotărâri menite să prevină acțiunile populare, cele haiducești, care continuau să se desfășoare în Banat și Crișana. Printre altele s-a hotărât comasarea caselor izolate, în sate mai mari, pentru a putea fi supravegheate mai eficient de autorități. Cel ce s-a ocupat de sistematizarea Banatului a fost guvernatorul militar al acestei provincii Claudius Florimund Mercy care a luptat alături de generalul Eugeniu de Savoia contra turcilor pentru eliberarea acestei provincii.

Sistematizarea în Transilvania și Țara Crișurilor s-a aplicat imediat și cu forța, nu în timp ca în Banat. În multe sate nu se mai admitea nici o reparație și nici o construcție nouă.

Trasarea la linie a așezărilor din Țara Crișurilor s-a efectuat sub conducerea Consiliului Locotenențial de la Bratislava (Pojon). În ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea și în primul deceniu al secolului al XIX-lea, și în comitatul Arad au fost aliniate multe sate printre care Aldești, Almaș, Bârsa, Buteni etc.

Hotarul satului Bârsa

Se învecinează cu localitățile Sebiș, Buteni, Hodiș și Aldești. Hotarul satului era la începutul secolului XX de 2436 iugăre cadastrale, și cuprindea atât zonă de deal cât și câmpie.

Hotarul satului Bârsa. Vatra, țarina, pășunea

Toponime

Ape; La Adi; La Avrămoc; Butucari; Dealul Bocului; Boărie; La Bela; Bârloage; Câmpu Mare; Cânepiști; Ceriște; Cărămidărie; Cornești; Cihire; Peste Criș; Peste Părău; La Deal; Dealul Grozăului; Gunoște; La Gropi; Gruieți; Groapa; Dușani; Fânaț; La Fântână; Câmpul Hriscului;

Maler; Mogoș; Huci; Hodaia Roșie; Hodaia Neagră; Mihulin; Morminți; Luțărniște; Pruniște; La Pădure; Pustă; Râgaci; Râpă; Știubei; Săcăriște; Între Șanțuri; La Ou; Din Sus; Sitei; Tău; Târnecki; Țarina; Vapină; Între Văi; Între Vii; Șirincuța; Iugărele;

Satul

Vechea așezare Bârșa a fost pe locul numit *Dâmbușor*, la extremitatea de nord est a localității de azi.

În urma unor dispute cu locuitorii din Aldești o parte din bârsani s-au mutat în jurul anului 1720 în locul numit *Gunoiște*, la circa 2 km est de actuala așezare, lângă Crișul Alb, unde și acum cu ocazia arăturilor sunt scoase la iveală cioburi de lut ars. Satul avea 17 familii și o bisericuță din lemn, acoperită cu paie.

Din cauza inundațiilor locuitorii au părăsit și această vatră și s-au mutat pe *Deal*, Aici au ridicat o biserică de lemn destul de mare în locul celei pe care o aveau în Gunoiște și pe care au vândut-o satului Minead.

În acest interval s-a reaprins cearta cu locuitorii din Aldești pentru hotar. În 1743 aldeștenii au câștigat hotarul până la Valea Hodișului luând și *Dâmbușorul*, care fusese dat preotului Petre Dimitrescu. Acesta se mută la Aldești, administrând și Bârșa.

La 21 ianuarie 1809 s-au dat loturile de casă în actuala așezare (271 loturi), locuitorii mutându-se începând cu anul 1810 de pe vechea vatră *Deal* în actuala vatră, ce fusese riguros măsurată, cu intravilane egale, cu străzi largi și perpendiculare astfel încât securitatea așezării să fie asigurată împotriva inundațiilor, a incendiilor posibile, toate casele fiind de lemn și acoperite cu paie.

Cu lemnul din biserica de la Deal au construit în 1826 o școală lângă biserică ridicată pe actuala vatră.

În anul 1870, la Dâmbușor a fost construită o clădire cu etaj, și anume *grânarul domnesc* (magazia de cereale a domnului de pământ).

În secolul al XIX-lea aici era și o fabrică de spirt, alături de alte case și construcții ale stăpânului de pământ așa cum aflăm din manuscrisul învățătorului Iosif Țiucra. Cumpărată de locuitorii Bârsei a fost transformată în anul 1937 în școală primară.

Puntea peste Criș

În anul 1912 localitatea avea 302 case, majoritatea din lemn și acoperite cu paie. Satul avea mai multe părți:

Gialău,
Gropeni,
Cocieni.

Numele străzilor la începutul secolului XX erau:

Drumul lui Kohn,
Ulița mare a
Popeștilor,
Ulița Bisericii,
Ulița Tamboreștilor,
Pă Deal,
Pângă Livadă,
Pă la Napos,
Pă la Moișoi,
Ulița Țiganilor.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Somogy Gyula, *Arad Szab. Kir.Város és Arad Vármegye Községeinek Leirása*, Arad, 1913, p110

Ulițe din Bârșa cu case de început de secol XX

„Podul turcilor”. Vedere generală și detaliu (1972). A fost demolat. În locul său a fost construit alt pod, de beton, peste Valea Hodișului.

EVOLUȚIA CONSTRUCȚIEI CASELOR

Casă din secolul al XIX-lea, azi dispărută

Casă din bârne de stejar, cu învelitoare de paie, construită în 1812, pe locul de la actualul număr de casă 51. A dispărut într-un incendiu din anul 1982

Casă de piatră, sec. XIX. Inițial construită ca han – cârciumă de drumul mare.

Tipuri de case lungi
(sec.XX), cu frontonul
la uliță, acoperite cu țig-
lă solzi

Detaliu fronton cu ornamente în tencuială

Casă construită pe lățime. (1960-1970)

Gospodărie cu două case în curte (Casa mare și Casa mică)

Satul Aldești

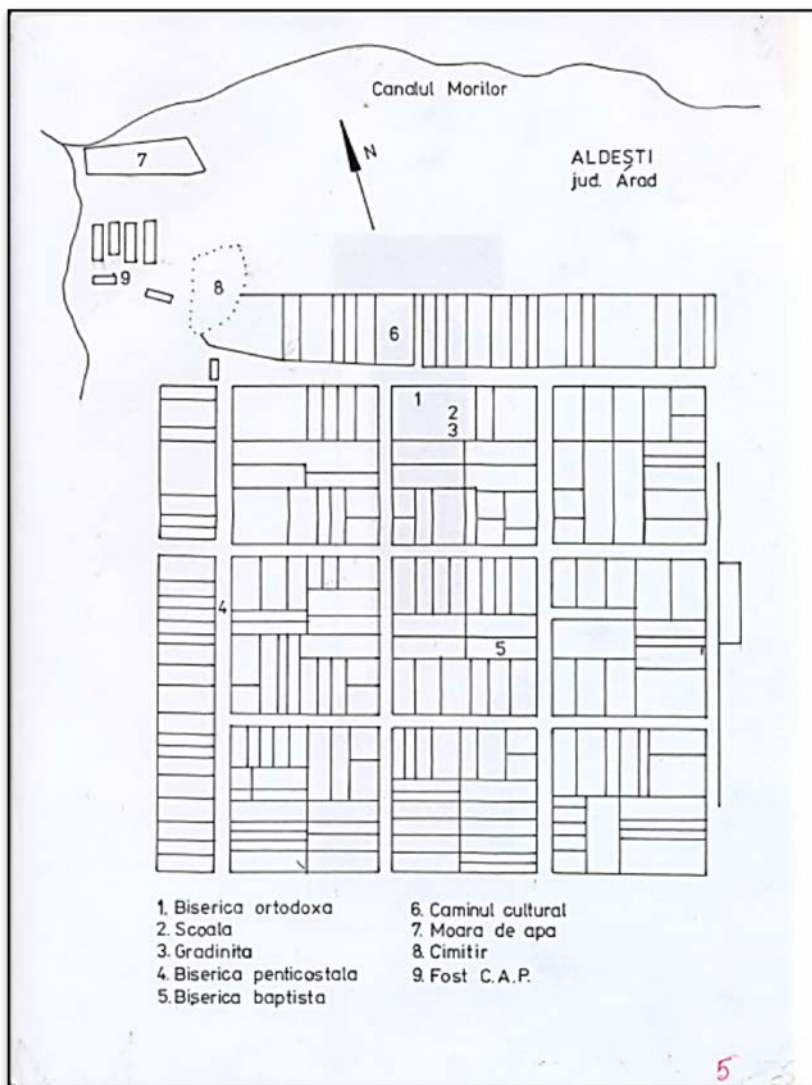
A făcut parte la începutul secolului XX din cercul Ineu. Este străbătut în partea de N de drumul drumul DN 79A. Hotarul satului se învecinează cu satele Voivodeni, Răpsig, Sebiș, Hodiș și Iercoșeni.

Prin vecinătatea așezării trece Canalul Morilor. La anul 1913 satul avea 2260 iug.cad., 171 de case și 835 de locuitori, români care se ocupau cu agricultura și erau cunoscuți prin culturile de cânepă.

Numele vechi ale ulițelor au fost: Ulița la casa satului, Biserici, Ulița Nipului, Ulița Căfanului, Ulița Grobi, Popi, Făureștilor, etc.

În hotarul satului existau mai multe văi și pâraie: Valea Verșigan, Pârâul lu Giorgiță, Târșitu, Pârâul de Hușiț, etc.

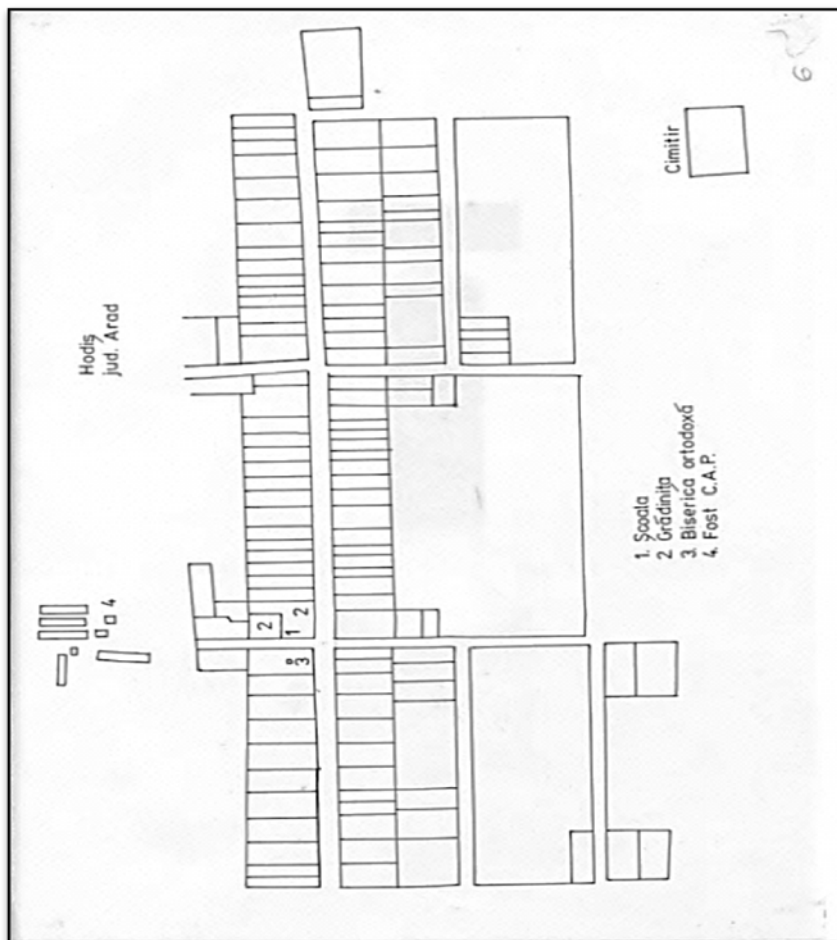
Toponimele: Morminți, Gunoște, Margine, Lupșeni, Pusta Ungești, Balta Medri, etc.

Planul localității Aldești

Satul Hodiş

A făcut parte la începutul secolului XX din cercul Târnova. Prin mijlocul satului trece DJ 792 C. Hotarul satului se învecinează cu satele Bârsa, Cuied, Iercoşeni și Aldești. La anul 1913 satul avea 2118 iug.cad., 169 de case și 793 de locuitori. Ulițele nu aveau nume. **Toponime:** Dealuri cu pământ arător: Regăciu, Herbeștii, Știubei, fâneață Onești, pădure Inic, vii Măgură, etc.¹⁰⁸

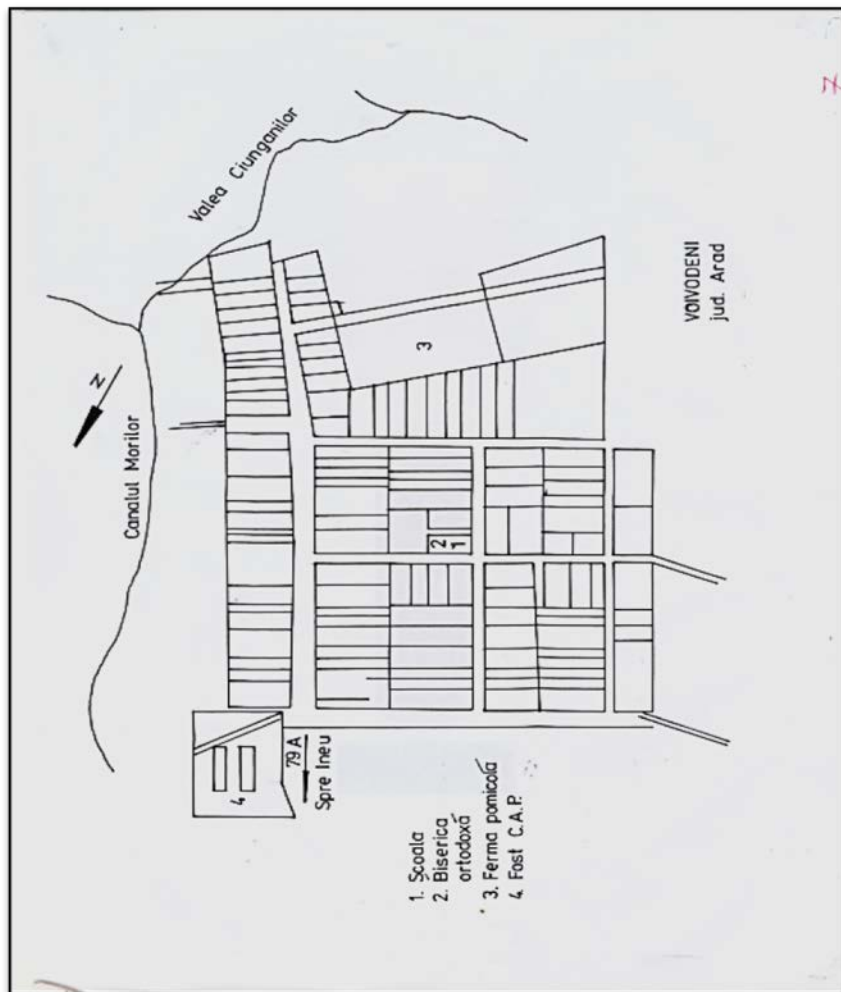

Planul localității Hodiş

¹⁰⁸ Ibidem, 242

Satul Voivodeni

A făcut parte la începutul secolului XX din cercul Târnova. Prin partea de N-E a satului trece DN 79A. Hotarul satului se învecinează cu satele Mănerău, Răpsig, Aldești și Hodiș. La anul 1913 satul avea 1255 iug.cad., 59 de case și 331 de locuitori. Ulițele se numeau: Drumul cel Mare fostă Socovăț, Ulița Drumul bisericii fostă Joșisoc, Ulița Moară fostă Fabrică, Ulița Bujac fostă Mahală, Ulița Țarinii fostă Morminților, Ulița Domnească.

Planul localității Voivodeni

Toponime

Hotare: Mormiņi, Ghiemișoc, Beserici, Stupilor, Camarasca; Dealu Roșu, Pârăul de Mogoș, Cotu Găgii, Cotu Medrii.¹⁰⁹

Ocupații și obiceiuri tradiționale

Odinioară locuitorii s-au ocupat cu agricultura, cultivând mai ales cereale, cu creșterea animalelor și cu olăritul, în sat existând mai multe ateliere în gospodăriile oamenilor.

Agricultura

Unelte agricole și tehnici tradiționale

În vechime, semănatul grăului se făcea cu mâna, peste brazde, apoi se grăpa cu o grapă ușoară cu grinzi de lemn și colți de fier. Semănatul grăului nu se făcea de către oricine, trebuia să fie un plugar bun, cu experiență, în special bătrâni care știau cum să arunce grăul de sămânță din mână, printre degete uniform pe teren pentru a nu-l da prea des sau prea rar. Suprafețele de teren nu se socoteau în m², ci după litri de grâu semănat. Se spunea: „am semănat un șinic de grâu” (120 litri semințe), care era suficient pentru o *răzoară* cu o suprafață de 43-50 arii.

Primăvara după ce creștea grăul înainte de a face spic, trebuia plivit adică curățat de unele buruieni care creșteau odată cu grăul semănat. Mai ales scaieți, turiță, ștevia, cicoarea și alte buruieni care din cauză că terenul era arat puțin adânc (cu vitele), creșteau din abundență. Operațiunea de plivit se făcea cu *oticul* (o lamă de oțel sub formă de dalță așezată în capătul unei cozi de lemn). Munca se făcea mai mult de femei, fete și băieți.

Când era grăul copt, avându-se grijă să nu fie prea „trecut” pentru a nu se scutura de boabe, se începea secerișul.

Dis de dimineață, până nu dispărea roua se făceau *legători* prin smulgerea unui mănunchi de grâu cu rădăcină cu tot; se scutura de pământ prin lovirea rădăcinii de talpa piciorului stâng, apoi se împărțea mănunchiul în două și se lega prin răsucire partea spicelor de ailaltă, în așa fel ca rădăcina să fie la capetele legătorii. Apoi se așezau câte 21 la un loc. Asta însemna că erau legături pentru o *cruce de grâu*. Se făceau

¹⁰⁹ Somogy Gyula, *Arad Szab. Kir.Város és Arad Vármegye Községeink Leirása*, Arad, 1913,p.158-159

atâtea legători câte cruci se preconizau că or să rezulte de pe lanul respectiv.

După ce se făceau legăturile și se lua roaua, când grâul era uscat, se trecea la secerat cu ajutorul coasei cu arc (coardă) ce avea rolul de a menține grâul tăiat de coasă puțin înclinat pe partea stângă; operația era făcută numai de bărbați. În urma fiecărui cosaș venea femeia care aduna grâul în mănunchi și îl așeza pe legători care erau întinse în prealabil de un copil. Se forma astfel un *snop* care putea fi cuprins în legături și avea greutatea de circa 10-15 kg în raport cu calitatea recoltei. *Legatul snopilor* se făcea de un bărbat după 1-2 sau 3 secerători cosași. Snopii rămâneau legați pe miriște mai deși sau mai rari, după cum era de frumos și bine crescut grâul.

După ce grâul era legat în snopi se aduna și se așeza în *cruci*, formate din 21 de snopi. Snopii se așezau în 4 muchii, cu spicele spre interior unele peste altele, iar snopul ultim se așeza deasupra crucii și i se zicea *popă*. Urma greblatul spicelor de pe teren cu o greblă de lemn mânăuită de o persoană, greblă ce avea o lungime de circa 1,5-2 metri.

După un timp, când grâul era uscat, se transporta cu carul acasă sau la *arie* unde era instalată *batoza* și se făcea *stog de grâu*. Aria era un teren neted, fără nisip sau pietriș, o vatră mare de pământ bine bătut și uscat pe care se formau în rând stogurile de grâu urmând să fie „călca-te”. În anul 1902 la Bârsa funcționau 2 batoze de treierat grâu¹¹⁰.

Batoza era acționată de un cazan alimentat cu foc de paie. Paiele rezultate din snopi se transportau din spatele batozei cu ajutorul unor rudițe de lemn și erau așezate în *jireadă*. Rezulta și *pleava mare* și *pleava mică* folosită pentru hrana animalelor; era muiată în ciubere cu apă caldă; între straturile de pleavă se puneă faină de porumb. Această activitate a avut loc după ce au apărut batozele căci înainte de apariția lor snopii erau bătuți cu bâte de esență tare (corn) sau erau „călcați” cu ajutorul cailor, a căror copite sfărmau spicele după care se scuturau în bătaia vântului, astfel era separat grâul de paie și pleavă.

Batoza era alimentată de un lucrător care trebuia să stăpânească o oarecare îndemânare și cunoștință în această muncă, pentru a ști cum să alimenteze batoza, răsfrând snopii de grâu și introducându-i cu spicele înainte spre a nu îneca batoza. Munca era grea și istovitoare; trebuia mare atenție pentru a nu avea accidente, dar mai ales din cauza prafului

¹¹⁰ Inf. Birău Petru, *Cronica din Bârsa*, manuscris (Birău P. n. 11. noiembrie 1853- d. 23 martie 1907)

din grâu. Atunci, când se mai întâmpla să fie *mălură* (tăciune în grâu) era foarte greu. Praful și mălura se așeza pe oameni astfel, că nu se mai cunoșteau între ei. Salvarea era spre seară când se puteau scălda în apa Crișului Alb, căci de obicei aria batozei era în apropierea acestuia.

După colectivizarea agriculturii au apărut combinele pentru secerat păioase și pentru recoltat porumb, o plantă de asemenea cultivată pe mari suprafețe, care ușurau munca agricultorilor.

La începuturi, porumbul se semăna cu mâna prin aruncare ca și grâul, mai târziu se punea pe brazdă în urma plugului. Sămânța de porumb era pusă aproximativ la jumătatea înălțimii brazdei ca să nu fie prea adânc plantat; următoarea brazdă o acoperea. După terminarea semănatului terenul era grăpat cu o grapă de lemn cu colți de fier. Abia după al II-lea război mondial a apărut în părțile noastre semănătoarea de porumb. Această semănătoare avea 2 coșuri unde se introducea sămânța de porumb de unde era ghidată printr-o țevă metalică în pământ. Semănătoarea era trasă de cele mai multe ori de un cal, care era schimbat la un anumit interval de timp. Semănatul pe rânduri ușura munca săpătorilor de porumb, pentru că înainte de săpat manual se *șiruia*, cu *plugul de șiruit*, printre rânduri, distrugând o mare parte din buruieni și înjumătățind efortul săpătorului.

Pomicultura

Pe coastele însorite, dar mal ales în grădini se găsesc livezi cu pruni meri și peri. Prin viile de pe coastele dealurilor sunt piersici, caiși, vișini, cireși. În trecut față de pomi nu exista o preocupare specială. Rarorii livezile erau gunoiate și săpate în întregime. De obicei se săpa doar în jurul pomilor. Înghețurile de primăvară, omizile, grindina compromitea adeseori recolta de fructe.

Pentru plantare s-au folosit puietii răsăriți din rădăcinile pomilor ajunși pe rod. Speciile au fost în trecut autohtone, încât în denumire țărâni au ținut seama de culoarea fructelor (prune albuțe, prune roșii, prune vinete, mere viorele, cireșe negre, etc.) sau de perioada de coacere (mere vâratice, mere de sămpetru, pere iernatice, etc.).

Ameliorarea soiurilor s-a făcut prin altoire în pană. La acest tip de altoire se făcea o despicătură în tulpina pomului și se introducea o pană altoiului, apoi se lega tăietura cu o cârpă și se ungea cu balebă. În localitate au fost doar câțiva oameni specializați, care știau să altoiască.

Cazanul de vinars din Bârsa. 2010

Primăvara pomii se tăiau de uscături, se stropeau și cei de pe lângă casă se văruiau.

Fruitele erau utilizate în mai multe moduri. În trecut din merele și perele pădurețe se prepara oțetul. Peste fructele zdrobite se turna apă și amestecul era lasat să dospească câteva luni până devenea oțet. Fructele mai erau uscate, în cuptoare speciale și erau consumate iarna. Din prune se făcea magiun dar mai ales țuică.

Carușă din Bârsa.
Septembrie 2010

Albinăritul în Bârsa

Pescuitul la Criș

Fiertul mnerii de prune

Păstoritul la Bârsa¹¹¹

*(Timișoara, 1. XII. 1981)
„Stimate Doamnă Profesor*

Profit de plecarea colegului meu Vasile Cica la Paris spre a vă trimite câteva rânduri lămuritoare, cred eu, asupra sistemului de pășunat local într-un sat din vestul României. Am luat ca eșantion localitatea Bârsa din județul Arad, localitate unde ați fost și Dumneavoastră. Informațiile le-am luat de la un bătrân din sat pe nume Aliman Avram, născut în anul 1914, Bârsa, nr. 132.

¹¹¹ Ioan Godea, *L' élevage au village de Bârsa(Transylvanie)*, în *Etudes et documents balkaniques et méditerranéens*, Paris, 1990, nr.15

Ieșitul din sat a turmelor

Ieșitul din sat a turmelor se făcea după o anumită rânduială.

1. Prima turmă era turma vacilor; din fiecare gospodărie (după ce erau mulse) ieșeau vacile pe fiecare uliță și se îndreptau spre sud, până la capătul satului unde se constituia turma (numită CIURDĂ). Ieșeau vacile deoarece ele trebuiau să pască mai mult pentru a da lapte cât mai mult. Vacile și junincile se reîntorceau în fiecare seară acasă.
2. Apoi ieșeau porcii. **Purcarul** suna din corn pe ulița principală spre a fi auzit de oameni. La capătul satului turma de porci era constituită și se îndrepta spre pășunea porcilor. Purcarul mai avea și un bici de pocnit, cu coada scurtă și ața lungă („zbici de pomnit”).
3. Oile și caprele ieșeau ultimele (adică oile care nu rămâneau seara la stână). Caprele veneau în fiecare seară acasă. Când se reîntorceau seara acasă fiecare animal, singur, mergea pe ulița gazdei sale până ajungea acasă.

Pășunea era împărțită pentru fiecare categorie de animale. Porcii aveau pășunea lor, cu multe râturi și spini, cu băltoacele ce erau pe malul apei Hodișului. Boii stăteau tot timpul la pășune, adică în *bouărie*; la prânz boii se aduceau pe malul Văii Hodișului unde era fântâna de adăpat; se spunea că are loc, la prânz deci, *merezul boilor*. Și porcii aveau *merez* și vacile, vițeeii și oile. Deci, a intra în *merez* înseamnă a se odihni de prânz. Oile stăteau la *merez* ca și noaptea la *stâna* organizată pe malul Văii Hodișului. Acolo era și o construcție pentru păcurar și unde se prepara laptele. Boii stăteau la *colibă* adică într-un loc îngrădit unde era și coliba de locuit a bouarului. Căii pășteau toată noaptea fără a sta într-un loc anume. Vițeeii stăteau la *vițălărie* adică într-un loc anume pe malul Văii Hodișului rezervat acestei turme. Pășunea era astfel împărțită încât fiecare turmă să pască numai pe locul rezervat ei. Dacă porcii, spre exemplu ar fi fost duși la pășunea boilor, în scurtă vreme turma ar fi degradat pășunea și boii n-ar mai fi avut ce paște; de aceea în mod obligatoriu porcilor li s-a rezervat terenul de pășune cel mai slab productiv, cu râturi și gropi. Cu excepția porcilor la fiecare turmă trebuia să fie o fântână prevăzută cu *vălaie* (jgheaburi mari de lemn) pentru adăpat; în timpul merezului ce dura circa trei ore, animalele veneau de mai multe ori să bea apă. Boii stăteau în *bouărie* iar vițeeii în *vițălărie* din mai până în noiembrie. Dacă un gospodar avea nevoie de perechea lui de boi pentru transport într-o zi, atunci dimineața devreme mergea la băurie și lua boii săi; la fel se proceda cu cel ce dorea să ducă la târg un vițel. Căii stăteau tot timpul în *stavă*, adică la turma cailor, păscând împiedicați la picioa-

rele din față. Numai mânjii nu aveau piedici. Junincile pășteau cu vacile și niciodată cu boii sau vițeii; ele erau aduse ca și vacile, în fiecare seară în gospodăria omului.

Alegerea păstorilor

Alegerea avea loc de obicei în prima duminică după Anul Nou. Atunci se alegeau „purcarii”. Se prezentau 2-3 oameni spunând fiecare că are câte un „ortac”, adică un ajutor, de multe ori un copil, și că doresc să devină purcarul satului. Tocmeala cu oamenii adunați dura uneori câteva ore, târguiala făcându-se în jurul cantității de cereale pe care o pretindea fiecare din pretendenți. Până la colectivizare, după al doilea război mondial, oferta satului era aproximativ următoarea, (cu foarte mici variații de la un an la altul cauzate mai mult de starea recoltelor): o jumătate de cucuruz (adică 15 litri), un font de clisă (adică jumătate kg de slănină), o pâine (aici pâinea se făcea de minimum 3 kg); toate aceste produse erau pentru un samoș; samoșul cuprindea: fie o scroafă cu porcei, fie un număr de 3-4 porci mai mici, dacă erau patru porcei fără scroafă ei făceau iarăși un samoș; dacă era un porc mare tot un samoș se considera. Samoșul era deci unitatea de măsură. O familie putea avea unul sau mai multe samoșuri, în funcție de numărul și vârsta porcilor pe care-i avea. Plata se făcea pentru an. De exemplu un om avea un samoș constituit dintr-o scroafă cu patru porcei mici, în luna iunie oprea scroafa (adică o oprea în gospodărie pentru îngrășare), omul tot un samoș plătea căci nu se putea face plată parțială, pe câteva luni sau pe câteva săptămâni. Samoșul trebuia plătit și atunci când din cauza unor nevoi materiale omul vindea porcul la numai câteva săptămâni după ce se făcuse tocmeala cu purcarul. Porcii sunt duși la pășune tot timpul anului cu excepția zilelor când este foarte mare zăpada, a Anului Nou și a zilei de Crăciun. La Bârșa oprirea porcilor pentru îngrășat avea loc de obicei la Sf. Mărie (15 august), dată la care numărul porcilor în turmă scădea simțitor. Porc de clisă era luat (adică cumpărat de cel ce nu avea din fățări în propria gospodărie) de obicei la Rusalii din anul acesta pentru a fi ținut de clisă în anul viitor.

La tocmeala bouarului se ajungea până la: o pită și 2 măsuri de cucuruz (porumb) (2 măsuri = 4 jumătăți = 60 kg.; 1 măsură = 30 kg.), pentru fiecare pereche de boi, la care se mai adăuga câte un font de clisă (jumătate kilogram de slănină). Pentru cai se pretindea – la o pereche de cai, sau la o pereche plus un mânz mic, - un font de clisă, o pită și 2 măsuri de cucuruz.

Pentru fiecare vacă se pretindea o jumătate de cucuruz, o pită și ceva bani (cam în jur de 15 lei, de capul de vacă) până prin 1960, adică înainte de colectivizare.

Plata la oi era cu mult mai variabilă; se făcea plată păcurarului numai în cereale (circa o jumătate la patru oi); fiecare om primea brânza potrivit rezultatelor de la *măsuratul laptelui* (similar sâmbrei din Maramureș) brânza fiind luată pe rândul satului de fiecare gospodar, alteleori în funcție de numărul oilor, primii luând brânza cei cu oi mai multe.

Alegerea bouarului și stăvarului (paznicul cailor), a văcarului și păcurarului, a vițălarului, se făcea de obicei a doua zi de Paști. Dacă primăvara era mai timpurie, adică *dă mai repede colțul ierbii*, alegerea se putea face și mai înainte, în una din duminici, la cerința câtorva săteni sau la inițiativa primarului.

Caii, vacile, vițeii și oile pășteau până la căderea frigului după care avea loc păscutul pe miriște de fiecare gospodar în parte sau prin asocierea mai multora. Păscutul pe miriște presupunea întoarcerea în fiecare seară a animalelor în gospodărie unde, uneori li se mai dădea să mănânce la *iesle*. Bouăria se ținea de la începutul lunii iunie până în jurul datei de Sf. Mărie când din cauza numeroaselor munci agricole de toamnă oamenii duceau acasă boii și-i hrăneau *la grajd* sau *pă miriște*. Se păstea mult și *pă tuleiște*, adică pe holdele unde fusese porumb, după tăierea tuleilor. Nu avea voie nimeni să pască *pă trifoiște*, adică în locul unde fusese semănat trifoi al cărui recoltă se aștepta în anul următor.

Pentru toți păstorii plata se făcea identic, adică, pe rândul satului zi de zi se primea pâinea și clisa. Rare erau cazurile în care unii gospodari să plătească cerealele, adică cucuruzul înainte de strânsul recoltei, toamna. Dacă păstorul, să zicem că ar fi murit, la jumătatea sezonului de pășunat, se alegea un alt păstor în cazul în care *ortacul* nu putea el face față singur; în acest caz *ce a fost dat rămânea dat*, adică ce fusese plătit se pierdea definitiv iar noul păstor primea cu mult mai puțin, oricum cu tocmală nouă. S-au întâmplat și astfel de cazuri în multe sate. De aceea oamenii nu voiau să dea cerealele, adică cucuruzul, decât toamna când turmele nu mai ieșeau la pășune. *Ortacul* se mai numea și *boitar*. *Ortac* era sinonim cu *ajutor* nu numai la păstor, dar *boitar* era numele exclusiv al ajutorului de păstor. *Păstor* era cel ce păzea vitele mari, în general; cioban era cel de la oi; dar cel de la oi era numit de săteni *păcurar*.

De obicei, la Bârsa dar și în satele din jur păstorii și păcurarii erau cei mai săraci oamenii din sat. Doar în ultimii ani păcurarii la oi au venit de prin părțile Sibiului datorită bunului câștig pe care l-au obținut

în aceste sate de câmpie. Dacă nimeni din sat nu voia să se bage păstor sau păcurar se căuta unul din satele vecine sau chiar din sate mai îndepărtate dându-se de veste acest lucru mai ales la târguri. Dacă nici în felul acesta nu se reușea să se găsească un păstor atunci păstoritul era făcut pe rândul satului, în fiecare zi un altul devenea păstor.

Din tainele păstoritului tradițional

În fiecare dimineață părăseau satul și cârdușii de găște, care singure se îndreptau spre pășunea porcilor unde era și pășunea lor; în alt loc nu erau lăsate să pască. Seara tot singure se întorceau acasă; nu erau păzite de nimeni. Dacă s-ar fi dus caii la păscut în urma oilor, caii nu pasc. Caii sunt cei mai *jingași* adică mai pretențioși la păscut. Vacile nu pasc deloc bine în urma porcilor. Vacile și boii nu pot paște în *trifoiste* (adică pe terenurile cu trifoi căci *se umflă și crapă*); trifoiul poate fi imediat consumat numai dacă este în prealabil tăiat cu coasa. Când *se umflă o vacă sau un bou* (ceea ce în satele învecinate se mai cheamă *broscăli*, adică *se broscălea* vaca de trifoi) trebuia imediat băgat cuțitul în umflătură adică *la clici* (în partea din spate, stânga) ca să *se răsuflă* și atunci vaca nu murea, adică nu plesnea. Dacă nu era nimeni prin preajmă din cauza consumului excesiv de trifoi vaca se umfla și crăpa stomacul în ea; îndată murea; carnea se putea consuma chiar dacă murea în felul acesta. Unii oameni, *când vaca se broscălea* o lovea cu un ciocan în *crucea șalelor* și îi trecea. Alții *băgau mâna în vacă* și scoteau din stomacul ei trifoiul, *scoteau răul* și vaca era salvată, căci *vaca primea aer înăuntru*. La porcii bolnavi porcarii le băgau în ureche o bucată din planta numită *spânz*, după ce urechea era crestată, iar la coadă li se făcea o tăietură cu cuțitul ca să *curgă sângele cel rău*. Calul se putea *închui de pișat*, atunci stăvarul îi băga *în pișetoare* un *ardei usturoi* (adică un ardei iute) și pișatul se pornea foarte repede, iar animalul nu murea. În unele locuri de pe pășune, dar mai ales pe miriștile din vecinătatea Crișului Alb era o iarbă numită *șișcă*, cu frunze destul de late și foarte ascuțite. *Șișca* putea să taie mațele vacilor și boilor care o consumau. În acest caz animalul trebuia sacrificat imediat și carnea se consuma ca și în cazul morții din *broscălitură*, adică din excesul de alimentație cu trifoi. Calul nu se *broscălește* niciodată cu toate că tot timpul el mănâncă, inclusiv când trage căruța, ca în cazul moșilor ce trec pe aici cu ciubere, var, scânduri, mere, oale, spate de răsboi, etc.

Un mic glosar:

Stăvar = paznicul cailor aflați în stavă

Bouar = paznicul boilor aflați în bouărie

Ciurdar = paznicul vacilor aflate în ciurdă

Păcurar = ciobanul

Păcurar = paznicul caprelor

Vițălar = paznicul ciurdei de viței

Merez = repausul animalelor la prânz

Hărmig = armăsar

Gâscoi = gânsac

Tuluc = vițel mai mare care învață să tragă în jug

Junincă = vițea care nu a fătat încă

Bică = taur

Mascure = porc de un an

Toponime pe pășunea satului Bârsa legate de păstorit: Fântâna boilor, Fântâna vacilor, Fântâna vițelilor, Fântâna cailor, La Gruetul Porcilor, La stână, La coliba boilor, la Merezul vacilor.

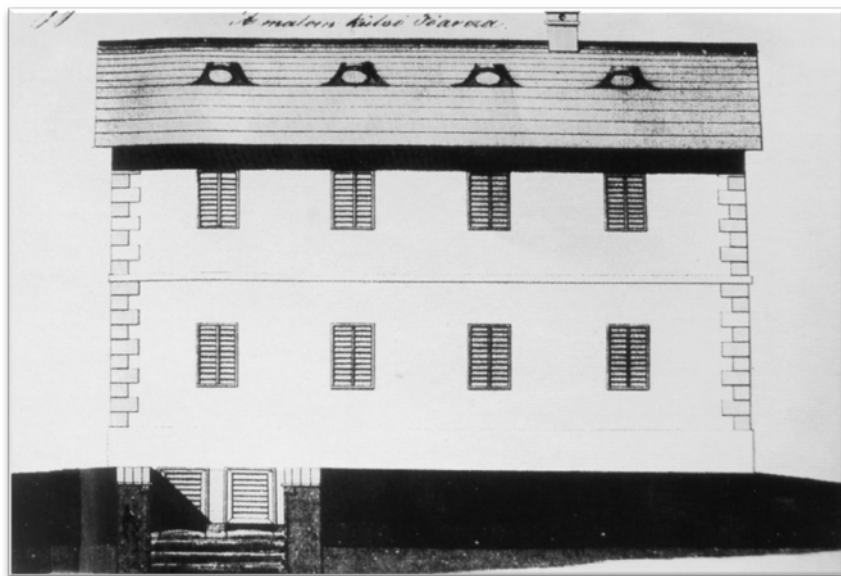
Stimate Domnule profesor, m-am străduiut a vă prezenta cât mai concis dar pe înțeles acest mecanism al păstoritului local într-un sat din valea Crișului Alb. El este identic cu foarte multe așezări de la frontiera de vest a României. M-ar bucura ca aceste informații luate de la Aliman Avram (este român, ca de altfel toți locuitorii acestui sat) născut în anul 1914, să fie utile. Informațiile au fost culese în luna noiembrie a anului curent. Vă doresc toate cele bune, sănătate și noi succese în activitatea științifică; sărutări de mâini Doamnei Stahl

Cu deosebit respect, Ioan Godea”¹¹²

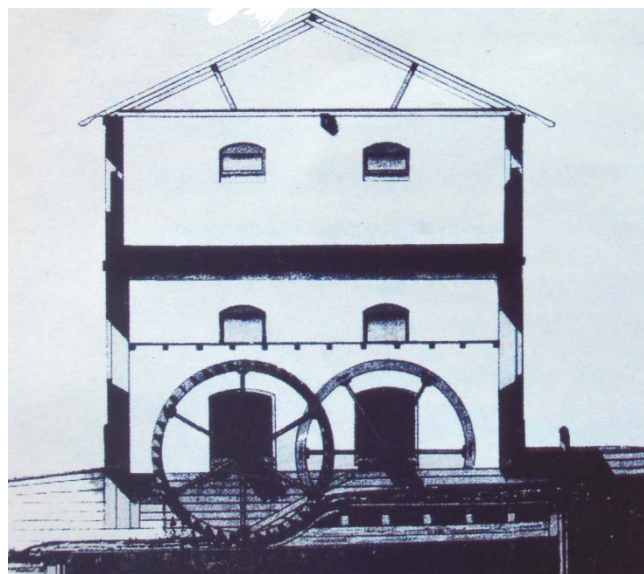
¹¹² Scrisoare trimisă prof.Paul H.Stahl, coordonator în cercetări la Școala de Înalte Studii Sociale din Paris

Meșteșuguri țărănești

Morăritul

Moara de apă din Aldești (desen fațadă)

Secțiune longitudinală prin moara de apă de la Aldești

Aldești 2006. Moara de apă, azi.

Moara de apă din Aldești. Perspectivă spațială.

Olăritul la Bârsa

Dintre resursele naturale din hotarul comunei Bârsa face parte și pământul colorat, argilele comune specifice zonei Hălmațiu-Gurahonț.

Prezența argilei a determinat dezvoltarea olăritului în Bârsa din timpuri foarte vechi. Prin 1900 activau peste 60 de familii de olari apoi numărul acestora a început să scadă. În 1940 mai lucrau 12, ca în 1955 să mai rămână 5. Față de alte centre de olărit, în care soțiile ajutau la „împestreală”, la „mezdreli” și chiar la transportul lutului, la Bârsa femeile nu ajutau decât la încărcatul cuptorului.¹¹³

În centrul de olărit din Bârsa nu se executau decât vase nesmălțuite, care păstrează cel mai bine tradițiile locale, nealterate de nici o influență din afară.

Roata de olar

Lutul se aducea din pășunile dealului Rovine, din apropierea localității. Dacă timpul era umed lutul se scotea cu ușurință. În perioadele secetoase, în schimb, trebuia să se sape o groapă de 1-2 m și adâncă de 60 cm, în care se punea 100-120 l de apă (transportată cu butoiul). Se lăsa să se înmoaie stratul de lut 6-10 zile, după care se scotea sub formă de bulgări mari. Transportul acasă se făcea cu căruța. La Bârsa lutul era adus direct în atelier, iar bulgării erau bătuciți cu maiul. După aceea, lutul era tăiat în felii subțiri cu mezdreaua, era așezat în ladă, unde se

¹¹³ Florea Bobu Florescu, Tereza Mozeș, *Arta populară din Regiunea Crișana I Ceramica populară din Regiunea Crișana*, Oradea, 1967, p.163

turna apă cât permitea și se ținea astfel 1-2 zile.

Peste acest lut se puneă nisip din Criș, cernut mai înainte cu sita, după care lutul așezat pe pământ era călcat și frământat cu piciorul, roată, dinspre margine spre centru, apoi se împătură. Călcatul se repetă de 2-3 ori. În final se frământă cu mâna, se face un sul lung și de taie în boți, după nevoie.

Roata de olărit era numită la Bârsa *corâng*. Ea avea un disc mare, numit de olarii din Bârsa roata de jos, care servea ca element motor, fiind pusă în mișcare de olar cu piciorul, și un disc mic, numit roata de sus, pe care se făcea modelarea vasului. Cele două roți se învârt în jurul unui ax comun, numit fus. Fusul străpungea roata de jos trecând printr-un ghivent și se rezema pe o piatră de cremene roșie, fixată în pământ. Pentru a ușura învârtirea fusului se făcea o mică adâncitură în pia-

Cuptorul de olărit

tră, care era unsă cu ulei. Fusul era ținut în echilibru cu ajutorul jugului numit la Bârsa *juguș*. Jugul la un capăt era fixat de laviță, iar în partea opusă avea o despicătură pe unde trecea fusul. Ieșirea acestuia din jug era oprită de un șurub de lemn. În jurul fusului, pe suprafața de rulare, se puneă o piele de porc și o bucată de plev (tablă zincată)¹¹⁴.

Pentru împis-
trit la Bârsa se folo-
seau doar două culori,
alb și negru. Vopseaua
albă se obținea din pi-
atra albă adusă din
dealul Paulean, peste
care se puneă apă.

¹¹⁴ Ibidem, p.163-164

Vopseaua neagră, numită *feștic*, se găsea în mangana de la Mo-neasa. Piatra neagră se zdrobea cu muchia securii până se făcea praf și apoi se înmoia cu apă.

Ornamentarea consta în vrăste albe și negre, trasate cu piaptănul sau cu buntatău.¹¹⁵ Linia groasă, sinusoidală, cu vopsea neagră se făcea totdeauna cu degetul. Acest centru a rămas în anul 1970 singurul din Bihor unde se mai aplica decor în relief (brăul alveolar).

Fiind vorba de vase nesmălțuite, ele erau arse o singură dată iar arderea dura 24 de ore, la focuri diferite. Cuptorul numit *clotan* era de formă tronconică, cu o vatră simplă. Era zidit din piatră și cărămidă, pe o vatră înaltă de circa 15-20 cm. În exterior erau zidite, în părți opuse, câte o treaptă numită pumnal, ce-i permitea olarului să intre în cuptor. În exterior cuptorul era lipit cu pământ. Cele două găuri de foc erau așezate pe axa mare.

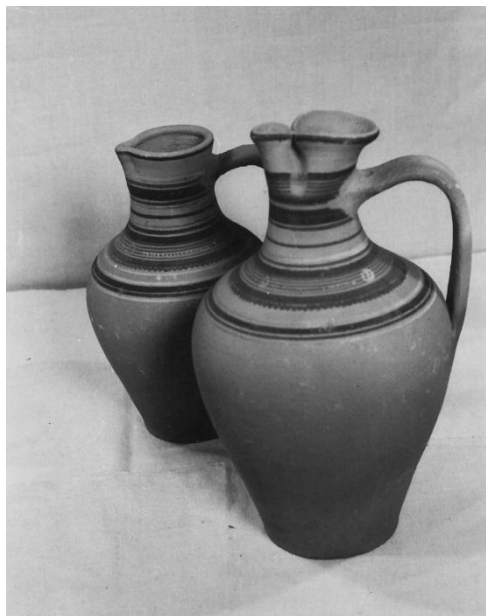
Teodor Faur cu soția, 1976

Ceramica de Bârsa este considerată și azi, când centrul de olărit nu mai funcționează, ca cea mai frumoasă ceramică roșie, nesmălțuită, din România. Linia simplă este prezentă la blidele, ulcioarele de un litru, de 3-4 litri, pe olurile de 7-8 litri pentru purtat apa la câmp, pe canta de 1-8 litri. Faima ceramicii de aici au făcut-o meșterii olari Teodor Faur-senior și Teodor Faur-junior (porecliți Ricu), care au lucrat până în anii 1980.

Pământul argilos s-a folosit și ca material de construcții: văiușă, cărămiși, țiglă, olane.

În hotarul localității Aldești există pământ bun, ce poate fi utilizat la formele de turnat metale.

¹¹⁵ Pensulă din păr de oaie fixat pe un băț folosită la trasarea vârstelor mai late.

Ceramică de Bârsa

Atelierul
olarului
din Bârsa

Împletitul nuielor

Pe malurile Crișului Alb crește răchita folosită de localnici din vechime pentru împletituri de coșuri mari, coșuri pentru alimente – transport alimente, coșuri de utilitate gospodărească făcute din răchită decojită. Ultimul meșter este acum Avram Grec.

Cizmăritul

Atelierul de cizmărie al maistorului
Teodor Grec alături de calfă și ucenici. 1947

Portul popular din Bârsa

Mire și mireasă

Călușar și 2 fete
cu zădie cu ciucuri („oprege”)

Bărbați în izmene „de 6 lați”,
cămășe cu guler și pumnari
„cusuți”, laibere cu bumbi și
cizme bilghere (circa 1940)

Costume de tineri căsătoriți
în perioada interbelică

Bătrân în haine de biserică (2008)

Tineri cu cloape, cămeși,
laibăre, nădragi și cizme bilghere
în perioada interbelică

Bărbați cu „cârpe de încins” (zadii), „cusute” cu motive florale, cu laibere și cizme bilghere (1947)

Tineri cu cloape, cămeși, izmene „de 6 lați”, laibăre cu bumbi

Costume tradiționale de copii

Familie de țărani din Bârsa,
în port popular

Șubă din Bârsa

Obiceiuri de familie

Nunta în Aldești

Pălăscar cu plosca
împodobită

Nunta este condusă de doi vornici, ambii cu însemnele funcției lor, dar rolul principal îl deține vornicul mirelui.

Vornicul mirelui sau miresei este îmbrăcat cu „pantaloni pană” sau gaci, cârpă, cămașă țărănească cusută în casă, laibăr și pălărie. Peste piept are legată o ștergură.

Alaiul de nuntă în Aldești se deplasează prin sat călare și cu căruțele. Pe cai sunt feciorii, chemătorii la nuntă. Caii sunt împodobiți cu panglici colorate și clopoței.

Vornicul mirelui

Căruțele cu mirii, nașii și rudele apropiate sunt acoperite cu ponevi de lână viu colorate, țesute în război. În fruntea alaiului este jucat steagul

Mireasa hâdă

La casa miresei are loc un schimb de cuvinte între de nuntă. cei doi vornici și înainte de a fi scoasă mireasa din casă este adusă o bătrână îmbrăcată mireasă și o fetiță.

Tradiția în Aldești este ca nașa să dea mirilor „cinstea cu craci”. „Cinstea cu craci” este un coș mare de nuiele în care se pune un colac mare, de 4-5 kilograme, făcut din aluat de pâine, iar cracii sunt din bețe de corn cu câte 3-4 ramificații și pe care se pun bucăți de aluat numite în Aldești «umflături». Totul este ornat cu flori. Această «Cinste cu craci» este purtată de na-

șă, pe cap, până la locul unde este organizată petrecerea de nuntă. Ea trebuie să joace coșul cu colacul tot drumul.

Femeile descântă: „Cât îi cinstea de frumoasă/ Așa îs cracii la nașă”.

După cinstirea miresei, colacul cu craci se desface, iar persoanele venite din alte localități primesc câte un „crac” pentru a-l duce acasă.¹¹⁶

¹¹⁶ www.uvvg.ro/cei/index.php?categoryid=3 vezi „Caravana educațională itinerantă” - proiect finanțat prin programul PHARE - 2005/071-553.04.02

Pregătirea colacului de nuntă din Aldești, care va fi dăruit de nașă mirilor

„Cinstea cu craci”

Aldești. Nașa
cu „cinstea cu craci”. 1975

Înmormântarea

Aspect de ceremonial funerar în perioada interbelică

Druscele din Bârsa

Este foarte greu de stabilit vechimea obiceiului numit „*druscele*”, care se desfășoară, an de an, în localitatea Bârsa, într-o duminică de primăvară. Este Duminica Tomii, adică prima după sărbătoarea Paștelui. Femeile merg dimineața la biserică și „*aduc paus*”. Pausul este un colac ce se dă pomană de ziua morților celor ce sunt prezenți la slujba religioasă în acea zi. Pe vremuri, după împărțirea colacilor urma o petrecere, cu joc și muzică în bătătura bisericii. În perioada interbelică, după apariția Căminului cultural, după paus, femeile (tinere, bătrâne, măritate sau nu) se îndreaptă spre Căminul cultural. Acolo druşcele (=femeile) se ospătează cu vinars, mănâncă ce au adus de acasă și joacă în ritmurile unui taraf tocmit din vreme.

Bărbații nu au ce să căute la petrecerea lor deoarece praznicul este exclusiv feminin. Și, totuși, uneori mai merge și câte un bărbat care evident nu scapă de ironiile și muștrările druşcelor pentru îndrăzneala lui. Femeile cântă, joacă, chiuie într-una până la apusul soarelui când, de obicei, se întorc acasă nu rareori pe două cărări.

În vremea asta bărbații stau la crâșma satului ori se ocupă de treburile gospodărești.

În fiecare an druşcelele se organizează de o femeie din sat care trebuie să știe cânta, juca și chiui. Până acum câțiva ani trăia la Bârsa Baba Cuca (o chema Țica Elena, născută în 1907). De la ea a rămas una din strigăturile pe care toate femeile de azi o țin în minte:

„*Țupa țupa pe podele
Dulce-i jocul la druşcele;
Joacă mama, joacă fata
Și bunica și nepoata.*”

Se mai cânta și un cântec anume numit „*Cu mezdriță, cu mezdreaua*”. Obiceiul în găsim menționat în forme asemănătoare, în localitatea românească Micherechi, din Ungaria. Și aici, în prima luni după Duminica Tomii, femeile țineau „*păștițele*”. Ele se adunau la o casă și petreceau. Bărbații nu aveau voie să participe, doar câte un bătrân pe post de paharnic¹¹⁷.

¹¹⁷ Elena Rodica Colta, *Petrecerile de femei-reminiscente ale unor vechi mistere ale bătrânei Europe*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, nr.27, Editura Noi, Giula,2006, p.57-64

Festivalul „Flori de Sânziene”

Începând cu ziua de sâmbătă 18 august 2007 la Bârsa se va desfășura an de an o serbare folclorică unde sunt și vor fi invitați mereu toți fii satului și nu numai.

Inițiativa acestui festival îi aparține vrednicului primar Avram Ciev, căruia i-a fost sugerat genericul de autorul acestei monografii.

Locul de desfășurare este minunata poiană „*Râpa din Deal*”, aflată aproape de *Canalul Morilor* dar și de *Hanul Moara de la Bârsa*, recent renovat.

Festivalul „Flori de Sânziene”. Prima ediție.
Fotograf, Virgil Jireghie.

Capitolul VII VIAȚA BISERICESCĂ

Biserica ortodoxă română din Bârsa

Mărturii despre viața spirituală ortodoxă și existența bisericilor de pe cursul mijlociu al Crișului Alb există începând cu secolul al XVI-lea.

Biserica ortodoxă din Bârsa

Toponimul „Pap Kued” (adică „Cuiedi-ul Popii”), între localitățile Cuied și Hodiș¹¹⁸, face dovada existenței unui preot care, oricum, nu putea fi fără o parohie. Satele acestor meleaguri aparțineau de Episcopia ortodoxă a Ienopolei (Ineu) unde în anul 1594 este amintit vlădica Teodor urmat de Mateiu și Moise, apoi de Sava între 1605-1627, de nepotul său Lazăr Brancovici, în perioada 1628-1643, urmat de episcopul Isaia Diaconovici, cel care mută reședința episcopiei la Arad în anul 1706.¹¹⁹

Prima biserică ortodoxă din Bârsa, consemnată documentar înainte de anul 1720 s-a aflat pe vechea vatră a satului, în locul numit mai

Biserica ortodoxă din Bârsa. Fațada.

târziu *Gunoște*, inundat deseori de Crișul Alb, ce ieșea din matcă. Biserica cu hramul „*Bunavestire*” a fost vândută localității Minead, după mutarea satului, în anul 1740, pe Dealul Crișului, în noua vatră. În locul ei s-a construit aici o altă biserică de lemn, mai mare. În conscripția bisericilor din anul 1755, întocmită de episcopul Aradului Sinesie Jivanovici, biserica figura ca foarte degradată. Satul avea 25 de case iar preot era Ioan Popovici. În anul 1812 s-a

¹¹⁸ Márki Sándor, *Arad megye...*, vol. I, p.236

¹¹⁹ Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Arad, 1918, p.196-198

pus temelia pentru o nouă biserică. Învățătorul Iosif Ținca notează în cronica sa că, biserica s-a terminat și a fost sfințită la 6 decembrie 1823. Tot în acest an a fost demolată vechea biserică din lemn. În anul 1836 domnul de pământ Gheorghe Takacs a plătit zugrăvirea bisericii și a cumpărat policandrele. În 1846 s-a pus tablă pe turnul bisericii.

În anul 1906 s-au făcut reparații importante la biserică, s-a pus din nou crucea pe turn după care, în noiembrie a fost sfințită.

Pictura murală din interior

Stranele bătrânilor din Biserica ortodoxă din Bârsa

Viața parohială

În fruntea parohiei se afla *parohul* (preotul). De averea școlii și a bisericii se îngrijeau *epitropii* sau *curatorii bisericii*. La începuturi, școala funcționa, de multe ori, în cadrul bisericii, preotul fiind și învățătorul comunei. Clădirea școlii a fost lângă biserică, pe locul actualii grădinițe. Așa a fost și la Aldești, Hodiș, Voivodeni.

Pentru ambele instituții era un singur buget, școala fiind confesională. Biserica avea și un comitet parohial format din preot, epitropi și din câțiva oameni aleși de credincioșii comunei.

Printre bunurile bisericii s-au numărat, alături de icoane și obiectele de cult și cărți de cult, cumpărate de bârsani încă pentru biserică din secolul al XVIII-lea.

Vechile cărțile ale bisericii

Cazania lui Varlaam, Iași 1643

Penticostal, Blaj, 1768

Triod, Blaj, 1771

12 Mineie, Buda, 1804-1805

Petru Maior, *Propovedanii la îngroparea oamenilor morți*, Buda, 1809

Petru Maior, *Predici sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, vol.I-III, Buda, 1810-1811

Constantin Diaconovici Loga, *Tâlcuirea evangheliilor*, Buda, 1835

Ioan Popp, *Învățături morale*, Buda, 1847

Sigismund Victor Pop, *Cuvântări bisericesti*, Pesta, 1847¹²⁰

Lista preoților din parohia ortodoxă Bârsa

1. **Petru Dimitrescu**, primul preot consemnat în Bârsa a fost originar din Țara Românească (de prin părțile Giurgiului). A trecut Carpații în Transilvania îndreptându-se spre apus. A ajuns la Hălmagiu de unde a trecut în Bihor devenind în anul 1718 preot în Lunca Vașcăului. A fost însoțit de fiul său George. Erau „anii cei răi”, în care ciuma făcea ravagii. Din acest motiv mulți preoți au fost nevoiți să se mute dintr-un loc în altul, în căutare de enoriași. Petru Dimitrescu s-a mutat pe rând la Dezna, Sebiș, Prunișor, Bârsa, Aldești și Hodiș. La Bârsa a primit un loc de casă pe „*Dâmbușor*” (unde mai târziu se va construi un *găbănaș* iar

¹²⁰ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului, Istorie. Cultură. Mentalități*, Presa Universitară Clujană, Cluj Napoca, 2006, p.579

apoi o școală primară). În 1721 își i-a după soție numele de Țiucra. Din Bârsa s-a mutat la Aldești. Pe fiul său George l-a trimis la București să devină preot.

2. **George Țiucra** . La început a fost ipodiacon apoi diacon după care, hirotonit, la înlocuit pe tatăl său Petru la parohie, în anul 1745 la Aldești apoi la Bârsa. A avut trei fii: Gavrilă (în urma căruia au urmat mai mulți copii deveniți preoți), Petru (cu copii mai mulți deveniți dascăli) și David care a rămas la Bârsa păstor de animale și gospodar obișnuit.

3. **Onu** (1746)

4. **Ioan Popovici** (1755, 1767)

5. **Petru Popovici** (1767)

6. **Gavrilă Țiucra**, fiul lui Gheorghe Țiucra

7. **Giorgiu Țiucra**, născut în 1783, a fost tatăl învățătorului Iosif Țiucra, autorul manuscrisului "*Mărturia Tempului până la finea anului 1874 ...*"

8. **Simion Țiucra** zis și Popa Sima, 1790-1834, a avut 2 fii preoți: Petru Țiucra zis și Popovici (n. 01.08.1814-d. 29.01.1888), care în anul 1835/36 a absolvit Institutul Teologic-Școala Clericală din Arad (înființată în 1822) și Ioan Țiucra, plecat de tânăr în Bihor.

9. **Teodor Avram** zis Popa Teodoru (1838)

10. **Eftimiu Novacu** (1838-1840)

11. **Ioanu Feier** 1840-1857. S-a născut în Bârsa în 1811 și a absolvit Școala Clericală din Arad, seria 1838/1839. În 1840 a fost hirotonit de episcopul Gherasim Raț.

12. **Petru Țiucra** zis și Popovici (n. 01.08.1814 - d. 29.01.1888) a absolvit Școala Clericală din Arad seria 1835/1836. La 15 august 1835 a fost sfințit preot la Bârsa. Petru Țiucra a avut 2 fii preoți: Amfilochie și Avasalon.

13. **Ioan Țiucra**, capelan. Născut în 1831 la Bârsa a absolvit Școala Clericală din Arad și în 1850 a fost hirotonit de episcopul Gherasim Raț.

14. **Zaharia Halic**, (n. 12.04.1859-d. 24.09.1901) a absolvit la Institutului Teologic Ortodox Român Arad în anul școlar 1857/1858. *A fost un important militant, patriot pentru cauza românească subjugată de interesele străine asupra spiritului și conștiinței românești transilvane, Preotul Halic a contribuit la stimularea unanimă, patriotică, a lumii satului Bârsa, devenind unul dintre spiritele înălțătoare ale încrederii în libertatea, unitatea și valoarea sufletului românesc.*

Este tatăl doctorului Aurel Halic care se naște la Bârsa în 07.08.1859 (d. 1923). Absolvent al Facultății de Medicină din Budapesta; stabilit la Lipova ca medic de plasă se remarcă printr - o activitate umanistă, românească. Delegat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918. Înmembrat în curtea bisericii din Bârsa.

15. Avesalon Țiuca (n. 22.06.1867-d. 23.04.1923) *Preot la Bârsa între 1889-1900 după care se stabilește la Bârzava și de aici pleacă la Alioși în sudul Mureșului, unde este și înmembrat. A fost tatăl patriotului Petru Țiuca-Priveagul, autorul unei valoroase monografii a localității Nădlac j. Arad, apărută în 1936 cu o prefață semnată de însuși marele istoric Nicolae Iorga.*

16. Ambrosiu Papp, sfințit preot la Bârsa în 10 decembrie 1901 în locul lui Avesalon Țiuca.

17. Nicolae Costa, (iunie 1901-1905)

18. Ioan Popovici, poreclit Calul. *În februarie 1902 vine de la Hodiș până în 1921 (toamna) când pleacă din nou la Hodiș. În ochii autorităților maghiare era privit ca un luptător pentru drepturile românilor ardeleni, situație ce determină internarea lui în 1916 în lagărul de la Sopron-Ungaria, după ce fusese închis la Seghedin. Este foarte activ în evenimentele din toamna anului 1918 și primăvara anului 1919, când împreună cu patriotul din Bârsa Petru Luștea, la îndemnul căpitanului Barbu, mobilizează locuitorii din Bârsa și Aldești pentru organizarea unor rezistențe în fața trupelor maghiare a statului comunist ungar condus de Béla Kun. Vor demonta șinele de cale ferată pentru a împiedeca înaintarea armatei maghiare spre Hălmațiu.*

19. Miron Grecu, ales preot la Bârsa la 09.09.1907-1932.

20. Coriolan Tarla, 1925-1957. Născut la Slatina de Criș-Dezna, absolvent al Școlii Normale (Preparandiei) din Arad, seria 1917-1918. La 17.10.1927 avea 30 de ani și declara nașterea fiicei sale Olimpia Doina Hortensia la Registrul Nașterilor de la primăria Bârsa.

21. Sabin Bursașu septembrie 1930-?-..... Născut la Șuștiu-Vașcău, j. Bihor preot-învățător, absolvent al Preparandiei din Arad și al Institutului Teologic Ortodox Român din Arad, seria 1921-1922.

22. Nicolae Binchiciu, n. 12.05.1908 la Șiria – d. 02.03.1952, preot al unei parohii din Bârsa între 1931-1950. *În vederea comemorării a 150 de ani de la răscoala condusă de Horia, intelectualii din Brad se hotărăsc să înalțe troițe în locurile unde au avut loc fapte istorice mai importante la 1784 și 1848/49: în Iosășel, Hălmațiu, Ribița, Mes-*

teacă, Brad, Vălișoara, Căurechiu, Crișcior, Mihăileni și Buceș. Pentru ridicarea troiței din Hălmațiu a fost lansat în ziarele din Arad un apel de subscripție publică de către Traian Mager profesor la Școala Normală de Învățători din Arad. La această acțiune s-a asociat și doctor Vasile Noveanu, medic, șeful organizației județene a partidului „Totul Pentru Țară” și protopopul Ștefan Bogdan din Hălmațiu. La 8 septembrie 1935 sosește la Hălmațiu o echipă trimisă de organizația din Arad a partidului „Totul Pentru Țară” ca să execute lucrările de montaj și împrejmuire a troiței. Alături de muncitori, plugari și industriași sunt preoți, avocați, învățători, studenți. Printre aceștia sunt: preot Nicolae Binchiciu, preot paroh la Bârsa, preot Traian Vraciu paroh la Aldești,

Preotul Traian Luștrea

doamna Sidonia Vraciu învățătoare la Aldești. S-a lucrat 2 săptămâni; inaugurarea s-a făcut la 30 august 1936. Coloana arădeană formată la Șiria, Galșa, Măderat a pornit cu 3 zile înainte, urmată de care cu provizii; înaintează pe Valea Crișului, luând cu sine camarazi de prin satele prin care treceau, depășind peste 1000 numărul lor. Bihoreni din zona Vașcăului au trecut pe jos Dealul Mare. Era și poetul Aron Cotruș.

23. **Ion Jurcău**, (1957-1959)

24. **Nicolae Belean**, n. la Bocsig; vine de la parohia Hodiș (1959 -1991)

25. **Traian Tr. Luștrea** , n 12.01.1956 la Bârsa, vine de la Lazuri în 1991 și este preot și azi.

Cantorii oficioși la biserica ortodoxă Bârsa

- Birău Traian –Chipriș - 1880-1910, pleacă în America în 1910 unde a devenit preot ortodox la românii stabiliți acolo
- Birău Petru , n. 1893 – d. 1978, între 1920 - septembrie 1972
- Faur Teodor –Cucu, între 1972-2007

Dirijorii corului bisericesc din Bârsa

Corul bisericesc a fost semnalat încă în 1883.

- Învățătorul Dimitrie Simea conduce corul la un concurs ținut în localitatea Buteni în anul 1901 de Bobotează, obținând locul 1 în concurență cu mai multe coruri.
- Învățătorul Vasile Drincu, originar din Lunca-Vaşcău, j. Bihor
- Învățătorul Sebastian Penescu , între 1923-1930
- Preot Binchiș Nicolae, conduce corul bisericesc între 1931-1950
- Birău Petru, 1950-1953
- Prof. Preot Baru din Arad, între 1953-1954
- Cev Avram -Avramoc, între 1954-1972
- Borlea Teodor –Spiracu din Buteni, între 1972-1974
- Barbatei Romulus (Romol) din 1974 și în prezent cu unele întreruperi
- Dan Simeon contabilul, între 1975-1986 (cu întreruperi)
- Raț Ioan-Rățoaca dirijor 2, 1986-2000

Cântăreți în strană

- Anca Vanu
- Birău Pavel
- Birău Petru
- Birău Ioan - a lui Cozman
- Codreanu Simion-Pintăru
- Draga Gheorghe-Georgică
- Draga Petru-Petricaș
- Dinga Teodor-Debeș
- Faur Ioan-Plap
- Groza Ioan (tatăl prof. I. Groza)
- Halic Petru- Ciodorele
- Iercoșan Pamfil- Ciluț
- Iercoșan Pamfil junior Ciluț
- Moț Adam-Adămuț
- Tambor Ilarie Senior
- Tambor Ilarie junior

Ioan Godea

- Tambor Aurel
- Ternicean Ioan

Crâsnicii bisericii ortodoxe

- Birău Petru senior a lui Cozman
- Birău Simion a lui Cozman între 1942-1962
- Draga Zaharie-Țarca, 1962-1971
- Cev Aurel Țușturu 1971-1997
- Bărbăței Pavel –Bumbeșu între 1997-1998
- Tudur Ioan-Tudurel, 1998-2005
- Budrală Dumitru-Mitruț, 2005-2010

Biserica ortodoxă din Aldești

Pe vechea vatră a satului, în partea de est spre Bârsa a existat o biserică de lemn, cu hramul „*Bunavestire*”, înregistrată în conscripția episcopului Sinesie Jivanovici din 1755 ca veche dar nesfințită. Satul avea 29 de case iar preot era Giorgiu Țiucra. Nu după multă vreme s-a construit o biserică nouă care a continuat să existe în anul 1844.

Biserica ortodoxă din Aldești

Conform mărturiilor care s-au păstrat la mijlocul secolului al XIX-lea s-a construit în sat o nouă biserică de piatră cu hramul „*Cuvioasa Paraschiva*”, lungă de 9 stânjani, lată de 3 stânjani și având în turn două clopote din care unul de o majă și 30 de fonți. Biserica a fost sfințită în anul 1856 de protopopul Gheorghe Popovici al Buteniului. Însă noua biserică, ce avea un frumos iconostas, icoane pe pereți și cărți în strane a fost mistuită de un incendiu cândva înainte de anul 1864, când începe edificarea unei noi biserici de piatră, cu hramul „*Bunavestire*.”¹²¹

Biserica ortodoxă din Aldești

Cărțile vechi ale bisericii din 1855

*Mineie (2), Triod,
Evanghelie,
Penticostar, Psaltire,
Ceaslov (2),
Tipicon, Octoih.*

¹²¹ Pavel Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad, 2000, p99-100

Preoții

Petru Dimitrescu-Țiucra 1740

Gheorghe Țiucra 1745

Iovan 1746

Gheorghe Verșigan 1746, 1767, 1784

Teodor Verșigan 1791

Teodor Verșigan 1821, 1854. S-a născut în 1795 în Aldești ca fiu al preotului Teodor Verșigan, și a fost hirotonit în 1811 la biserica din Aldești de episcopul Iosif Putnic.

Lazăr Vanc 1849

Andrei Machi 1855, 1871

Sofronie Verșigan 1855

*

Un moment important în viața credincioșilor din Aldești a avut loc în 17 decembrie 2006, când a fost sfințită actuala biserică construită în locul celei din 1864. Un articol apărut în presa arădeană relatează despre felul în care s-a desfășurat acest eveniment: „*zi de aleasă sărbătoare pentru cei 420 de credincioși ortodocși din Parohia Aldești, dar și pentru creștinii din zonă care au ținut să fie prezenți la slujba de binecuvântare a lucrărilor la noua biserică. De dimineață, sute de oameni, de la copii la vârstnici, și un ales sobor de preoți l-au întâmpinat pe Chiriarul locului. Cuvântul de binecuvântare a fost rostit de protopopul Beni Ioja. P.S. dr. Timotei Seviciu, episcop al Aradului, a mulțumit credincioșilor pentru primirea făcută și copiilor pentru florile oferite după care s-a început slujba de sfințire cu înconjurul bisericii în procesiune și opriri în cele patru laturi unde au fost citite scurte ectenii. Apoi s-a intrat în noua biserică...*

Ideea construirii acestei biserici a fost lansată de vrednicul preot Ioan Iercoșan în 1987 pentru că cea veche, ridicată în 1864, nu mai rezista. Dar începerea lucrărilor s-a făcut abia în anul 1992, când s-a pus piatra de temelie (în ziua de 14 septembrie de „Înălțarea Sf. Cruci”). Zidirea a început în 1994 și s-a terminat în anul 1999. Acoperișul s-a pus în 2002, turlile s-au ridicat în 2004. În acest an s-a finalizat tencuiala interioară (meșteri fiind zidarii familiei Rus).

După ce a fost oficiată și sfințirea lucrărilor interioare s-a continuat cu Sfânta Liturghie Arhierască. În final, pentru chivernisirea lu-

crărilor, preotul paroh Ioan Iercoșan a primit senghelia de iconom și însemnele rangului.

*Dar mai presus de toate Prea Sfântitul Episcop, dr. Timotei Seviciu, a lăudat jertfelnicia credincioșilor din parohie dorindu-le sănătate ca să poată continua desăvârșirea sfântului lăcaș cu tencuiala exterioară și pictura bisericii.*¹²²

Biserica ortodoxă din Hodiș

La mijlocul secolului al XVIII –lea satul Hodiș cu 35 de case nu avea biserică, localitatea fiind filie la parodia ortodoxă Cuied, unde servea ca preot Nestor Crăciunov. După 1755, în vremea preotului Gavril Bucatoș, începe construcția unei biserici de lemn cu hramul Învierea Domnului, care a fost sfințită în 1759.

Biserica ortodoxă din Hodiș

¹²² Vasile Filip, *Benicuvântare arhierescă*, în *Adevărul*, Arad, 18 decembrie 2006, p.12

În anul 1855, când s-a făcut un nou inventar al bisericilor din eparhia Aradului biserica din Hodoș avea iconostas pictat, un prestol din piatră și un singur clopot în turnul bisericii.

După această dată a fost construită o nouă biserică de lemn, cu hramul „Întâmpinarea Domnului”, care a fost sfințită de episcopul Procopie Ivașcoviți la 2 mai 1870. În sfârșit, biserica de la 1870 a fost înlocuită în anul 1930 cu actuala biserică de cărămidă, cu hramul „Pogorârea Sf. Duh”.¹²³

De la biserica veche din secolul al XVIII-lea se mai păstrează două icoane împărătești *Sf. Arhanghel Mihail* (cu sabie și potir) și *Sf. Nicolae* (a cărui cârje are la un capăt doi dragoni), atribuite zugravului Constantin. Icoane din friza praznicelor se află în colecția de la Arad-Gai. Printre acestea se număra și icoana *Cuvioasei Paraschiva* (dimensiuni 0,33 m x 0,27 m) cu decor arhitectural de inspirație barocă.¹²⁴

Cărțile vechi ale bisericii

Evanghelie, București, 1760

Evanghelie, Liturghier, Apostol, Minei mare, Triod, Pentecostar, Straștnic, Cazanie, Octoih mare, Tipicon, Buda, 1826, *Psaltire mare, Ceaslov mare*, Constantin Diaconovici Loga, *Tâlcuirea Evangheliilor*, Buda, 1835, Nicolae Tincu Velea, *Cele șapte virtuți*, Brașov, 1846, Ioan Popp, *Învățăături morale*, Buda, 1847.¹²⁵

Preoții

Ignație Bucatoș (1765, 1784)

Gavril Bucatoș (1767)

Ignație Șerb (1848, 1855) .S-a născut în 1824 la Buteni. După ce a absolvit Institutul Teologic din Arad în 1848 este cerut ca preot de credincioșii din Hodiș.

Ioan Giurgiu (1918)¹²⁶

¹²³ Pavel Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad, 2000, p.136

¹²⁴ I. C. Panait, *Bisericile de lemn din centrul și nordul județului Arad*, în *Revista Monumentelor Istorice*, București, 1995, nr. 1-2

¹²⁵ După inventarul din 1855 vezi Pavel Vesa, *Episcopia Aradului, Istorie. Cultură..Mentalități*, Presa Universitară Clujană, Cluj Napoca, 2006, p. 617

¹²⁶ Ibidem

Biserica ortodoxă din Voievodeni

Conscripția din 1755 menționează la Voievodeni, o „*biserică de lemn veche*”, cu hramul „*Întâmpinarea Domnului*.” O altă biserică de lemn cu hramul „*Sf. Ioan Botezătorul*.” este amintită și într-o însemnare din anul 1793, făcută pe un *Penticostar* tipărit la Blaj în 1768.

Biserica ortodoxă din Voievodeni

În anul 1844 această biserică un mai exista, localitatea fiind filie la parohia Aldești. În 1858 a fost sfințită o altă biserică, tot de lemn cu hramul celei vechi. În 1902 aceasta a fost demolată, în locul ei fiind construită actuala biserică de zid, cu hramul „*Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*”.¹²⁷ Noua biserică a fost sfințită la 7 decembrie 1903.

¹²⁷ Pavel Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad, 2000, p 181

Preoți

Ioan Tonța (1816)

Pavel Popovici (1848, 1855)

Petru Pinte

Ioan Popovici

Biserica baptistă din Bârsa

La români baptismul a pătruns la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea pe două căi distincte. Din Germania, prin Ungaria, s-a răspândit și în Transilvania. O altă cale a fost situația în care mulți români care emigraseră în America s-au întors acasă după câțiva ani. Cu banii agonisiți în America au cumpărat pământ devenind oameni de vază în localitățile lor. Cei mai numeroși sunt cei de la Buteni (în imediata vecinătate a Bârsei) și Curtici. Aici au apărut și primele lor biserici.

Biserica baptistă din Bârsa. 2010

La finele secolului al XIX-lea Teodor Sida din Buteni a venit la Bârsa în casa lui Teodor Aliman și a vestit Evanghelia mântuirii prin credința în Isus Hristos, unui mic grup de oameni. Aceștia l-au primit pe

Isus ca Domn și Mântuitor personal și au fost botezați la Buteni în 1898 de către misionarul Mihai Cornea.

La Conferința pastorală ținută la Buteni în perioada 7-14 aprilie 1900 a fost menționată și Biserica Baptistă din Bârsa.

Primul loc de închinare a fost într-o casă de pe locul numit Dambușor. Casa de rugăciune a fost construită în anul 1907 și renovată din temelie în 1989-1990. Primul botez s-a oficiat de către Mihai Cornea la Bârsa în anul 1910.

Primii slujitori ordinați (hirotonisiți): Traian Halic (1905) și Iojîța Indreica (1947).

Până în 1992, Biserica Baptistă Bârsa a fost condusă de pastori coordonatori din Buteni și Sebiș. În 29 noiembrie 1992 a fost ordonat Ioan Aliman ca pastor pentru bisericile din Bârsa, Aldești și Hodiș. Pastorul Aliman este născut în Bârsa și și-a dovedit dragostea pentru comună în nenumărate rânduri, oferind pachete și alte daruri școlii generale, ducând zeci de copii în tabere și învățându-i muzică (corală și instrumentală). Este licențiat în teologie, căsătorit și are trei fete. În anul 2002 a fost ales vicepreședinte al Comunității Bisericilor Baptiste de pe Valea Crișului Alb.

Pastorul baptist din Bârsa, Ioan Aliman

Corul mixt a fost inițiat în 1913 de Petru Aliman, fanfara l-a avut ca prim dirijor pe Simion Aliman (1922).

În Biserica Baptistă din Bârsa activează:

- corul copiilor (2000)
- orchestra de mandoline (2003)
- fanfara (2005).

Biserica baptistă nu practică prozelitismul; cei ce vin și frecventează biserica o fac din propria convingere.

În prezent biserica numără 50 de membri și mai mulți simpatizanți.

La Hodiș biserica baptistă a fost ridicată în anul 1948 de către locuitorul Teodor Gomoii.

Biserica baptistă din Aldești a fost ridicată în 1920, iar în anul 2006 a fost extinsă.

Biserica pentecostală

La Bârsa (1996) și la Aldești (1990) există două biserici pentecostale care au fost construite după 1989. Pe lângă enoriași, la slujbele religioase participă și instrumentiști (mandolină, chitară, orgă) de mare talent și coruri de copii.

Biserica pentecostală din Bârsa

Printre pastorii care s-au remarcat în construirea și modernizarea bisericilor pentecostale se numără Ioan Crișan, Roman Miclea, Solomon Mariș, Teodor Dronca și Petru Igaș.

Capitolul VIII

VIAȚA ȘCOLARĂ A COMUNEI BÂRSA DE-A LUNGUL VEACURILOR¹²⁸

Marcă a identitarului fiecărei comunități, școala a evoluat sub auspiciile factorilor legislativi, economico-politici, sociali, demografici, mentali. Ea a ajuns, datorită eforturilor conjugate ale autorităților statului cu cele comunitare, o instituție cultural-educativă, ce dispunea de un local propriu, o bază logistică, învățători și elevi. Inițial, aceasta a fost locul de transmitere a unor informații cu caracter general. Mai târziu, când întreaga comunitate era prezentă la serbări și festivități, ea a fost centrul de difuzare a valorilor cultural-naționale. A contribuit la formarea tinerelor generații și la perpetuarea valorilor culturale și spirituale.

1. Viața școlară de la începuturi până în 1867

Sinodul Bisericii ortodoxe din Transilvania, ținut în anul 1675, a adoptat hotărârea ca fiecare preot, după terminarea slujbei bisericești, să țină școală cu copiii în localul bisericii. Din lipsa de învățători, această hotărâre s-a aplicat și pe valea Crișului Alb, până la începutul secolului al XIX-lea, când la Arad se înființează Preparandia (1812). În multe localități de pe Crișul Alb lipseau învățătorii, situație ce îngreuna procesul de învățământ. Învățătura ce o primeau elevii rămânea tot cea dată de preoți în biserici. Pe bună dreptate s-a spus că școala s-a născut în tinda bisericii strămoșești. În majoritatea așezărilor, preoții erau și învățători.

Din secolul al XVIII-lea, politica școlară vieneză, în spiritul filosofiei luminilor, a „situat omul în centrul viziunii lui despre lume, al dispozitivului în jurul căruia își organizează întreaga reflecție”¹²⁹.

¹²⁸ Fragment din teza de doctorat a Feliciei Aneta Oarcea, intitulată *Școala și societatea în perioada dualismului austro-ungar. Comitatul Arad*, Timișoara, 2011, mss.

¹²⁹ Michel Vovelle (coord.), *Omul luminilor*, Ed. Polirom, Iași, 2000, p. 5

Odată cu ocuparea zonei de către austrieci, instituția școlară a intrat în proces de organizare. În viziunea reformismului austriac, școala era un factor de centralizare și de formare a unor cetățeni supuși intereselor statului. Împărăteasa Maria Tereza a creat organisme care să se ocupe de înființarea școlilor și uniformizarea învățământului. Primul a fost „Deputăția aulică ilirică”, înființată în 1745, și desființată în 1777. Apoi, a fost creată „Cancelaria aulică ilirică”. Președintele ei, Franz de Balassa, a jucat un rol însemnat în organizarea Directoratului școlar de la Oradea și desemnarea inspectorilor școlari. În 3 iulie 1792, ea a fost desființată, locul ei fiind luat de o Comisie școlară ce funcționa în cadrul Consiliului de stat. Prin intermediul acestor foruri executive, Maria Tereza și, fiul ei, Iosif al II-lea au pus în aplicare „Regulamentul națiunii ilirice” care, în 1771, a dobândit putere de lege. În §24 al Normal-patentului, adică a „Regulamentului națiunii ilirice”, s-a constatat slaba dezvoltare a școlilor neunite. Consiliului locotenențial al comitatului Arad i s-a cerut să înființeze școli și să le asigure cu cadre didactice. O altă solicitare se referea la creșterea frecvenței școlare¹³⁰. În acest sens, elevilor ortodocși li s-a dat dreptul de a urma școlile catolice. Baza didactică a celor ortodoxe era asigurată de manualele tipărite la Viena, la un preț redus¹³¹.

Consiliul locotenențial, în 1771, pe baza statisticilor furnizate de organele administrative și militare, a radiografiat rețeaua școlilor triviale comitatense arădene. Datele au fost completate de conscripțiile din anii 1773-1779 și 1791. În urma acestor informații, au fost înființate, în 1771, pe lângă școlile deja existente¹³² noi instituții de învățământ¹³³.

În perioada următoare, au fost emise noi legi de organizare a învățământului din imperiu. „Ratio educationis”, adoptată în 2 august 1777, a stabilit rețeaua unităților de învățământ. Ea era alcătuită din școli sătești (triviale), școli orășenești mici și școli orășenești mari¹³⁴. Obiectele de învățământ au fost gândite în funcție de specificul procesului instructiv-educativ. În instituțiile de învățământ sătești, denumite

¹³⁰ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721-1821)*, (în continuare *Un secol de activitate școlară...*), Arad, 1974, p. 10-11

¹³¹ Ioan Munteanu, *Banatul istoric. 1867-1918. Școala. Educația*, vol. 3, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2008, p. 41

¹³² Berechiu, Pecica, Semlac, Socodor, Cinteș, Șiclău, Vârșand, Șeitin.

¹³³ Sinteș, Nădab, Pil, Pădureni, Șiria, Pâncota

¹³⁴ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară...*, p. 12, 18

„vernacule sau naționale” se preda religia și regulile morale, cititul, scrișul, socotitul; în cele orășenești, unde învățau copiii meseriașilor s-au prevăzut materii de studiu pentru pregătirea practică; în cele orășenești, mari se învăța, pe lângă disciplinele menționate, geografia, istoria, desenul, geometria, economia casnică, elemente de limbă latină. Procesul instructiv-educativ a fost organizat pe cinci trepte: școli primare naționale; școli latine sau gramaticale; gimnazii și arhigimnazii, academii regești; universitatea regală. Întreaga rețea a comitatului Arad a fost subordonată Districtului școlar Oradea.

Prin „Norma Regia”, promulgată în 1781, s-a acordat comunităților naționale dreptul de a deține școli și biserici proprii. În anii ce au urmat, prin decretele imperiale din 1782 și 1783, s-au căutat soluții de punere în aplicare a prevederilor legislative anterioare, pentru asigurarea susținerii și funcționării sistemului de învățământ. Întreaga activitate școlară a fost fundamentată pe principii etatiste: „Pentru ca să poată cineva pricepe povara dregătoriei școalelor trebuie a socoti că pruncii sau copiii în școale prin dascăli au să se facă iscusință, mădulari folositori ai statului, oameni învățați”¹³⁵.

Pe baza dispozițiilor din 12 decembrie 1786 au fost încheiate contracte școlare, care stipulau obligațiile domnilor de pământ și a comunelor de a construi școli, care, în afară de locuința învățătorului, trebuiau să dispună de o sală de clasă spațioasă și luminoasă. Nobili proprietari suportau cheltuielile de construcție, iar comuna asigura resurse umane și transportul. Pentru încălzirea școlii și a locuinței învățătorului, latifundiarul o aproviziona cu o anumită cantitate de lemne. De asemenea, învățătorului îi puteau fi acordate venituri suplimentare, pentru eficientizarea sistemului instructiv-educativ.

Consiliul locotenențial comitatens arădean a înaintat Cancelariei Aulice, în 26 martie 1789, 48 de contracte școlare, pe care Iosif al II-lea le-a aprobat în 6 mai același an. Despre alte localități, care au încheiat asemenea contracte, amintește inspectorul școlar Alexe Vezilici în raportul său din 1792. Printre instituțiile de învățământ consemnate se aflau și cele din Aldești și Bârsa¹³⁶.

După moartea împăratului Iosif al II-lea, învățământul a înregistrat un regres, în condițiile, în care, autoritățile comitatense arădene, în aprilie 1790, sub presiune nobiliară, au declarat nule contractele școlare.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 20-21; Ioan Munteanu, *op. cit.*, p. 43-45

¹³⁶ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară...*, p. 27-29

Mulți învățători au fost nevoiți să-și părăsească posturile, iar alții au fost alungați¹³⁷.

Perioada confuză, ce a urmat, a fost aplanată de autoritățile vieneze, care au continuat să susțină edificarea unor instituții de învățământ și, prin aceasta, să contribuie la stimularea frecvenței școlare. Consiliul locotenențial arădean, în 27 noiembrie 1795, a prevăzut, în instrucțiunile sale, ca școala să fie construită în apropierea bisericii, să fie asigurată locuință pentru învățător și salarizarea stabilită conform contractului școlar. Salariul învățătorului era fixat la maxim 120 fl., cu posibilitate de diminuare până la 100 fl. pentru localitățile sărace. Cele bogate aveau obligația de a-l achita integral și a acorda drept de pășunat pentru două vaci. În uma dezbatărilor dintre autoritățile administrative, cele școlare și susținătorii școlilor, salarizarea învățătorilor s-a aplicat diferențiat. Dotațiunea învățătorului, compusă din 2/3 bunuri în natură – cereale, fructe, fân, carne, paie – și 1/3 bani, era stabilită printr-un contract încheiat între Direcția școlară comitatensă¹³⁸ și Antistia comunală¹³⁹. Bunurile în natură erau asigurate de comună, iar banii de la nobil și Direcția școlară comitatensă.

„Noua Ratio educationis”, emisă în 1806, a menținut activitatea educativă diferențiată pe categorii sociale, însă cercurile politice statale nu au arătat același interes în susținerea rețelei școlare. Astfel, Consiliul locotenențial, prin ordinul 20.160 din anul menționat, a fixat criteriile de desemnare a învățătorilor și faptul că nu puteau funcționa fără aprobarea nobilului. Subordonarea dascălului preoțimii și nobilimii nu a fost lipsită de incidente. Unii învățători erau considerați nepregătiți din punct de vedere metodico-didactic, fiind numiți condiționat, alții erau mutați dintr-o comună într-alta din pricina neînțelegerilor cu preotul sau latifundiarul. Ca o manifestare a solidarității profesionale, 47 de învățători din părțile arădene au solicitat autorităților școlare și clericale de la Karlowitz, „libera folosire a școlilor”, înzestrarea cu material didactic și numirea lui I. Opriș ca inspector școlar în districtul Oradea. Ca un prim rezultat, I. Opriș a fost desemnat de către directorul școlar George Tokodi ca inspector interimar¹⁴⁰.

¹³⁷ Márki Sándor, Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, II, Arad, 1895, p. 764

¹³⁸ Echivalentul Inspectoratului Școlar Județean de astăzi

¹³⁹ Echivalentul Consiliului local de astăzi

¹⁴⁰ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară...*, p. 41-42, 46-51

Eforturile de îmbunătățirea a situației școlare venite din partea învățătorilor, inspectorilor școlari, episcopilor au rămas doar pentru scurtă vreme fără rezultat. Curtea vieneză l-a ales, în 6 aprilie 1810, ca inspector școlar suprem pentru școlile neunite pe Uros Nestorovici¹⁴¹. El s-a aflat la conducerea Deputăției școlare din Pesta, înființată în 1810, sub a cărei oblăduire stăteau școlile ortodoxe din districtul Oradea¹⁴². Până la sfârșitul anului menționat, Uros Nestorovici a vizitat școlile din Ungaria și a întocmit un raport în care arăta „starea cât se poate de nenorocită a instituției de instruire și educație”.

Consiliul locotenențial maghiar a făcut o amplă analiza asupra raportului și a propus un plan de reorganizare a școlilor naționale românești și sârbești, care a fost aprobat prin Rezoluția imperială din 29 august 1812. Potrivit acesteia, comunităților le revenea sarcina de a construi instituții de învățământ, după un plan aprobat de directorul școlar districtual și latifundiar. Ultimul, ca și în actele normative anterioare, avea obligația de a asigura materialele de construcție fie gratuit, fie la un preț rezonabil. Edificiul era format dintr-o sală de clasă și locuință pentru învățător. Alegerea și desemnarea învățătorilor se făcea cu acordul comunității, iar mutarea din post se realiza doar cu consimțământul directorului școlar. Beneficiile și obligațiile părților erau consemnate în contractele școlare încheiate între învățător, directorul școlar sau comunitate și potentatul locului¹⁴³.

În deceniul trei al veacului al XIX-lea, dascălul Petru Țiucra din Bârsa, potrivit unei situații școlare din anul școlar 1823-1824, instruia 12 copii la clasa I, 11 la clasa a II-a și 28 la clasa a III-a. Dintre aceștia, 15 frecventau cu regularitate cursurile, iar 36, sporadic¹⁴⁴.

¹⁴¹ Detalii despre viața și activitatea lui Uros Nestorovici vezi în Ljubivoje Cerović, *Sârbii din România. Din evul mediu timpuriu până în zilele noastre*, Timișoara, 2005, p. 166.

¹⁴² Maria Berényi, *Învățământul confesional românesc din Ungaria în secolele al XIX-XX-lea*, în *Simpozion*, Giula, 2006, p. 67.

¹⁴³ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară...*, p. 52-56; *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului*, ediție îngrijită de prof. dr. Vasile Popeangă, Arad, 1986, p. 62-63.

¹⁴⁴ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867*, Arad, 1979, p. 34.

Edificiul școlar din lemn a fost construit, în anul 1826, pe vremea învățătorului Teodor Mihulin.

Dascălul Iosif Țiucra se ocupa, în 1842, de educația a 16 copii. În următorul an, 40 de elevi frecventau cursurile, fiind repartizați în trei clase (11 în clasa I, 16 în clasa a II-a și 13 în clasa a III-a). Din cei 212 copii de vârstă școlară, recenzați în anul școlar 1844-1845, doar 33 urmau școala.

La școala din Aldești, în anul școlar 1841-1842, învățătorul Ioan Verșigan se ocupa de educația a 15 elevi. Numărul lor a sporit la 19 în anul următor. Din cei 54 de copii de vârstă școlară, 13 frecventau cursurile, ce se desfășurau în locuința învățătorului¹⁴⁵.

Instituțiile de învățământ, după evenimentele revoluționare pașoptiste, au funcționat în baza „Principiilor pentru organizarea provizorie a trebii de învățatură în Țara Ungurească a coroanei ereditare”¹⁴⁶. Potrivit regulamentului, organizarea învățământului popular cădea în sarcina autorităților bisericești, iar statul s-a implicat în angajarea învățătorilor, aprobarea manualelor școlare, inspectarea școlilor și înființarea grădiniilor de pomi.

Școlile din Aldești, Bârsa și Hodiș au făcut parte, potrivit statisticii școlare din 26 octombrie 1852, din protopopiatul Buteni, păstorit de T. Bucatoș. În acel an, la Aldești, învățătorul Gheorghe Lațco instruia 15 elevi; la Bârsa și-a continuat activitatea didactică Iosif Țiucra care se ocupa de educația a 47 de elevi, iar la Hodiș, 16 elevi învățau carte cu Sinesie Bucatoș. În ultima localitate a funcționat o școală din 1850. În anul 1861, pe vremea când învățător era Vasile Bercea, a fost edificată o nouă clădire¹⁴⁷.

Planul de învățământ, fixat pentru anul 1863-1864, cuprindea 12 obiecte de studiu: Rugăciunea, Catehismul, Istoria Bibliei, Legendarul, Citirea cu litere, Citirea germană, Citirea ungară, Ceaslovul, Psaltirea, Aritmetica, Îndeletnicirea în scrisoare, Cântarea națională și bisericească și Moralitatea. Manualele școlare erau tipărite la Viena. Anul școlar debuta la 1 octombrie și se încheia în 18 august, când începea vacanța.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 45

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 117

¹⁴⁷ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867*, p. 97

Învățătorii

Teodor Mihulin (1826-1830; 1832-1833)

Rista Perva (1830-1832)

Nicolae Popovici (1834-1836)

David Bercea (1836-1839)

Teodor Rubinovici din 1839/1840, care a funcționat ca substitut

Iosif Țiucra 1840-1875

2. Învățământul în perioada dualismului austro-ungar

Învățământul avea să cunoască evoluții și transformări profunde în intervalul 1867-1918. Compromisul dualist, consfințit prin încoronarea împăratului Francisc Iosif ca rege al Ungariei, în 8 iunie 1867, a însemnat implicit o nouă reformare a sistemului de învățământ. Legislația elaborată de către autoritățile statale viza un control mai mare asupra școlilor care nu aparțineau statului.

Principalele acte legislative școlare din perioada dualismului austro-ungar (Legea XXXVIII din 1868, Legea XVIII din 1879, Legea XXX din 1883, Legea XXVII din 1907 sau despre raporturile de drept ale școlilor nesuținute de stat și despre competențele învățătorilor comunali și confesionali, Legea XVI din 1913 sau despre salariile învățătorilor de la școlile populare elementare comunale și confesionale) au avut consecințe benefice asupra evoluției sistemului de învățământ. Prin modificările aduse s-a încercat o permanentă adaptare la cerințele economice și sociale ale lumii moderne. Cadrul legislativ a avut menirea de a contribui la înființarea unui număr însemnat de școli, care să cuprindă un efectiv cât mai mare de elevi; la o stabilitate a personalului didactic, prin asigurarea dreptului la salarizare și la un trai decent.

Dincolo de aceste prevederi constatăm, însă, o deplasare treptată dinspre scopul educativ spre cel politic. În textele actelor normative au fost inserate prevederi, care îngrădeau dreptul autorităților nemaghiare de a-și rezolva problemele școlare. Această tendință de deznaționalizare avea să fie criticată nu numai în presa vremii, dar și în luările de poziții ale deputaților naționalităților din Parlamentul budapestan. Terenul legislației școlare a constituit locul cel mai aprig al confruntărilor dintre ambițiile politice ale cercurilor guvernamentale maghiare și dezideratele naționalităților de a-și susține și menține instituția școlară.

Situate între necesitatea de păstrare a caracterului național-confesional al școlilor elementare și modernizarea sistemului instructiv-educativ, sporirea rolului instituției școlare în viața comunităților și a

reprezentantului ei învățătorul, autoritățile episcopale au trecut la aplicarea normelor legislative. Concesiile, care au fost nevoite să le facă, au avut ca scop menținerea caracterului instituțiilor de învățământ subordonate lor¹⁴⁸. Astfel, autoritatea școlară confesională era obligată să înființeze și să susțină școala și învățătorul, să asigure o dotare corespunzătoare cu materiale didactice, să asigure un loc pentru grădina de pomi, în care elevii erau învățați metode de cultivare a pământului. Ea urma a fi amenajată fie dintr-o parcelă a pășunii comunale, fie dintr-o bucată de pământ dată de proprietarii din zonă.

În secolul al XIX-lea, localnicii din Aldești, Bârsa, Hodiș și Voivodeni, majoritari ortodocși, au edificat școala lângă biserică.

Potrivit „Instrucțiunii pentru directorii locali ai scolelor romanesci confessionale în districtulu Consistoriului din Arad”, elaborată în ședința Senatului școlar din Arad, în 15 noiembrie 1873, directorul local, după înființarea școlii, avea obligația de a pune în aplicare § 13 din „Organisatiunea provisoria a învețimentului”. Acesta făcea referire la înființarea fondului școlar, ce consta din bani și pământ. În fondul școlar intrau sumele votate de autoritatea confesională, amenzile încasate de la părinți, tutori, maeștri și stăpânii care nu-și trimiteau copii, „pupili”, învățăceii și servitorii la școală, din donați sau din vânzarea roadelor grădinii școlare¹⁴⁹. Dascălului trebuia să-i asigure dotațiunea (venitul), ce consta din bani și/sau bunuri în natură. Sarizarea învățătorului a fost influențată, de-a lungul perioadei dualiste, de actele legislative emise de autoritățile statale, dar și de măsurile luate de cele confesionale sau comunale, de potențialul economic al susținătorului, vechimea în muncă și calificare.

Fiecare comunitate a depus eforturi în a susține o instituție școlară.

Potrivit unui document din 18 februarie 1869, învățătorul din Aldești, Teodor Cordea se ocupa de instruirea a 35 de elevi, Iosif Țiucra, din Bârsa, de 80 de elevi, Dimitrie Hui din Hodiș, de 18 elevi, iar cei 25 de elevi din Voivodeni frecventau școala din Aldești¹⁵⁰.

¹⁴⁸ vezi Felicia Aneta Oarcea, *Școala și societatea în perioada dualismului austro-ungar. Comitatul Arad, Timișoara, 2011, mss., p. 73-91*

¹⁴⁹ *Instrucțiunii pentru directorii locali ai scolelor romanesci confessionale în districtulu Consistoriului din Arad, nr. 1476/436 scol., Arad, 1873, p. 11-13*

¹⁵⁰ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918, Arad, 1976, p. 220-221*

La Aldești-Voivodeni, în anul 1873, urmau cursurile 31 de băieți și 15 fete cu vârste cuprinse între 6-12 ani și 16 băieți și 12 fete de 12-15 ani. Ei erau instruiți de învățătorul Dimitrie Miheuțiu, care era în primul său an de învățământ și avea un salariu de 115 fl. și 50 cr., la care se adăugau bunurile în natură în valoare de 203 fl.¹⁵¹. În anul 1879, aici a funcționat Gheorghe Dârlea, absolvent al Preparandiei în anul 1866. El avea un salariu de 300 frt. și bunuri în natură a căror valoare se ridica la 180 frt.¹⁵² În anul școlar 1909-1910, școala din Aldești era frecventată de 62 de elevi. Din cei 108 copii de vârstă școlară, 46 nu urmau cursurile¹⁵³.

Din 1888, locuitorii din Voivodeni au susținut propria instituție de învățământ într-o casă închiriată. În 1891, ei au construit un edificiu în care a funcționat ca învățător Ioan Moldovan¹⁵⁴.

Cu o vechime de 34 de ani în 1873, Iosif Țiucra, învățătorul din Bârsa, care absolvise Preparandia din Arad în 1840, se ocupa de educația a 46 de băieți și 8 fete ce aveau vârsta cuprinsă între 6-12 ani. Alți 56 de băieți și 85 de fete nu frecventau școala. Cei 47 de băieți și 35 de fete cu vârstă școlară de 12-15 ani nu au urmat deloc cursurile de repetiție. Unitatea de învățământ era dotată cu materiale didactice, avea un fond școlar de 20 fl. și grădină de pomi¹⁵⁵. În anul 1878, Matkó Alexandru, absolvent al cursurilor preparandiale arădene în anul 1871, a fost desemnat ca dascăl în această localitate. El beneficia de un salariu de 330 frt. și 180 frt. în natură¹⁵⁶.

Școala din Hodiș era frecventată, în anul 1873 de 4 băieți. 49 de băieți și 46 de fete nu urmau cursurile. De educația copiilor de ocupa învățătorul Moise Zaslo, care a finalizat cursurile preparandiale arădene în 1869 și avea o vechime de 3 ani. Salariul său era de 120 fl. și bunuri în natură de 302 fl. 46 cr.. Baza didactică a școlii era slabă, ea având doar

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 99

¹⁵² Szöllösy Károly, *Aradvármegye népoktatási intézeteinek névtára*, Arad, 1879, p. 12, 32

¹⁵³ Kehrer Károly, *Aradvármegye és Arad sz. kir. város népoktatásügye. 1885-1910-ig*, Arad, 1910, p. 264

¹⁵⁴ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, p. 99

¹⁵⁵ *Ibidem*, p.102

¹⁵⁶ Szöllösy Károly, *op. cit.*, p. 43

grădină de pomi¹⁵⁷. În anul 1878, de educația copiilor se ocupa învățătorul Petru Costea, care absolvise Preparandia în anul 1875. El era remunerat cu 268 frt. și bunuri în natură în valoare de 180 frt.¹⁵⁸.

Din cele prezentate putem constata că frecvența școlară era redusă în deceniul opt al secolului al XIX-lea. Părinții, tutorii și patronii în cazul servitorilor erau considerați principalii responsabili pentru nefrecventarea cursurilor școlare de către elevi. Părinții care refuzau să-și trimită copii la cursuri erau amendați cu sume cuprinse între 0,5 fl., 1, 2 și 4 fl. în funcție de numărul absențelor. Sumele strânse erau depuse în fondul școlar. Dacă atitudinea părintelui persista, Consiliul școlar comitatens putea înainta o cerere Senatului școlar prin care se cerea un tutore „curator” care să susțină școlarizarea copiilor vizați¹⁵⁹. Măsurile punitive resfrânte asupra părinților au fost stabilite la 10 iunie 1869 de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Consistoriul diecezan arădean le-a făcut cunoscute factorilor școlari decizionali prin circularele din 10 decembrie 1872, numerele 32 și 488, precum și prin tipărirea în presa vremii a Legilor 5 și 28 din 1876¹⁶⁰.

Ancheta putea continua dacă antistia comunală nu lua nici o măsură. În acest caz, directorul local prezenta situația în a treia săptămână judeului administrativ cercual pentru a trage la răspundere organele de conducere locală. Însă, „Directorulu, pășind în această cauză, fie la antistia comunei politice fie la pretura, va ave desclinita băgare de seama la aceea, se nu apara ca și cum învetiatoriulu ar fi acuatoriu alu părinților cari nu-și trimitu pruncii la scola, căci multe recerințe de ale învețiamentului pretindu ca se nu se tulbure relatiunile amicabili dintre invetiatori și părinții pruncilor”¹⁶¹.

¹⁵⁷ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, p. 113-114

¹⁵⁸ Szöllösy Károly, *op. cit.*, p. 13, 40

¹⁵⁹ Daniel Sularea, *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-catolică de Gherla (1867-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujană, 2008, p. 70; Ioan Munteanu, *op. cit.*, p. 382-383; *Organizarea provisorie a învețiamentului național confesional în Metropolia gr. or. a Românilor din Ungaria și din Transilvania*, 1870, p. 6-7; *Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare*, Sibiu, 1906, p. 46-47

¹⁶⁰ *Norme pentru administrarea invetiamentului naționalu confesionalu în Districtulu Consistoriului Românû Ort. din Aradu*, Arad, 1876, p. 4-8

¹⁶¹ *Ordinațiune pentru umblarea prunciloru la scola*, nr. 1475/345 scol. din 15 noiembrie 1873, p. 1-4

Autoritățile locale, de cele mai multe ori, nu aplicau amenzi. Ele căutau soluții alternative pentru a nu altera relațiile din sânul comunităților. Una dintre ele se referea la munca în folosul școlii (curățenia curții, a școlii sau a grădinii). Eventualele stări tensionate ce puteau apărea între învățătorul confesional și comunitate, din pricina acestor pedepse pecuniare, trebuiau aplanate pentru a nu degenera în acțiuni de intervenție a organelor statului. Cele din urmă propuneau, în majoritatea situațiilor, schimbarea caracterului instituției de învățământ.

Localnicii erau sfătuiți să participe la examenele școlare finale¹⁶², pentru că „Examenul e – și trebuie să fie – și pentru învățător, și pentru învățăcei, un moment festiv. Pentru învățător fiindcă e o dare de seamă în public despre rezultatul activității sale în decursul timpului de instrucțiune, iar pentru elevi tot astfel, fiindcă le dă prilejul de a arăta – înaintea frunzașilor comunei, în deosebi și înaintea părinților, cari încă obișnuiesc a fi prezenți – rodul științei lor de carte”¹⁶³.

Evaluarea activității didactice avea loc la sfârșitul anului din toate obiectele stipulate în planul de învățământ. Întrebările erau adresate de către învățător sau membrii comisiei (preotul sau preoții din comună, membrii comitetului parohial, inspectorul districtual sau locțiitorul său). Consistoriul trimitea un delegat sau un „bărbat de școală”. În cazuri excepționale, Protopresbiterul numea un înlocuitor. Ca reprezentant al autorității statale, participa inspectorul școlar regesc sau locțiitorul acestuia¹⁶⁴.

Ținuta și comportamentul dascălului imprima derularea evaluării. În timpul ei, învățătorul stătea la catedră, nu se mișca printre elevi pentru a nu le distra atenția. La întrebările clar formulate, 3-4 elevi dădeau răspunsul pentru a demonstra buna însușire a materialului didactic. Poziția elevilor în bănci trebuia să fie relaxată, dar modestă, să răspundă doar când sunt întrebați, iar răspunsurile să nu fie ezitante și însoțite de „Mă rog este!, Mă rog, da!, Mă rog, nu!”. În cele 2-3 ore cât se desfășura examinarea, nu se insista pe amănunte, care puteau suprasolicita elevii și aveau ca și consecință diminuarea profesionalismului das-

¹⁶² *Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare*, p. 32-35; *Instrucțiune și dispozițiuni pentru îmbunătățirea învățământului și a stărilor școlii populare confesionale de sub jurisdicția Consistorului roman ortodox din Arad*, (în continuare *Instrucțiune și dispozițiuni...*), Arad, 1907, p. 13.

¹⁶³ *Instrucțiune și dispozițiuni...*, p. 13-14.

¹⁶⁴ *Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare*, p. 32-35; Ioan Munteanu, *op. cit.*, p. 443.

călului. Certitudinea asupra stăpânirii cunoștințelor dobândite conducea la creșterea prestigiului învățătorului și cointeresarea părinților în sprijinirea instituției școlare¹⁶⁵.

Unii dascăli au contestat caracterul public al examenelor școlare. Ei argumentau că, deseori, se iscau conflicte între preot, învățător și comisarii trimiși¹⁶⁶, fapt care afecta imaginea instituției școlare și a învățătorului în sânul comunității. Scopul examenelor nu era de a se scoate în evidență „cine este cel mai modern pedagog”¹⁶⁷.

La examenele de la sfârșitul anului școlar 1904-1905 din localitățile Aldești, Bârsa, Hodiș, Voivodeni au participat un număr redus de elevi. Situația s-a înrăutățit în anii primului război mondial, mai ales în anii 1917-1918, când mulți copii nu frecventau cursurile școlare din pricina mobilizării părinților sau fraților mai mari, ei fiind nevoiți să suplinească forța de muncă în gospodărie (Tabelul 1)¹⁶⁸.

Tabelul 1.

Situația prezenței la examene în anii școlari 1904-1905 și 1917-1918

Localitate	Nr. școli	Învățător	Copii de 6-12 ani obligați a frecvența școala			Prezenți la examene		
			Băieți	Fete	Total	Băieți	Fete	Total
Aldești		Constantin Floruț	64	55	119	21	10	31
1904-1905								
1917-1918			67			30		
Bârsa		Ilarie Verșigan	80	88	168	35	25	60
1904-1905		Terentie Popa	-	-	-	26	18	44
1917-1918		C. Popovici	140			67		
Hodiș		Ioan Filip	26	34	60	15	14	29
1904-1905								
1917-1918		S. Ganea	78			21		

¹⁶⁵ *Tribuna Poporului*, Arad, II, 1898, nr. 135, 30 iunie/18 iulie, p. 661-662

¹⁶⁶ *Instrucțiune și dispozițiuni...*, p. 13-14

¹⁶⁷ Soroștineanu Valeria, *Școala confesională românească din Arhiepiscopia ortodoxă a Transilvaniei (1899-1916)*, Ed. Universității Lucian Blaga din Sibiu, Sibiu, 2007, p. 53

¹⁶⁸ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, p. 239-240, 250

Voivodeni		Isidor Tomuța	23	20	43	9	8	17
1904-1905								
1917-1918		I. Bota	47			30		

La sfârșitul perioadei de examinare erau întocmite rapoarte: comitetul parohial raporta celui mai apropiat sinod rezultatele examenului; comisarul inspectorului, inspectorul Consistoriului eparhial. Delegatul consistorial analiza rezultatele obținute de elevi și făcea propuneri de îmbunătățire a situației școlare.

Elevii, în funcție de rezultate, primeau atestate școlare. Ele erau completate în limba română elevilor care au absolvit cursul regulat de 6 ani ale școlii elementare confesionale ortodoxe, celor care se transferă "sau se dimit din școală cu învoirea autorităților superioare școlare". Atestatul de dimitere nu îl primeau cei care aveau defecte fizice sau spirituale irecuperabile, cei care au trecut peste vârsta maximă obligatorie și despre care învățătorul a admis că nu erau capabili să mai facă progrese. El avea următoarea rubricatură: numele complet al elevului, durata frecventării instituției școlare, calificativul pentru purtarea morală (deplin corespunzător, corespunzător, puțin corespunzător, necorespunzător); diligența¹⁶⁹ (foarte diligent, diligent, puțin diligent, neglijent). Calificativele obținute la examenele școlare erau: foarte bine, bine, suficient, insuficient¹⁷⁰.

Ca o componenta finală, **știința de carte** a reprezentat un rod al eforturilor autorităților laice și ecleziastice de luminare a poporului. Instituția școlară răspundea astfel necesităților societății, devenind "un factor generator de civilizație"¹⁷¹.

Analiza datelor furnizate de recensămintele din 1880, 1900 și 1910, în contextul apariției unor prestigioase instituții de cultură și formării unor conștiințe active în susținerea activității școlare din mediul rural și urban, conturează imaginea unei lumi moderne cu valori și mentalități în schimbare. Acestea s-au produs și pe fondul interesului cultivat de autoritățile austro-ungare, ca o continuare a dezideratelor luminate, de diminuare a analfabetismului. Prin "Ordinațiunea" nr. 21.555, emisă de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în 24 septembrie 1870, s-a dispus derularea cursurilor de alfabetizare pentru adulți, adică

¹⁶⁹ Diligență – hărnicie, sârguința

¹⁷⁰ *Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare*, p. 32-35

¹⁷¹ Ioan Munteanu, *op. cit.*, p. 462-463

“a acelor oameni care în copilăria lor nu au cercetat deloc școala și prin urmare nu știu nici ceti, nici scrie, iară acuma trecând preste vârsta de 15 ani, nu se mai pot îndatori a umbla la școală”. În realizarea acestui proiect au fost angrenați inspectorii școlari de stat, preoțimea, antistiile comunale, învățătorii. Ultimii urmau a fi remunerați cu 3 fl. pentru fiecare adult. Cursurile, organizate seara, s-au desfășurat între lunile noiembrie-aprilie. Pesoanele peste 15 ani, care s-au putut înscrie, au fost instruite din citire, scriere, socotit. Orele s-au derulat în incinta școlii, în condiții proprii, diferențiate pe sex. Săracii au beneficiat de material didactic gratuit, iar cei care s-au remarcat au fost răsplătiți cu diplome și cărți¹⁷².

Bogatele culegeri de statistică, editate de autoritățile maghiare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor, ne dau posibilitatea de a afla numărul știutorilor de carte. În localitățile Aldești, Bârsa, Hodiș și Voivodeni, numărul și procentul știutorilor de carte a sporit considerabil din 1880 până în 1910, după cum putem constata din *Tabelul 2*.

Tabelul 2.

Progresul științei de carte în localitățile Aldești, Bârsa, Hodiș și Voivodeni în anii 1880, 1900 și 1910

Localitatea	Numărul						% știutori carte			
	populației			Știutorilor de carte						
	An									Diferența 1880/1910
1880	1900	1910	1880	1900	1910	1880	1900	1910		
Aldești	702	844	35	25	125	271	3,56	14,81	32,45	+ 28,89
Bârsa	1150	1269	1460	124	250	580	10,78	19,70	39,72	+ 28,94
Hodiș	590	729	793	16	197	297	2,71	27,02	37,45	+ 34,74
Voivodeni	255	287	331	0	78	125	3,92	27,17	37,76	+ 33,84

¹⁷² Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circulare școlare bănățene*, Presa universitară Clujană, Cluj-Napoca, 2002, p. 36, 302; Ioan Munteanu, *op. cit.*, p. 462-463; Angela Dumitrescu, *Implicarea corpului didactic în eliminarea analfabeismului din Banat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*. în „Studii de istorie a Banatului” XXX-XXXI, Timișoara, 2007, 221-222

În fiecare din aceste localități s-a constituit o comunitate școlară care prin activitățile desfășurate a marcat generații de elevi. Dascălul pentru ei reprezenta un model de urmat.

Identitatea profesiei de dascăl în societatea modernă s-a consolidat în timp. Atât în cadrul normativ, cât și la nivelul mentalului colectiv, atribuțiile au fost bine statuate. Legislația epocii, protocoalele sinoadelor eparhiale, circulare și numeroase norme de funcționare ale învățământului popular românesc au inserat responsabilitățile, ținuta în societate, raporturile socio-profesionale. Legea 38 din 1868, §139, stipula faptul că: „Învățătorii se aleg pe viață, și de la oficiul lor pot fi amovați prin sentința consistoriului școlar districtual numai în urma neglijenței grave, a transgresiunilor morale sau pentru vreo crimă civilă”. Sentințele urmau a fi aprobate de Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Potrivit reglementărilor în vigoare, dascălul avea obligația de a se ocupa de educația, instruirea, menținerea ordinii și a disciplinei în școli. Avea datoria de a-și respecta îndatoririle didactice, precum și legislația și ordinele primite de la autoritățile superioare, de a se opune oricărui abuzuri îndreptate împotriva sa sau a instituției, a supraveghea elevii, a se îngriji de creșterea moralității și spiritualității lor.

El putea fi deputat dietal, reprezentant comitatens, orășenesc, comunal și bisericesc, precum și membru al curții cu jurați, dar nu putea îndeplini alt „oficiul” în afară de cel învățătoresc. În timpul său liber, cu acordul autorităților școlare superioare, el efectua „agendele” din localitate. El avea dreptul de a participa la serviciul divin și înmormântări (§141)¹⁷³. Avea obligația de a întreține mobilierul, mijloacele de învățământ, bibliotecile școlare. La sfârșitul anului sau în situații speciale raporta comitetului parohial starea pieselor din dotarea, care puteau fi uzitate doar în scop didactic. Procurarea unor aparaturi sau obiecte se putea face doar cu aprobarea prealabilă a directorului local și Comitetului parohial. Dacă nu i s-ar fi dus la îndeplinire cererea, putea apela la ajutorul inspectorului școlar districtual.

Ținea o evidență strictă a situației școlare. Documentele în care făcea consemnări erau: catalogul elevilor înscriși; protocolul materialului didactic parcurs în fiecare oră din fiecare obiect și protocolul absen-

¹⁷³ *Educatorul*, Oravița, V, 1913, nr. 9-10, octombrie-noiembrie, p. 179; Maria Berényi, *op. cit.*, p. 72-74

țelor¹⁷⁴. Ultimul document era înaintat la sfârșitul săptămânii comitetului parohial. Toate actele le păstra în arhiva școlii. Ele puteau fi consultate, la cerere, de organele superioare: directorul local, delegatul comitetului parohial, inspectorul școlar.

La controlul efectuat de către inspectorul școlar regal, învățătorul îi făcea cunoscute obiectele propuse pentru a fi studiate în conformitate cu legile în vigoare; examina elevii din obiectele prescrise; punea la dispoziție planul de învățământ și modul de repartiție al orelor, cărțile și mijloacele de învățământ, consemnarea oficială a acestora, matricola, cronica, protocolul cu absențe, și, la cerere, inclusiv, certificatul de calificare. Dascălul elibera atestate școlare, semnate de el și de directorul școlar, după formularele consistoriale.

Învățătorul nu avea dreptul de a interveni asupra planurilor de învățământ, a introduce manuale școlare noi, manuscrise sau alte mijloace de învățământ fără aprobare consistorială. El avea îndatorirea de a înștiința Comitetul parohial despre alegerea manualelor, care să răspundă necesităților fiecărei școli. Intra sub incidență disciplinară orice încercare de a impune alte lucrări spre studiere elevilor decât cele prevăzute în planul de învățământ¹⁷⁵.

Dascălul era îndrumător cultural și moral, educator al tineretului, bun sfetnic. Era consultat de săteni în luarea unor decizii de importanță crucială, cum ar fi trimiterea unui copil la o școală mai înaltă sau chiar căsătoria fiilor lor¹⁷⁶. Aspirația spre o pregătire temeinică reprezenta o adevărată provocare, mai ales că orașul, pentru tineri, constituia o lume dătătoare de noi valori și susținătoare a unui nou model de viață¹⁷⁷.

Impactul comportamentului său în comunitate, relațiile cu membrii ei, cu elevii, implicarea în nevoile lor și a acestora în programele cultural-educative, înclinau balanța în favoarea creșterii numărului știutorilor de carte și în susținerea instituției școlare. Cântărea, pe lângă prestigiul profesional, și buna relație cu preotul și Comitetul parohial. Nu de puține ori apăreau disensiuni între cele două autorități, având un

¹⁷⁴ *Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare*, p. 21-25, 29

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 21-25; Maria Berényi, *op. cit.*, p. 72-74

¹⁷⁶ Maria Berényi, *op. cit.*, p. 72-74

¹⁷⁷ Valeriu Leu, *Plecarea la școlile de la oraș sau traversarea orizontului*, în "Identitate și alteritate. Studii de imagologie", I, Reșița, 1996, p. 136-148

impact negativ asupra localnicilor¹⁷⁸. Popularitatea de care s-ar putea bucura un învățător, potrivit normativelor consistoriale, nu trebuia accentuată prin: participarea la excese de băutură, pentru că „asemine popularitate efină l-ar face vinovat în fața superiorității școlare”; să fie „linguștoriu sau măgulitoriu” față de elevi și/sau părinți¹⁷⁹.

Învățătorii din Aldești, Bârsa, Hodiș și Voivodeni s-au implicat în activitățile cultural-educative. Unii au făcut parte din asociații și societăți culturale. În deceniul șapte al secolului al XIX-lea, dascălii Iosif Machi din Aldești și Iosif Țiucra din Bârsa au fost membri ai Asociației Naționale în Arad pentru cultura poporului român (ASTRA)¹⁸⁰.

3. Învățământul din comuna Bârsa în contemporaneitate

Unirea din 1918 a marcat profunde transformări în viața școlară. În cadrul conferinței profesorilor, organizată la Alba Iulia, la 2 decembrie 1918, în prezența lui Pan Halipa – vicepreședintele Sfatului Țării din Basarabia și Alecu Procopovici – profesor la Liceul român din Cernăuți, cei prezenți au hotărât: „1. Predarea în școala primară exclusiv în limba română; 2. În preparandii se va preda numai în românește, sunt excluse limbile maghiară și germană, iar în cea de fete se va introduce facultativ limba franceză; în gimnaziile și școlile civile predarea se va face în limba română, maghiara rămâne facultativă pentru clasele superioare, iar germana va fi înlocuită cu franceza. Predarea în limba germană va fi redusă la câteva ore. În școlile comerciale se va preda dreptul privat și criminal. S-a propus ca disciplină Elementele constituțiunii de corespondență comercială. 3. La orele de geografie se va utiliza numai nomenclatorul românesc. „Geografia Ungariei” urma a fi înlocuită cu cunoștințe geografice asupra ținuturilor locuite de români. Studiul despre geografia Ungariei noi se va limita la geografia universală. 4. Istoria Ungariei va fi înlocuită cu cea a românilor, rămânând doar elemente care sunt legate de istoria românilor și relațiile cu Ungaria în cadrul istoriei universale. 5. În locul „Constituției patriei” se va studia doar dreptul privat și criminal, pe parcurs urmând a fi îmbogățite cu studiul Constituției României”. Procesul verbal al ședinței urma a fi trimis Consiliului

¹⁷⁸ Ioan Munteanu, *op. cit.*, p. 386-387

¹⁷⁹ *Planulu de învetiamentu pentru scolele poporali in Districtulu consistoriului romanu ort. din Arad, Arad, 1877*, p. 9

¹⁸⁰ S.J.A.N.Arad, *F. ASTRA Arad*, nr. inv. 68, dos. 61/1866, f. 2-85; dos. 94/1869, f. 27-101

Dirigent, care analiza propunerile și lua hotărâri pentru asigurarea cadrul legal al unificării învățământului românesc¹⁸¹.

Prin documentul elaborat „Decretul referitor la reorganizarea învățământului primar”, nr. 13869 din 1919, menit să asigure unitatea învățământului și salarizarea corespunzătoare a dascălilor, a debutat procesul de etatizare a școlilor profesionale¹⁸². Acest act alături de „Regulamentul provizor pentru școlile secundare (licee de băieți, de fete și gimnazii)” și „Normele generale ale învățământului superior” au stat la baza organizării procesului instructiv-educativ în perioada 1919-1922¹⁸³.

Organismul care coordona activitatea întregii rețele de învățământ a fost Revizoratul școlar. În fruntea instituției a fost desemnat fostul președinte al Reuniunii învățătorilor din Arad, Iosif Moldovan. Printre primele măsuri luate a fost reorganizarea învățământului românesc, sporirea numărului cadrelor didactice, introducerea obligativității limbii române în toate unitățile școlare. El a desfășurat o activitate constantă în susținerea etatizării școlilor prin intermediul presei și în cadrul întrunirilor cu colegii de breaslă. El arăta că „adeptii cei mai frecvenți ai statificării sunt însuși învățătorii profesionali, care în întrunirile lor s-au pronunțat în mod unanim pentru trecerea școlilor la stat”. În cadrul adunărilor generale ale acestora din 1 iulie 1919 și 29 ianuarie 1920, ei au hotărât elaborarea unui memoriu în care să solicite urgentarea etatizării unităților de învățământ¹⁸⁴.

Revizorul școlar Iosif Moldovan a emis circulara din 31 octombrie 1919 al cărei conținut sublinia următoarele: „...toți învățătorii vom servi la aceeași catedră, la catedra școlii naționale.

Școala națională este o instituție comună, ea nu este a statului, a comunei sau a confesiunii în parte, ci este a tuturor, a întreg neamului românesc. Noi nu vom mai fi numai a comunei, nici numai ai bisericii

¹⁸¹ *Românul*, Arad, VII, 1918, nr. 32, 5/18 decembrie, p. 3; *Biserica și Școala*, Arad, XLII, 1918, nr. 51, 16/29 decembrie, p. 3

¹⁸² Ioan Codău, *Școala în eoană pe treptele istoriei (1756-2008)*, Ed. Fundației „Moise Nicoară”, Arad, 2008, p. 26, 29

¹⁸³ Prof. univ. Dr. Alexandru Roz, *Monografia Colegiului Național “Moise Nicoară” din Arad*, Ed. Fundației “Moise Nicoară”, Arad, 2008, p. 122-123

¹⁸⁴ Vasile Popeangă, *Învățământul din județul Arad între anii 1919-1924*, în *Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul școlar 1968/1969*, Arad, 1970, p. 122

sau numai ai statului, ci vom fi învățătorii poporului, care alcătuiește comuna, statul și biserica”¹⁸⁵.

În toamna anului 1920, Revizoratul școlar din Arad a solicitat ca fiecare unitate școlară să fie prevăzută cu steagul tricolor românesc, cu sigiliul statului român, portretul regelui și reginei și harta României¹⁸⁶.

Legea învățământului normal primar din 1924 a stipulat următoarele: durată învățământului de 7 ani; extinderea rețelei școlare: grădinițe, școli primare, școli și cursuri pentru adulți, școli și clase pentru copii cu probleme speciale (debili sau anormali). Regulamentul de aplicare a legii, emis în 1926, a inserat faptul că „învățământul primar este obligatoriu pentru copiii tuturor cetățenilor români. El este gratuit în școlile statului”¹⁸⁷.

De-a lungul anilor, școala din localitatea Bârsa și-a continuat existența. Școala construită în 1870 a funcționat până în 1937, după care s-a mutat într-o altă clădire.

În anul 1950 s-a construit o școală nouă, unde au funcționat clasele I- IV și grădinița până în anul 1990.

Actuala instituție de învățământ preșcolar a fost construită între 19 septembrie 2006-19 august 2007. Ea a fost sfințită în prezența primarului, Avram Cev, a senatorului de Arad, Nicolae Iotcu și a președintelui Consiliului Județean Arad, Iosif Matula.

¹⁸⁵ Virgil Bradin, *Școli românești din Arad – Pârneava de la începuturi până în 1947*, vol. I, Ed. Promun, Arad, 2008, p. 268

¹⁸⁶ Barna Iustin Antoniu, Oarcea Felicia Aneta, Voștinar Mihaela, Misarăș Lili-ana, *op. cit.*, p. 63-64

¹⁸⁷ Ioan Codău, *Școala ineoană pe treptele istoriei (1756-2008)*, Ed. Fundației „Moise Nicoară”, Arad, 2008, p. 26, 29

Bârsa. Școala veche

Școala cu clasele I-VIII, Bârsa

Inaugurarea grădiniței la 18 august 2007 în prezența actualului europarlamentar Iosif Matula și a actualului președinte al Consiliului Județean Arad, Nicolae Ioțcu.

Bârsa. Grădinița

Capitolul IX VIAȚA CULTURALĂ

Corul țărănilor¹⁸⁸ din Bârsa

Într-un articol publicat în anul 1975 în ziarul arădean „*Flacăra Roșie*” se spunea:

„Dacă la începutul secolului nostru, în părțile Țării Zarandului, mai precis în satele din valea Crișului Alb, se aflau mai multe coruri, cel din Bârsa se număra printre ele. Se găsesc mențiuni că în primăvara anului 1901, cântăreții de aici participă la o serbare câmpenească ce a avut loc la Buteni, unde este prezent și vestitul cor al plugarilor din Chizătău-Banat. Dar vechimea formației este mult mai mare. Învățătorul și cronicarul Iosif Țiucra, care a funcționat în această calitate aproape patru decenii, în miezul secolului trecut, amintește de coriștii din Berza (vechea denumire a localității). Apoi nu puțini au fost acei bătrâni care au relatat unele amintiri în legătură cu existența unui numeros grup de colindători, care umpleau casele de cântece în preajma fiecărui an nou, ori de prezența în rândul bârsanilor a muzicianului Ion Vidu, care a cules, în repetate rânduri, piese folclorice de neprețuită valoare.

Pentru ultimile șapte decenii există o evidență precisă a dirijorilor, printre primii numărându-se Dimitrie Simea, Vasile Drincu, Petru Birău, Sebastian Penescu, Nicolae Binchici. Începând cu anul 1952, timp de douăzeci de ani, conducerea corului este preluată de Avram Cev urmând apoi profesorul Dănilă Condea. În prezent, formația are un

¹⁸⁸ În 1883 funcționau coruri la Chișineu-Criș, Talpoș, Cermei, Sepreuş, Nădab, Cinteii, Zărand, Olari, Iosaş, Iosaşel, Sebiş, Răpsig, Livada, Buteni, Chisindia, Almaş, Bodeşti, Bârsa și Micălaca (astăzi cartier al municipiului Arad, fostă comună). Înființarea corurilor a fost stimulată de Consistoriul Ortodox de la Arad care i-a ajutat pe preoții și învățătorii din sate să elaboreze statutele de funcționare. Vezi V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, p.183

repertoriu bogat, nelipsind prelucrările din bogatul nostru folclor, cântecele de masă și clasice.

Bucuria cântecului la Bârsa se află depotrivă în rândul ascultătorilor, cât și a celor care dau viață pieselor muzicale alese cu chibzuință. În rama de aur a formației se aliniază țărani Romul Tambor, Teodor Draga-Popovici, Petru Anca, Iovan Draga, Teodor Lung, Romul Bărbăței, Ion Faur, Pavel Anca, Avram Dinga, Ioan Birău, Ioan Raț și alții până la șaptezeci.

În ultimii trei ani, corul folosește o nouă formă, cea de montaj literar-artistic, lărgindu-și astfel modalitatea de exprimare. Sub conducerea dirijorului Dănilă Condea și a actorului Ion Văran de la Teatrul de stat din Arad, în 1974 formația a cucerit locul I pe țară și medalia de aur, iar în anul acesta, în cadrul Festivalului național „Cântarea României” locul III.”

Prin venirea la conducerea corului a talentatului și vrednicului învățător Dan Condea (născut la Moneasa în 23.04.1937) a fost posibilă ridicarea formației corale la un nou nivel. De la primele repetiții, după cunoașterea valorii formației la acea dată, atât ca fond numeric cât și repertoriu abordat până la preluare, dirijorului Condea i-a revenit sarcina de a da o nouă orientare artistică formației corale. Această orientare a constat în repartizarea repertoriului pe patru planuri: valorificarea prelucrărilor folclorice din repertoriul compozitorilor clasici și contemporani naționali; valorificarea creației cântecului de masă atât cel cu caracter vechi istoric, cât și cel contemporan; introducerea în repertoriul corului a creațiilor muzicale ale clasicilor universali și a unor coruri din opere și operete; formația corală a sprijinit din plin partea muzicală a formației de montaj literar-muzical. Nu mult după preluarea formației corale aceasta a fost invitată la un concurs coral la Bocsig unde au participat alte șase formații corale, corul din Bârsa clasându-se pe locul II (după formația gazdă). După această ieșire corul a fost cunoscut în zonă cât și la nivel de județ. În continuare putem vorbi de participarea corului la etapele preliminare ale Festivalului Național „Cântarea României” unde a reușit să promoveze până la faza finală, ocupând locul II pe țară.

Corul țăranilor din Bârsa. Trei generații

Corul a fost invitat la Festivalul coral „Ion Vidu”, la Festivalul „Emil Monția” și la zilele de 1 Decembrie și 24 ianuarie, sărbători naționale, în fiecare an.

O preocupare deosebită a fost aceea de a se ocupa de calitatea instruirii formației și de înnoirea formației cu noi elemente.

Cât privește participarea corului la susținerea montajului literar-muzical se poate afirma că dirijorul D. Condea a desfășurat o vastă activitate muzicală, făcând ca montajul împreună cu corul să obțină locul I pe țară în anul 1977 la București.

Corul bătrânilor din Bârsa

O contribuție deosebită la menținerea și perpetuarea activității corale au avut-o unii membri ai corului printre care putem aminti: Romul Tambor, Oliviu Cioară, Draga Ioan-Moisuț, Teodor Lung (Bacoș), Petru Anca (Napoș), Zaharia Lung (Cimpu), Romulus Bărbătei, Ioan Faur (Plap), Ioan Raț, Ioan Faur, prof. Ioan Birău (Chipriș) și Teodor Clej; sigur lista poate fi continuată (și cu tineri precum ing. Adrian Faur, avocat Aniel Faur și alții); în general toți membrii corului au manifestat un deosebit interes pentru însușirea corectă a cântecelor.

Pentru munca și dăruirea pe planul instruirii corului, dirijorul Dănilă Condea a fost apreciat de mari dirijori și compozitori printre care

Ioan Godea

gl. Dinu Stelian, compozitor Mircea Neagu, Doru Șerban, Iosif Romulus Boto etc. ca și de către specialiștii din județ.

Activitatea corului a fost și este permanentă. Azi, corul din Bârșa este nelipsit de la slujbele religioase, parastase, servicii funerare.

Ștabu din Bârșa

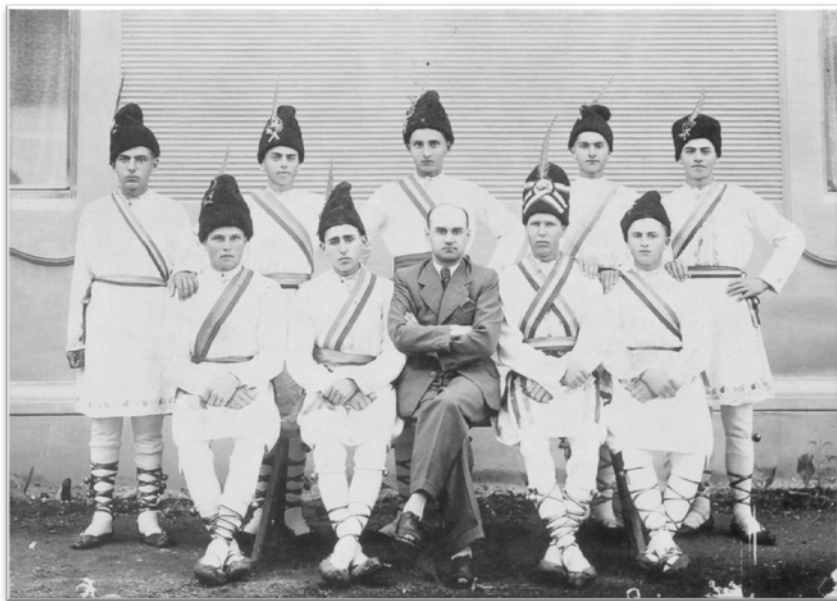

„Ștaful” (tariful) de la Bârșa a funcționat vreme de patru generații

Formația de călușeri din Bârsa este menționată în anul 1902 de Petru Birău, dar obiceiul a fost în localitate mai vechi:

„Eu și Ioan Nemeș am fost la Bocsig după hainele călușerilor și era neaua mare. În 6 adică în seara de Botez au fost conțert la Buteni. Ne-am dus noi bârsanii cu corul și au cântat corul câteva cântări care au fost puse în programă și călușerii au jucat călușerul și bătuta. Plata la cine s-au băgat înăuntru au fost de o persoană una coroană adică (1 coroană). Notari am fost eu, adică Petru Birău. Casieri Zaharia Anca. Președinte Ioan Nemeș și au fost o petrecere nespus de frumoasă care au durat până la 5 ore dimineața. Oamenii au fost din toate națiile la care au luat parte și domni.”

Călușerii care în Bârsa jucau și joacă și azi pe melodia „Banul Mărăcine”.

Vechea formație de călușeri

Călușerii din Bârsa în 2009

Capitolul X OAMENI DE SEAMĂ, INTELLECTUALI, FII AI SATULUI

Generalul –Locotenent Teodor Th. Halic

Protocolul botezaților greco-ortodocși a parohiei Bârsa între anii 1880-1920 consemnează că s-a născut la 13 septembrie 1919 fiu al lui

General-locotenentul Teodor Halic din Bârsa

Theodor și Elena, locuitori ai acestei așezări. Familiile cu numele de Halic apar în primele conscripții urbariale de după anul 1700, familii care au dat gospodari de frunte, preoți, învățători. A urmat Școala Primară în Bârsa, studiile medii la Arad, ulterior după război Facultatea de Filosofie București (1966). În lunga-i carieră militară a participat la ambele campanii ale Armatei Române în al II-lea Război Mondial (20 iulie 1941-9 mai 1945) cu gradul de sergent-major (rezervă), elev-plutonier și sublocotenent (rezervă), în funcția de co-

mandant pluton în Regimentul I Roșiori Divizia I Cavalerie (în Est) și comandant pluton, apoi comandant al Companiei Cercetare a Diviziei I Infanterie „Tudor Vladimirescu” (în Vest).

În calitatea de comandant pluton în Escadronul 3 Săbii din Regimentul I Roșiori a luat parte în luptele pentru Odessa, la operațiunile din Cotul Donului (în zona Klețkaia), apoi pe căile de acces spre Stalin-grad și în interiorul acestui mare oraș, până la 31 ianuarie 1943, când ultimele rezistențe ale trupelor germane și române fiind încercuite, în partea de sud a orașului a căzut prizonier.

Pe timpul operațiunilor de la Nistru la Stalingrad a participat la acțiuni de recunoaștere și de acoperire (ariergardă), cu mare risc și dificultate, apreciate de comandanții ierarhici. Pentru modul cum și-a îndeplinit misiunile de luptă încredințate a fost decorat cu Medalia „Virtutea Militară” clasa a 2-a, Crucea „Serviciul Credincios” clasa a 2-a, Medalia „Serviciul Credincios” clasa I-a și Medalia „Bărbăție și Credință” clasa a 2-a, ceea ce reprezintă toate decorațiile de război prevăzute în sistemul național pentru gradul de atunci. În luna septembrie 1941, de la Înalțul Comandament German a primit „Crucea de Fier” clasa a 2-a, fiind unul dintre cei patru militari români din regiment distinși cu această decorație.

La 31 ianuarie 1943 a fost internat inițial în Lagărul de prizonieri de război nr.108, undeva lângă Volga, apoi transferat în mai multe lagăre până în luna noiembrie 1943, când s-a înrolat voluntar în Divizia „Tudor Vladimirescu”.

Avansat la gradul de elev-plutonier (rezervă) și sublocotenent (rezervă) în funcția de comandant pluton cercetare, apoi comandant al Companiei Cercetare a Diviziei „Tudor Vladimirescu” a participat la luptele acestei mari unități din prima zi a ofensivei româno-sovietice pentru eliberarea Ardealului de Nord (7 septembrie 1944), în sectorul Ilieni-Sf. Gheorghe, apoi pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei, până la terminarea războiului la 9 mai 1945. Experiența luptelor pe frontul de Est, completarea pregătirii de luptă în cadrul diviziei și un curs scurt, la Școala de ofițeri „Voroșilov” din orașul Riazan i-au fost de mare ajutor în dificila funcție de comandant subunitate de cercetare în luptele începute pentru eliberarea teritoriului național de sub ocupația maghiară.

Începută la 15 noiembrie 1943, într-o tabără de instrucție pierdută în nesfârșitele păduri de pin și mesteacăn, undeva pe malul fluviului Oka, perioada de instrucție și pregătire a trecut repede. La 30 martie 1944, Divizia I Infanterie voluntari români „Tudor Vladimirescu”, gata

de luptă, a depus jurământul militar pe drapelul tricolor, cu slujbă religioasă oficiată de preoți români. O zi mai târziu, divizia a început deplasarea spre front, pentru a se concentra la nord-est de Nistru, în rezerva Frontului II Ucrainean.

La 23 august 1944, România a rupt alianța cu Germania hitleristă și s-a alăturat Națiunilor Unite. O zi mai târziu, aviația germană a bombardat capitala București. Armata română a început dezarmarea trupelor germane.

În situația nou-creată, Divizia „Tudor Vladimirescu” a pornit spre țară.

În noaptea de 27/28 august a trecut Nistrul, pe la Tighina. În două etape de marș Iași și Râmnicu-Sărat a ajuns la București, oraș curățat de trupele germane. În dimineața zilei de 31 august, divizia a intrat în Capitală pe la Colentina și traversând-o fără oprire s-a regrupat în zona Ciorogârla, Bolintin Deal, Roșu, Chiajna.

După trei zile de repaus, în dimineața zilei de 4 septembrie 1944, Divizia a reluat marșul pe itinerarul București, Ploiești, Brașov, în măsură ca în cooperare cu Corpul de Munte Român și cu Divizia 202 Infanterie sovietică, în dimineața zilei de 7 septembrie să atace și să nimicească inamicul în zona Ilieni, Chirchiș, Sf. Gheorghe.

Cavalerii Ordinului “Mihai Viteazul”

Distincția militară română cea mai înaltă, Cavaler al Ordinului “Mihai Viteazul” a fost instituită la 26 septembrie 1916 și ratificată prin Înaltul Decret nr.3249 din 21 decembrie 1916 de regele României, Ferdinand I. A fost instituită în împrejurări politico-militare dramatice pentru România care intrase în război în august 1916, alături de Antantă (Anglia, Franța, Rusia, Italia). Distincția avea să devină un simbol al virtuților militare ale neamului, acordat pentru fapte de arme exceptionale, exclusiv numai ofițerilor. În fiecare decret de decorare, actele de vitejie sunt descrise, motivînd acordarea ordinului celui ce i se atribuie.

Din Primul Război Mondial au fost 314 ofițeri care au primit această înaltă distincție (din care 110 decorați post-mortem) dintr-un total de 19.724 de generali și ofițeri care au participat la lupte (1916-1918).

Participarea Armatei Române la război între 1941-1945 cu un efectiv de 175 generali și ofițeri a adus în rândul Cavalerilor Ordinului M.V. a 1336 de generali și ofițeri răsplătiți cu suprema distincție militară de război românească.

După evenimentele din decembrie 1989 la constituirea Asociației în 14 octombrie 1991 mai trăiau 192 cavaleri ai Ordinului M.V., iar în aprilie 2007 mai traiesc 22 cu vârste cuprinse între 85 și 101 ani. Ei sunt legende vii întruchipând asumarea deliberată și necondiționată a drepturilor de libertate și propășire a patriei. Ei sunt emblema onoarei și demnității militare aservită interesului național.

Unul din cei 22 care a răzbit până în zilele noastre și avem bucuria de a-i fi contemporani este și generalul-locotenent **TEODOR HALIC** fiu al localității Bârsa, decorat prin Decretul Regal nr.1627/1945. În Decret se specifică actele de bravură excepționale pentru care i se conferise distincția **Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul** locotenentului comandant de companie cercetaș din cadrul Diviziei Tudor Vladimirescu-Debrețin.

ASOCIAȚIA Cavalerilor Ordinului „Mihai Viteazul” și președintele acesteia General- Locotenent (r) Teodor Th. Halic

În multitudinea de organizații, grupări și colectivități din România modernă constituite pe diferite criterii, există una a cărei denumire rostind-o stârnește respect deosebit. Aceasta este ASOCIAȚIA CAVALERILOR ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL”. Din ASOCIAȚIE fac parte cei mai temerari combatanți din corpul ofițeresc care s-au afirmat în bătăliile celui de-al doilea război mondial respectiv 1336 generali și ofițeri răsplățiți cu suprema distincție militară de război românească, ORDINUL „MIHAI VITEAZUL” dintr-un total de 175.000 participanți la lupte.

Asociația s-a înființat la 14.10.1991, însă nu îi încorporează fizic și pe cavalerii ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL” din PRIMUL RĂZBOI MONDIAL - 314 la număr (110 decorați post-mortem), dintre cei 19.724 de generali și ofițeri care au dus pe umerii lor povara războiului.

La constituirea ASOCIAȚIEI din cei 914 ofițeri decorați antum, mai viețuiau 192, iar în aprilie 2007 mai trăiesc 22, cu vârste cuprinse între 85 și 101 ani. Cine sunt ei? LEGENDE VII întruchipând asumarea deliberată și necondiționată a drepturilor de libertate și propășire a patriei. Ei sunt emblema onoarei și demnității militare, tranșant și generos aservite interesului național, iar pilda lor de eroism și sacrificiu va fi de-a pururi o componentă de spirit și stimul a puterii noastre militare.

Distincția a fost instituită cu mai bine de 90 de ani în urmă, în împrejurări politico-militare dramatice pentru țară, la 26 septembrie și ratificată prin ÎNALTUL DECRET nr. 3249 din decembrie 1916 de re-

gele Ferdinand I al României. Ea avea să devină un autentic simbol al virtuților militare ale neamului, acordat exclusiv ofițerilor și numai pentru fapte de arme excepționale. Pentru aceste fapte, țara le-a încununat

General-locotenentul Teodor Halic din Bârsa
viziei „Tudor Vladimirescu” Debrețin, **TEODOR HALIC.**

Studiile medii, Teodor Halic le face la Arad, ulterior după război, Facultatea de Filosofie din București. La începutul războiului în 1941 era elev sergent-major într-o școală militară de rezervă. A plecat pe front cu Regimentul I Roșiori din Arad, Brigada (ulterior Divizia I Cavalerie), îndeplinind funcția de comandant de pluton. A participat la război trei ani, nouă luni și douăzeci și șase de zile, în timp, iar spațial, de la Prut la Stalingrad și înapoi de la Ilieni, pe Olt, până la Hron, în Cehoslovacia. Mii și mii de kilometri de deplasări istovitoare, de confruntări violente cu inamicul, simțind în două rânduri mușcătura glonțului și zece luni de prizonierat. Întrebat: „când v-a fost cel mai greu?” – „dacă vă referiți la greul înclăștărilor cu adversarul, ele au fost numeroase. Dar greul cu adevărat copleșitor pentru ostași are alte rădăcini și în-

frunțile de lauri. Regimurile politice, în succesiunea și coloristica lor le-au acordat drepturi cu prisosință meritate - proprietăți funciare, scutiri de taxe și impozite, călătorii gratuite, etc - ori le-au anulat înlocuindu-le cu nepăsarea, ingratitudea și atitudini ostile.

În Decretul Regal 1627/1945 se specifică, acte de bravură excepționale - atacuri surpriză, fulgerătoare, raiduri provocatoare de distrugerii și panică în spatele frontului inamic - pentru care i se conferise distincția de CAVALER AL ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL”, locotenentului, comandant de companie *CERCETAȘI* din cadrul Di-

fățișări. Mă refer la permanenta stare de nesiguranță, la incertitudinea care te chinuie când nu știi unde vei mai fi peste o clipă, sau dacă îți vei mai simți pulsul inimii, sau durerea de a-ți vedea doborât camaradul cu care abia ai schimbat două vorbe. Și mă mai refer la clipele acelea rare, dar devastatoare când gândul și dorul îți dezertează spre vatra natală, întrebând de părinți, de gospodărie, de cei dragi. Parcă și oboseala și foamea sunt mai ușor de suportat. În timpul luptei, totul se simplifică. Min-tea, simțurile tale iscodesc în căutarea inamicului, să-i intuiască valoarea și intențiile, să-ți fabrice idei și soluții, pentru a-l contracara și a-i impune voința, iscusința ta.”

Asemeni altor mii de cadre, după război, ingratitudea dictaturii comuniste nu l-a ocolit nici pe eroul nostru. Îndepărtat din armată prin anii '50, și-a câștigat pâinea cu sudoare și cinste, dar și-a adjudecat și o diplomă universitară, licența în filosofie.

A fost rechemat în armată în august 1968, iar în 1980 a trecut definitiv în rezervă.

Din 1990 se alătură fondatorilor Asociației Naționale a Veteranilor de Război. Foștii combatanți din Sectorul 1 București îl aleg președintele filialei. În 1991 împreună cu 192 de supraviețuitori pune bazele Asociației Cavalerilor Ordinului „MIHAI VITEAZUL” cu scopul ca cei mai destoinici luptători români să fie repuși în drepturile anulate abuziv de vechiul regim.

Ca prim-vicepreședinte al A.N.V.R., ales în 2002, se ocupă conform atribuțiilor statutare de coordonarea și îndrumarea tuturor filialelor și ale sectoarelor Capitalei, sprijinindu-le în soluționarea celor mai dificile probleme. A colaborat la toate lucrările editate de A.N.V.R. îndeplinind frecvent misiuni din spectrul relațiilor internaționale ale Asociației. În prezent (aprilie 2007) este Președintele A.N.V.R. și Președintele Asociației Cavalerilor Ordinului „MIHAI VITEAZUL”. A fost avansat general de brigadă (r) în 1994, general maior (r) în 1998 iar din 2003 este general-locotenent (r). În panoplia decorațiilor, Ordinului „MIHAI VITEAZUL” i s-a adăugat, în timp, alte douăzeci, între care Coroana României, Steaua României, două Ordine-Serviciul Credincios (cavaler și ofițer), Crucea de Fier-germană, Gloria Sovietică, Crucea de Război-cehoslovacă. Este cetățean de onoare al municipiului București, al orașelor Țândărei, Călugăreni și bineînțeleas al comunei natale BÂRSA.

Intelectualii din Bârsa¹⁸⁹

1. **Alda P. Tuțu**-n.21.04.1946-d.17.03.2004
Facultatea de chimie alimentară Galați-1970-inginer
2. **Anca I. Viorica** căsătorită **Brad**-n.06.10.1973
Facultatea Litere filosofie si istorie-Timișoara-1997-profesoară
3. **Anghel I. Claudiu-Cosmin**-n.26.04.1979
Facultatea de fizica-Universitatea de Vest Timișoara-2001-profesor
4. **Bărbăței P. Petru-Ioan**-n.22.11.1951-d.iulie 1977
Facultatea de matematică-fizică Oradea-1973
5. **Bărbăței R. Romolus**-n.18.09.1960
Facultatea de fizică Universitatea Timișoara-1985-profesor
6. **Bărbăței I. Ionel**-n.22.03.1957
Facultatea Construcții tehnice Timișoara-1981-inginer
7. **Bărbăței I. Luminița**-căsătorită **Borlea**-n.19.03.1976
Colegiul Universitar Pedagogic „Vasile Goldiș”, Arad-1999
8. **Birău P. Panfil** -n.06.07.1934
Facultatea de electrotehnică Timșoara-1959-inginer
9. **Binchici I. Zenovia**-n.21.08.1944
Facultatea de matematică Universitatea Timișoara-1968-profesor
10. **Bondarenco A. Cristina –Elena** -n.21.05.1979
Facultatea de inginerie-Politehnica Timișoara-2004-inginer
11. **Brihan I. Ilarie**-n.07.03.1937
Facultatea de medicină Timișoara-1961-medic primar
12. **Brihan I. Ioan Florin**-n.26.02.1981
Facultatea de electrotehnica-politehnica Timișoara-2004-inginer
13. **Buzea C-tin.Lavian-Raul**-n.11.03.1983
Facultatea automatizări calculatoare-2006-inginer
14. **Cev A. Pavel**-n.19.08.1948
Facultatea de medicină Timișoara-1974-medic primar
15. **Ciev Z. Zaharie** -n.09.07.1960
Facultatea tehnologie constructii de mașini-1986-inginer
16. **Colar M. Mihaiu** -n.27.11.1940
Facultatea de istorie-geografie Timișoara-1969
Facultatea de istorie-filosofie-Universitatea „Babeș B.” Cluj Napoca-1975-profesor
17. **Colar M. Petru** -n.25.05.1950

¹⁸⁹ Aprilie, 2007

- Liceul pedagogic „Dimitrie Țichindeal” Arad-1970-învățător
18. **Colar M. Mihai-Conrad**-n.15.03.1967
Facultatea de psihologie și asistență socială SaarBruken-Germania-1996-psiholog la Trier în Germania
19. **Colar M. Florina** -n.27.03.1981
Facultatea de psihologie și științele educației Universitatea ”Babeș B.” Cluj-Napoca-2005-psiholog
20. **Colar Tr. Liliana -Sida**-căsătorită **Ciucă**-n.13.10.1967
Facultatea de medicina și farmacie Târgu-Mureș-2005-medic specialist
21. **Corlan P. Dorina -Laura**-n.27.03.1977
Facultatea de comunicare și relații publice-secția engleză-franceză-Universitatea „Banatul” Timișoara-2000-profesoară
22. **Crișan I. Ioan**-n.11.10.1967
Facultatea de drept Universitatea de Vest Vasile Goldiș Arad-1998-Jurist
23. **Draga A. Sabina** -n.18.10.1957
Liceul pedagogic „Dimitrie Țichindeal” Arad-1978-învățătoare
24. **Draga Z. Zaharie-Chimiță** -n.18.07.1937
Facultatea de geologie-geodezie București-1962-inginer geolog
25. **Draga T. Dorel**-n.17.06.1957
Facultatea de electrotehnică-Politehnica Timișoara-1983-inginer- stabilit în Germania
- 26 **Draga I. Teodor** -n.17.09.1936-d.15.05.2003
Facultatea de filologie Timișoara-1966-profesor
27. **Draga M. Ioan** -n.30.03.1956
Facultatea de chimie Iași-1979-inginer chimist
28. **Draga Z. Zenovia** căsătorită **Năsu**-n.19.12.1947
Facultatea de științe naturale Timișoara –1969-profesor
29. **Dinga P. Zaharia** -n.24.09.1953-d.25.04.2007
Facultatea de electrotehnică Timișoara-1977-inginer(vameș)
30. **Dărău Ilie Zeni**-căsătorită **Faur** -n.23.09.1957
Facultatea construcții-Secția îmbunătățiri funciare-Timișoara-1981- inginer
31. **Dragoș A. Teodor** -n.24.03.1975
Facultatea de matematică Timișoara-1999-profesor
32. **Dudaș Gh. Adela Maria** -n.02.12.1982
Facultatea de medicină-Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad-2007-medic
33. **Dulca V. Ramona**-n.18.01.1979

- Facultatea de biologie-agricultură Timișoara-2004-profesor
34. **Faur Gh. Ioan**-n.15.01.1938-d.08.01.2004
Facultatea de biologie Cluj-Napoca-1965-profesor
35. **Faur I. Ionuț** -n.06.05.1970
Facultatea de horticultură București-1994-inginer
36. **Faur Z. Anisie** -căsătorită **Coșeri**-n.11.11.191950
Liceul pedagogic Dimitrie Țichindeal Arad-1970-educatoare
37. **Faur I. Ioan-Cobu**-n.02.10.1951
Facultatea de matematică Timișoara –1975-profesor
38. **Faur A. Petru-Oaia** -n.30.03.1962
Facultatea de fizică Timișoara-1988-inginer
39. **Faur P. Mariana**-căsătorită **Toda**-n.26.03.1970
Facultatea de litere-secția religie-Universitatea de Vest Timișoara-1999-
profesor
40. **Faur A. Zeni-Silvia (Oaia)**-n.15.11.1966
Facultatea de matematică-fizică Timișoara-1992-profesor
41. **Faur Gh. Gelu** -n.01.10.1972
Facultatea de drept-Universitatea de Vest Vasile Goldiș Arad-1997-
avocat
42. **Faur Z. Avram-Lazăr** -n.04.05.1969
Facultatea de construcții Timișoara-1996-inginer
43. **Fătu I. Martuța –Romanița**-căsătorită **Giura** -n.14.11.1973
Facultatea de matematică-Universitatea Timișoara-1997-profesor
44. **Grec T. Ana**-căsătorită **Godea**-n.24.06.1942
Facultatea de biologie-geografie Universitatea Babeș B. Cluj-Napoca-
1965-profesor
45. **Grec Z Elena** -căsătorită **Chiuzbăian** -n.15.10.1947
Facultatea de biologie-agricultură-Cluj-Napoca Universitatea Babeș B.-
1969-profesor
46. **Grec Z Zaharie**-n.12.10.1957
Facultatea de construcții-Secția drumuri și poduri Timișoara-1980- ingi-
ner
47. **Groza I. Ioan**-n.25.07.1935-d.18.07.1988
Școala Pedagogică pentru băieți-Arad-1953, Facultatea de teologie orto-
doxă Sibiu-1960, Facultatea de filologie și psihologie Secția Limba și
literatura română-Timișoara-1966-profesor
48. **Groza I. Ionel**-n.25.07.1960
Institutul politehnic „Traian Vuia”-Facultatea de electrotehnică-
Politehnica Timișoara-1985-inginer

49. **Groza I. Ioan Nicușor** -n.28.11.1955
Facultatea de agronomie Timișoara-1980-inginer
50. **Groza P. Petru**-n.28.01.1956
Facultatea de mecanică Timișoara-1982-inginer
51. **Halic A. Teodor** -n.21.07.1952
Facultatea de matematică –fizică Oradea-1975-profesor
52. **Halic T. Teodor**-n.13.09.1919
Facultatea de filosofie-Universitatea București-1966-general-locotenent(corp de armată) cavaler al ordinului Mihai Viteazu cu spade
53. **Horga L. Valentin**-n.25.09.1967
Facultatea de mecanică-Politehnica Timișoara-1992-inginer
54. **Horga L. Eugen**-n.08.12.1973
Facultatea de fizică-Universitatea de Vest Timișoara-1999-profesor
55. **Iercoșan P. Ioan**-n.01.03.1954
Seminarul teologic ortodox Caransebeș-1974-preot
56. **Iercan T. Simona** -n.02.11.1968
Facultatea de construcții Timișoara-1994-inginer
57. **Iercan I. Zeni**-căsătorită **Giura**-n.01.05.1956
Liceul Pedagogic „Dimitrie Țichindeal” Arad-1976-învățător
58. **Ilea I. Floare** -căsătorită **Cofan**-n.23.03.1957
Facultatea de stomatologie Timișoara-1982-șef promoție-medic stomatolog
59. **Iovița Titus** –n.28.07.1943
Facultatea de chimie Universitatea București-1966-inginer
60. **Lung I. Ioan-Fironda**-n.02.07.1952
Facultatea de electrotehnică Timișoara –1975-inginer
61. **Lung Z. Zaharie -Braiț**-n.11.08.1955
Facultatea de medicină veterinară Timișoara-1980-medic veterinar
62. **Lung P. Floriță -Ița**-căsătorită **Miculescu** -n.25.01.1948
Facultatea de biologie-agricultură Universitatea Cluj-Napoca – 1969-profesor
63. **Lung P. Loredana-Cîmp**-n.08.05.1976
Facultatea de chimie-biologie-geografie. Secția biologie. Universitatea de Vest Timișoara-2004-profesor
64. **Luștea Tr. Traian-Avram**-n.12.01.1956
Facultatea de teologie ortodoxă Sibiu –1980-preot
65. **Marta Fl. Zaharie**-n.18.09.1945
Facultatea de filologie Timișoara-1968-profesor
66. **Marchiș Gh. Rodica** căsătorită **Negruițu**-n.12.05.1945

Facultatea de istorie-geografie Oradea 1967-profesor

67.**Matcău I. Ioan-Avram**-n.14.09.1969

Facultatea de teologie ortodoxă Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad-
preot

68.**Matcău A. Elena -Iezăru**-n.10.04.1973

Facultatea de litere, filosofie și istorie Universitatea Timișoara-1999-
profesor

69.**Moisă T. Avram**-n.27.11.1965

Facultatea de mecanică Politehnica Timișoara-1990-inginer

70.**Miculescu C. Pavel**-n.19.03.1974

Facultatea de științe economice Universitatea Timișoara-1999-
economist

71. **Nemeș I. Zaharie** -n.23.03.1949

Facultatea de medicină veterinară Timișoara-1974-medic veterinar

72.**Nemeș Z. Narcisa** căsătorită **Cosma**-n.22.10.1977

Facultatea de științe economice Timișoara-2000-economist

73.**Simina P. Petru –Leontin** -n.07.03.1977

Facultatea de drept Universitatea „Vasile Goldiș” Arad-2006-polițist

74.**Stesco P. Amalia –Raluca** căsătorită **Barcan**-n.30.11.1981

Facultatea de teologie ortodoxă-Secția limba română religie-
Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad-2005-profesor

75.**Susan Z Maria**-n.10.04.1940

Facultatea de chimie-Universitatea București-1965-profesor

76.**Susan P. Pavel** -n.15.02.1964

Facultatea de mecanică agricolă Timișoara-1988-inginer

77.**Șodincă Gh. Geanina** -n.08.10.1980

Facultatea de biologie-agricultură Institutul agronomic Timișoara-2003-
profesor

78 **Țucra S. Simion**- n.22.05.1950

Facultatea de medicină veterinară Timișoara –1975-medic veterinar

79. **Țucra I. Floriță** -n.1956

Facultatea de științe economice-1999-contabil

80. **Țucra I. IOAN-GHENI**-n.20.05.1960

Facultatea construcții de mașini Politehnica Timișoara-1985-inginer

81. **Țucra Z. FLORIANA**-n.06.09.1977

Facultatea de psihologie Timișoara-2001-psiholog

82.**Țucra Z. Lavinia –Adina** -n.10.09.1980

Facultatea de științe agricole Timișoara-2005-inginer

83.**Valea N. Ioan-Marius**-n.13.11.1982

Facultatea de educație fizică și sport Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad-2006-maseour

Voivodeni-intelectuali¹⁹⁰

1.**Alda Gh. Gheorghe** -n.01.07.1951

Facultatea de științe economice București-1975-economist

2.**Bătrâna I. Lenuța**-n.31.01.1950

Facultatea de matematică,Oradea-1971-profesor

3.**Bătrâna N. Ileana** -n.

Facultatea de litere Timișoara-profesor

4.**Bătrâna I. Zenovia** căsătorită Vereș-n.1930

Facultatea de matematică Cluj-Napoca-1955-profesor

5.**Bătrână I. Teodor**-n.

Facultatea de agronomie Timișoara-inginer agronom

6.**Chiș Iani Filip** -n.03.08.1937-d.14.03.2007

Facultatea de agronomie Timișoara-1961-inginer

7.**Cornea I. Ioan** -n.20.02.1948

Facultatea de zootehnie și medicină veterinară Timișoara-1973-doctor în piscicultură-1975

8.**Cornea I. Bujor-Cornel**-n.17.05.1955

Facultatea de medicină Timișoara-1980-medic primar

9.**Cornea N. Ioan-Onuțu**-n.07.1955

Facultatea de agronomie Timișoara-1981-inginer

10.**Luca I. Ionică -Dorin**-n.09.06.1955

Liceul pedagogic „Dimitrie Țichindeal” Arad-1975-învățător

11.**Luca A. Maria** căsătorită **Dărau**-n.19.03.1954

Liceul pedagogic „Dimitrie Țichindeal” Arad-educatoare

12.**Luca M. Marin**-n.13.08.1941

Facultatea de biologie Cluj-Napoca-1966-profesor

13.**Lucea P. Pavel**-n.23.12.1939

Facultatea de științe economice București-1964-economist

14.**Miclăuș I. Ioan**-n.15.02.1957

Facultatea de matematică Timișoara-1983-profesor

15.**Miclăuș I. Anuța**-n.02.04.1955

Facultatea de matematică Universitatea Timișoara-1980-profesor

16.**Mâneran I. Rodica** (a lui Iotic)-n.29.01.1950

¹⁹⁰ Aprilie, 2007

Facultatea de muzică Timișoara-1974-profesor
17.**Nemeș I. Mihaela** căsătorită **Popescu**-n.18.04.1967
Facultatea de drept București-1992-procuror
18.**Ternicean I. Simion-Nică**-n.22.09.1951
Facultatea de fizică-chimie-Politehnica Timișoara-1975-profesor
19.**Zaha V. Dorina**-n.01.08.1961
Facultatea de construcții Timișoara-1985-inginer

Tinerii studenți din Bârsa¹⁹¹

- 1.**Balea A. Romelia**- n. 11.11.1986
Facultatea de Sociologie- Psihologie- Universitatea de Vest Timișoara
- 2.**Ban P. Petrică** -n. 02.01.1986
Facultatea Electrotehnică-Universitatea Oradea
- 3.**Brihan I. Felicia** - n. 29.11.1985
Facultatea de Științe Economice- Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
- 4.**Cev A. Adelina-Gabriela** , căsătorită **Dărău**- n. 14.09.1985
Facultatea de Matematică-Informatică - Universitatea de Vest Timișoara
- 5.**Cioară I. Florin-Cristian**- n. 08.08.1984
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie - Universitatea de Vest Timișoara
- 6.**Ciev Av. Alina-Lincuța** -n. 16.10.1985
Facultatea Științe Politice- Universitatea de Vest Timișoara
7. **Ciev Av. Liliana –Dalia** –n. 19.03.1982
Facultatea de Finanțe și Bănci-Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
- 8.**Cornea Bujor Corneliu -Ion**- n. 03.09.1983
Facultatea de Medicină- Universitatea de Medicina din Timișoara
- 9.**Cornea Bujor Ioana**- n. 10.05.1985
Facultatea de Limbi Moderne Aplicate-Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj- Napoca
10. **Dinga T. Anișoara –Emilia**- n. 29.09.1979
Facultatea de Medicină și Farmacie- Universitatea „Vasile Goldiș” Arad
- 11.**Dinga T. Marinela** -n. 05.04.1987
Facultatea de Științe Umaniste și Sociale; Secția Română-Engleză- Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
- 12.**Dragoș A. Marius** - n. 01.06.1986

¹⁹¹ Aprilie, 2007

- Facultatea de Științe Economice - Universitatea „Vasile Goldiș” Arad
13. **Faur I. Aniel-Cristian** - n. 10.05.1985
- Facultatea de Drept și Științe Administrative- Universitatea de Vest Timișoara
14. **Faur I. Ioana** –n. 13.09.1984
- Facultatea de Matematică și Informatică -Universitatea de Vest Timișoara
15. **Groza N. Răzvan** - n. 09.07.1985
- Facultatea de Construcții-Politehnica Timișoara
16. **Groza N. Sigina -Roxana**- n. 02.02.1984
- Facultatea de Științe Economice- Universitatea de Vest Timișoara
17. **Iercan Z. Daniel** - n. 25.10.1985
- Facultatea de Electrotehnică și Comunicații-Politehnica Timișoara
18. **Jurcă M. Marius**-n. 14.11.1987
- Facultatea de Științe Economice-Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
19. **Lemeni St. Marius** –n. 07.02.1984
- Facultatea de Calculatoare-Universitatea Oradea
20. **Matcău Z. Zaharia** -n. 13.02.1973
- Facultatea de Științe Umanist- Creștine și Administrative- secția Administrație Publică- Universitatea „Vasile Goldiș” Arad
21. **Matcău I. Elena –Luminița** , căsătorită *Toma*-n. 24.03.1968
- Facultatea de Științe Economice- Universitatea „Vasile Goldiș” Arad
22. **Raț E. Eugenia**- n. 18.03.1985
- Facultatea de Științe Economice- Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
23. **Rus I. Ancuța** -n. 16.03.1985
- Facultatea de Limbi Moderne Aplicate- Universitatea „Tibiscum” Timișoara
24. **Toma I. Dacian** - n. 18.03.1978
- Facultatea de Inginerie Economică- Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
25. **Tonța C. Viorel** -n. 08.06.1984
- Facultatea de Drept- Universitatea „Vasile Goldiș” Arad
26. **Tonța C. Cerasela** -n. 29.03.1986
- Facultatea de Administrație Publică-Universitatea „Vasile Goldiș” Arad
27. **Valea N. Silviu -Nicolae**-n. 14.08.1987
- Facultatea de Științe Economice-Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad

Tineri studenți din Aldești¹⁹²

1. **Alda S. Alin**-n.12.06.1986

Facultatea de științe economice-Secția Finanțe-bănci-Universitatea „A.Vlaicu”-Arad

2. **Alda T. Nicoleta** -n.28.09.1984

Facultatea de biologie și științe agricole-Timișoara

3. **Bogoș Zeni -Florica** căsătorită **Codruț** -n.11.10.1971

Facultatea de științe economice -Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

4. **Faur Aron Emanuel –Gabriel** -n.22.01.1977

Facultatea economia comerțului, turismului și serviciilor-Universitatea „A.Vlaicu” Arad

5. **Faur V. Dacian**-n.16.12.1985

Facultatea de științe economice-economia turismului și comerțului-Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

6. **Faur V. Sergiu**-n.04.05.1987

Facultatea de științe economice-ecomia turismului și comerțului-Universitatea „A.Vlaicu” Arad

7. **Țucra I. Ioana-Florentina**-n.24.11.1981

Facultatea de chimie alimentară Salonta

8. **Țucra I. Leontina** -n.28.11.1984

Facultatea de biologie și științe agricole Timișoara

9. **Ursa I. Ioan Andrei**-n.10.07.1976

Facultatea de silvicultură –Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

10. **Vasiliu C-tin Iulian**-n.07.07.1986

Facultatea de științe economice-Universitatea „A. Vlaicu” Arad

11. **Vasilu C-tin Loredana** -n.31.01.1985

Facultatea de medicină-stomatologie-Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad.

¹⁹² Aprilie, 2007

Tineri studenți din Voivodeni ¹⁹³

1. **Bulzan V. Vlăduț** -n.13.12.1980

Facultatea de științe economice Universitatea de Vest Vasile Goldiș Arad

2. **Bulzan V. Loredana** -n.21.09.1986

Facultatea de științe economice Universitatea Aurel Vlaicu Arad

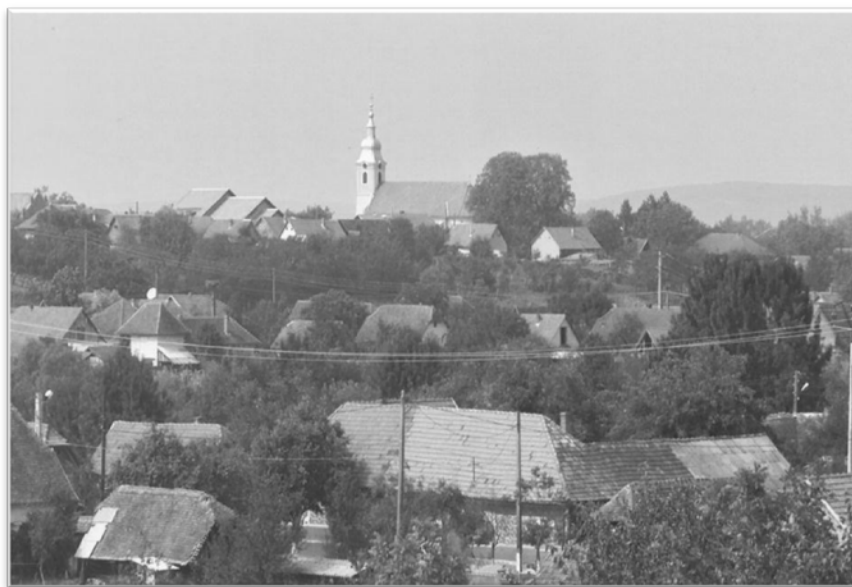
3. **Chiș N. Nicu-Dorinel** -n.09.08.1986

Facultatea de educație fizică și sport Universitatea Aurel Vlaicu Arad

¹⁹³ Aprilie, 2007

Capitolul XI PREZENTUL ȘI VIITORUL COMUNEI

Comuna Bârsa, situată la o distanță de 77 km de orașul reședință de județ, deține în prezent o suprafață de 5174 ha din care teren arabil 2836 ha, pășuni și fânețe 1387 ha, vii și livezi 225 ha și pământ neproductiv 726 ha. Resursele naturale: păduri și pământ; vegetale: cereale, legume; animale: bovine, porcine, ovine, cabaline.

Bârsa vedere generală

Localitatea are capacitatea de a furniza o cantitate de energie electrică de 1200KW/ h și apă : 112 mc/zi; căi de acces rutier; telefonie: fixă, mobilă – internațională. Lungimea rețelelor de apă: 19 km; lungimea rețelelor electrice: 42.2 km.

Casă nouă în Bârsa

Vilă în Voivodeni

Dispensarul comunal din Bârsa

Localitatea deține 3 unități școlare de învățământ primar și gimnazial cu o capacitate de 131 de locuri și un dispensar.

Agenți economici cu capital privat:

Industrie: 2,
Agricultură: 2,
Comerț: 11,
Transport: 1

Proiecte de investiții :

Proiect teren sport multifuncțional

Proiect integrat - Măsura 322:

- Asfaltare străzi în localitatea Bârsa
- Reabilitare cămin cultural în localitatea Aldești
- Asfaltare străzi în localitatea Aldești
- Centru de îngrijire bătrâni în localitatea Aldești

Dotare cămin cultural SVSU (servicii situații de urgență) în loc. Bîrsa
Amenajare centru civic în Bîrsa
Aducțiune rețea apă potabilă din localitatea Chișindia

Facilități oferite investitorilor: Teren pentru închiriere, concesionare și vânzare.

Construcție agricolă modernă

Societate agro-industrială

Bârsa. Reconstrucția căminului cultural

Potențialul turistic

Potențialul turistic de care dispune comuna este unul de excepție cuprinzând atât elemente ale fondului turistic natural dar și ale celui antropic. Comuna este cunoscută atât în țară cât și în străinătate pentru produsele ceramice realizate de meșterii locali.

Pescărie din Bârsa

Peisajul e completat de apropierea Canalului Morilor care pe alocuri nu depășește 8-10 m distanță de malul stâng al Crișului, formând un loc tot atât de pitoresc, cu vegetație bogată și ciripit de păsări, iar la nord de Criș, Teuzul este meandrat și leneș cu aceeași curgere spre vest, nord-vest.

La ieșirea din localitatea Hodiș, pe șoseaua Arad-Șiria-Târnova-Șilindia-Buteni-Vârfurile-Hălmagiu, în apropiere de localitatea Iercoșeni, pe partea stângă înainte de a te apropia de localitatea Cuied sunt urmele unei construcții de care prin anii 1950 își mai aminteau bătrânii

Lunca Crișului Alb, la nord de Bârsa, Aldești, Voivodeni este de o rară frumusețe. În zare se profilează Munții Codru la nord iar mai spre sud-est masivul Moma. Vârful Pleșu este înălțimea maximă a munților Codru Moma – 1112 m; zona e mirifică, parfumată de aerul curat al zonei, de vegetația arborescentă a malurilor Crișului, în care păsările se întrec în cele mai variate triluri dând ecouri repetate al unor superbe și nesfârșite coruri.

Ioan Godea

satului. Se afla acolo un han-birt, probabil cel amintit în nuvela lui Ioan Slavici, *Moara cu noroc* și unde s-ar fi petrecut întâmplările legate de Ghiță hangiul, frumoasa lui soție Ana și Lică sămădăul, eroii nuvelei.

Fosta moară de apă devenită „Hanul de la Bârsa”

Primăria din Bârsa

CONSILIUL LOCAL AL COMUNEI BÂRSA

Componența Consiliului Local, ales la 9 februarie 1992, pe o perioadă de patru ani: 1992-1996

1. Brihan Petru-contabil - din partea Partidului Democrației Sociale din România;
2. Cioară Ioan - meseriaș-cojocar din partea Convenției Democratice;
3. Crețu Mihai - învățător - din partea Partidului Democrației Sociale din România;
4. Dinga Ioan - *Majaru* - mecanic - din partea Partidului Democrației Sociale din România;
5. Fau Ioan - *Bogăreș* - lăcătuș mecanic - din partea Convenției Democratice;

- 6.Faur Gheorghe – *Gelu* - tehnician veterinar - din partea Convenției Democratice;
 - 7.Luștea Gheorghe – frizer - din partea Convenției Democratice;
 - 8.Matcău Ioan - *a Dori* – agricultor - din partea Partidului Democrat Agrar din România;
 - 9.Matcău Zaharie – *a Birăului* - șef depozit - din partea Partidului Democrației Sociale din România;
 - 10.Nemeș Zaharia - medic veterinar-din partea Partidului Democrației Sociale din România;
 - 11.Pantea Mugurel - inginer agronom - din partea Convenției Democratice.
- Primar - profesor Mihai Colar - Convenția Democratică
Viceprimar - Avram Ciev – mecanic - Partidul Democrației Sociale din România;
Secretar - jurist Ioan Crișan

Componența Consiliului Local, ales la 2 iunie 1996, pe o perioadă de patru ani: 1996-2000

- 1.Alda Simion – *Onuțu* - tehnician veterinar-din partea Partidului Democrației Sociale din România;
- 2.Brihan Petru – contabil - din partea Partidului Democrat;
- 3.Bărbăței Ioan - mecanic agricol-din partea Partidului Democrat Agrar din România;
- 4.Colar Mihai – profesor - din partea Partidului Unității Naționale Române;
- 5.Crețu Gheorghe - tehnician agricol - din partea Partidului Socialist al Muncii;
- 6.Faur Gligor - muncitor constructor - din partea Partidului Democrat;
- 7.Giurăscu Dumitru – subinginer - din partea Partidului Democrației Sociale din România;
- 8.Manea Ioan - întreprinzător particular-din partea Partidului Social Democrat Titel Petrescu Constantin;
- 9.Matcău Zaharie - *a Birăului* – pensionar - din partea Partidului Democrației Sociale din România;
- 10.Nemeș Zaharia - medic veterinar-din partea Partidului Democrației Sociale din România;
- 11.Pantea Mugurel - inginer agronom - din partea Convenției Democratice

Primar - Avram Ciev – mecanic - Partidul Democrației Sociale din România;

Viceprimar - Iercoșan Ioan - preot ortodox Parohia Aldești - Partidul Democrației Sociale din România;

Secretar - jurist Ioan Crișan

Componenta Consiliului Local, ales la 4 iunie 2000, pe o perioadă de patru ani: 2000-2004

1.Alda Simion – *Onuțu* - tehnician veterinar-din partea Partidului Democrației Sociale din România;

2.Anghel Ioan – *Soare* - decedat în timpul mandatului înlocuit de Giura Pavel

3.Brihan Petru – contabil - din partea Partidului Democrat;

4.Colar Mihai – profesor - din partea Partidului Unității Naționale Române;

5.Draga Ioan - subinginer chimist - din partea Partidului Ecologist din România;

6.Faur Aron - funcționar public - din partea Partidului Ecologist din România

7.Giurăscu Dumitru - subinginer, jurist - din partea Partidului Democrației Sociale din România;

8.Giura Pavel - conducător auto - din partea Partidului Democrației Sociale din România;

9.Manea Ioan - întreprinzător particular-din partea Partidului Alianța Pentru România;

10.Matcău Zaharie – *a Birăului* – pensionar - din partea Partidului Democrației Sociale din România;

11.Pantea Mugurel - inginer agronom - din partea Partidului Național Țărănesc Creștin-Democrat din România;

12.Susan Pavel - inginer mecanic agricol - din partea Partidului Național Liberal.

Primar - Avram Ciev – mecanic - Partidul Democrației Sociale din România;

Viceprimar -Toma Elena Luminița (fosta Matcău) - din partea Partidului România Mare

Secretar - jurist Ioan Crișan

Componența Consiliului Local, ales la 6 iunie 2004, pe o perioadă de patru ani: 2004-2008

1. Alda Simion – *Onuțu* - tehnician veterinar - din partea Partidului Social Democrat din România;
 2. Anghel Claudiu Cosmin - *Soare jr.* – profesor - din partea Partidului Social Democrat din România;
 3. Brihan Petru – contabil - din partea Partidului Democrat;
 4. Colar Mihai – profesor - din partea Partidului Unității Naționale Române;
 5. Dinga Majaru – mecanic - din partea Partidului România Mare;
 6. Dragoș Aurel - manager turism - din partea Partidului Umanist Român în prezent Partidul Conservator;
 7. Faur Aron – *Ronuțu* - funcționar public - din partea Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat din România;
 8. Giura Pavel - conducător auto - din partea Partidului România Mare;
 9. Manea Ioan - întreprinzător particular - din partea Partidului Noua Generație;
 10. Susan Pavel - inginer mecanic agricol - din partea Partidului Național Liberal.
 11. Valea Ioan Nicolae - întreprinzător particular - din partea Partidului Social Democrat din România;
- Primar - Avram Ciev – mecanic - Partidului Social Democrat din România;
- Viceprimar - Toma Elena Luminița (fosta Matcău) - din partea Partidului România Mare
- Secretar - jurist Ioan Crișan

Bibliografie

- 1978, *Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad
ARDELEAN, Aurel ș.a.,
1979, *Arad. Monografie*, Ed. Sport-Turism, București
BODEA, Cornelia
1977, *Independența și unitatea națională înainte de 1848*, în vol. *Independența României*, Ed. Academiei, București
BORZA, Al.
1959, *Flora și vegetația văii Sebeșului*, București
f.a., Vegetația și flora Ardealului (mss.)
BOTIȘ, Teodor
1922, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Ortodox Român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad
BOTZAN, Marcu,
1984, *Apele în viața poporului român*, București
BRIHAN, I. Ilarie
2008, *Monografia sanitară a comunei Bârsa, județul Arad*, Oradea, Ed. Grafnet, Oradea
BUJOREANU, G.
1961, *Noi contribuții fito-geografice la flora Banatului și Crișanei*, în *Studii și cercetări biologice și agricole*, 3-4 tom VIII, Timișoara
CACIORA, Andrei, GLÜCK, Eugen
1976, *Aradul și Mișcarea Memorandistă*, Ed. Universității Populare Arad, vol. III, litografiat
1980, *Cnezate și voievodate românești arădene*, în *Studii privind istoria Aradului*, Ed. Politică, București, p.151-174
CIUHANDU, Gheorghe
1940, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Ed. Diecezana, Arad,
COICIU Evd., RACZ, G.
1962, *Plante medicinale și aromatice*, Ed. Academiei R.P.R., București
COLTA, Elena Rodica
2003, „*Diariul*” *învățătorului Iosif Țiucra din Bârsa*, în *Aradul Cultural*, nr.1-2, Arad, p.96-113.

2006, *Petrecherile de femei-reminiscente ale unor vechi mistere ale bătrânei Europe*, în Izvorul.Revistă de etnografie și folclor, nr.27, Editura Noi, Giula, p.57-64

COTEȚ, P.

1957, *Depresiunea Zărandului*, în Probleme de geografie, vol. IV, București

CSÜRÖS, Șt.

1963, *Scurtă caracterizare generală a vegetației din Transilvania* în Acta botanica Horti- Bucurestiensis, 1961-1962, Fasc. II, București

DÖRNER, Egon

1990, *Tezaurul de denari republicani romani de la Bârsa*, în Tibiscus, Muzeul Banatului, Timișoara, p24-32

DRAGOȘ, Aurel

2008, *Cântecul de lebedă al morilor de pe Canalul József Nádor*, mss.

FICHEAUX, R.

1929, *Munții Apuseni*, în volumul *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, vol. I, București

GLÜCK, Eugen, ROȘUȚ, Nicolae

1976, *Aradul și Mișcarea memorandistă*, Ed. Universității Populare Arad, vol. II, litografiat

IVANOF, E., LASCU, Al.,

1980, *Luptele de pe Crișul Alb împotriva invaziei fasciste (sept.-oct.1940)*, în Ziridava, vol. XII, Arad, 1980, p.373-385

KEHRER Károly

1910, *Aradvármegye és Arad sz. kir. város népoktatásügye. 1885-1910-ig*, Arad

KISS, Nicolae

1978, *Câmpia Aradului – unul din centrele monetăriei geto-dacice*, în Ziridava, vol. IX, Arad

KOVÁCH Géza,

1977, *Țărănimea arădeană în timpul reglementării urbariale din 1771-1772*, Ziridava, VIII, Arad, p.125-163

1979, *Aspecte demografice în părțile Aradului până în secolul al XVIII-lea*, în Ziridava, XI, Arad, p.285-290

1987, *Conscripția satelor arădene la 1828*, în Ziridava, XV-XVI, Arad, p.105-123

MÁRKI Sándor

1892, 1895, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, I-II, Arad

MERUȚIU, V.

1929, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat*, Cluj, 1929

MUREȘAN, A., POVICI, I.

2009, *Șigilii sătești și comunale din Comitatul Arad și împrejurimi (secolele XVIII-XIX)*, Arad

OPREA, C. V.

1956, *Contribuții la cunoașterea perioadelor caracteristice de geneză și evoluția solului din partea de Vest a țării*, în *Studii și cercetări științifice*, seria Științe agricole, nr. 3-4, București

1961, *Contribuții la cunoașterea solurilor din partea de Vest a țării*, în *Studii și cercetări de biologie*, seria Științe agricole, vol. VIII, nr. 3-4, Timișoara

PAUCĂ, A.

1941, *Flora și vegetația Munților Codru Moma*, București

PÂRVA, I.,

1983, *Drumuri în Țara Zărandului*, Ed. Sport-Turism, București

POPEANGĂ, Vasile

1974, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721-1821)*, Arad

1976, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, Arad

1979, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867*, Arad

POPEANGĂ, Vasile, MUREȘANU, Ion B.

1991, *Aradul cultural în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri, 1908-1918*, Ed. Episcopiei Ortodoxiei Române a Aradului, Arad

D. PRODAN, David

1978, *Răscoala lui Horia*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București

PRODAN, I.

1939, *Flora, pentru determinarea plantelor ce cresc în România*, vol. II, București,

1999, *Repertoriul arheologic al Mureșului Inferior, județul Arad*, Edit. Orizonturi Universitare, Timișoara

ROZ, Alexandru, KOVÁCS Géza

1997, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Ed. Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

SABĂU, Sorin

1998, *Proprietatea asupra pădurilor în vechile plase Hălmațiu, Sebiș și Târnova înainte și după reforma agrară din 1921*, în *Ziridava*, vol. XXI, Arad

SAFTA, I

1943, *Cercetări geobotanice asupra pășunilor din Transilvania*, Buletinul Facultății de Agronomie Cluj - Timișoara, vol. X, Timișoara

SIMONKAI L.

1893, *Aradvármegye és Arad szabad király város természetrajzi leírása. Második rész, Aradmegye és Aradváros növényvilága*, Arad

SOMEȘAN, Ovidiu

2009, *De la Bucin la Buteni*, Arad

SOMOGYI Gyula

1913, *Arad Szab.Kir.Város és Arad Vármegye Községeink Leírása*, Arad

STASAC, Marcu

2005, *Reconstituirea mediului rural în Câmpia Crișurilor*, Oradea, Ed. Universității din Oradea, 2005

SUCIU, Coriolan

1967-1968 *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Iași

SZÓLLŐSSY Károly

1879, *Aradvármegye népoktatási intézeteinek névtára*, Arad

ȘTEFĂNESCU, Barbu

1995, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana (sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea)*, Oradea

TOACSEN, Mihail, GLÜCK, Eugen, PALCU, Simion,

1972, *Meleaguri arădene*, Arad

TODUȚA, Gheorghe, GREC, Vasile, LUJANSCHI, Nicolae

1972, *Localitățile județului Arad*, Arad

VESA, Pavel

1999, *Un document de la mijlocul secolului al XVIII-lea despre viața ecleziastică din părțile arădene*, în *Aradul cultural*, Arad, decembrie 1999

2000, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad

2000, *Câteva aspecte privind statutul social al clerului de mir arădean în secolul al XVIII-lea*, în *Aradul Cultural*, Arad, decembrie

2006, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Editura Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca

ANEXE

Anexa 1. Vechile unități de măsură întâlnite la Bârsa

La începutul secolului al XVIII-lea s-a renunțat la sistemul „*porților*”. S-a trecut la evidența familială luându-se ca bază cantitatea de semințe semănate, măsurându-se în *câble=cubuli* sau în *mierțe* (ca subdiviziune a câblei).

În Țara Crișurilor (comitatul Bihor) în anul 1578 se utiliza *câbla de Oradea* care se extinde începând cu 1653 în Zărand și Maramureș.

Alte unități de măsură cunoscute:

mierța mică = 20,75 litri;

mierța mare = 31 litri;

mierța cu 18 cupe = 29,5 litri;

măsura de Pojon (metreta de Pojon) avea 62 litri = 42,5-50,4 kg la grâu; 39,2-44,8 kg pentru secară; 33,6-37 kg la orz; 25,8-30,8 kg la ovăz;

iugărul = 1100 stânjeni pătrați;

cadratul = 100 stânjeni pătrați;

lanțul (apare la mijlocul secolului al XIX-lea) *mic* = 2 iugăre mici = 2200 stânjeni pătrați; *lanțul mare* = 2 iugăre cadastrale;

sesie întregă = 16 iugăre cadastrale;

fertaiul = un sfert de sesie = 4 iugăre cadastrale.

La Bârsa o *grădină întregă* avea 800 stânjeni pătrați = 2880 metri pătrați, adică 8 cadrate; o *grădină mică* avea doar jumătate, adică 1440 metri pătrați.

O *cânepiște* avea la Bârsa 40 stânjeni pătrați, adică 144 metri pătrați = 1,44 ari.

Pentru măsurarea suprafeței pădurii la Bârsa se folosea iugărul cadastral egal cu 1600 stânjeni pătrați.

În general unitățile de măsură utilizate la Bârsa erau cele general răspândite în comitatul Arad:

ACOVE (sau ACOAVE) = 54, 30 litri (pentru lichide)

ASPRU = 2 dinari

CÂBLA 0 60-116 kg = CUBULI

CÂBLA DE SIMAND = CÂBLA DE BIHOR = 118 litri

METRETA DE BRATISLAVA = ½ câble

MIERȚA = 29,5 litri

CLAIA = 32 snopi de cereale (grâu, orz, ovăz, secară)

FERTUN = ¼ marcă = 12 pondere = 84 dinari

Ioan Godea

FONT = $\frac{1}{2}$ kg

GĂLEATA DE CAȘOVIA = 83 litri

GĂLEATA DE ORADEA = TINNA = 42,4 litri

GROS = 6 dinari

IȚA = circa 1,5 kg

IUGĂR = 7166 metri pătrați

LIBRA = 1 kg

MARCA = 4 fertuni = 4 florini = 48 pondere = 56 groși = 336 dinari

CRUCER = 2 fileri = 2 bani

FLORIN = 2 coroane ungare

COROANA = 10 fileri = 50 cruceri austrieci

OCAUA = 50 câble

PINTA = 4 fonți = 2 kg

PLUGUL = 50-150 iugăre

PONDUL = $\frac{1}{48}$ mărci

TINNELA = 40-60 fonți

TROCA = 1 majă = 100 kg = 100 libre = 200 fonți

VADRA = 10 câble = 30-40 cupe

STÂNJENI = 1 orgia = 1,895 metri = 6 picioare = 6 șuhuri

SUH = 0,316 metri

IUGĂR MIC = 1100 stânjeni pătrați = 3960 metri pătrați

IUGĂR 4680 metri pătrați = 0,47 ha

IUGĂR CADASTRAL = 1600 stânjeni pătrați = 5760 metri pătrați

POARTĂ = DELNIȚĂ în Țara Românească = JREBIA în Moldova

IUGĂR (iugerum) = 72 stânjeni lungime și o lățime de 12 stânjeni regali

STÂNJEN REGAL = 16 palme

IUGĂR = 1954,7 stânjeni pătrați = 7166 metri pătrați

SESIA = în comitatul Arad o *sesie* iobăgească pe baza reglementării urbariale din 1771 se compunea din 2 măsuri de Pojon intravilan, 26-32 iugăre de arătură cu 1100 stânjeni pătrați și circa 10 iugăre de fânețe la care în unele sate se mai adaugă vii și pruniști
POARTA avea 2, 3, 4 familii în comitatetele Arad și Zarand. Adică 5, 6 familii.

În secolul al XVI, *poarta* rămâne principala unitate fiscală. Cu timpul ea înglobează mai multe *sesii* (sau subdiviziuni) contribuabile. În zona Aradului pentru o *poartă* țărănească se socotea în jur de 20-30 iugăre de arătură și câteva iugăre de fânețe la care se mai adăuga și pământurile aflate în folosința comună (izlazuri, păduri, eleșteie). În cazul fărâmițării *porții* în *jumătate* sau *șferturi*, suprafața de pământ lucrată de o familie iobăgească se reducea la 10-15, respectiv 5-7 iugăre de arătură în condițiile asolamentului.

CONSCRIȚIA URBARIALĂ DIN 1771-1772.OBLIGAȚIILE IOBĂGILOR FAȚĂ DE NOBILI

LOCALITATEA	CANTITATEA ROBOTELOR CU JUG PE AN (IN ZILE)	CANTITATEA ROBOTELOR CU PALMELE PE AN (IN ZILE)	ARENDA (FUMARITUL IN FORINTI)	DAREA IN LEMN CARUTA SAU STANJEN	DAREA DE UNT (TIII CIRCA 1,5 KG)	DAREA DE PUI SI DE COCOSI (BUGATI)	DAREA DE OUA (BUGATI)
BĂRSA	541 $\frac{15}{40}$	1982 $\frac{2}{20}$	105	11 $\frac{21}{160}$	22 $\frac{21}{80}$	22 $\frac{21}{80}$	123 $\frac{21}{40}$
ALDEȘTI				Nu dispunem de date			
HODOȘ	504 $\frac{25}{42}$	1567 $\frac{19}{21}$	70	9 $\frac{114}{168}$	9 $\frac{114}{168}$	19 $\frac{25}{84}$	116 $\frac{21}{42}$
VOIVODENI	184 $\frac{37}{40}$	481 $\frac{17}{20}$	22	3 $\frac{89}{160}$	3 $\frac{89}{160}$	7 $\frac{9}{80}$	41 $\frac{27}{40}$

TABEL CENTRALIZATOR

Privind contribuția anuală a localităților din actuala comună Bârsa, față de stat. Acest impozit era stabilit în raport cu suprafețele cultivate și în raport cu numărul de animale ale iobagilor.

Anii 1771-1772

LOCALITATEA	TAXA CARCIUMARITULUI	IMPOZITUL ANUAL
	FORINTI	FORINTI
BÂRSA	3	230
HODIȘ	3	150
ALDEȘTI	3	143,45
VOIVODENI	3	63,45

Clasificarea localității	Numărul fanțiilor de iobagi	Numărul jeterilor cu casă	Numărul jeterilor fără case	Numărul sesilor	Intravilane în măsura de Pojoni	Arătură în jugăre	Fânețe în zi de coasă	Întrețirea sesilor	Defrișări în jugăre	Vii în zi de sapa
BÂRSA II	55	50	-	8 ² / ₈	251 ¹ / ₈	182¾	253	-	-	-
BODEȘTI IV	27	17	2	3 ⁵ / ₈	24 ¹ / ₄	168¾	103 ³ / ₄	-	-	-
HONTIȘOR III	16	32	-	2	37¾	92¾	89	-	-	-
CĂCĂRAU II	10	5	-	1 ⁵ / ₈	11	50 ³ / ₄	36	-	-	-
CHERELUȘ II	44	44	-	7 ¹ / ₈	30 ¹ / ₄	170	195	-	-	-
CERMEI II	120	22	-	23 ⁷ / ₈	92 ¹ / ₄	316 ⁷ / ₄	351	-	-	-
SEBIS II	67	77	15	11 ² / ₈	163 ⁵ / ₈	385	154¾	¾	-	-
SOMOȘCHES II	64	21	-	21 ³ / ₈	32 ¹ / ₄	362	518	-	-	-
VOIVODENI IV	28	10	1	3 ⁵ / ₈	91	66¾	137	-	-	-

[Kovach Geza, *Jărnimea arădeană în perioada reglementării urbanele din 1771-1786*, în *Zhidăra*, vol. VIII, Arad, 1977, p. 128-142]

PROPRIETĂȚILE IOBĂGEȘTI DIN LOCALITĂȚILE COMUNEI BĂRSA ÎN 1786

LOCALITATEA	CLASIFICAREA LOCALITĂȚII	NUMĂRUL FAMILIILOR DE IOBAGI	NUMĂRUL JELERILOR CU CASĂ	NUMĂRUL JELERILOR FĂRĂ CASĂ	NUMĂRUL SESILOR	INTRAVILANE MĂSURA DE POJON	ARĂTURI (IUGĂRE)	FĂNEȚE (ZI DE COASĂ)	JÂNREGIREA SESILOR	DEFRIȘĂRI (IUGĂRE)	VII/SAPE
BĂRSA	II	55	50	-	8 2/8	251 7/8	182 3/4	253	-	-	-
HODIȘ	III	39	31	-	8 1/8	81 3/4	76 3/8	196	-	-	-
ALDEȘTI	II	36	19	-	6	73 2/4	154 2/4	188 2/4	1/4	-	-
VOIVODENI	II	16	6	1	2 7/8	34 3/4	61	79	-	-	-
SUMMA		146	106	1	25 2/8	440 7/8	474	716 2/4	1/4	-	-

CONSCRIȚIA DIN ANUL 1828 PENTRU LOCALITĂȚILE BĂRSA, ALDEȘTI, HODIȘ, VOIVODENI

LOCALITATEA	NUMĂRUL POPULAȚIEI 18-60 ANI	IOBAGI JELERI FAMILII	CASE	ARĂTURI-MĂSURI DE POJON	FĂNEȚE ZI DE COASĂ	VII-SAPE	BOI	VACI	JUNINCI	CAI	NUMĂRUL FAMILIILOR DE ȚĂRANI	SUPARAȚIA PĂMÂNTURILOR CULTIVATE ȘI ARĂTURI	MEDIA PE FAMILIE IUGĂRE
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
BĂRSA	295	194	212	802 3/4	370 1/2	-	76	39	111	2	204	771 7/8	3,8
ALDEȘTI	286	124	138	538 2/4	229 1/2	-	70	40	109	2	143	498 2/8	3,4
HODIȘ	163	55	94	243 1/2	97	-	18	5	34	-	94	219 4/8	2,7
VOIVODENI	87	40	48	161 1/2	69 1/2	-	16	11	64	-	48	150	3,0
SUMMA	831	413	492	1745 3/4	766 1/2	-	180	95	318	4	489	1639 5/8	3,2

Anexa III. Cronici locale

„Zilierul” învățătorului Iosif Țiucra¹⁹⁴

Pus în circulație de urmașii familiei Țiucra, în forma sa prescurtată, abia în urmă cu un deceniu¹⁹⁵, „*Diariul*,” cum îi plăcea învățătorului român din Bârsa să-l numească, reprezintă unul dintre cele mai vechi jurnale ale unui dascăl român de la sat, cunoscute în zona Aradului.

Întins pe o durată de 29 de ani, în care însemnările zilnice trec cu ușurință de la probleme personale și de la cronică de familie la „întâmplările” din sat și la consemnarea unor date istorice, economice, școlare și culturale locale, jurnalul se transformă, pe durată lungă, într-o adevărată cronică locală, povestită, așa cum a fost văzută și trăită din interior, de una din inteligențele satului.

Cu rădăcinile adânc înfipte în „*tina*” locului în care s-a născut, după cum ne dovedesc preocupările sale gospodărești, dar școlit la Preparatoria din Arad, care va produce, în epoca de naștere a naționalismelor în Imperiu, prima serie de intelectuali români de țară din Banat și Ungaria, Iosif Țiucra, se simte și el obligat, văzând puținătatea istoricilor români, să-și mai lase treburile de zi cu zi și să se implice în scrierea istoriei neamului: „*Se pare că pe națiunea Română o blastamatu ca se remana uitate în eternu, pușini istorici au scrisu...Eu încă vreu aci a scrie cate ceva din celea audite dela Parinții și Moșii miei și din celea la care eu însumi amu fostu ca marturie..le-am înșiratu aici in randu*

¹⁹⁴ Elena Rodica Colta, „*Diariul*” învățătorului Iosif Țiucra din Bârsa, în *Aradul Cultural*, nr.1-2, Arad, p.96-113.

¹⁹⁵ În anul 1991, dr.Pavel Covaciu din Arad, după mamă din familia Țiucreștilor, primește de la ing. Iancu Țiucra din Cluj, fiul publicistului Țiucra-Pribeagul, care deținea originalul manuscrisului prescurtat al Jurnalului, o copie de mână, cu ortografia actualizată, pe care acesta din urmă o multiplică la xerox și o oferă Muzeului Județean, Arhivelor Statului Arad, localității Bârsa și unor membrii ai familiei.Ulterior este adus în Arad de av. Gheorghe Țărcuș și unul din caietele scrise în chirilică, din multele care au constituit „*Diariul*” pe cei 29 de ani. După moartea neașteptată a avocatului, urmele caietului s-au pierdut. În analiza noastră am utilizat exemplarul Muzeului Județean Arad.

camu Istorică după puțina mea pricepere...Fiindu ca nu amu avutu acea norocire a înveția școli mai inalte, aci după prostia mea scriu...să remana ceva și de la mine scrisu."¹⁹⁶

Începe să scrie în 1846, după moartea tatălui său, când devine capul familiei („*fîind eu însum de sinem stăpânitor*"), și învățător titular în Bârsa, adică o persoană publică în sat.

Totuși poziția periferică a locului în care a trăit acest cărturar de țară, pentru care centrul lumii era Buteniul, unde se adunau intelighențiile zonei la alegerile de „*Ablegați dietali*"¹⁹⁷, la ședințele „*învețiatorești*" și la adunările protopopiale, departe de Arad, la care se ajungea doar cu diligența, și de toate celelalte orașe, unde exista o viață politică și culturală, nu i-a îngăduit să scrie opera pe care și-ar fi dorit-o la cei 27 de ani, pe când începea să-și redacteze „*Diariul*" sau „*Zilierul*".

Chiar dacă a știut, despre ce ar fi trebuit să scrie, și a avut fixate aspectele pe care dorea să le urmărească cu consecvență, perspectiva de abordare a fost , cum vom vedea, una joasă, plină de amănunte locale.

Cât privește implicarea sa în evenimentele la care se referă, este greu de stabilit fiindcă atunci când a fost vorba de politică, Iosif Țiucra a fost în consemnările sale extrem pe prudent. Chiar dacă a scris cu admirație despre Iancu Huneade, „*român de viță*" care „*în 1435 bate pe turci cu desăvârșire lângă Belgrad*", sau i-a prezentat pe turci ca pe unii care „*domneau și beleau țara*", când s-a referit la Țara Românească , a evitat să facă caz de românism în paginile jurnalului, la fel cum e evitat să pună situația românilor din Ungaria pe seama ungarilor. Când a relatat evenimentele care au avut loc în zonă, în timpul revoluției din 1848-1849, a părut mai puțin interesat de aspectul politic, cât de ceea ce s-a întâmplat concret. A descris ceea ce a văzut cu ochii lui, aproape filmic. Fără părtinire, fără implicare, de parcă ar fi fost necazul altora: „*În finea primăverii s-a început revoluție, mai întâi cu sârbii în Banat, apoi mai după aceea cu Horveții, spre toamnă se răsculară și moții în Ardeal sub conductorele lor, Iancu*".

Totuși în 1869 se duce , împreună cu Zaharia Halic și Antilofie Țiucra, preoții din sat, la Gurahonț, ca să participe la dezvelirea monumentului lui Ioan Buteanu, „*martiriul pe care în 1849 aici l-au spânzurat ungarii într-o salcă.*"

¹⁹⁶ *Mărturia timpului*, mss. ,p 1

¹⁹⁷ Deputați dietali

Încercând să evaluăm, din jurnal, gradul de informare al învățătorului asupra evenimentelor la care se referă, constatăm că nici una din notații nu menționează lecturile cotidiene, încât e greu să apreciem dacă a fost abonat la ziare sau dacă a avut o bibliotecă și ce cărți au existat în ea.

Faptul că până în 1851 a trăit în casa bătrânească, formată doar dintr-o cameră și din tindă, și că în acest spațiu locuiau el, soția și cei trei copii, nu ne permite să vorbim despre o posibilă bibliotecă în sens modern.

Și totuși, în anul 1857, referindu-se la o previziune, ce anunța căderea unui meteorit pe pământ, el notează „*prin toate foile, mai vartos germane, ba încă și o broșură spun că pe pământ se va face ceva strămutare la 1 iunie prin o stea cazândă, și oamenii cei slabi de înger cred și așteaptă cu mare groază ziua de astăzi,*”¹⁹⁸ semn că era într-o oarecare măsură informat despre ceea ce scriau ziarele vremii.

De asemenea, după cum singur mărturisește, în mica introduce-re pe care o face la jurnal, cunoștea scrierile mai importante ale ardele-nilor, cum ar fi istoria lui Papiu Ilarian și lucrările lui Petru Maior. Pe acesta din urmă îl prețuia în mod deosebit, considerându-l ca fiind „*unu trimisu de Dumnezu spre a descepta în Romanu conoascerea de sine*”. La fel de familiară i-a fost și Gazeta de Transilvania. Toate aceste scrieri contribuiau, potrivit învățătorului din Bârsa, la cunoașterea românilor („*să vedemu că există și Romanulu ca Romanu în lume*”).

În sfârșit, un indiciu că, după terminarea Preparandiei, Iosif Țiucra a continuat să fie la curent cu viața culturală românească din Imperiu, este și mențiunea din anul 1861 privind partiției la Pesta, a revistelor „*Tuti fruti*”¹⁹⁹ și „*Concordia*”²⁰⁰ iar la Sibiu a foii „*Amiculu școalei*” și a calendariului „*Amiculu poporului*”²⁰¹.

Cunoștințele sale de istorie universală au fost însă mai slabe. Multe date, pe care le introduce în cronologia din forma prescurtată a jurnalului, se dovedesc eronate iar comentariile fanteziste, încât informația trebuie preluată cu prudență.

Compensează în schimb cu mulțimea datelor meteorologice și economice, pe care le prezintă în strânsă corelație, încât ne oferă o pano-

¹⁹⁸ mss,p40-41

¹⁹⁹ Tutti Frutti. Almanac comic cu ilustrațiuni, apare la Pesta în septembrie 1861. Redactor este Bucur Risculea (M.V. Stănescu)

²⁰⁰ Concordia. Diariulu politicu și literariu, apare la Pesta din aug. 1861

²⁰¹ Amiculu poporului. Foia poporală, apare tot la Pesta, din 1867

ramă amplă asupra evoluției satului și implicit al zonei în contextul climatologiei central-europene.

Aceast orizont intelectual, propriu majorității dascălilor români de țară în veacul al XIX-lea, este completat de o experiență țărănească a muncii de zi cu zi și de autoritatea sa în sat, care garantează veridicitatea datelor locale consemnate.

Daca ar fi să-l caracterizăm am putea spune, folosindu-i propriile cuvinte, că în satul său, Iosif Țiucra a fost un om școlit, un bun gospodar și un „om de onoare”.

Cu toată truda sa de a ne lăsa o mărturie fidelă a timpului și a lumii în care a trăit, prin pierderea mai multor caiete după moartea sa, conținutul integral al Jurnal va rămâne necunoscut.

Faptul că o parte din informație s-a salvat, în forma prescurtată a jurnalului, a fost tot meritul dascălului din Bârsa. După schimbarea oficială a alfabetului chirilic cu cel latin, gândul că urmașii nu-i vor mai putea citi lucrarea -fiindcă în fond oricât de personale ar fi jurnalele, toți autorii, din cele mai vechi timpuri până azi, le scriu ca să fie citite - îl face pe Iosif Țiucra, în 1874, pe când împlinea 56 de ani, să se hotărască să transcrie cu alfabet latin numeroasele caiete redactate în chirilică.

Cum obișnuia să scrie „mai mult noaptea”, iar vederea îi slăbi-se după o boală, transcrierea tuturor paginilor adunate în cei 29 de ani s-a dovedit imposibilă, așa că se decide ca, din toate „diarele”, să scrie o variantă prescurtată, pe ani, în care să „pună pe scurt cele mai urgente întâmplări”.

Fiind bolnav, lucrează în mare grabă, de teamă că va muri înainte de a isprăvi treaba. Încheie scrisul în 8 martie 1875 „sera la 10 ore” cu sentimentul că s-a eliberat de o povară și că datoria odată făcută de acum poate muri liniștit.²⁰²

Manuscrisul redactat cu litere latine și intitulat *Marturia timpului*²⁰³, a fost păstrat cu sfințenie în Bârsa mai bine de 100 de ani, fiind atestat, prin anii 1942-43, în lada de zestre a lui Țiucra Ioan, cunoscut în familie ca „mătușoiu Ionuț”.²⁰⁴

²⁰² Învățătorul Iosif Țiucra moare după doi ani, în 31 august 1877

²⁰³ Titlul întreg este „*Marturia timpului. Intemplantările din lumea largă în catu am pututu vedea si audi, precum si despre ai mei cei de fatia pana la finea anului 1874 culese si prescurtate in Berza Prin Invetiatoriului Iosifu Tiucra.*

²⁰⁴ soțul mătușii

Unul dintre motivele acestei griji față de manuscris a fost blestemul scris de Iosif Țucra la sfârșit: „*Și fie afulisitu de Dumnedieu cine va strica acesta carte*”, blestem obișnuit în veacurile trecut, și care a salvat, în timp, multe cărți vechi românești de la furturi sau vânzări.

Supraviețuind așadar sub protecția blestemului până azi, *Marturia timpului* a intrat după 1991 în atenția cercetătorilor, care, în diferite ocazii au făcut referiri la el²⁰⁵, fără să-l fi tratat însă ca pe o lucrare în sine, de memorealistică rurală.

Privit ca un întreg, ca o sumă de însemnări zilnice ale unui martor la evenimentele din sat, jurnalul mustește de informație, permițându-ne să descoperim în acest mozaic de date, o lume periferică, patriarhală, aproape neclintită în imobilismul unor tradiții conservate pe durată lungă, o lume ignorată de marea istorie, dar care se dovedește vie și plină de parfum. Perspectiva de abordare a lucrurilor este una dinspre interior spre exterior, valorile ordonându-se în raport cu satul.

Din perspectiva cercetărilor contemporane, jurnalul reprezintă o sursă alternativă de informație, venind în completarea documentului oficial, de arhivă.

Ca mod de organizare manuscrisul din 1875 cuprinde 3 capitole:

- o istorie a familiei, cu o încercare de genealogie;
- o cronologie, care imită modelul vechilor cronografe românești, și care se întinde de la „*Facerea lumii și a lui Adam*”(anul 5508 înainte de Cristos) până în 1845, la moartea tatălui autorului;
- jurnalul propriu-zis, pe ani.

Cele trei părți formează un întreg, care se completează reciproc, lucru ce îi permite autorului să coboare în timp, spre începutul satului și a familiei.

Cronica familiei, intitulată după modelul vechilor scrieri „*Despre familia noastră a Țucreștilor*” utilizează în bună parte tradiția, adică ceea ce se știa în casă, din bătrâni. Povestea s-a transmis pe cale orală, întreagă.

Textul începe direct cu originea familiei, considerată ca fiind cea mai importantă pentru urmași: „*Familia noastră își trage originea*

²⁰⁵ Istoricul arădean Alexandru Roz a văzut exemplarul aflat în proprietatea familiei și a extras din ele informația istorică legată de anul 1848. Referiri la „*Cronica din Bârsa*” a mai făcut Pavel Vesa în lucrarea sa despre bisericele din județul Arad, pe baza exemplarului de la muzeu. Vezi Pavel Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Arad, 2000, p 109

din Țara Românească. Pe la 1717 erau mari tulburări acolo pentru alegerea de Domn. Unii boieri doreau pe unul, alții pe altul iar Poarta otomană le trimite pe alticineva și astfel era continuu neînțelegeri și vrajbă. Mulți își lasară locurile strămoșești și trecură în țările vecine, mai ales boierii și preoții, cari pentru că se amestecau în treburile politice aveau mult de suferit.”

Așadar, unul din cei care se bejenesc trecând munții în Ardeal este și strămoșul Țiucreștilor, popa Petre Dimitrescu din părțile Giurgiului. Aici însă nu rămâne prea mult, fiind - ca preot ortodox- persecutat „*de calvini, de uniți și de catolici*”. Așadar „*își ia lumea în cap*”, după cum scrie Iosif Țiucria, și auzind că în Țara Ungurească sunt români și că preoții sunt mai liniștiți²⁰⁶, trece vama pe la Hălmagiu și în anul 1718 se așează în satul Lunca, lângă Vașcău (Bihor). Dar ciurma și foametea ce bântuie zona, îl fac pe popa Pătruț să plece și din acest loc. De data aceasta trece „*peste codru*”²⁰⁷ în părțile arădene „*unde auzise că ar fi pământ mai bun și toate mai ieftine*”. Coboară dinspre Moneasa spre șes, și după ce trece Crișul cu luntrea, se stabilește în Berza (vechea denumire a localității Bârsa), unde era lipsă de preot. Conscrierea din 1721 îl găsește aici, și cu această ocazie, din motive necunoscute, familia își schimbă numele, luându-l pe cel de față al preotesei, adică Țiucria.²⁰⁸ Popa Pătruț, cum i se spunea, o avut un singur copil, pe Georgie, pe care, atunci când i-a venit vremea, l-a sfătuit să meargă să se sfințească de preot în Țara Românească: „*Du-te fiule în Țara noastră, ia-ți merinde în desagi, încalecă calul și treci sa te sfințească di preot, dar întoarce-te îndărăpt, vino aici pentru că sînt locuri mai scutite de războaie și nu ești în mijlocul Domnilor și boierilor fățarnici, sălășluiește-te aici ca nu sînt oameni răi*”.

Urmând sfatul tatălui său, tânărul Georgie pleacă la București la Mitropolie unde „*a fost primit la seminarium pe 6 septembrie și după șase săptămâni, într-o vineri s-a sfințit de ipodiaton, sâmbătă de diaton și duminică de preot.*”²⁰⁹

²⁰⁶ În sensul că sunt lăsați în pace

²⁰⁷ Munții Codru-Moma.

²⁰⁸ Tradiția familiei spune că numele a fost de fapt Ciucura, de la ciucurul pe care îl purtau oile la ureche, și el a devenit Țiucria datorită recenzorilor, care au scris, cu grafie maghiara ceea ce au auzit.

²⁰⁹ Precizia datelor ne face să credem că Iosif Țiucria, deși nu o spune (el zice „*de la moși*”) a găsit unele însemnări pe cărțile vechi bisericești din sat, scrise, după obiceiul vremii poate chiar de Georgie, fiul popii Pătruț, în care se men-

Astfel hirotonisit se întoarce acasă și la scurtă vreme este pus preot în Aldești²¹⁰ și apoi în Bârsa în locul tatălui său, care moare. La rândul lui are trei fiii, pe Grigore, care se face preot și din care se trage ramura Popeștilor, pe Petru²¹¹, bunicul autorului, din care se trage ramura Dăscăleștilor și pe David zis Vidu, singurul rămas fără școală, din care se trage ramura Viduleștilor. O familie numeroasă, de oameni gospodari, pornită din acel legendar Petru Dumitrescu din jurul Giurgiului, care prinde rădacini în acest ținut. Toți Țiucrești vor încheia căsătorii pe măsura poziției sociale, pe care o dobândiseră, dezvoltând în zona Bute-nilor a rețea de rudenie formată aproape exclusiv din intelectuali de țară. Câțiva vor ajunge chiar oameni de vază.²¹²

Încercând să construiască genealogia celor trei ramuri ale familiei, Iosif Țiucra se rezumă totuși să-i înșire doar la cei 95 de membri aflați în viață în anul 1874 când lucra la istoria familiei: 29 din linia Popeștilor, 40 din linia Dăscăleștilor și 26 din cea a Viduleștilor, oferind, pe alocuri, unele explicații referitoare la ocupația lor, la familia cu care s-au înrudit, la locul în care trăiesc. Un material bogat pentru cercetătorii interesați de istoria familiilor, domeniu atât de actual în zilele noastre.

ționează sfințirea lui în Țara Românească. Asemenea însemnări am identificat pe cărțile vechi și referitor la alți preoți din secolul al XVIII-lea din județ, care nu voiau să se sfințească la episcopul sârb și treceau munții.

²¹⁰ În anul 1740 avusese loc un proces în legătură cu hotarul între satele Aldești și Bârsa. Cum în prima fază procesul a fost câștigat de Aldești și locul numit „Dâmbușoru” al popii Pătruț a revenit celor din Aldești, preotul se mută în acest sat până la rejudecarea procesului, când câștigă bârsanii.

²¹¹ Petru Țiucra a activat ca învățător în Bârsa din anul 1795, fără să fi frecventat Preparandia. În anul 1815 figurează în recensămintele școlare tot ca învățător în acest sat. În lipsa unui local de școală, cursurile se desfășurau în casa învățătorului. Vezi Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului. 1721-1821*. Arad, 1974, p 108-109

²¹² Dintre membrii de vază ai acestei familii îi menționăm pe Avesalon Țiucra zis popa Vesalom (1867-1923), a cărui nume va fi legat de mișcarea memorandumistă, și pe publicistul Petru Țiucra-Pribeagul, ambii din ramura Popeștilor. Din ramura Viduleștilor a făcut parte compozitorul Ioan Vidu. vezi Iancu Țiucra, Gh. Țârcaș, *Preotul memorandumist Avesalom Țiucra (1867-1923)*, în *Altarul Banatului*, nr.10-12, 1992, p 121 și Ioan Lucaci, *Ion Vidu (1863-1931)* în *Ziridava*, XI, Arad, 1979, p 795

Capitolul următor, cel conținând **Cronologia**, a fost copiat în parte din diferite cărți. Cronologia biblică este continuată cu „*Însemnări memorabile din istorie*”, și ea împărțită în „*Ani înainte de Christos*” și „*Ani după Christos.*” Selecția îi aparține lui Iosif Țiucra, care adună la un loc, date istorice și lucruri curioase, într-un melanj delicios. Noțiunea de important are aici un înțeles foarte personal. În șirul de ani, în care s-a întâmplat ceva în lume, el include atât descoperirea Americii de Cristofor Columb (1492) cât și „*invențiunea novelor*” în Europa (1536), aducerea „*grumbelor*” în Europa (1580), venirea familiei Țiucra în Ardeal (1718), „*săparea diamantelor în inima munților în Brazilia*” (1727), cutremurul grozav din China (1733), moartea bunicului și tatălui său, sau unele date legate de sat, de biserica și de școala din Bârsa.

Comentariile sunt adeseori deconcertante. De la referința corectă privind originia romană a românilor, subiect ce-i era familiar, pe care o întâlnim la anul 101: „*Traian face pod peste Dunăre, trece și bate pe Daci și la anul 105 colonizează Dacia cu romani aduși din toată lumea romană, dintracea romani ne tragem și noi românii de azi*” cronicarul nostru alunecă spre explicații fanteziste și datări eronate. Despre unguri, pe care îi confundă cu hunii, notează: „*hunii sau ungerii izgoniți de chinezi se întind ca un potop în Europa*” (anul 375) sau „*Atila, regele ungerilor își întinde stăpânirea mai pe jumătate din Europa, prădând și pustiind, numindu-se pe sine Flagelul lui Dumnezeu, se crede că la Curtea în comitatul Aradului a murit, dar unde s-a îngropat nimeni nu știe*”(444).²¹³

Cu o siguranță dezarmantă explică și condițiile în care au fost inventate cărțile de joc în anul 1392: „*se inventează dărăpănătoarele cărți de joc de către zugravul Grigonieru, pentru petrecerea bolnavului Carol al VI-lea, regele Franciei*”.

Acest dat cu părerea devine însă mai precis când referințele privesc lumea cunoscută. Cercul preciziei este focalizat pe familie și pe sat.

La fel, informația locală din **Jurnalul propriu-zis**, care începe la pagina 17 a manuscrisului, cu anul 1846, („*anul de când am mânat ziar*”) este de o precizie inginerescă.

În redactarea acestui jurnal, învățătorul a urmărit cu consecvență anumite aspecte din viața familiei (nașterea copiilor, școlile frecventate de aceștia, căsătoriile, bolile din casa, recoltele anuale, chiverniseala) și a satului (vremea, starea generală a recoltelor, prețul produselor, epi-

²¹³ Marea invazie a hunilor are loc în 376 iar Attila moare în 453

demiile și bolile, care au produs mortalitate la oameni și animale etc) însumând în ani o informație bogată, ce poate fi utilizată în domenii diverse ale cercetării, de la istoria satului, a bisericii, a școlii, la studii de economie rurală sau de istorie a climatologiei. Cum vom vedea în continuare în fiecare direcție învățătorul nostru s-a dovedit un bun informator.

Informații cu caracter socio-politic

1. Treburile Împărăției

Un prim grup asupra căruia dorim să ne oprim, ar fi cel al însemnărilor, care se referă la anumite evenimente politice derulate în urmă cu mai bine de un veac și jumătate, unele trăite de dascălul din Bârsa, altele auzite și considerate de el importante pentru a fi cunoscute de urmași. Aceste însemnări ne îngăduie, să cunoaștem peste ani, prin prisma unui român cu școală, cum stăteau lucrurile în Împărăție.

Încă din cronologie, Iosif Țiucra leagă anul 1740 de Maria Tezezia „*regina Ungariei și împărăteasa românilor.*”

Mai jos, trece anul 1765 și notează :”*Iosif al II-lea desfințează peste 600 de mănăstiri călugărești ce erau de prisos*”²¹⁴ pentru ca la 1790 să menționeze moartea „*împăratului românilor și regele Ungariei*”.

Evidența aceasta a conducătorilor țării este continuată și în paginile de jurnal. Astfel în ziua de 2 decembrie 1848, Iosif Țiucra nota urcarea pe tron a lui Frantz Iosif I : „*Francisc Iosif întâiul, după abdicarea de tron a unchiului său Ferdinand întâiul, împăratul Austriei și regele Ungariei, se înalță pe tronul împărătesc.*”

În același an, la „altele”, este menționată proclamarea republicii în Ungaria: „*În Dieta la Debrețin, fiindcă acolo se ține acum fiindcă la Pesta erau oștile împărătești se hotăra republica și împăratul prin aceea fuse detronat și de la 15 aprilie nici în biserică nu se mai pomenea, ci în loc se zicea cârmuitorii țării*”.

Această schimbare nu produce prea mare tulburare în Bârsa. În 18 mai, Iosif Țiucra, ca unul care deținea „*un fârtai de pământ*”, merge împreună cu alții la Buteni să se înscrie pe listele de alegători, pentru a alege „*obligatu Dietalu*”.

Referitor la noii cârmuitori, notează, în aceeași lună, cu o ușoară notă de umor: „*miercuri , după Rusalii, respectiv 25 mai, de la*

²¹⁴ În realitate ordinele calugărești și mănăstirile care nu exercitau activitate școlară și de ocrotire a bolnavilor au fost desfințate în anul 1781.

ocârmuitorii țerii se dete poruncă pentru a se ține post și sărbătoare cu rugăciuni, pentru învingerea inamicilor, ce s-a și ținut, cu mare solemnitate pretutindenea, la noi ca și la cei de alte confesiuni încă mai vârtos''.

Tulburările care au loc în țară nu modifică data alegerilor, după cum aflăm dintr-o altă însemnare: „*Alegerea de obligatu Dietale s-a ținut la Buteni cam pe la începutul lui iunie*”. Tot aici aflăm că a fost ales cu majoritate de voturi Urbany, domnul de pământ de la Mănerău.

Referirile la luptele din timpul revoluției, se limitează mai mult la ceea ce s-a întâmplat în jurul Bârsei, cele văzute împletindu-se doar ici colo cu cele auzite. Mai mare necaz decât recrutările în care „*lua grosu de cătane fiecum numai să fie omu*” și decât trecerea armatelor , care au pușcat 2 oameni în sat și care, până la venirea muscalilor, „*au răbăluit*”, l-a produs scumpetea mare „*în țucur, în cafea, în haine, încălțăminte*” și inflația creată de reforma monetară a lui Kossuth : „*În anii aceștia multe feliuri de bani de hartie au umblat și s-au șchimbat, însă banii lui Koșut pe mulți ne-au sărăcit.*”

Un câștig totuși au avut oamenii în urma revoluției fiindcă în 16 martie 1848 au încetat „*robotă și cu dânsa toate dările domnești precum dijma în bucate și toate altele*” Această eliberare de obligații a fost foarte importantă pentru țărani , încât Iosif Țiucra , pentru a fi înțeles de urmași, simte nevoia să explice , în două pagini, în ce au constat vechile obligații către domnie și cât de grele și de umilitoare au fost ele pentru om. Încheie arătând că, acum când omul este liber, chiar dacă „*dările încă sânt mari foarte... barem nu suntem tratați ca animalele sau ca robi*”.

Pe fundalul luptelor ce se dau în Apuseni, învățătorul nu uită să menționeze în jurnalul său faptul că, în 27 aprilie 1849, au avut loc la Buteni noi alegeri de „*Ablegat Dietalu*”, fiindcă Urbany s-a retras. De data aceasta românii cu drept de vot l-au ales pe Popovici Zsiga, „*feciorul protii de la Vilagos*”.

Ca o încheiere a evenimentelor din 1849, dascălul român notează că în ziua de 12 august „*comisia din partea împărătească a strâns banii cei ungurești de hârtie, a lui Koșut*” iar în 21 august :” *iarăși veni poruncă ca în biserică să se pomenească împăratul Francisc Iosif I-ul, care și astăzi se pomenește.*”

Zilele de 5 și 10 iunie 1852, când împăratul vizitează Oradea și Hălmeagiu, i s-au părut și ele demne de a fi notate, această vizită fiind într-adevăr primită cu bucurie de românii din toate ținuturile de vest.²¹⁵

Doi ani mai târziu este consemnat războiul mare dintre Rusia și Turcia, în care, zice Țiucra, împăratul Austriei „a fost neutral”.²¹⁶ Totuși menționează și zvonul care a ajuns până la Bârsa: „Se zice însă că el trimisese oștile sale care au trecut în România însă parte în bătaie împăratul nostru n-a luat.” În legătură cu acest zvon el scrie în altă parte a paginii: „clisa și băutura s-au transportat către Ardeal, pe sama cătanelor care au trecut în România”.

Din însemnările pe anul 1857, aflăm că, în ziua de 12 mai, Francisc-Iosif întâiu a vizitat Jula.

În anul 1859, Țiucra avea privirea întoarsă tot spre Viena și consemna bătaia dintre „împăratul nostru” și regele Sardiniei²¹⁷.

Însemnarea din 1861, care se referea la limba oficială, strecurată de învățător printre alte știri, este una dintre cele mai importante: „în anul acesta în multe comunități curate românești s-a introdus limba română ca limbă oficioasă.” Această măsură a statului maghiar este pomnită și de scriitorul Ioan Slavici în amintirile sale.²¹⁸

Tot în acest an, într-o altă parte de jurnal, aflăm că la Buteni au avut loc noi alegeri pentru Dietă, dar că aceasta a funcționat doar trei luni, după care s-a dizolvat.

La „întâmplările” din anul 1865 este consemnată bătaia „împăratului nostru” cu italienii. Ni-l putem imagina pe învățător notând la lumina lămpii părerile sale referitoare la acest război păgubos: „și pierdu Veneția și Lombardia ce erau parte integratoare a imperiului. În anul acesta avură bătaie cu pruşii și facură pace ruşinoasă pentru Austria, pierdu ostaşi mulţi şi plătind gloabe mari pruşilor.”

Chiar dacă luptele s-au ținut în alt capăt de lume și în Bârsa „școlile s-au închis de la 24 iunie din cauza războiului ce triumfă între

²¹⁵ Franz-Ioseph își extinde vizita din anul 1852 până în Banat, fiind și aici întâmplinat cu entuziasm de populație. vezi Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorealistică 'măruntă' sau istoria ignorată*, Reșița, 1995, p33

²¹⁶ Războiul Crimeii (oct.1853-mart.1856). Participă la război Turcia, Anglia, Franța, Austria, împotriva Rusiei.

²¹⁷ Războiul franco-sardo-austriac 29 apr.-11 iulie 1859. Austria este înfrântă.

²¹⁸ Este vorba despre legea „pentru egala-ndreptățire a naționalităților”, prin care consiliul comunal hotăra limba așa zisă protoculară. vezi Ioan Slavici, *Amintiri. Lumea prin care am trecut*, Buc.,1994,p 258

Austria cu italieni și pruşii” iar satul a trebuit să dea „*prin poruncă*” la oaste 4 voluntari și pentru fiecare câte 20 fl., lucru pe care l-a și făcut. În ciuda războiului, în decembrie a început la Pesta Dieta iar deputații s-au ales după legile din 1848. În cercului Butenilor a fost ales, prin votare, Sigismund Popovici.

De anul 1868 se leagă, în amintirile învățătorului nostru, emanciparea jidovilor.

În sfârșit, ultima alegere de deputați Dietali pe țară, menționată în jurnal, este cea care s-a ținut în 12 iunie 1872, și în care în cercul Butenilor a fost ales în unanimitate Dimitrie Bonciu.

La fel de meticolos noteaza, pe ani, locul unde s-au ținut „asentările”(recrutarile) din zonă, dar asupra acestui aspect nu mai insistăm.

După cum putem vedea, exceptând anii 1848-1849, în care există o informație bogată, chiar dacă colaterală, despre revoluție, toate celelalte momente politice sunt prezentate sumar, informația învârtindu-se de cele mai multe ori în jurul „*împăratului nostru*”, față de care și Iosif Țiucra, ca toți românii ardeleni, se considera un supus fidel și un bun cetățean.

2.Satul și instituțiile sale

Mult mai importantă decât împărăția, a fost însă pentru Țiucra viața satului. El a consemnat cu meticulozitate, pe ani, tot de s-a întâmplat aici, de la construirea așezării la deschiderile acesteia către lume.

Începe cu începuturile, adică cu conscrierea din anul 1721, la care participă și familia Țiucra, când Bârsa avea doar 17 numere de casă și o bisericuță de lemn, acoperită cu paie. Puse cap la cap însemnările sale ne arată un sat care crește, se modernizează, se schimbă încet.

Pe baza tradiției, încă în Cronologie el menționează că, între anii 1740-1745, vatra satului a fost mutată de la „*Gunoște*” la „*Dealu*” și tot atunci au fost colonizate aici mai multe familii din satele vecine, localitatea mărindu-și astfel populația.

În 21 ianuarie 1809, deci după mai bine de 65 de ani, stăpânirea schimbă din nou vatra satului. Le dă bârșenilor alte „*telechiuri*” de casă și face o nouă împărțire cadastrală, iar în 1810 oamenii se mută de la locul numit „*Dealu*” în noile pământuri, pe locul în care se găsește satul azi.

Un eveniment important în viața oamenilor a avut loc în anul 1821 când satul a fost cumpărat de către bogatul macedoromân Geor-

giu Tacaci²¹⁹, de religie ortodox, care doi ani mai târziu, într-o joi, după Rusalii s-a și instalat la Bârsa cu toată pompa, ca domn de pământ. După moartea sa, satul va fi dat de urmași în arendă, și multe din vechile învoieli nu vor mai fi respectate. Așa îl prinde revoluția de la 1848.

Referitor la viața satului, tot la anul 1821 ne este furnizată o informație cu valoare etnografică, și anume faptul că acum a avut loc tăierea „*morilor de pe Criș care erau ale comunei*” .

Nu știm unde au măcinat oamenii făina anii următori fiindcă abia peste 13 ani, în 1834 (anul în care s-a făcut și Dolma²²⁰ ține autorul să precizeze) „*s-a îndăluit moara pe fărină* ”.

Un an mai târziu la Bârsa s-au împărțit pământurile între oameni, ocazie în care, tatăl lui Iosif Țiucra a căpătat un fârtai pe pamânt.

În anul 1851 s-au măsurat hotarele satului, sau, cum scrie Țiucra, „*s-au pășit*²²¹ *hotarele de jur împrejur și la noi s-au aflat hotarul de 19.067 de pași*”.

Tot în acest an, domnia a pierdut pusta Cornești, dar cei din Sebiș au dat-o spre lucru tot bârșenilor. Dintre cei care au luat aici pământ în parte s-a numărat și învățătorul nostru.

În aprilie 1853 sătenii au primit poruncă de la împărăție „*să-și facă șanțuri pe lângă gard la uliță și să adune gunoiul țâpat pe ulițe*”, o măsură considerată de învățător foarte bună. Tot din jurnal aflăm că satul avea în acel an 1443 de locuitori dintre care 765 bărbați și 678 femei.

În 1854, printr-o nouă poruncă, s-au plantat în sat, pentru prima oară, pomi pe lângă drumuri .

Un an mai târziu s-a făcut drum în hotarul Ineului, „*de la fântână până la moara ineanilor*”, cu piatră dusă cu carul de la Bârsa din Criș.

Tot în anul 1855, în 16 decembrie, s-au încheiat cărțile funduare și au fost înscrși proprietarii.

Anul următor s-a făcut un drum nou din piatră, peste Criș, de la Podul Crișului printre hotare către Răpsig, iar oamenii din sat au primit

²¹⁹ Conform tradiției, menționată de Iosif Țiucra în cronologie, George Tacaci a fost înmormântat în biserica din Bârsa.

²²⁰ Este vorba despre digul unui canal cu apă care trecea prin sat.

²²¹ un pas era echivalent cu o șesime dintr-un stânjen, adică cu 0,3 m.

poruncă să-și văruiască casele pe dinafară, să-și îndrepte gardurile și să strângă gunoaiele de pe uliți.

În anul 1857 s-au făcut podurile din piatră către Buteni, la Agazete, Valea Mică și Valea Mare și drumul de țară spre Șilindia iar în luna noiembrie a fost conscriere de popor generală pe țară.

În anul 1858 s-au strămutat banii. „*Au intrat în viață banii noi*” de 1/2, 1 și 4 cruceri iar „*fiorinul*” s-a făcut de 100 cruceri. Tot în acest an „*s-au deschis cale ferată de la Arad la Solnoc și mai sus până la Peșta și Viena*”, iar de la 1 mai a început să umble zilnic diligența de la Buteni la Arad.

În 1860 satul a fost cumpărat de jidovul Rot care s-a și mutat în Bârsa la 15 decembrie.

În 1861 s-a făcut podul peste Criș către Sebiș iar Rot, noul proprietar la satului, și- a făcut „*vinăsărie sau fabrică de spiru*”.

În 1868 s-a făcut podul de pe vale, „*acolo la morminte*”.

La sfârșitul anului 1870 s-au schimbat antistiile comunale, iar noii aleși au fost: jude Petru Țiucra, preceptor Pavel Droga, jurați Zaharie Ardelean, Hariu Anca, Avram Droga și Teodor Mătcan. De asemenea „*s-a deschis drumul de fier de la Oradea la Clusiu în Ardeal*.”

În anul 1871 s-a tăiat notariatul din Bârsa de către Ineu și s-a legat la cercul Butenilor.

În anul 1872, la 11 martie, a avut loc o nouă schimbare a antistiilor comunale. Jude primar a fost numit Hariu Anca, jude de lege Z.Ardelean, tutor orfanilor Militaru Susanu iar jurați Anichie Grecu și Tudorica Lungu.

Tot în acest an a avut loc un eveniment special în viața intelighențiile locale din jurul Buteniului. Țiucra notează în jurnal că în 10, 12 și 14 noiembrie a sosit la Buteni un Teatru român. Teatraliștii, adică trupa unui oarecare Ionescu, au fost din România.

În sfârșit ultima însemnare care privește dezvoltarea acestei zone datează din 1 decembrie 1874, când „*s-a deschis potica*”²²² din Sebiș”.

Pentru a reconstitui viața din Bârsa acelor ani, aceste informații trebuie coroborate cu cele referitoare la biserică și la școală.

Referitor la biserică aflăm, încă din cronologie că, după mutarea satului „*la Deal*”²²³ bârsani și-au făcut aici o biserică nouă, iar pe cea veche, de la „*Gunoște*” au vândut-o oamenilor din Minead.²²⁴

²²² farmacia

Biserica din deal, tot din lemn, cu hramul „Bunavestire”, plasată, după obiceiul vechi, în cimitirul satului, a funcționat până la cea de a doua mutare a așezării, din anul 1809. Ca urmare a mutării ce avu- sese loc, în anul 1814 s-a pus temelia unei alte biserici în noua vatră a satului. Ultima slujbă în vechea biserică s-a ținut după cum notează Țiucra în 1823, la sfârșitul lunii noiembrie .Biserica cea nouă , care există și azi, a fost sfințită în 6 decembrie de Sf.Nicolae .

Ulterior vechea biserică din deal a fost demolată, iar din lem- nul ei a fost ridicată în 1826 școala. Între morminte oamenii au lăsat numai altarul, folosită drept capelă pentru pomenirea morților și „*ca moment de plăcută amintire*”.Acest altar a fost răsturnat de un vânt pu- ternic în 8 iulie 1868, iar lemnele din construcția lui au fost vândute.

În continuare, în jurnal, Țiucra ne oferă un lung șir de date, des- pre toate amenajările făcute noii biserici, începând chiar cu anul 1846, când s-a ridicat crucea de pe turnul noii biserici , și când, în bolta crucii, într-o „șcățulă”,²²⁵ învățătorul însuși a pus o inscripție în care „*multe s-au scris*”.

Acest inventar al construcțiilor continuă și în anii următori, in- dicând implicit greutatea cu care se dota o biserică sătească în acei ani :

-în 1852 s-au pus scaunele sau „*jițturile*” în „*biserica cea femeiască*”.²²⁶

-în 1855, când holera a făcut multe victime în sat, oamenii au ridicat în grădina bisericii, înaintea criptei, o cruce de lemn „*pentru pa- za de coleră*”.

-în 1862 în biserică s-a montat tronul Precești și scaunul epis- copal iar în fața altarului s-a pus mozaic.

- în 1863, a fost ridicată o rugă la marginea hotarului, pe chel- tuiala lui Ioan Filip, unde se strângea lume multă când se ieșea la țarină.

-în 1865, în turla bisericii a fost așezat clopotul cel mare și un orologiu. Spre aducere aminte în jurnal se menționează și faptul că, acel clopot a fost tras pentru prima oară la 19 martie iar ceasul „*a început a umbla*” din 10 aprilie.

²²³ Este vorba de Dealul Crișului

²²⁴ Satul, situat pe Valea Deznei, aparține azi de Ignești. În anul 1874, când Io- sif Țiucra începea să scrie varianta prescurtată a jurnalului, biserica de lemn, acoperită cu paie, încă mai funcționa în Minead , după cum ține să ne precizeze autorul acestuia.

²²⁵ cutie

²²⁶ partea din spate a naosului unde stau femeile

- în 1868 în curtea bisericii a fost ridicată o cruce de piatră, făcută drept pomenire pentru Toderică Halic și cei din familia lui.

- la 11 iulie 1872 s-a isprăvit de podit biserica cu piatră.

Un alt grup de însemnări se referă la viața bisericească din eparhie și la preoții locului, între care mulți erau din familia Țiucra sau înrudiți cu aceasta .

În seria măsurilor administrative din sânul bisericii, pe care le consemnează, se înscrie și cele luate la sinodul din 1848 de la Chișineu, în care s-a hotărât, ca preoțimea să fie plătită cu bani nu cu produse.

Demnă de reținut i s-a părut și instalarea în Arad, în anul 1854 a episcopului Procopiu Ivașcovici , în locul lui Gherasim Raț, care murise în 1850. După instalare, în 19 octombrie noul episcop trece și prin Bârsa „venind de către părțile de sus”(Ținutul Hălmagiului) și este întâmpinat de poporeni. Printre oficialitățile satului se numără și Țiucra.

Șirul mențiunilor despre episcopul arădean continuă cu instalarea lui în 1865 și peste fostele protopopiate bănățene trecute la episcopia Aradului.

Tot în acest an învățătorul consemnează despărțirea ierarhiei române de sârbi prin „căpătarea” de către români a unui mitropolit cu rezidența la Sibiu. În urma separației la Sinodul de la Sibiu din anul 1868 se întocmește Statutul Organic , care anul următor începe să fie citit în biserici.

Aradul va fi într-un fel implicat în aceste schimbări, fiindcă după moartea mitropolitului Șaguna, în scaunul vacant va fi ales, în 1872, Procopiu Ivașcovici iar în locul lui la Arad vine ca episcop Miron Roman. Doi ani mai târziu învățătorul din Bârsa notează o nouă schimbare. Procopiu Ivașcovici, va fi numit „patriarh sârbilor” iar Miron Roman trece în locul lui ca Mitropolit la Sibiu.

Referitor la catedrala episcopală din Arad jurnalul menționează în 1861 „spargerea” celei vechi, aflată odinioară pe locul unde, pe când Țiucra își scria jurnalul cu litere latine, fusese construit deja liceul²²⁷ și ridicarea celei noi, „cu două turnuri”.

Multe știri se referă și la viața protopopiatului Buteni. Astfel învățătorul consemnează sfințirea bisericii din Buhani la 11 decembrie 1851, numirea lui Ioan Muntean ca protopop în 1864, moartea acestuia de bună , terminarea bisericii din Târnova în 1868, constituirea sinodului

²²⁷ azi Colegiul național „Moise Nicoară”

și scaunului prezbiterial din Buteni în 1870, și cumpararea, în același an, a celor două clopote de către biserica din Aldești.

Referitor la comunitatea și viața bisericească din Bârsa aflăm doar că în anul 1855 aceasta a hotărât să țină ca sărbătoare ziua de 1 august și ajunul „*pentru sănătatea și ferirea de boală a animalelor.*”

Ca un eveniment de senzație pentru sat este consemnată, în anul 1855, neobișnuit de lungă ședere (de Sf.Gheorghe până la Sf.Nicolae) la Bârsa, a protopopului de Ineu, Terențiu Rațiu, în casa „*Popiții*”.

De asemenea, în anul 1859, în ziua de Paști, notează sfințirea de preot a lui Zaharia Halic, și întoarcerea lui în Bârsa iar în 1869 constituirea comitetul parohial local în prezența lui Andrei Machi, protopopul Butenilor.

Din această lume preoțească din Bârsa, între care se numărau în 1851 preoții Petru Țiucra și cumnatul său Ioan Feier, iar mai târziu Zaharia Halic, căsătorit cu o nepoată și Antilofie Țiucra, jurnalul insistă asupra preotului Ioan Țiucra, poreclit, din cauza tinereții sale, Popița, pe care învățătorul ni-l prezintă aproape ca pe un personaj de roman.

Astfel, în anul 1859, ni se spune, printre altele, că acest Ioan Țiucra s-a întors acasă de la Târnova unde fusese așezat preot, „*nu cu mintea toată ci bolînd*”. Totuși doi ani mai târziu aflăm dintr-o altă însemnare că a fost numit ca preot administrator la Tauț. Nu rămâne însă multă vreme în acest post fiindcă în 1863 „*făcând acolo nerozii de-a lui, cununând pe cei ce nu erau liberi prin legile civile și ca novice l-au dus la Arad prin forță pandurii, legat cu mâinile la spate la loitrele cocie și di aceea pierdu dreptul de a mai sluji Sf.Liturghie în beserică*”.

Cu aceste observații trecem la informațiile despre școala din sat, construită în 1826 din lemnele vechii biserici.

Peste 40 de ani, școlii i s-a adaugat un turn în care s-a pus, după cum notează Țiucra, clopoțelul care a fost la biserica din Gunoște, pe care era imprimat anul 1762.²²⁸

Adunând la un loc toate informațiile care se referă la treburile școlărești obținem o imagine vie asupra învățământului românesc din zonă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

²²⁸ Biserica de la Gunoște a fost anterioară anului 1762 înscris pe clopot.Ea este menționată în Protocolul de vizitație a episcopului Sinesie Jivanovici din 1752 ca fiind distrusă. Se prea poate să fi fost reparată în 1762 și cu această ocazie să se fi pus acel clopot.

Cea mai veche mențiune despre școală figurează în cronologie.

Acolo, la anul 1763, referindu-se la nașterea moșului său Pătru, Țiucra specifică: „*el a fost învățător de la anul 1796, până la anul 1826 și de aici până la moarte fuse penzionat; din partea comunei a fost scutit de contribuție iar din partea Domniei a fost scutit de urbariu, dijma și taxă*”.

Informația, prețioasă pentru cunoașterea statutului unui învățător de țară, este reluată la anul 1826: „*după ce s-a edificat școala, veni învățător nou în Berza, cu numele Teodor Mihulin și moșul meu după un serviciu de 30 de ani i se dete pensie și anume comuna îi ierta contribuție pină la moarte, plătindu-se din spesele comunei, așijderea și spaia îi ierta robota, tapsia și dijma, până la moarte*”.

În continuare, Țiucra înșiră învățătorii, care au fost în Bârsa, până la numirea sa în post: Teodor Mihulin (1826-1830; 1832-1833), Rista Perva (1830-1832), Nicolae Popovici (1834-1836), David Bercea (1836-1839), Teodor Rubinovici din 1839/1840, care a funcționat ca substituit .

Referitor la propria sa numire din 1840 Iosif Țiucra notează: „*Am isprăvit preparandia și m-am asigurat de învățător prin regescul director Dimitriu Constantini.*”

Tot el se autointituează „*învățător decretat*” după ce primește, în 18 ianuarie 1855, de la inspectorul districtual de școli, Gergariu, decretul învățătoresc.

Un an mai târziu Țiucra consemnează moartea unuia dintre cei mai vechi învățători din zonă, Iovu Ioviciu din Buteni, care a servit vreme de 60 de ani și care a cunoscut mai multe limbi: româna, maghiara, germana, latina.

Informații utile ni se oferă în jurnal și despre plata învățătorilor în acea vreme. Astfel învățătorul din Bârsa a fost plătit din 1839 până în 1848 de comună cu 80 fl.bancă, 5 șinice²²⁹ de grâu, 3 de cucuruz și 8 stânjeni²³⁰ de lemne, din care trebuia să se încălzească și școala. Din 1841, în urma „*plânsorii*” pe care o face domnului de pământ, acesta se milostivește și hotărăște să-i dea și el 40 fl.bancă. După moartea domnului de pământ, pierde acești bani. Are însă noroc fiindcă după „*așezarea*

²²⁹ șinicul -unitate de măsură din zona Aradului echivalentă cu aproximativ 75-80 kg

²³⁰ un stânjien austriac =1,896 m sau 1 1/2-2 m

„*revoluțiunii*”²³¹, adică din toamna anului 1849, comuna „*din bunăvoia sa*” i-a ridicat plata la 123 fl „*și mai două șinice dă cucuruz și două de mazăre*”. În sfârșit, din 1854, prin poruncă împărătească, plățile învățătorilor s-au făcut de 140 fl m.c.

Tot din jurnal aflăm că, în unii ani, Țiucra a angajat la școală, ca să-l ajute, și câte un „*supleant*”, dintre absolvenții de la Preparandie. În anul 1850, un asemenea suplinitor a fost Andrei Cornea, pe care l-a plătit cu 24 fl m.c., 4 șinice de grâu, 4 de porumb și 4 stânjeni de lemne. Peste 7 ani un alt suplinitor, Eutimiu Bugariu, originar din Micălaca, a primit drept plată 40 fl, la care se adăuga „*custu*²³² *și spălatu*.”

Un alt grup de informații se referă la „*ședințele învățorești*”.

O asemenea conferință a învățătorilor din protopopiatele Buteni și Ineu are loc, după cum consemnează jurnalul, în 12 septembrie 1858 la Buteni. Aici, în prezența lui Demetriu Ionescu, consilierului împărătesc și inspector al școlilor greco-orientale, s-a discutat despre „*predarea învățătorului în școală*”. Consfătuirea a început la ora zece și s-a terminat la ora trei după masa.

La fel de importantă a fost, conform jurnalului, conferința școlară care s-a ținut în anul 1869 la Șiria. Atunci cei 60 de învățători, cei 30 de preoți și cei 30 de mireni, „*în calitate de deputați ordinari*”, au hotărât ca școlile românești să rămână confesionale.

În sfârșit, o atenție specială a fost acordată în însemnările lui Țiucra și reuniunii învățătorilor, care s-a ținut la Arad în aprilie 1870. Evenimentul este descris foarte pitoresc, începând cu plecarea spre Arad cu diligența în 25 aprilie și până la întoarcerea casă, cu „*cocia de foc*”(trenul). Convocarea a avut ca obiect înființarea reuniunii învățătorilor. Au fost prezenți, după cum notează Iosif Țiucra, laolaltă dascăli români, unguri, nemți, jidovi și de tot felul. În prima zi, luni, românii au participat la ședință în același loc cu ungurii dar după ce au văzut „*tendința lor*”, au părăsit adunarea și marți au ținut o adunarea separată la „*Școala română din Arad*” și au hotărât să nu ia parte la proiectata reuniune învățătorească generală²³³. Călătoria de întoarcere este în sine una

²³¹ sensul este de terminarea revoluției

²³² hrana

²³³ În 10 mai 1870, un grup de învățători s-au adresat sinodului eparhial cu o cerere de înființare a unei reuniuni a învățătorilor români din eparhia Aradului. Adunarea generală de consiliu va avea loc în 20 aprilie 1872. vezi V. Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, Arad, 1976, p 164

extraordinară, fiindcă îi oferă învățătorului ocazia să calătorească cu „cocia de foc” până la Bârzava, de unde mai departe merge pe jos, prin Văsoaia , peste deal, până acasă.

Următoarea reuniune pe care o menționează în trecut, a fost convocată în 1872 la Institutul clerical din Arad. Țiucra a fost delegat din partea inspectoratului Buteni. Dar, după cum notează în jurnal, nici din această adunare „nu s-a ales nimica”.

3. Personale

Numeroase amănunte din jurnal au un caracter personal. Referindu-se la propria gospodărie, indirect Iosif Țiucra ne furnizează și unele date etnografice legate de construcții, de muncile câmpului și de economia rurală .

Așa cum am arătat deja, vechea casă a familiei, construită de Georgiu Țiucra în 1812, era formată dintr-o cameră și o tindă. Abia în anul 1851 învățătorul își construiește o casă după modelul francon, cu două camere. Ridicarea noii construcții, până la terminarea „șindrilitului”, s-a făcut într-o lună. Au lucrat la ea doi maistori, iar pe dinăuntru a „văcălit-o” singur învățătorul . În luna mai 1852 casa a fost lipită pe dinafară contra sumei de 12 fl, iar toamna a fost pus în camera din față un „cuptor de fier”. În sfârșit în 1855 învățătorul a construit „podșorul la tindă și masa cea de brad din sobiță”, a cumpărat cu 35 fl cele mai mari căzi pe care le-a avut în gospodărie și a licitat lemnele de la șura domnească.

În 1858 Țiucra notează că a spart grajdul cel vechi și l-a făcut din nou. În 1865 a făcut gard nou la curte și a pus vraniță și ușă din lemn de brad. Construcțiile pe lângă casă au continuat și anii următori .În 1872 Iosif Țiucra și-a făcut vinăsăria și podrumul din grădină pentru legume și verdețuri și și-a cumpărat cu 6 fl.v.a. hambarul cel mare²³⁴ din colnă.

Potrivit obiceiului din acest sat, bunicul învățătorului, Petru Țiucra, cu fiul său Georgie au făcut în 1813 o fântână cu cumpănă pe ulița lor, cum mai erau și altele în sat, pe alte ulițe. La această fântână, care mai funcționa încă 1874, când a fost prescurtat jurnalul, Iosif Țiucra i-a schimbat în 1863 pe „spesele” lui furca și gyernul.

²³⁴ Aceste hambare făcute de maistorii din Budureasca (Bihor) erau vândute la târguri.

În ceea ce privește averea din gospodărie, tot din jurnal aflăm că, până în anul 1853, învățătorul a avut car cu boi, și abia de la această dată și-a cumpărat cai cu ham . Cu aceste a făcut căraușie în schimbul unor „*bucate*”.

În sfârșit alte notații ne indică modul în care a reușit învățătorul să se chivernisească. Țiucra își sporește în ani pământurile pe care le lucrează fie cumpărând la licitație fie luând unele „*telechiuri*” în parte. Astfel în anul 1851 ia și el o parte de pământ din pusta Cornești, pe care seamănă ovăs și porumb. Doi ani mai târziu licitează „*pometul sătesc din Belți*” cu 62 fl.30xr m.c și seamănă pe el grâu și seară. În 1854 cumpără telechiul de la Bisioga la prețul de 450 fl.banca. Anul următor, contra sumei de 650 fl banca, schimbă acest telechi cu Droga Todor, care îi dă casa și telechiulul lui și jumătate dintr-un „*fârtai de mânt*”²³⁵. În 1855 cumpără o vie cu rod la Șilindia, pe care o ține până în 1868 când, nemaiputând să o lucreze, o vinde cu 120 fl.

Anual Țiucra își lucrează pământul cu două slugi, pe care le angajează în fiecare primăvară pe un an plătindu-le câte 8-10 fl și „*hainele îndătinate*.” Celor de care nu e mulțumit le dă drumul înainte de vreme și-și bagă alți oameni. Așa se face că într-un singur an are mai mulți angajați.

Recolta pe care o obține de pe aceste pământuri variază în funcție de starea vremii. Cel mai important produs, grâul, oscilează de la 19 șinice în 1853 la 25 de șinice în 1870.

Asemeni tuturor gospodarilor din sat, anual, învățătorul fierbea țuică și făcea vin, vânzând cea mai mare parte din producție. La fel ca și în cazul cerealelor și producția sa de rachiu și de vin a variat de la un an la altul în funcție de recolta de prune și de struguri. În anul 1847 învățătorul notează că a făcut 15 acoave²³⁶ de vinars de prune , și că un acov se vindea la Arad cu 8 fl. argint. În anul 1853 a avut o producție de 12 acoave, jumătate fiartă odată iar cealaltă fiartă cu spumă. În anul 1860 producția a scăzut până la 2 1/2 de acoave de vinars de prune și 9 de vin. În plus, vinul era , și el, în funcție de vreme bun sau acru. Anual pentru fiert plătea taxele fixate de stăpânire.

Cu același simț gospodăresc Țiucra a obișnuit să-și noteze periodic în jurnal averea pe care o deținea . Din cronică pe anul 1867 aflăm că: „*La intrarea anului am avut doi cai și o iapă, două vaci a fâta, un*

²³⁵ Un sfert dintr-o sesie

²³⁶ acovul sau acăul= 52 l sau 54,30 l sau 53,3 l sau 32 măsuri

juncan de 1 1/2 an, o scroafă și 7 șoldei de 9 luni, găște, rațe și găini. În bucate, grâu 16 șinice, cucuruz 12 șinice, ovăs 5 șinice, olac 3 jumătăți, mazăre 6 măsuri²³⁷, sămânță de cânepă 3 măsuri, sămânță de ludaie 14 măsuri, și celelalte toate ce trebuiesc la casa omului”.

În anul 1870 această avere a familiei înregistrează o creștere: „La începutul anului am avut 2 cai, o iapă cu mânz roșu de 8 luni (Ciupilă), 2 vaci, o junincă a fâta, două juninci de 3 ani, un junc de 2 ani, 2 vițele de un an, o scroafă cu 8 purcei, o șoldea a fâta și 4 porci de 4 luni. Bucate: grâu 25 șinice, cucuruz 10 șinice, mazăre 2 măsuri, ovăz 10 șinice”.

Viața familiei nu a fost ușoară, fiindcă învățătorul a avut 6 copii din care 2 au murit de mici iar de ceilalți a trebuit să se îngrijească, să-i dea la școală, să-i vadă în servicii și așezați la casa lor.

Informațiile despre feciorul mai mare, Teodor, sunt mai puține. A fost un băiat bolnăvicios, care a și scăpat din această pricină de recrutare și care s-a însurat în 1865 la Aldești mergând ginere. Nu s-a înțeles cu socrii și doar la un an de la nuntă s-a întors pentru o vreme acasă.

Cu al doilea fiu, Ioan, Țiucra a avut mai multe satisfacții. În 1861 l-a înscris la „școala latină” din Beiuș. De aici s-a întors în 1869 cu „testimoniu” și a intrat la „Clerică” la Arad de unde în 1872 a venit acasă cu examenul de calificăție. În sfârșit în 1874 și-a dat examenul de notar, a fost numit notar în Șilindia și s-a însurat cu Mari, fata preotului din sat.

Pe al treilea fiu, Geni, „cam morbos”, căruia învățătorul i-a făcut pentru prima oară „izmene de Paști”²³⁸ în 1861, l-a dus în 1870 la Hălmagiu și l-a așezat la un pictor să învețe pictura, însă pictorul fiind bătrân și neavând comenzi a fost nevoit să-l aducă înapoi acasă.

Pe Ambrosie, al patrulea fiu, în 1874 l-a trimis la Ineu, să învețe jococăria.

Sănătatea precară a soției, a lui și a unora din copii îi provoacă griji în plus. Notând toate bolile familiei sale, învățătorul folosește denumirea populară²³⁹ a acestora încât, în unele cazuri, e greu de stabilit terminologia medicală.

²³⁷ o măsură sau icce = 0,8338 l

²³⁸ l-a introdus în rândul feciorilor

²³⁹ „mare beteșug de fras” = epilepsie; beteagă de junghi = reumatism; orbanț = erizipel; zgaibă = abces

Epuizând prezentarea aspectelor socio– politice și personale înserate în jurnal am încercat în final să descoperim, atitudinea învățătorului român față de locuitorii de altă etnie, în majoritate gazde și „stăpânitori”.

În ciuda prudenței, pe care o manifestă în redactare, putem ghici chiar în lipsa comentariului simpatiile și antipatiile învățătorului față de străini .

Astfel referințele la jidovi în general sau la jidovul Rot, care cumpără satul și face fabrică de spirt, deși neutre, sunt lipsite de simpatie. Jidovul Rot este perceput cu totul altfel decât „spaiia” macedoroman, de religie ortodoxă , care îl recompensase pe bunicul său scutindu-l de obligații la pensie și pe tatăl său, căruia pentru servicii îi dă un fârtai de pământ.

În alt loc scriind despre viața școlară în statul maghiar, Țiucra notează doar că învățătorii români hotărăsc să-și mențină școlile confessionale și stau deoparte când se pune problema înființării unei reuniuni învățătoresți unice pentru dascălii de toate etniile, fiindcă văd „tendința” ungarilor.

Comparativ cu dragostea care se simte în text față de „*împăratul nostru*”, „*cârmuitorii unguri*” de la 1848 sunt percepuți negativ, fiindcă produc scumpete și inflație. Am văzut de altfel observațiile ușor malițioase sau pline de umor pe care le face referitor la revoluție și la poruncile ce vin din partea noilor conducători .

Același umor îl descoperim și într-o însemnare din anul 1864, când Țiucra povestește despre coloniștii unguri și nemți așezați în Cuied : „ *În anul acesta la Cuedi, aci pe lângă drum pe cum mergem noi aici de stânga până la drumul mare din hotarul Hodișului, era o pădure tânără și frumoasă, care în anul acesta s-a tăiat. Apoi a venit la Cuedi colonie nouă de unguri și nemți ,s-au așezat acolo și au făcut căși, au lucrat acest pământ, apoi până fuse mai nou și ei trăiau bine, apoi după ce începură anii ploioși, pace bună, încetă fructificarea pământului. Ungurii și nemții își luară catrafusele și astăzi numai ruinele zac de amintire că au fost ei acolo. Apoi a fitea în pământul rău nici neamțul cel cuminte și ungurul cel sârguitor nu poate trăi*”.

Totuși când se referă la ungurii cunoscuți, angajați cu ziua sau la delegații dietali pe care îi votează, Iosif Țiucra îi tratează absolut firesc, de parcă aceștia ar fi „alți unguri”, adică ungurii cunoscuți.

Cu aceste constatări trecem la următorul grup de însemnări, la fel de importante pentru cercetarea zonală și anume la cele care se referă

la epidemii, boli cu mortalitate ridicată în epocă, variațiile climaterice, și efectele lor economice . Tot aici se înscriu și însemnările referitoare la anumite fenomene astrologice, pe care, deși continuau să fie tălmăcite în popor ca semne prevestitoare, învățătorul încearcă să le prezinte cât mai științific.

Epidemii și boli

Fără să aibă pretenția unei pregătiri speciale, învățătorul din Bârsa consemnează anii în care în sat sau în zonă au fost înregistrate unele epidemii sau boli grele cauzatoare de „moarte grabnică”. Denumirea utilizată este ca și în cazul bolilor din familie cea populară din sat.

Chiar dacă le prezentăm separat, aceste epidemii au fost în legătură directă cu anii răi, în care vremea a fost rece, umedă sau, dimpotrivă, nefiresc de caldă și de secetoasă și în care oamenii și animalele au răbdat de foame din cauza recoltelor proaste.

Dacă „ciuma mare” apare menționată o singură dată în manuscrisul de la Bârsa ca bântuind în 1625 în Europa, holera a fost în secolul al XIX-lea o prezență permanentă în părțile Aradului, după cum ne informează jurnalul. Începând cu holera cea mare din 1831 ținutul Buteților va fi atins de această boală periodic, fiecare nou atac soldându-se cu numeroși morți din rândul populației.

O găsim menționată în 1848, în 1849, când în luna octombrie a secerat nu puțini dintre poporeni Ungariei, în august 1851, când din nou au murit tare mulți oameni în lume, printre care și fratele învățătorului, Teodor, cu soția, în septembrie și octombrie 1855, când în Bârsa au murit 16 inși. Ultima însemnare despre această boală apare în anul 1873. Atunci colera mare a început în sat la 1 iunie și a ținut 3 luni.

Așa cum am văzut când ne-am referit la biserică, pentru a se proteja de „coleră” bârsenii au ridicat în anul 1855, o cruce de lemn în grădina bisericii.

Tot din grupul bolilor epidemice, care au produs mortalitate în zonă, au fost vărsatul mare (scarlatina) și vărsatul mic (rujeola), frigurile cele mari, ruptura de foale.

Și de această dată, Țiucra înregistrează conștiincios atât cazurile răzlețe de morți datorate vărsatului cât și epidemiile de vărsat mare din 1853, 1859, 1865 sau 1872 care au cuprins toată plasa Buteni . În anul 1867 în sat și-a făcut apariția vărsatul mic. În 1870 și 1871 mulți oameni au murit de friguri .

Epidemiile și bolile nu ocolesc nici animalele.

În anii 1852, 1860, 1861, 1862, 1868, 1869 multe animale cornoase și porci au murit de ciură și de dureri de unghii și de gură iar oile și caprele de gălbează (1852, 1873). La fel de periculoasă a fost și grumăzarea din 1859 de care au murit foarte mulți porci. În sfârșit tot din jurnal aflăm că în anul 1861 în sat a fost înregistrată tubarea la câini.

Mortalitate în rândul animalelor au produs și muștele columbace, care și-au făcut apariția în sat în anii 1856, 1862, 1867, 1873 producând multe pagube.

Climă, calamități și recolte în Bârsa (1846-1874)

Preocupat de starea vremii de care în ultimă instanță depindea recolta din fiecare an, Țiucra a început cronica fiecărui an cu „timpul”, făcând un rezumat al vremii de peste an. Cum în acea perioadă nu existau instrumente de măsurat, învățătorul se bazează în însemnările sale exclusiv pe observațiile personale. Pe lângă evaluarea generală a fiecărui anotimp, în cazul perturbărilor meteorologice (ex. în 5 aprilie 1853 „gheață de se puteau sănia pruncii”, 6 aprilie pământul acoperit cu nea de o palmă) a specificat și luna, ziua și ora întâmplării.

Urmărind aceste însemnări despre vreme constatăm că, în funcție de cum a fost anul: ploios, secetos sau normal, recoltele din sat putrezesc, sunt puține sau dimpotrivă „*beșugoase*”.

Cel mai rău an a fost anul 1817, când seceta îndelungată s-a transformat, prin foametea pe care a declanșat-o, într-o adevărată calamitate naturală în toată Câmpia de Vest.

Toate referințele din jurnal se vor raporta la scumpetea din acel an de foamete mare, când șinicul de grâu ajunsese la 32 fl.

Cât privește relația climă-producție urmărită de autorul jurnalului pe durată lungă, ea ar putea foarte bine constitui obiectul unor grafice și a unor analize separate.

În cele ce urmează ne vom mulțumi doar să exemplificăm variațiile climaterice înregistrate în Bârsa pe durata câtorva ani și mecanismul economic pe care îl declanșează vremea.

Astfel fiindcă anul 1846 a fost unul secetos, după cum indică jurnalul, în 1847 până la noua recoltă, bucatele au fost scumpe, ajungând ca șinicul de grâu să se ridice la 13 fl mc²⁴⁰ iar cel de porumb la 10 fl mc.

²⁴⁰ mc=monedă convențională

Fiindcă iarna din 1848 a fost moale iar celelalte anotimpuri normale, în afară de grâu, care a rodit mai puțin, toate celelalte recolte au fost din belșug iar prețurile mici.

Iarna din 1849 a fost una grea, cu inundații, dar fiindcă primăvara și vara au fost calde și fără ploi excesive recolta a fost bună, prețurile mici.

Iarna din 1850 a fost schimbătoare, ploioasă, în Bârsa a inundat atât Valea Mare cât și Dolma, încât fânețele s-au umplut cu apă. Ca urmare ludăile, pepenii și lubenițele au fost puține, vinul rău, omizii multe. Toamna din acel an, la fel de ploioasă, i-a făcut pe oameni să semene'' *mai mult în tina goală*''.

Anul 1851, fiind și el umed și răcoros a făcut ca grâul să fie slab, plin de tăciune, cucuruzul să iasă slab, mazărea să fie puțină și stricată, curechiul să putrezească în pământ, fân să fie puțin, vinul să fie acru. Ca urmare primăvara anului următor prețul animalelor cornute, a porcilor, oilor și caprelor a fost ridicat.

Anul 1852 anul a început cu ploi dar vara a fost plăcută și grâul timpuriu s-a făcut frumos pe când cel târziu a fost slab, tăciunos, plin de scaieți. Cartofii nu s-au făcut, varza puțină.

În 1853 iarna și primăvara a fost ploioasă, vara caldă. Recoltele au fost mijlocii. Prețul grâului a fost de 14 fl șinicul, al porumbul de 11 fl, al ovășul de 8 fl, al mazării de 18 fl, al cartofilor de 10-12 fl.

Anul următor, din cauza recoltelor slabe, prețurile urcă la 25 fl pentru grâu, 23 fl pentru porumb, la 39 fl pentru măsura de sămânță de cânepă.

În sfârșit, seceta mare din anii 1863 și 1869 a produs, datorită uscăciunii, o foamete groaznică la animale. Apa a secat și ea în cele mai multe fântâni din sat.

Mecanismul economic este așadar dependent de vreme. Automat în anii cu producții slabe prețul cerealelor crește, la fel cum în anul cu mare mortalitate în animale prețul lor la târguri a fost unul ridicat. Scumpete a produs și revoluția prin perturbările pe care le-a determinat în calendarul muncilor agricole, prin stricăciunile produse de armatele aflate în trecere, prin inflația determinată de banii de hârtie puși pe piață de Kossuth.

În sens invers, anii îmbelșugați atrag după ei prețuri mici. Astfel în 1848 vinul se vindea cu un florin acovul.

Tot în relație directă cu vremea sunt și perioadele de înmulțiri ale omizilor (1850, 1858, 1859, 1865), invaziile de gândaci (1854), de

muște și de fluturi care atacă varza (1862, 1871), de viespi (1871) de șoareci (1856, 1865, 1871), care distrug la rândul lor recoltele.

Împutinarea animalelor sălbatice, în anii când în pădure nu se găsea destulă hrană, a adus lupii pe ulițele satului. Astfel în 1852 în nopțile de vară aceștia au făcut multă pagubă între vitele sătenilor.

Fenomene astronomice

Fenomenele astronomice considerate de mentalitatea populară „semne”, de cele mai multe ori rele, au stat din cele mai vechi timpuri în atenția oamenilor și fac subiectul tuturor jurnalelor rurale de odinioară.

Țiucra se străduiește și el să înregistreze, cât mai științific, toate eclipsele și cometele pe care le surprinde pe cerul Bârsei.

Prima eclipsă de soare este consemnată în ziua de 16 iulie 1851, când „*a fost mare întunecime de soare.*” Țiucra notează în continuare: „*n-am putut să o văd fiindcă a fost timp noros, numai s-a observat*”.

Următoarea eclipsă de soare, înregistrată de jurnal a avut loc în 22 februarie 1867, cam pe la 9 ore dimineața.

În același an, în 2 septembrie învățătorul a urmărit în Bârsa eclipsa de lună. Fiindcă a fost o eclipsă parțială, Țiucra o și desenează în jurnal.

În anul 1853 învățătorul notează că în august s-a văzut pe cer o cometă mare și frumoasă, care a durat vreo 40-50 de zile.

În aprilie 1854 a fost pe cer o nouă cometă, „*mică și nu mult durabilă*”.

Următoarea cometă pe care învățătorul a zărit-o pe cer a apărut la 2 septembrie 1858 și a putut fi văzută până în 29 septembrie, în fiecare seară după apusul soarelui până către ora 10 și dimineața în jurul orei 3. Țiucra o descrie ca pe o cometă frumoasă, cu „*raza în sus*”.

În sfârșit în 8 iulie 1874 consemnează o nouă cometă, care a putut fi văzută în Bârsa aproape o lună.

Concluzii

Așa cum am arătat încă de la început, învățătorul notează toate aceste informații într-o ordine aleatorie, războaiele apărând menționate lângă mulțimea cuiburilor de omizi din același an, ceea ce face imposibilă stabilirea unor priorități ale autorului în observații. Pentru Țiucra toate știrile selectate din diarele pe ani au fost la fel de importante și au fost notate special pentru a fi cunoscute de urmași.

Dar dacă privim lucrurile din interior sfârșim prin a-i da dreptate învățătorului fiindcă , într-un fel pagubele pe care le produceau omizile din Bârsa îi afecta de oameni, la fel cum probabil îi afecta și războaiele purtate de împărat pentru care se făceau recrutări și se cereau a fi plătite anumite taxe.

Cât privește valoarea informațională a acestor însemnări, ele ne permit să completăm descrierea unor evenimente, a unor realități locale, înregistrate de documentele de arhivă, cu mărturia directă a unuia din cei care au participat la ele.

Din acest punct de vedere jurnalul se transformă,cum am arătat la început, într-o originală cronică locală, care reconstituie alături de evenimentele de familie, modificările vremii, pulsul economiei locale și valurile de epidemii cu care se confruntă oamenii și animalele din zonă, reprezentând din acest punct de vedere una din puținele tentative zonale de a transmite în scris experiența trăită de o comunitate pe durată lungă, în forma în care a fost ea conservată de memoria dascălului din sat. Motiv suficient pentru a merita o restituire integrală.

Iosif Țiucra

MĂRTURIA TEMPULUI²⁴¹

*Întâmplările din lumea largă în cât am putut vedea și auzi precum și
despre ai mei cei de mai dinainte și cei de față
până la finea anului 1874.*

*

Culese și prescurtate în

BÂRSA
Prin învățătorul Iosif Țiucra

Berza 22 Noemvrie 1874
Iosifu Țiucra învățător

²⁴¹ Manuscrisul original a fost scris, desigur, în graiul și cu grafia uzitată în anul 1874. În cele ce urmează redăm textul în limba română în graiul de atunci în grafia de azi (2009, I. G.)

MĂRTURIA TEMPULUI

Se pare că pe națiunea română e blestem ca să rămână uitată în eternitate; puțini istorici au avut până acum, și toți au tăcut, forte puțini au scris; abea Petru Maior ca un trimis de Dumnezeu, deșeptă în români cunoașterea de sine, apoi de aici și alții se mai treziră însă cam rari. Abea de la ieșirea *Gazetei de Transilvania* vedem că mai există și românul ca roman în lume.

Acum însă, laudă Domnului, că și nouă ni s-a înmulțit învățați energioși, ba putem zice cum că de la anul 1848 încoace am înaintat foarte mult câtă și străinii se miră de noi, numai de nu ar fi națiunea noastră săracă și de am avea ajutoarele ce le au alte națiuni am ajunge peste scurt timp la o necrezută săvârșire, fiindcă energie avem, deși nu multă dară totuși în cumpănă astăzi n-am sta rău.

Mulți au scris multe, eu încă vreau a scrie câte ceva, din cele auzite de la părinții și moșii mei, și din celea la care eu însumi am fost ca mărturie, însă din cele auzite mai puține, iară din celea văzute câte le-am văzut ba și auzit din contemporani le-am înșiratu aci în rând cam istoric după puțina mea pricepere.

Fiindcă nu am avut acea norocire a învăța școli mai înalte, aci după prostia mea scriu, nu sunt nici grămătic bun, nici filolog, nici orator, ci eu scriu după cunoștința sufletului pe prostie să rămână ceva și de mine scris.

Mai întâi îmi voi lua cunoștința a scrie despre cele ce cu urechile am auzit vorbind moșul meu cu tatăl meu încă când eram eu prunc ca de 14 ani.

DESPRE FAMILIA NOSTRĂ A ȚIUCREȘTILOR

Familia acesta a noastră își trage originea sa din Țara Românească. Pe la anu 1717 erau mari tulburări în țară pentru alegerea de Domn (Principe). Boierii unii voiau pe unul alții pe altul; Poarta Otomană le trimitea pe altul, pe carele ea îl voia, și așa în țară erau neînțelegeri și vrăjbi și mulți își lăsară cuibul lor strămoșesc și treceau în țările vecine; mai vârtos boierii și preoțimea care se amestecau în treburile politice

multe sufereau. Pentru neplăcerile și certele ce se iscară în Țară pe la anul 1717 mulți boieri trecură în Ardeal, ba și dintre preoțime nu puțini; apoi unii boieri cu bani mulți vânând moșii își cumpărau prin țări străine iară preoțimea își căuta poporeni la care să slujească și de unde apoi să se hrănească.

Ardealul a fost bătut de Dumnezeu căci locuitorii lui cei antici dacii și romanii fuseră aserviți în mii de feluri care aci nu e locul a le aduce înaintea. Cine voiește a ști citească numai *Istoria Românilor* editată în Viena de Papiu.

Pe cum am zis că părăsindu-și pentru tulburările ce se făceau în țară, vatra, casa și masa și fugeau în țări străine, așa ca fugitivii aceia și străbunul nostru cu numele Petru Dimitrescu ca preot cu familie părăsind Țara, cu fugitivii au trecut în Ardeal, aici fiind persecutat de calvini și de uniți și de catolici luă lumea în cap spre Apus auzind că în Țara Ungurească încă sunt Români și cum că acolo stau mai bine lucrurile cu preoțimea decât în Ardeal, au venit spre Hălmagiu, apoi trecând în Biharea s-au așezat de preot în satul cu numele Lunca, în Cercul Vașcăului.

Când au venit fiind tineri cu preoteasa sa și cu unicul fiu George și pe cum zisei mai sus s-au așezat de preot în Lunca pe la anul 1718 fiind el preot acolo, apoi în anul acesta fiind mare scumpete pe lângă acea și ciuma la anul 1720 văzând că mai toți i-au murit poporeni și că scumpetea e mare, auzind că peste Codru în Ungaria ar fi mai bine, pământuri mai bune și toate mai ieftine, părăsi satul Lunca luându-și muiera și fiul său, adică pe Georgie și venind spre Dezna, apoi spre Boroș Sebeșiu <Sebiș> în jos până când au fost la Crișu să treacă luntrea. Conductorele luntrei după ce-l trecu îi grăi: „Părinte unde mergi Dumneata”? Preotul răspunse: „mă duc unde îmi voi căpăta parohie”. Conductorele: Părinte, rămâi la noi, fiindcă noi nu avem preot și la Sebișu, Cherchiș <Prunișori>, Aldești și Hodiș fiindcă nici într-un sat nu este popă”. Apoi bine răspunse preotul: „eu voi rămânea numai pământ să-mi dați fiindcă de la voi, fiind numai 17-20 de case nu pot eu trăi togmai deși mai sunt sate în jur fără preoți, fiindcă se poate ca și acele sate să-și capete sieși preot, apoi atunci de mine va fi rău. „Nu te teme părinte, vom merge la birău și ne vom togmi.” Apoi mergând hotărârea ai da Dâmbșorul locul unde astăzi este Grânarul Domnesc, fabrica de spirit și alte case domnești, și să se așeze în Bârsa de preot.

Pe atunci era satul la Gunoște și cuprindea numai 17-20 de case, avea o bisericuță de lemn acoperită cu paie, care după ce s-au mutat satul la deal de Gunoște șiși edificară acolo unde astăzi se află mormin-

tele o biserică iarăși de lemn, numai mai mărișoară, după cum s-au înmulțit și poporul, acea biserică din Gunoște o vândură la minedani care și astăzi există la Minead, se mutară și oamenii la Deal cu căși cu tot, așa cam pe la anii 1740-1745.

În timpii ăștia, cam pe la anul 1740 iscându-se sfadă între aldeșteni și bârsani pentru hotar, dobândiră aldeștenii hotarul până în valea Hodișului, atunci deveni și Dâmbșorul în proprietatea lor atunci fuse silit și preotul a le mulțami bârsanilor pentru pământul ce era în Dâmbșor se mută la Aldești și acolo a și murit și s-au îngropat la Aldești; și bârsanii rămaseră fără popă, fără tot; dânsul fusese administrator și la bârsani până la moartea lui.

Acest preot având un fecior cu numele Jurgi <citește Georgie> către adâncile lui bătrânețe îl sfătui zicând: „Du-te fiule la Țara Noastră ia-ți merinde în desagi încalecă calul și treci, sfințește-te de preot acolo și vină aici fiindcă pe aici sunt niște locuri mai scutite de războaie și nu ești slugă de domn și de boieri fățarnici și te sălășluiește aici că nu sunt oameni răi acești omeni de pe aici.

Feciorul primind sfatul tătânesău își luă ziua bună și se duse în Țara Românească, și ajunge la București joi apoi prezentându-se înaintea Mitropolitului de atunci, fusese primit în seminar pe 6 săptămâni, și după plinirea celor 6 săptămâni, venea vineri de sfinții de Ipodiamon, sâmbăta de diacon și duminica de preot. Apoi luni dându-i-se comitiva plecă napoi sfințit de preot și venind nu după mult timp muri și bătrânul său tată și se înmormântă la Aldești și rămânea dânsul preot.

Pe la anul 1721 Împăratul Carol dădu ordine ca să se facă o conscriere nouă cu scopul de a introduce baze mai drepte de contribuțiune. Atunci, la acea conscriere ai noștri strămutară cognomele „Dimitrescu” și luară cognomenele Țiucra după cognomenele preotesei bătrâne fiindcă zicea bătrâna, că e mai frumos prolica ei ca cea a bărbatului ei și așa din Dimitrescu se făcură la conscriere și așa suntem până astăzi.

Cu ocazia mutării satului de la Gunoște la Deal ce s-au întâmplatu cam pe la anii 1740-1745, bârsanii făcând proces iară dobândiră de la aldeșteni cât cuprinseseră ei de la bârsani dimpreună și Dâmbșorul; atunci preotul Giorgie iară se mută la Bârsa și căpătă și pământ mai mult și grădină pentru casă, care grădină au fost tocmai aci pe unde suntem noi și casa ce și-a edificat-o preotul Georgie au fost tocmai în mijlocul telechiului meu de astăzi și unde e locul ..., mai sus, și din casa aceea nu puține lemne sunt în casa mea de astăzi.

Preotul acesta au avut trei feciori, poate doară și alții și fete dar pe alții nimic auzit să fi mai fost, fost-au și alții sau ba, sau deși au fost poate să fi murit mai mici că cum am zis nu se mai face amintire nimica de alții ci numai despre trei adică primogenitul a fost Gravril, al doilea Petru și al treilea David.

Gavril, primogenitul, s-au făcut preot. Petru, al doilea, învățător și David a rămas neînvățat fiind mai înainte păstor apoi econom. Acum voi vorbi despre fiecare familie purcesă din acești trei feciori de chilin:

Familia din preotul Gavril primogenitul sau familia Popeștilor. Din această familie astăzi sunt în viață 27 suflete parte bărbătească și 13 suflete parte femeiască. De toți 40 de suflete și anume:

1. Petru preot și fratesu Ioan preotu și sorsa Elena văduvă rămasă de Pavel Draga, și Ravica soția lui Teodor Ardeleanu; aceștia au fost pruncii și fetele preotului Sima feciorul lui Gavril preotul... Au născut pe Anfilochie preotul și pe Avesalon. Și Ioan și Zaharie și Anisie a lui Pavel lui Sinion preotului fii.

2. Apoi după Toma, fiul preotului Gavril au rămas și sunt în viață Anisia văduva rămasă de Simion, Susana fiica lui Ilisia Tomi și Indrie și Iason, Gavrilă și Anisia și Vasilie toți ai lui Ilisie fieiertatului fii. Iar fii lui Andrei sunt Vasiliu și Cosma, iar fiicele Elisaveta, Anisie și Andea.

3. Apoi după Teodor, fiul cel mai mic al preotului Gavril este astăzi în viață: a) Cosma fiul lui Cosma Teodor și fiicele Elena măritată după Teodor Draga a lui Gavril și cea mai mică Gafia; b) Simion. Fii lui Simion sunt Dănilă, Ioan, Teodor și Petru și Ana acestea sunt nașterile lui Teodor.

4. Nica. După Nica sau Nicolae sunt astăzi în viață: 1. Pavel cu fiul său Porfirie, și fiica sa Anisia. 2. Sofronie cu fiul său Ioan și fiica sa Cătălina. 3. Ioan care e maistor în Buteni, adică cojocar. Aceștia sunt astăzi în viață din familia Popeștilor, cum am zis mai sus 40 de suflete.

Familia Viduleștilor

După David al treilea fecior după strămoșul nostru se află astăzi în viață: 1. Dionisie cu fii săi Ioan și Zaharie și o fiică cu numele Astina cu sorsa Elena măritată după Ciuptilă, cu nepotul său Teodor (Benciu) și nepoata sa Andea măritată după Teodor Petruganu (Petacu). 3. Grigor cu fiul său Virgilie și cu fiicele sale Iuliana și Măriuță, cu sorsa Sofica măritată după Ioan Ardeleanu (Pitiu). 4. Ioan Turcu cu sora sa Ana și cu nepotul său Todor și nepoata sa Anisie rămase de fratesău Petru. 5. De

Vanci astăzi sunt în viață Ioan și Todor carii sunt duși în slujbă pe cum aud la Boroș Ineu. 6. De Ironu lui Vărvoara, Miron și sorsa Ana măritată după Amfilochie Tambor. 7. De Iovu lui Vărvoara, Nicolae (Cula) slugă la Chisindia și sorsa Mărie măritată după Todoru lui Pisatu acestea sunt nascerile după David ce ce numesc Vidulești și sunt astăzi în viață 15 suflete parte bărbătească și 11 suflete parte femeiască de toate 26 de suflete.

a) Carii se află acum în viață, numai despre aceia amintim iară despre cei ce au murit îi lăsăm să odihnească în Domnul.

Familia Dăscăleștilor

După Petru, al doilea ficior al strămoșului nostru se află astăzi în viață: 1. Iosif învățătorul, cu fii săi Teodor carele e căsătorit la Aldești, Ioan carele e notar la Șilindia, Eugeniu și Ambrosie carele e la măestrie la cojocărit la Buteni, și Ezavela sora mea cea mai în etate. 2. Ioan (Nițu). 3. Teodor Țiucra a Mărinchi cu fratesău Atanasie însurat, și surorile Elena măritată după Vanciu, și Teodosia măritată după Petru Rațiu și fiii săi Zaharie și Avram (Bumbu) și fia sa Andea și nepotusău Nica, carele e soldat și anume străjemeșteru în Fiume. Și de fratesău Ioan Țiucra, Anuția cu fratesău Iacob și fiica sa Măriuță.

4. De Iron frate meu au rămas Todor (Dica) cu fii săi Zaharie și Ioan și fiicele sale Măriuță și Anisie și nepoții săi rămași de Atanasie, Astina măritată după Benciu și Todor și Eva minoreni și sora sa Fironda măritată după Ilarie Anca jude comunal.

5. De Todor frate meu au rămas Petru căsătorit, și Anuția care e soția lui Avram Draga. Aceștia sunt nascerile din Petru, al II-lea fiu al strămoșului nostru, la număr 16 parte bărbătească, 13 parte femească, de toți 29 de suflete. Acuma dă cu finitul anului 1874 când eu scriu acestea se află în viață:

1. Din familia Dăscăleștilor	b: 16	f: 13	29
2. Din familia Popeștilor	b: 27	f: 13	40
3. Din familia Viduleștilor	<u>b: 15</u>	<u>f: 11</u>	<u>26</u>
Suma	58	37	95

De toți precum se vede după un răstimp de un secol și jumătate mai bine ce au venit strămoșului nostru aice sau înmulțit din o pereche de oameni ce au venit aicea de sunt astăzi 95 de suflete. Dumnezeu săi adaogă și săi înmulțească ca seminția lui Abraham, Isac și Iacob

ISTORICO HRONOLOGIE

Ani înainte de Christos

Anii:

- 5508 - Zizirea sau crearea lumii și a lui Adam
- 3866 - Se nasce Noe fiul lui Lamech
- 3266 - Diluviul pe timpul lui Noe
- 2194 - Se nasce Avraam Patriarhul
- 1904 - Mutarea lui Iacob în Egipt cu 75 suflete din familia sa.
- 1465 - Eșirea Israelitilor din Egipt cu... suflete fără de mueri și prunci
- 1416 - More Moise în etate de 120 de ani
- 1020 - More Împăratul și profetul David
- 1010 - Se ezifică măreața biserică din Ierusalim prin imperatrul Solomon
- 980 - More Solomon Imperatorul
- 975 - Se jefuește biserica Ierusalimului de Susachim Imperatorele Egiptului.
- 720 - Prim Împăratulu asirieniloru Salmanasarul se stinge. Împărăria sa Mariei când împărăția Osiei.
- 622 -Se găsește Testamentul vechiu prin preotul Helchie
- 606 - Prima robie a Ierusalimului pe timpul profetului Danil
- 598 - A doua robie a Ierusalimului când împărăția Ioachim
- 587 - A treia robie a Ierusalimului, de cătră NabuCodonosoru, sub împăratul Seduchie și mutarea lor la Babilonia.
- 536 - Întoarcerea Israelitilor din robia Babilonului având de căpetenie pe Zoro vavelu.

ÎNSEMNĂRI MEMORABILE DIN ISTORIE

Ani înainte de Hristos

Anii

- 2887 - În Egipt era secolul luminării, pe atunci se întogmi și anul solar de 365 de zile
- 2234 - Începură în Babilonia observațiile astronomice
- 2174 - Se edifică cetatea Ninive. Însă alți spun a fi mai bătrână încă cu câțiva ani
- 1470 - Se inventează rășnița. Pe acest timp s-au inventat facerea brânzei, a untului de lemn și a mierei de albine.

- 884 - Licurg dă legi, adună de prin Asia scrierile lui Omer poetul și le aduce în Elada.
- 753 - Se zidește Roma.
- 323 - More Alexandru Cel Mare și din întinsa lui Împărăție se alege nimica.
- 292 - În Alexandria Egiptului era o Bibliotecă în care se afla 700000 de cărți de deosebite științi și învățături.
- 277 - Se traduce Vechiul Testament de către cei 70 traducători supt Ptolomeu Filadeșfulu
- 272 - Romani supun tot Egiptul de Jos.
- 268 - Se taie întâiașidată în Roma moneda de argintu.
- 206 - Prima monedă de aur în Roma.
- 37 - Irod Cel Mare ia Ierusalimul.

Anii după Christos

- 2 - Moare Irod Cel Mare și Împărăția lui se împarte între cei trei fii ai săi de cătră August cesariul Imperatorele Romei.
- 40 - Pilat din Pont carele a scris sentinția de moarte al lui Christos, esilatu se sinucide și moare între durerile celea mai amară.
- 48 - Se numără locuitorii din Roma și se află 1.544.000. de suflete.
- 64 - Nero arde Roma și mulți creștini omoră.
- 70 - Ierusalimul se prăpădește și ia Rumelia de Romani prin Tit. Unu milion de jidovi se omoră, 97.000 se vând ca animalele iară câți scăpară cu fuga se împrăștiară în lume până în ziua de astăzi.
- 78 - Ciurma în Roma seceră pe zi câte 10 mii de omeni.
- 79 - Vulcanul Vesuvie de lângă Neapol vărsă o materie numită lavă și cutrupește cetățile Herculian și Pompei care acum au început a se descoperi.
- 101 - Traian face pod peste Dunăre trece și bate pă Daci și la anul 105 coloniză Dacia cu Romani aduși din totă lumea Romană dintracei Romani ne tragem și noi Românii de astăzi.
- 270 - Încep a se edifica Mănăstirile.
- 321 - Duminica se hotărăște zi de serbare săptămânală, în zilele lui Constantin Cel Mare.
- 325 - Sfânta cruce pe care s-au răstignit Domnul Christos se află și se aduce la Constantinopol de cătră S. Helena muma marelui Constantin.
- 329 - Bizanțul perde numele și se numesce Constantinopol, după numele marelui Constantin, mutând scaunul Împărătesc acolo.

- 358 - Cutremur mare de pământ în Asia Mică, în care se ruinează 159 de cetăți cu un omor de 200.000 de omeni.
- 375 - Huni sau Ungurii izgonindu-se de Chinezi se întind ca un potop în Europa.
- 444 - Atila Regele Ungurilor își întinde stăpânirea mai pe jumătate din Europa, prădând și pustiind numindu-se pre sine „Flăgelul lui Dumnezeu”. Se crede că la Curtici, în comitatul Aradului au murit dar unde s-au îngropat nimenea nu știe până astăzi.
- 472 - Vulcanul Vesuvie sbucnește din craterile sale cenușe care mai preste toată Europa se întinde întunecând soarele mai ca și noaptea.
- 536 - Doi călugări aduc în Constantinopol semânța de gândaci de mătăse din India
- 557- Se zidește colosala Biserică a Sfintei Sofia în Constantinopol după stilul celei din Ierusalim a lui Solomon, s-au lucrat la ea 8 ani și 5 luni s-au cheltuit pe cum umblă banii noștri de acum 3.840.000 f.va, acum de când au luat Turcii Constantinopolul s-au prefăcut în Mecetu Turcescu.
- 569 - Se naște Mahomet Prorocul Turcilor, care au scornit legea turcească.
- 596 - Se creștinează Englezii.
- 640 - Se arde Biblioteca cea a toată lumea, Alexandria Egiptului de către Omar Califul, dintre care abia au scăpat 700 volume.
- 678 - Bulgarii de lângă fluviul Volga emigrează și se așează pe lângă Dunăre unde până astăzi locuiesc.
- 807 - În Europa invenția orologiilor.
- 859 - Ger înfricoșat ce nu s-a mai pomenit. Marea Adriatică au înghețat de umblau cu săniile pe dânsa.
- 863 - Se traduce Sfânta Scriptură.
- 864 - Bulgarii primesc religia creștinească greco-orientală.
- 886 - Nunta se pune sub ceremonie bisericească, când împărăția 1^a Constantinopol Leon.
- 900 - Ungurii goniți de alte popoare de pe lângă Nistru cuprind Ungaria de astăzi. Ei sunt veniți din Siberia înghețată; limba lor seamănă mult cu a laponilor.
- 960 - Armele de focu adecă puștile se inventează de Chinezi.
- 988 - Rușii sau Muscalii primesc religia gr.or. sub Vlademir.
- 1033 - Cometă mare pe ceriu. Ceriul se vede tot o flacăra și o dogore în câtu se împăimântă lumea toată.
- 1143 - Sașii se colonizează în Ardeal.

- 1147 - Se zidește Moscova.
- 1180 - Se inventează acul magnetului, însă la arabi cu multe secole mai nainte au fost cunoscut.
- 1273 - Invențiunea oglinzilor.
- 1054 - Iulie 16, Marea schismă.
- 1283 - Desginarea cu desăvârșire a Biserecei Apusului de a Răsăritului.
- 1327 - Intră Turcii mai întâi în Europa.
- 1328 - Întâia întrebuințare a tunurilor de către englezi.
- 1392 - Se inventează dărăpănătorele cărți de joc, de cătră Zugravul Grigonier, pentru petrecerea bolnavului Carol al VI-lea regele Franciei.
- 1393 – Mircea, Domnul Țării Românești, închină Țara Sultanului Baiazet.
- 1435-1442 - Ioan Huniadi, român de viță, bate pe Turci cu desăvârșire, lângă Belgrad în Ardeal.
- 1440 - Conciliu a toată lumea la Florenția însă ai noștri nu primiră hotărârile acelu Conciliu nici îl precunoscără de toată lumea.
- 1453 - Se ia Constantinopolul de cătră Turci sub Mahomed al II-lea împărățind Constantin Paleologul.
- 1492 - Se săvârșește Turnul colosal al Bisericei Sântul Ștefan în Viena.
- 1492 - Se găsește America de cătră Cristofor Columb
- 1493 - Boala venerică se aduce din America în Europa.
- 1513 - Se săvârșește colosala Biserică a S. Petru în Roma, după lucru de 100 ani, la care se cheltuiră 150 milioane lei. Aceasta e cea mai mare zidire din lume (un leu face 40 xr.va) sau un f. bani vechi).
- 1517 - Începe reformația lui Martin Luter.
- 1528 - Bogdan Domnul Moldaviei supune Țara la turci.
- 1536 - Invenția novelelor în Europa.
- 1538 - Tutunul sau duhanul se aduce în Europa din America.
- 1580 - Aducerea cartofelor sau a grumbelor în Europa, tot din America.
- 1625 - Ciurma mare ne mai pomenită în Europa.
- 1703 - Se zidesc Sentpetersburgul și Kronstatul în Rusia care astăzi sunt cele mai frumoase din lume.
- 1716 - Începe domnie Fanarioților în Țara Românească cari abia la anul 1821 scapă țara de ei. Ei erau greci trimiși de Turci carii domneau și belea țara.
- 1717 - Familia Țiucreștilor care în comuna Berza e cea mai numerosă au eșit din România și trecând în Ardeal, și aici ne aflând loc un-

- de își pleca capul din cauza gonirei calvinismului, trecu în Ungaria, și mai târziu aici șidiară și sunt până în ziua de astăzi. Atunci au eșit cu cognomele Dimitrescu ce mai târziu la conscriere ce s-au făcut la anul 1721 sub Carol VI s-au schimbat în Țiucra pre cognomele babei noastre după datina de atunci.
- 1720 - Strămoșii nostri preot Petru sau așezatu de preot în Berza când era satul la Gunoște.
- 1721 - Sub Carol VI se face conscrierea poporală, pentru mai curată aruncare de contribuțiune.
- 1727 - În America, în Brazilia, se sapă diamanturile din inimile munților.
- 1733 - Un cutremur grozav de pământ în China înmormântează peste 100 mii oameni.
- 1740 - Maria Teresia, Regina Ungariei și Împărăteasa Românilor.
- 1740-1745 - Mutarea satului Berza dela Gunoște la Deal, și se coloniză cu mai multe familii venite de prin satele vecine și i se mărește poporațiunea.
- 1743 - Se edifică Biserica la Deal, unde sunt mormințele din lemn care au existatu și s-au slujit în trânsa până la anul 1823 pe când se isprăvisse asta nouă din sat, și din Duminica înaintea S.Nicolae nu se mai slugi în trânsa acea fuse cea mai după urmă slujbă în trânsa. Biserica care au fost la Gunoște s-au vândut la minedani, în care și până în ziua de astăzi slujesc în trânsa. Iar cea dela Deal făcură din trânsa Școală care există până astăzi, lăsând acolo numai altarul carele la anul 1868, 8 iulie, îl resturnă un vânt și lemnele din trânsa s-au vândut.
- 1763 - S-au născut moșii miei Petru, carele au răposat în anul 1835 în etate de 72 de ani; el au fost învățătoriu dela anul 1796 până la anul 1826 și de aici până la moarte fuse pensiunat, din partea comunei, cu contribuțiunea că nu au plătit ce au plătit-o comuna, și din partea domniei de pământ cu ștergerea Urbariului, Dejmei și a Tapsei.
- 1764 - Guvernul Rusiei ia averile și veniturile Călugărești, și le ordina leafă anuală.
- 1765 - Iosif II-lea desființiază peste 600 mănăstiri Călugărești ce erau de prisos.
- 1783 - S-au născut tatăl meu Georgiu Țiucra, în 3 ianuarie aici la Berza.

- 1785 – S-au născut muma mea Ana Batico în luna Februarie ziua 1-iu în Cherchiș tatăl ei a fost Mihai Botico, Învățătoriu și muma Maria.
- 1785 - Bucovina s-au anexat către Austria.
- 1790 - Moare Iosif alu II-lea Împăratul Românilor și Regele Ungariei.
- 1790 - Orșiova se anexează către Austria fiind până aici parte a Țării Românești.
- 1803 - Cu ploaia au căzut din nori chiar și petre mărunte naturale.
- 1803 - Noiembrie 8, s-au căsătorit tatăl meu Georgiu Țucra cu Ana fika învățătorului din Cherchiș, cu care au trăit până la moarte.
- 1804 - Septembrie 25 s-au născut Sofroniu fratele meu cel mai mare.
- 1807 - Februarie 7 s-au născut Teodor, al doilea al meu frate.
- 1809 - Ianuarie 21 s-au dat telechiurile și s-au regulat comuna Berza.
- 1810- S-au mutat omenii cu casele de la Deal fiecare cu telechiul său.
- 1810 - Ianuarie 27 s-au născut Ioan fratele meu cel de al treilea carele ca soldat au murit la anul 1835 în Cetatea Hust.
- 1812 - Ianuarie 2 s-au născut Astina sora mea cea den tâu care au fost măritată după Ilarie Draga.
- 1812 - În anul acesta au făcut Tatăl meu case pe telechiul acesta și la Rusalii s-au mutat în trânsa.
- 1813 - În anul acesta tatăl meu cu moșii mei făcură fântâna de aci din uliță care este și astăzi.
- 1814 - În anul acesta s-au pus temelii Bisericii noastre și au început a lucra pe dânsa.
- 1814 - Mai 20 s-au născut Ezavela a doua mea soră care au fost măritată după Moise Halicu, acum văduvă ea tot mai trăește până acuma încă și e vigană.
- 1817- Pe la S. Petru după secerișul espiră, fometea cea mare în care suisăra șinicul de bucate la 32 floreni va. cum umblă banii acum, în anul acesta iulie în 6 au venit un vent și fortună grozavă care au nimicit cea mai mare parte a pomilor și pădurilor, carele și case au îmburdat, și turnuri la biserici au rupt, s-au întâmplat seara pe la 9 ore.
- 1819 - Ianuarie 21 seara pe la 7 ore într-o marți seara m-am născut eu scriitorul acestei cărți.
- 1821 - În anul acesta s-au cumpărat satul nostru de Spaie, cumpăratul au fost Georgiu Tacaci Macedo-Român de religiunea noastră.
- 1821 - August 26 s-au născut Petru fratele meu cel de al 4-lea carele au murit 12 Ianuarie 1822.

- 1823 – S-au tăiat morile de pe Crișu carele erau ale comunei.
- 1823 - Fevruarie 15 s-au născut Zacharia fratele meu cel de al 5-lea.
- 1823 - Joi după rusalii s-au instalat Domnul de pământ Georgiu Tacaci.
- 1823 - Decembrie 6 lea s-au sfințit Biserica noastră unde și astăzi întrînsa lăudăm pe cel preainaltul.
- 1826 - Martiu 14 s-au născut Atanasiu fratele meu cel de al 6 lea.
- 1826 - S-au edificat școala din lemnele din biserica de la Deal.
- 1826 - În anul acesta s-au spart biserica de la Deal, lăsându-se acolo numai altarul ca monuminte de suvenire plăcută și ca capelă pentru pomenirea morților.
- 1826 - În anul acesta după ce se edifică școla, veni învățătoriu nou în Berza cu numele Teodor Mihulin, și moșiu mieu după un serviciu de 30 de anii se dede pensie, și anume comuna îi ierta contribuția până la moarte plătindu-se din speșele comunale, așșderea și spaia îi ierta robota, tapsia și dejma până la moarte.
- 1829 - Ger mare foarte neună au picat la Sumedru și nu s-au luat până primăvara la Sfinți, ba așa se întărise de putea omul cu boii cu sania încărcată de lemne pe ori și unde pe deasupra umbla pe ea și nu se rupea, măcar că era mai bine de 2 șiuși de mare.
- 1830 - În anul acesta donă Domnia de pământ pe Tatăl mieu cu jumătate de fârtai de pământ, pentru slujbă și aplecarea ce au arătat-o cătră spaie.
- 1831 - În anul acesta au fost colera cea mare.
- 1832 - Rămânând pustiu casa, telechiul, grajdu, colna și cămara de unu Cievu Ioan, Domnia de Pământ dete telechiul și pământul la tatăl meu iară pentru mișcătoarele amintite plăti tatălu meu la neamuri 45 f. după cum umblă banii acuma va, și acolo au așezat pe Todor fratele meu cel de al 2 lea unde astăzi după el au rămas doi prunci: Anuția care e măritată după Avram Draga, unde ei șed până astăzi, și Petru carele e însurat aci în vecinătate, junere în casa Țiucranului.
- 1834 – S-au făcutu Dolma și în toamna anului acestuia, la noi, s-au și îndăluit moara umbla pe fărînă.
- 1835 - În anul acesta au murit moșul meu în luna lui Septemvrie.
- 1835 – S-au împărțit pământurile între omenii ăst mod pe cum sunt astăzi și tatăl meu căpătă un fârtai de pământ.
- 1835 - Învățătorii de la anul 1826 până în toamna 1832 învățătoriu Teodoru Mihulin, din tomna anului 1832-1833 Ristea Perva carele

aici au murit, 1833-34 învățătoriu Nicolae Popovici pe anul 1834-1836 învățătoriu David Bercea pe anul 1834-1839 Teodor Rubenovici, din toamna anului 1839/40 fuse învățătoriu până am fost eu în Preparandie subscituitul tatăl meu, apoi dela 1 Octomvrie 1840 am apucat eu până în ziua de astăzi când scriu acestea la 1 Ianuarius 1875.

1838 – La 1 Octomvrie m-am băgat la Preparandie la Arad.

1838 - Au căzut notarul Benea ce mult fuse la noi notariu și în locui veni Balăși.

1838 - Au murit socru meu Popa Teodor și i-au urmat în Parohie ca administratorie Eutimiu Novac, până la anul 1840 după Paște ce se sfinții în preot șiogorul meu Ioan Feier.

1840 - Am isprăvit Preparandia și m-am asigant de învățatoriu prin re-gescul directore Demetriu Constantini.

1840 - Novembrie 10 m-am cununat cu soția mea de acum Helena prin preotul Eftimiu Novac.

1843 - Februaru în 7 mi s-au născut primul meu prunc Teodor, duminica dimineața în revărsatul zorilor.

1845 - Ianuarius 16 muri tatăl meu Georgiu Țiucra în etate de 62 de ani.

Până aci am scrisu parte din scriierile altora parte din tradițiuni, parte și din propriam vedere cu ochii.

Acum după moartea tătânemeu fiind eu însumi de sinemi stăpânitoriu am început a scrie diere și cam pe scurt a însemna, cătră cei din mai multele diere din an în an voi pune aci pe scurt cele mai urgente întemplari.

Berza, 1 Ianuarius 1875,

Iosif Țiucra, învățătoriu

ANUL 1846

Despre anii precedenți cam puțin am scris fiindcă nu am mânat diere, numai de la anul acesta am început a mână dieri, de unde aici pe scurt pun întâmplările cele mai momentoase.

Despre anul trecut 1845, numai atâta știu că au fost un an bun și bielșugos pe la noi iară ce se atinge despre altele s-au dat uitării.

Anul acesta 1846 pe la noi încă au rodit bine, au fost grâu frumos, cucuruz în abondanția, și toate altele au bine rodit, însă nu știu cum că bucatele sau suit la unu prețu de totul mare. În anul acesta primăvara fuse timpurie, în Mai brumă, însă pome fuseră în abundenția iară vin

mai nimic. În anul acesta fân au fost mult, otava din cauză că fuse vara secetoasă n-au fost nimic. În anul acesta sau șindilit turnul bisericei nostre cu plev. Iuliu 6 s-au născut mie al doilea fiu cu numele Teofil. August 1 sau ridicat crucea pe turnul bisericei în care am pus eu o inscripțiune în bolta crucei într-o șcatulă de plev în care inscripțiune multe sau scris. Noembrie 17 au adormit iubita me maică Anna în etate de 61 de ani.

ANUL 1847

Anul acesta au fost an bun, însă din cauza că anul trecut togmai pe la noi au fost rodit pre cum am zis, însă prin alte părți a fost rău, din cauza secetei, și făcu de în anul acesta până la ieșirea bucatelor fuseră așa de scumpe bucatele, că niciodată de când trecu foametea ce mare; deoarece grâul suise la 13 fl. cucuruzul la 10 fl. moneta convențională cum umbla atuncea banii.

În anul acesta Septemvrie 18 au murit fiul meu Teofil de tusă.

În anul acesta un profet m-au profetit cum că la anul 1986 va fi sfârșitul lumii Cristos au zis: „nu este al vostru a ști anii sau timpurile carele Tatăl le-au așezat întru a sa Stăpânire.”

În anul acesta am făcut 15 ăcaue vinars de prune, și o cană se vindea încă dacă îl ducem la Arad 8 fl. de argint. În anul acesta au fost foarte multă mazăre.

ANUL 1848

Timpul. Mai întâi luăm timpul cum au umblat. Iarna a fost mai mult moale ca friguroasă, și mult borosă, pe la mijlocu plouase, în sfârșit cu gheți de noapte și soare cald de zi, primăvara călduroasă și cu vânturi mari de amiază și răsărit și secetoasă. Vara întâi bună cătră finit cu călduri mari, câte cu o ploită răcoritoare și multe tunete. Tomna călduroasă la început, pe la mijloc ploioasă foarte apoi vreme sbicită și secetoasă și până din ajunul Crăciunului începu a ninge și fuse ger mare până la finea anului. În anul acesta grâul mai puțin au rodit iar în celelalte foarte bielșugos era mai vârtos poame și vin mult a fost, numai grumbe și fân au fost mai puțin. Bucatele erau la prețiu bun, numai singur vinul se pote căpăta acua de vin și cu un f. cm.

Altele, în anul acesta bieteșiuguri au fost și moarte, mai vârtos în prunci moarte multă, tusa, friguri, durere de grumaz. Intra oameni vrajbă, multe înscimbării și vinderi de moșii ș.a.ș.a.

Alte variabile întâmplări. Februarie 22 fuse un vifor mare cu tunete și fulgere grozave. Martie pe la 20 plecaseră pomii pârșgavi a înflori, și pe la finea lui Martie erau toți și mai toți pomii înfloriți.

Martie 16 înceta robota și cu dânsa toate dările domnești precum dijma din bucate și toate altele precum și tapsia.

Mai 18 ne-am înscris la Buteni cei ce au avut un fârtai de pământ că carei vom avea dreptul a alege a blegat dietal, pentru prima oară. Pe la 14 Maiu erau cireșe destule coapte precum îmi aduc aminte alegerea de al blegat dietal s-au ținut în Buteniu cam pe la începutul lui Iunie și s-au ales cu majoritate de voturi Urbany domnul de pământ din Mânerău.

În finea primăverii s-au început revoluția, mai întâi cu sârbi în Banat, apoi mai după aceea cu horvații; spre toamna se răscură și moșii în Ardealu sub conductorele lor Iancu. August 7 s-au născut mie al treilea fiu cu numele Ioan, s-au botezat 17 August. Octomvrie 9 se răscură și podgoreni, șirienii și toate satele până la Radna și cătră noi până la Târnova, însă aceștia, curând fuseră asediați prin gardiști; la Șiria mai pușcară, mai spânzurară, și așia se asediară. Octomvrie 17 au trecut pe aici pe la noi în sus cătră Ardealu cam la 4-600 de gardiști la Iosași în 19-lea au spânzurat preoții și birae de prin vecinătatea Iosașului, apoi de la Iosaș merseră mai departe spre Hălmagiu; însă moșii se retraseră înapoi în posesiunile lor și astădată nu se făcu nici un atac. Octomvrie din 21 începură a lua grosul la cătane fiecum numai să fie om. Noemvrie 1, s-au betegit fratele meu Zacharie și în 13 au și murit în vrâsta de 24 ani. El a fost căsătorit acum numai de un an, moștenitori după dânsul n-au rămas, nu mult după aceea muerea dânsului sau măritat după aceea încă de două ori și când au fost măritată după al treilea nu mult au pustat și ea a murit fără a fi avut prunci. Ea au fost fata lui Ilisie Tambor, casa ei custă și astăzi ca pustie de marginea satului cătră Frăgărie la M.

În anul acesta au ținut Dieta la Pesta, sau emancipat iobagi să aibă și ei drept de a putea fi și dintre ei orice feliu tisturi fără privire la naționalitate, afară de jidovi, numai învățatură să aibă, s-au asediat Ministeriul răspunzătoriu la Buda ș.a.ș.a.

În toamna anului acestea sau închis Cetatea Aradului și cu ostașii împăretești câți au fost în tranșă au început, a bombarda asupra orașului.

Decembrie 2 Francisc Iosif I-iul după abdicarea de tron a unchiului său Ferdinand I-ul Imperatorele Austriei și Regele Ungariei etc. se înălția pe tron împărătesc.

Decembrie 7, iară merseră gardiștii spre Ardealu unde au avut mari atacuri cu moșii, au jefuit și aprins și unii și alții, și de acolo pușini s-au întors napoi acolo li s-au risipit oasele lângă iad, tot șiru au trecut cu sutele până la finea anului și napoi abia venia unul câte unul în cârjă ca vai de ei.

Scumpete mare în țucur, cafă, în haine și în încălțiaminte nemaipomenită, iară celelalte cu un cuvânt toate prea ieftine.

În anul acesta și colera mai secera nu pușini dintre omeni. În anul acesta până la 17 August slugă au fost la mine, Gicu apoi de la 3 Septembrie până la 10 Noembrie Login și pe lunile Noem. și Decembrie Stanția Iosip adevă Aristocu. Iară slujnice 2 una Anna Kișiu de la Sengiorz până la 10 Maiu atunci s-au dus și au murit de vărsat apoi mai sub toamnă Floriță (Hușila) acea s-au măritat.

Finiș 1848.

ANUL 1849

În anul acesta de mare însemnătate întâi iarna fuse grea, pe la mijloc ieșinduri de ape, schimbătoare pe urmă, era cu frig mare primăvara la început friguroasă, apoi plăcută, în sfârșit cu secetă și călduri mari, vara peste tot uscată, dar foarte bună, tomna posomorătă, buroasă și umedoasă dar nu cu ploi de stricăciune. În anul acesta grâul mult și frumos, cucuruz în mare îmbelșugare, orzul și ovăzul au ieșit mai slab. Mazăre multă foarte, grumbe multe însă ele stau foarte putrede în pământ jumătate din ele, pome pușine forte, vin mai-nimica, legumi de grădină și curechiu cu îndestulare au rodit, la codrii mâncare pentru porci însă la lunci și rovini nimic.

În anul acesta încă au fost coleră însă nu în mare grad. În marhă cornută și porci moarte nu pușină. În anul acesta fuseră multe bătăi și vărsări de sânge însă pă tomnă toate încetară și se așezară.

Altele. Ianuaru pe la 14 se auzia bubuitul tunurilor la Arad când din cetate se bombardea orașul și din afară se bombardia cetatea. Prețitul bucatelor, grâul frumos cu 10 f. cucuruzul cu 7 f., săcara cu 10 fl., ovăzul cu 5 fl. 20 fr. șinicul, în bani de aramă nu incm. Satul nostru până acuma decând au început revoluția au dat 28 de fieciori cătană. De la 24 ianuaru sluga anualu Floruț Giorgie (și Aristocu acela însă de astă toamna l-amu băgatu...).

Februaru 14, 15 și 16 se auzea grozav dând cu tunurile la Arad. În martie sau ținut sinodu la Chișineu, în care între altele și acea s-au

hotărât ca preoțimea să se plătească cu banii, ce au și căpătat pe anul acesta. Aprilie 27 au fost la Buteni alege de ablegat dietalu (fincă Urban au mulțumitu, cel alese în anul trecut) și acum alesărăm pe Popovici Zaiga fiəciorul preotului de la Vilagoși, în dietă la Debrețin, fiindcă acolo se țin acum, fiind că la Pesta cuprinsese oștirile împărătești ce hotărî republica și Imperatul prin acea fuse detronat, și de la 15 Aprilu nici în biserici nu se mai pomenea ci în locui se zicea „Cârmuitoarii Țării”. Miercuri după Rusalii respectiv 25 Mai la Ocîrmuitoarii Țării s-au dat porunca a se ține post și serbătoare cu rugăciune la biserică, pentru învingerea inamicilor, ce s-au și ținut cu mare solemnitate pretutindenea nu numai la noi ce și la cei de alte confesiuni încă mai vârtos. Mai 17 și 29 iară mai duseră de la noi cătane și mai luară 5 feciori. Prețuriile, la un grad mare de scumpete ajunseră marhăle și porcii, așjidere și bucatele. Iuniu 18 s-au deschis Cetatea la Arad, cei din Cetate s-au transportat cu omenie până la marginile Țării și așa se așezară în trânsa ungurii lui Koșut și băgară în trânsa tot felu de bucate și clisă, pe seama neamțului. Iulie 4-lea era cucuruzu de fript destul în telechiuri. Iulie 31 au ajuns oastea muscălească în Comitatul Aradului, apoi 1 și 2 august la Seleuș, Pâncota și Șiria au depus ungurii armele și de la Șiria au luat Koșut cu ai săi și au fugit și-s duși și astăzi. Încă când legam pă ovăz pe la 16 iulie se auzia tunurile bubuind la Timișioara, acolo încă au fost încă nu puțină vărsare de sânge apoi după ce venim oastea împărătească și de altă parte muscalii, ungurii care din afară bombardeau cetatea o luară la sus spre Ardeai însă acolo n-au putut străbate pentru moți și așa trecură Mureșiul, trecură munții pe la Văsuoaia și Chisindia și buiră încoace pe la noi și sosiră togmai vinerea seara adecă 5 august mai întâi călăreții apoi sâmbătă și duminică trecu peste noi și pedestrima care mult robălui și dus tot ce le ieșia în cale și pe când au ajuns la Ineu fuseră siliiți a depune armele și cele jefuite în multe mâini au apucat ei n-au avut nici o haznă de ele parte au picat la muscali parte în mâini private, puțin au aflat păgubașiul de pe la noi să i se întoarcă napoi.

Sortea noastră din 5, 6 și 7 August 1849

De aici de la noi în sus până la Iosășel, Zâmburu și de pe drumul de cătră Sebiș până la Moneasa, dela 1 August căți unguri fuseră prin sate și orașe toți cu ce avea mișcătoriu în toate zilele treceau necurmat pe drum în jos cătră Ineu de frică că moții buieu tot mai în jos cătră noi prădând și jefuind casele și bunurile domnești și aprinzându-le, simțind că puterea ungurului au încetat și ce era neromân nu cruțiau, deci au și

izbutit și pe la 4-lea August au și sosit până la Buteni au spart și aicea puțin, apoi pe la 5-lea August pe când ei erau în Buteni sosiră și unгурii păfugați de la Timișioara și trecuți Munții Văsuoaiei Nadășului și Chisindia la Buteni. Moșii luară catrafusele și se duseră îndărăpt apoi cum am zis 5-lea August sosiră pe seară ceialaltți de ai unгурilor și aicea trecură ca norul fără ploaie apoi a doua zi, adică sâmbătă, le sta cineva în contră plătit cu viața, precum s-au întâmplat și cu Zacharie Țucra moșiuл nepotei Anuței ce șiade visavi cu mine aici în casa celui Zacharie Țucra pe carele pentrucă au voit să nu lase se ducă un cal alu Todorica Halicu în dată-l împușcară în mijlocu drumului alături cu Mihai Dinga, atunci oamenii înfricoșându-se părăsiră cășile și fugiră agăsindu-și scăpare prin cucuruze atupilându-se ca iepurii, iară ei robăluiau după placul lor și așia au ținut de sâmbăta dimineața 5 August până 7-lea dimineața când și la noi sosiră doi muscali și mai veneau cătră unul dintre ei (unguri) pe toți îi desarmau apoi vai de ei ce puneau pe ei ai noștri și așia la 7-lea August trecu și peste noi focul revoluțiunei. Eu din parte am șiezut aici acasă și n-am avut pagubă nimica ba încă pe mulți am suferit în casa mea și n-au avut nici o pagubă. August 6-lea noaptea aprinseră unгурii moara cea mare de la Buteni care tot au arsu numai zidurile au mai rămas, focul și la 8 zile nu s-au stins. August 8 sosiră la noi 10 muscali trimiși după pită de la cine cât voiau; umblau cu cocia prin sat și de la unгурi ce mai vineau îi desarmau, ba și dela ai noștri luau armele de la care aveau, au dus și de aici vreo 50-60 de pușce numai fireșce numai de cele cătănești. August 12 Comisie din partea împărătească strânsēră banii cei unгуреști de hârtie a lui Koșut între care am dat și eu 120 fl. de argint. August 14 sosiră în urma unгурilor 300 de călăreți hulani și aci la noi stătură 2 zile și dintre ei și muri unul ce se îngropă aci la noi cu spesele comunale, aștia mîncară și băură pe punga lor. Cailor ovăz și fân le-au dat domnia gratis. August 27 de la noi au mers la Arad la ordonanțiu pe 8 zile 27 de cară.

Ilișiuл împărătesc

Ilișiuл acesta nu numai acum ci și până acum s-a tot dat și anume sfârțierul de 6 porțiuni de fân, văitaie de ovăs și satul tot 2 stânjeni de lemne, apoi trebuia să le ducă sau la Arad sau la Glogovăț.

Dijma mică. Care în anul trecut au încetat era pe un sfârțai de pământ 10 iți de mazăre, 10 iți de semințe de ludae, 6 iți de semințe de cânepă, 6 fuioară de vară și 6 fuioară de tomnă, vițielu 20 X cum umbla banii acuma, untul era atăta, din stupi al 5-lea, din miei și iezi al 5-lea,

apoi ouă scoteau cât voiau și pui câte o pereche. Aceste la domnie le depune pe tot anul.

Urbariul carele încetă în anul trecut. Unul care avé un fârtai de pământ făcē 28 de zile pe an, parte cu mânele parte cu plug și arătură. Apoi omul cu merindea sa, pe lângă acea era și tacsă 1 f. de argint, apoi din semănătura de grâu da omul 5-a parte și din cucuruz a 9-a parte și trebuia ca omul singur să le ducă la locul destinat, din crucile de grâu alegea domnia, snopi uzi și mâncați de păsări deasupra crucii nu primea, nici cei dedesupt. Cucuruzu nu-l dejmea până nu gătau toți cu culesul să nu fie în toată țarina un tuleu în sus, apoi numai după ce ieșea toată dijma domnească din țarină era iertat ași duce omul acasă al său, până atunci nimenea, apoi celui ce se dejmea mai întâiu trebuia să aștepte vreo 2-4 zile până isprăvea cu cel din urmă, apoi de era vreo vreme ploioasă precum de multe ori se întâmpla toamna, și câtă 12 zile semna dijma.

Notă: până la anul 1835 Domniile aveau dreptul a te bate cum va vrea și când va vrea; la orbariu nu era capăt numai până avea domnia de lucru musai să mergi, apoi de făceai mai multe zile îți țapa ce-ți țapa când făcē socota la anul nou cât voia ei dădeai câte 17 Cruceri cum umbă acum banii, apoi nu-i plăcea cum lucra careva apoi numai din fală când venea Tistulu la urbariași sau lucrători, de carele nu-i plăcea îl trăgea jos îi numera haiducului vreo câteva pe fundul gol apoi iară îl punea în brazdă, apoi dădea în lucrători ca în animale, croiau cu bățul și corbaciul când carele se mai îndrepta să mai răsufle, sau să-și aprindă duhanul în fumătoare, fiindcă fumatoriul de duhan li era iertat numai la 3 ori a fuma pe zi. Apoi carele nu era dimineața când răsăre soarele la curtea domnească ci venia mai târziu, lua pe fundoi câte 12 lovituri ca să se inveție a fi mai scormonitoriu apoi drumul la lucru la care se retrăgeau și mergea la lucru său, se luau pe țarină tisturile domnești cu bireele, apoi lua pe bietul om de la lucru său îl trimetea la lucrul domnesc, apoi ziua aceia nu i se punea între zilele de lucru, ce o lucra omul afitē. La prânz nu mai stătea îl lăsa până găta cu mâncare cel mai iute sau cel ce avea mai puțină merinde, să doarmă nimica, apoi îndată sus, la amiază numai atâta până ce isprăvea cu mâncare, fiindcă și de apa puțină se îngrijea domniile. Apoi seara pînă ce apunē soarele nu se sloboza de la lucru. Apoi sudălmile sau înjurăturile ce se punea pe bieții oameni lucrători de care se îngrețoșa și cel mai lepădat a le grăii, ciufala ce făcea din muieri și fete să-ți astupi urechile și a.a.

Până la anul 1835 numai un pământ adecă fânașul nu se dejmea, apoi celelalte pământuri toate se dejmeau. Cei ce aveau jumătate de fârtai toate dările de juma le da și ei numai robota făcea pe jumătate și dejma pe jumătate, iară tacsă o plătea întregă adecă și ei un florinu. De la anul 1836 se opri pedeapsa corpulară, se hotărî ca numai din 2 (două) pământuri să dea omul juma și să dejmească când vor cere omenii, iar nu când ar voii domniile, se hotărî ca omul ce face robota numai zilele hotărâte adecă cel cu fârtai de pământ 28 de zile, cel cu jumătate 14, mai mult nu, ce și acela jumătate în timpul de vară iar jumătate în timpul de iarnă, iară care nu voeu ca în timpul de iarnă ori de vară să facă robota, domnia era îndatorată a primi banii pentru robota după cum se puteau înțelege. Cei cu fârtai de pământ făceau 28 de zile parte cu mânele parte cu animalele la plug și la ori ce fel de cărături. Cei cu jumătate de fârtai de pământ făcea 13 zile cu mânile sau cu animale la plug și căratură. Jelerii făceau 18 zile cu mânile. Jelerii mici ce nu aveau case numai ședeau la alții pe chirie făceau 12 zile. Apoi toți fără dishilinare plăteau la Domnie pe an 1 f. c. m.

Dacă cutare-și lăsa pământul de iarbă și nu-l ara, din fân dădea a 5-a parte, afară de fânașul fiind că din fânașul dejma nici odată nu s-au dat, numai pentru dejma den fânașul am dat ilișul. Carele avea căldare de vinars plătea la Domnie când ferbea vinars 2 f.c.m.

Apoi la anul trecut 1848 acestea dări domnești și robota se ștersără odată pentru totdeauna. Acum vede omul și combinedia cum au fost mai bine atunci cu robota și dările domnești sau acum că omul e liber? Numai e drept acum dările încă sunt mari foarte însă barem nu suntem tratați ca animalele sau ca robii.

Am scris acestea pentru amintire că acelea ce toate le-am văzut cu ochii nu ca să-mi spuie alții. Și numai acum după ce deplin ne invinserăm, deorece am zis că nu este putere omenească care să poate smeri pe Domnii cei tari să piardă atâta putere și venituri ce au avut asupra poporului și de la popor.

August din 21 iară veni porunca ca în biserici iarăși să pomească pe Imperatorele Francisc Iosif I-ulu carele și astăzi se pomești. Pe drumuri tot acuși și acuși se transportau și pe la noi cătane împărătești mai în sus mai în jos. În Octombrie, respective în tomna anului acestue mai seceră holera nu puțini dintre poporeni Ungariei. În anii aceștia multe feluri de bani de hârtie umblatu și s-au schimbat, însă banii lui Koșut pe mulți ne-au sărăcit.

ANUL 1850

Anul acesta au fost mai mult umed, buros și răcoros. Grâu puțin însă frumos, cucuruz și mazăre foarte mult au roditu, linte puțină, pepeni și lubenițe puține și rele, orz mult, ovăș puțină, fân și otavă multă, iarbă la dobitoce multă, pome nimic, vin puțin și rău, bolă mare în vitele cornute mai în toate părțile: Ia satul nostru n-au perit nici una, apoi la satele învecinate au murit de mai n-au rămas.

Ianuarie 11, seara pe la 11 ore, s-au stârnit cutremur mic de pământ. Iarna mai nestatornică și mai schimbătoare ca în anul trecut să ne aducem aminte a fi mai fost nici odată. Ianuarie 27 ieșind valea foarte mare prin sat și dolma umplu de apă fântânile. Ianuarie 27 s-au înțărcaț Ioan fiul meu; au supt 15 luni și 20 de zile. În anul acesta multă pagubă au făcut omida în poame fiind fără număr în mulțime. Slugă din 26 aprilie am băgat pe Dicu. În grâne au fost mulți scaeți în anul acesta. Fragi de câmp și căpșuni foarte multe au fost ăstimp. August 17 s-au îngropat Gerasim Rațiu Episcopul Aradului. Octomvrie 4 m-or ales de tutore Orfanilor. Din 9 Octomvrie am băgat de supleant pe Andrei Cornea pînă la depunerea examenului de vară, plata 24 f.m.c. bucate 4 șinice grâu, 4 cucuruz și 4 stânjeni de lemne, accedentiile de la îngropăciuni, venitul de la biserică și 4 din grădina școlii. Au slugit omeneste și l-am slobozit cu omenie. Tomnă rea, ploioasă, au ținut pînă la Sfântul Nicolae, abia gătără omenii cu semănatul grâului, îl semănară numai și numai în tină goală. Prețitul bucatelor mai tot într-o formă au stat prețitul bucatelor în anul acesta și prețitul de mijloc au fost, grâu 5 f. cucuruzu 3 f. ovăzul 3f. orzul 2 f. 30 xc mazărea 7 f.

ANUL 1851

Timpul. Iarna ușioară și sbicită. Primăvara plăcută. Toate la timpul său pe rând au ieșit și s-au înființat. Iarba pentru dobitoace cu abundență. Vara întru început călduroasă apoi cu ploi grozave și furtuni, către sfârșit plăcută. Tomnă plăcută. Anul acesta socotit peste tot au fost un an mai mult umed și răcoros. În anul acesta grâu slab și tăciunos, săcara au pierit în iarna de ploi, grâu de primăvară și mai slab, numai orzul și ovăsul foarte roditor. Cucuruzul din cauza prea multelor ploi din vară reeși slab, vechi la față, crescut în șisarcă, și de tot slab, mazăre puțină și stricată, grumbele mai toate au putrezit în pământ. Curechiul mai tot au putrezit mai ales cel timpuriu, legumele de grădină frumoase, ludăi, pepeni și lubenițe slabe și nebune, vin au fost mult foarte, numai nu prea bun din cauză că strugurii nu s-au preacopt și mulți au putrezit. Poame

multe. Fân puțin, otavă foarte multă, la codrii fag nimic iară la rovini și la lunci fără seamă multă ghindă au fost. În anul acesta de la 1 Ianuarie până la 1 Martie au fost iertat a fierbe vinars de bucate fără tacsă. În anul acesta de la 1 martie veni finanțaristul și de la 1 Martie se pecetlură cumănacele căldărilor la oameni. În anul acesta în Ianuarie s-au pășit hotarul jur împrejur și la noi au aflat hotarul de 19367 de pași. În anul acesta s-au făcut conscrierea sufletelor în toată țara încă în luna Ianuarie. În anul acesta au ieșitu pusta Cornești de la domnia noastră și domnii de la Sebiș au dat nouă bărsanilor și tot noi am lucrat-o, parte am băgat ovăz, parte cucuruz pe 1 parte la domnie și doua părți ale nostre, apoi am și avut ovăz și cucuruz tare frumos. Martie 21 am spart casa cea bătrână, în 24 am pus temelie acestei de acuma, casa bătrână a constat numai din una sobă și tindă. Aprilie 19 mi s-a născut a 4-lea fiu cu numele de Georgiu, acesta au fost cel mal plângător dintre pruncii mei. Aprilie 28 s-au isprăvit casa aceasta cu șindilit, maistori am avut pă Miron Rațiu și Miron Ban. În anul acesta au fost mulți scaieți în grâne deși au fost anul ploios. În anul acesta multe cireșe, vișine și fragi în frăgar au fost. Iuliu 16 a fost întunecime mare de soare, n-am putut vedea fiind timpul noros, numai s-au observat. Casa pe din lontru eu singur am văcălit-o. În anul acesta au fost forte multe prune. Augustu 16 muri Todoru frate-meu în 17 Sumedreana soția sa lasă îngropată 18 tot într-un mormânt, au murit de coleră care și în anul acesta secera tare mulți oameni din lume. August 26 m-am mutat în casa aceasta, unde cuget că numai moartea mă va scote de tot. Octombrie 2 am sfințit casa nouă aceasta în care locuim acum făcînd S. Maslu și petrecere frumoasă la care au fost adunați spre sfinția casei și a Maslului, Bucatoși unchiul de la Buteni, cu preotul Mihai Suci, preotul din Sebiș, Georgiu Vesa și preoții noștri Ioan Pele șiogorul și Petru Țiucra și din comună mai mulți omenii de onorat parte la aceste festivități și așa acum ne așezarăm cu totul la această casă nouă. Noiembrie 4 un vifor mare cu tunete fulgere și piatră ca în timpul de vară. Noiembrie 11 Duminica s-au sfințit biserica în Buhani, la care eu cu 6 prunci de aici am fost chemat pentru ținerea cieremoniilor. Noemvrie 12 s-au dus sluga anuală Dicu după ce și-a împlinit timpul apoi am băgat slugă lunașu pe Savelu Faur.

ANUL 1852

Anul peste tot privit

Timpul. Iarna mai mult moale, buroasă, ploioasă și cu multă tină, cătră sfârșit cu ger sec. Primăvara fuse vânturoasă, rece și ploioasă. Vara forte plăcută peste tot au ținut ca o primăvară voioasă și favoritoare pentru orișicarele în tote lucrurile sale. Tomna mai întâi ploioasă, însă cu timpul și ploi calde cătră sfârșit forte plăcută. Cerealele (adecă bucatele) grâul semănat mai timpuriu fusă bun, cel semănat târziu slab și tăciunos. Orzul și ovăsu puțin forte au rodit. Cucuruzul însă au fost rodit și forte frumos, mazăre numai de jumătate au fost, grumbele mai nimica, abia pă a 6-a parte au fost, ludăi puține, castraveți mulți, pepeni și lubeți puține, curechiu forte puțin, legume de grădină nu prea multe. În pome unde în anul trecut au rodit a fost în anul acesta destule, pere și mere pretutindena prea puține, vin forte mult și bun, fân mult și bun, otava prea puțină. La păduri și codrii numai cerul au rodit forte, și cobe multe fără seamăn. Animalele. Între animale pre multe locuri au făcut ciuma durere de gură și unghii, oile și caprele muriră fără număr de călbează. Între porci n-au murit numai ce au avut dureri de gură și de unghii. În anul acesta puțini pești au fost, raci însă forte mulți s-au prins, cânepa și inul nemai pomenit cum au fost de bune. Între oameni pace și sănătate au domnit. Slugă am avut până la 16 Ianuarie 1852 pe Savel Faur, din 17-23 Ianuarie pe Vartolomeu Faur din 23-31 Ianuarie pe Dicu, din 31 Ianuarie până 8 Februarie Popa Ilie, din 8 Februarie până 22 Aprilie iarși Dicu din 14 Aprilie până în finea anului Banu Pavel. Februarie 18 până în Martie am fiert vinarsul de bucate, am plătit pe lună la finanțe 6 f.40 X.r. argint. prețitul bucatelor și animalelor în grâul frumos cu 4 fl. Cucuruzul cu 3 fl. ovăsul cu 2 f. 30 x.r.m.c. iară marhăle cornute precum și caii mai vârtos de totului suiseră la prețiu, porcii, oile și caprele încă scumpe. Șinicul de mazăre cu 7 f.m.c. Martie 15 - 3 Aprilie am forte rău zăcut de durere de picioare și mâini adevă de rosură de am zis că nu mai rămân în viață și numai prin ajutorul medicului m-am reînsănătoșit. Aceasta boală e o boală din cele mal rele și cu necazu din lume. Martie 13 sau ținut asentarea de cătane la Pâncota unde și ai noștri s-au dus feciorii la asentare. Aprilie 25 am plantat frăgarii de pe lângă casă și cei de cătră uliță, cel mare de după casă l-o pus mai nainte cu vreo 4 ani. Arătura de primăvară grea, iarbă pentru marhă nu era; forte cu necazuri erau omenii. Mai 17 în biserica cea muierească s-au pus scaunele sau jilțurile. În luna aceasta a lui Maiu am lipit casa pe dinafară, pentru care am plătit 16 f bancă. În anul acesta fără număr fuseseră

scaeți în grâne. Iunie 5 Imperatul Francisc Iosif I-ulu au fost la Arad, iară 10 Iuliu au fost la Hălmagiu. Sapa. În anul acesta fără seamă s-au rău săpatu pământul și fără sporiu. Lupii tare multă pagubă făcu, acum vara și în sat umbra noptea, și de afla marhă ori ceva în uliță o mînca. Tare domnește durerea de gură și unghii între animale. Gavril Julani protopresbiterul Buteniului 18 Iulie au adormit întru domnul. Octomvrie am pus cuptor de feru în soba mare de cătră uliță. Octomvrie 4 au omorît în drum la păraul de Agazate pe Ana muerea lui Todoru Popi cine nu se știe. Noemvrie dela 1-iu s-au început în Buteni târgu de marhă Vinerea. Asta vară pela 1 Iulie s-au spânzurat un prunc a lui ... Nicu și l-au aflat mort în gradină întru-un prun.

ANUL 1853

Timpul. Iarna a fost peste tot ca o toamnă, fără frig și nea numai cu tină multă forte. Primăvară au fost până cătră jumătate urată și frigu-roasă, apoi pe urmă frumoasă. Vara foarte călduroasă. Tomna plăcută pe sfârșit cu frig mare neîndătinat pe astă vreme. Bucatele. Numai cam de mijloc, paie multe forte, boabe puține. Orzul, ovăsul și cucuruzul numai pe jumătate au plătit. Pome multe forte iar vin puțin. Fănu mult, otavă nimic, celelalte tot cam după olaltă au urmat. Între oameni vărsatul mare din toată plasa au mulți secerăți. Populațiunea în comuna Berza au fost la începutul anului 1853 bărbați 765, femei 778. În Martiu am făcut în zece zile vinars de bucate și pe acelea zece zile am plătit 3 f. 20 cr.m.o. În Maiu 23 au fost vizitația de cătane la Pâncota unde și ai noștri ficiori s-au dus. În primăvara aceasta mai bine s-au plătit caii și porcii. Prețul bucatelor. Grăul frumos 14 F, ovăsul 8 f, mazărea 18 f, grumbele 10-12 f bancă șinicul aici prin părțile nostre.

Aprilie 5 ghiață de se puteu dădia pruncii și nu se rupea apoi pomii pârğavi erau înfloriți. 6 era acoperit pământul cu nea, 7-lea neaua era de o palmă apoi seara senină și peste noapte fu ger de iarnă. 9 cald și neaua își luă finitul, însă la mulți și la 15 se mai vedea neauă.

Aprilie s-au dat poruncă ca fiecare om să facă șanțuri pă lângă gardu la uliță și să nu fie pe uliță gunoi țâpat sau lemne grămadă, bună rânduială de s-ar ținea. În anul acesta mai întăiu am avut cai de cocie și ham până aci numai boi am ținut. Pe Criș au venit niște șierenași mici de 4-5 țiolii în mulțime mare; un prunc cu unghița de acu în restimp de 2-3 ore scotea cătă 100-150.

Cometa. În Augustu fusă pe ceriu o cometă mare și frumoasă care au durat vreo 40-50 zile. Grău am avut în anul acesta 19 șinice și cu

caii am mai căpătat 6 șinice, vinars de prune am făcut 12 acae 6 cu spumă și 6 fierte odată. Pământul din Belți cel secetos în toamna aceasta l-am cumpărat eu prin licitație, în care am semănat parte grâu parte săcară, l-am licitat 62 f 30 cr m.o. Octomvrie 19 Episcopul Aradului Procopiu Ivaciovici trecu pe la noi, viind de cătră părțile din sus; i-am ieșit și noi întru întâmpinare. Celelalte aci nu se pot vedea în diarul din acest an.

ANUL 1854

Iarna anului acesta 1854 la început buroasă și foarte geroasă, apoi cu timpul moale și greu, pe urmă forte vânturos. Primăvara forte uscată la început și vânturoasă apoi, cătră capăt forte ploioasă. Vara la început mestecată cu ploi, pe la mijloc vânturoasă și friguroasă, sfârșitul cu căldură și secetă și chiar pe sfârșit brumă și frig. Toamna mai întâiu secetoasă și uscată forte dar pentru lucru bună, mijlocul cu ploi și vifore urâte, sfârșitul neplăcut cu bouri și timpul mole. Bucatele. Grâu puțin însă forte frumos și sănătos, secară forte rodită, ovăsul și orzul forte rodit, cucuruzu mult forte, mazăre forte multă. Pome, cireșe și vișine multe forte, mere și pere mai nimic, prune bistriță forte puține iară de celelalte multe. Grumbe multe, numai or cam putrezit, legume de grădină forte rodite, pepeni și lubenițe multe, castraveți au rodit în anul acesta, precum porodăicul și pipărți în mare mulțime, curechiu puțin, alune și nuci multe, la păduri mâncare nimica, fân și otavă puțin.

Varietăți. Ianuarie 2. Au murit Marta preotesea șiogorului Popa Ioan. Ianuarie 2 au fost la Arad instalația Episcopului Procopiu Ivaciovici. Slugă până la 21 Ianuariu Iosif Barbatei apoi de acia Vasiliu Susan. În primăvara anului acesta s-au pus mai întâi din porunca împărătescă pomi pe lângă drumuri. În Aprilie au fost pe ceriu o cometă însă mică și nu mult durabilă. Aprilie 18 încetară vămile de pe drumuri care s-au fost început de la 1 Noiembrie. Arătura de primăvară ușioară așisdirea și sapa de cucuruz forte ușioară. Prețul bucatelor grâul cu 25 fl. cucuruzul 20 fl. Sămânța de cânepă, măsura cu 39 fl. bancă șinicul. Scaieți în grâne au fost mulți în anul acesta. În primăvara anului acestuia fără număr mulți gândaci au fost, omidă nu. În vara anului acestuia forte multe bucate, clisă și băutură sau transportat cătră Arad pe sama cătanelor, cari trecuseră în România. În anul acesta 2 asentări s-au făcut la Pâncota. Septemvrie 15 la miezul nopții spre 16 sau născut fiul meu cel de al 5-lea Eugeniu carele l-am botezat Noem. 7-lea. În anul acest au fost război mare între Rusia și Turcia, cătră Turcia s-au aliat Franția și

Anglia și bătăură cetatea Sevastopolea, Împeratul Austriei au fost neutral, se zice însă că și el tremisese oștirile sale carele au trecut în România, însă parte în batae Imperatorul nostru n-au luat.

Până la anul 1848 am slujit ca învățătoriu aici în Berza pe o plătiuță de 80 f. bancă, 5 șinice de grâu și trei de cucuruz, 8 stânjini de lemne din care să se încălzească și școala, dela 10 octombrie 1839.

Apoi la anul 1841 am băgat plânsoare la Domnia de pământ și de acolo s-au milostivit și mi-au ascultat plânsoarea și mi-au hotărât că pe tot anul să capăt de la Domnie 40 f. bancă, care pe tot anul am și căpătat până la anul 1848. Atunci încetând urbariul încetă și benefacerea acea de cătră Domnie fiind că Domnul de pământ murise, apoi următorii deteră totul în arendă și așia de la arendători numai până la ștergerea urbariului mai capăt acel beneficiu atunci cum zisei cu încetarea urbariului încetă și plata mea. După așezarea revoluțiunii anului 1849 tomna comuna din bunăvoința sa pe lângă rugarea mea de la 80 f. sui plata la 125 și mai 2 șinice de cucuruzu și 2 măsuru de mazăre. La anul 1854 din porunca împărătească plățile învățatorilor se mai îmbunătățiră cu acea și la noi se făcu o plată de 140 f.mc. Atunci fiind Gergariu popa dela Nădălbești om fără sciința și om simplu și forte interesatu de districtual Inspectoru școlar în cercurile aeste Buteni, B. Sebiș tot ținutul până la Ardealu eu sciindu-l cine e nu mult m-am cumănăcit naintea lui. El începu a mă invidia că nu m-am prezentat naintea lui niciodată ca alți învățatori, ne pomenirăm tomna că iată la plata cea bună ne trimise învățatori peste mine (1 Octom. 1854) pe unul tiner preparand nou adică pe Terentiu Curta, carele și venid au început școala, și au ținut școala 1 săptămână, apoi fugi fără a-și lua ziua bună de la cineva și așia școla rămase singură. Comuna o lasă și singură fiindcă eu n-am voit a mă mai băga în trânsa, după ce mai trimise (era pe la Crăciun) pe Pavel Sărac învățatoru acum din Crozna, asignatu și întăritu și de cătră Tribunalul Împărătescu din Buteni. Mai pe urmă Antistea Comunală n-ul primiră și dederă și aceluia drumul și așia rămase școla fără învățatoriu, fiind că Gergariu nu voia a mă cunoaște de învățatoriu fiind că eu nu-i dădeam nimic. În urmă văzând că eu de vreo cîțiva ani am pe o plată puțină și acuma la plata mai bună se îndese alții, făcînd însumi o petițiune la Oradea la Consiliu, la Stadthalterei și încuvințîndu-mi-se cererea și iară fusei introdus de învățatoriu cu decretul de la Stadthalterei pe cum se va vedea în viitorul an în Februarie. Asta au fost pățania mea cu dăscălia în anul 1854.

Decembrie 3 am cumpărat telechiul de la Bisioga acela carele acum e a lui Macrina Flore sub Nr.top.142. în prețitul de 450 fl. Bancă însă casa au fost slabă nu aceasta ce e acuma.

Prețul bucatelor. În anul acesta bucatele și tote celelalte la un grad mare de scumpete până aici nemai întâlnit. Celelalte anul ista s-au scris în Cartea diarului din a.1845.

ANUL 1855

Țimpu. Iarna la început noroasă, buroasă moale cu timpu greu și întunecat și cu multă imală, mai pe la mijlocu cu nea mare și ger însă forte înscimbătoare, fiindu cu ploi multe, ieșinduri de ape și tină mare. Primăvara cătră jumătate ploioasă și friguroasă apoi cu uscăciune și mari călduri. Vara începutul călduros forte, mijlocul ploios și rece, finitul cu secetă și căldură mare. Tomna forte secetoasă n-au ploat până ce au picat neaua care dură cu o cale de sanie până la finea anului. Bucatele. Grâul mai pretutindenea fusă slab, iară la noi și mai slab fiind că marți după Rusalii veni pe hotarul nostru o piatră și mai totul nimici, cei mulți l-au cosit pentru fân, care însă l-au secerat abia către jumătate măsură ieșea din cruce. Cucuruzul și mazărea bun și mult și frumoasă. Ovăsul slab, pentru că târziu s-au semănat pentru ploi. Arătura și sapa nici rău tare, dar nici pre bine s au lucratu. Fân și otavă puțin și forte rău s-au tăiat. Cânepa bună forte, in nimic. Grumbele de mijloc, curechiul frumos, legume de grădină numai cam de jumătate.

Varietăți. Ian.12 de la Todor Ardelean am cumpărat 3 căzi cu 35 fl. bancă ce și acum le folosesc, cele mai mari între căzile mele.

Ianuariu 18 cum am zis în anul trecut despre starea mea învățătorească acum astăzi veni Gergariu Districtualul Inspector de acolo la vizitație la școlă și cu o cale îmi aduse și Decretul Învățătoresc și așa acum sânt de acum înainte Învățătoriu Decretat.

Februariu 13 am cumpărat lemnele de la șiura Domnească de la Maeriște prin licitația cu 20 f. 20 mc. Doște sau scânduri de brad au fost 35 dăraabe și fer copce pliviță și alte fere o majă și 30 apoi stâlpi, corne, grinzi și cosoroabe și alte lemne forte multe. În anul acesta au murit Nicolae Pavlovici țarul Rusiei.

Martie 5 am pus lângă drum patru pruni, din poruncă, cari acum sunt mari și rodesc, unul au perit numai trei se mai află la finea anului 1874, când scriu acestea, lângă drumul în Cihid de dreapta cum mergi cătră Sebiș după încârnitura drumului, a optulea lângă răzoaria lui Simion Țiucra. În Martie a-m făcut podișoru din tinda carele și astăzi ieste, și

masa cea de brad din sobiță. Eugenie din 14-20 Martie a avut mare betișug de fras cel puțin pe zi 50-60 de ori îl lovea, apoi pe la 23 iară fusesă sănătos și acela bai nu l-au mai avut până în ziua de astăzi.

Arătura de cucuruz și iarbă la marhă. Arătura nu s-au arat rău; iarbă la marhă puțină. Mai 17, marți după Rusalii au venit pe hotarul nostru o grindină grozavă care a nimicit grâul pe unele locuri de totului, în partea de sus cătră Buteni și în Ape cătră Livezi au rămas ce au rămas dar în Cihid, Undeți, Gunoiște și peste părau în Vapini nimic. Sapa de cucuruz cu greu au mers, pământul s-au întărit și căldura au fost mare. Fân puțin numai forte bun, otava multă. Via. Iunie 30 am cumpărat via la Șilindia cu 60 flmc. și în tomna anului acestuia eu am suretelit. Iulie 22 s-au beciulit pământurile mâncate de Criș, adecă: cam câte e rupt din fiecare pământ și de la cine, apoi și eu am fost acolo un mejdular.

Comunitatea noastră bisericească a hotărât ziua de 15 august sărbătore și ajun pentru sănătatea și ferirea de bolă a animalelor. În anul acesta a făcut omenii drumul în hotarul Ineului de la Fântana acră încoace până la moara ineunanilor apoi piatra de aici s-au dus de la noi de la Criș și pe un jug au fost 4 prisme. În septembrie și octombrie în răstimpul de 6 săptămâni iară fusesse colera care nu puțini oameni seceră, de la noi picară numa 16 inși de aceia boală muriră. Noiembrie 8 s-au ridicat aici în grădina bisericii înaintea criptei o cruce de lemn pentru pază de coleră. În anul trecut am cumpărat casa și telechiul de la Bisioga, apoi acum am făcut schimb cu Draga Todor adecă cu Onșioru și am dat acel telechiu și casa și el mi-au dat telechiul și casa dânsului și jumătate fărtați de pământ și eu i-am dat lui 650 f. bancă adaus și așa el s-a mutat în acea casă și mie mi-au rămas în proprietate astă casă, telechiu și pământul. De acest schimb nu făceam și de nu cumpăram via de la Șilindia apoi de mine era mai bine; de atunci mi s-a întors treaba pe rău. Decembrie 16 s-au încheiat filerile funduale și le-au subscris proprietarii. Slugă până la 16 aprilie Vasiliu Susan apoi de aicea până în finea anului Iosif Barbatei.

ANUL 1856

Bucatele. În anul trecut grâul au fost șinicul mai scump 30 f., cucuruzul 20 f., mazărea 20 f., ovăzul 12 f.

Despre timp:

Iarna. La început aspră forte cu nea, însă nu mare dară totuși cale frumoasă de sanie, apoi cea mai mare parte cu ploii, tină, vreme întu-

necată și câte odată se mai slobozea și câte un vânt puternic însă nu durabil.

Primăvara întru începuturi cu vânturi mari forte reci și seci apoi după aceia călduroase și frumoasă tocmai precum omul poștește.

Vara fusă forte călduroasă și secetoasă.

Tomna până cătră jumătate fusă soră cu vara apoi se mai stâmpără însă tot secetoasă rămasă, pe urmă cu puțină nea și ger aspru.

Anul peste tot privit scurt. Anul acesta peste totul mai mult fusă secetos și călduros și mult vânt mediedidiariu au suflat. În anul acesta fusă pace în toate părțile, între oameni sănătate, mortalitate rară, morți grabnice n-au fost nicăierea. Grâul ba și tote celeașlalte soiuri de bucate numai de mijloc au rodit. Grumbe multe. În anul acesta mulți lupi și oameni răi s-au arătat și oile nu erau sigure.

Ianuarie 30 muri învățatoriul din Buteni Iovu Iovicu în etate de 80 ani. Ca învățator a servit 60 de ani, a fost om cult și limbist: româna, ungara, germana și latina ba și de alte limbi era pricepătoriu de și nu de tot, da în câteva multe limbi cunoaște.

Martie 28 miercuri seara la 9 ore au răposat în Domnul Georgiu fiul meu. În anul acesta peste Criș s-au făcut drum nou de la podul Crișului printre hotarul cătră Răpsîg și au cărat oameni și piatra pe el. În anul acesta s-au dat poruncă ca tot omul să-și văruiască casele pe dinafară și s-au văruiat toate. Aprilie 17 au venit muscele columbace care multă daună au cauzat, precum în animale așîșdirea și în lucru. Lemne și gunoi pe uliți. S-au ordinar din partea judecătorească împărătescă ca pe uliți să nu fie și gardurile să fie îndreptate; bureți de prun mulți au fost în primăvara acesta, iarbă pentru dobitoace în primăvară destulă. În grâne multe buruiene și scaieți și mai mulți, sapa nici prea bine dar nici rău tare nu s-au săpat, iarba s-au tăiet bine, fân mult și bun. În grâne tăciune și multă mazărichie. Ovăzul și orzul forte slab au rodit, cucuruzele fusese-ră bune, ludăi și mazăre multă la locurile șiuhăioase, grâul bun la locurile tari și lutoase. Prune multe forte în tote părțile, la noi abia de mâncat, fiind că piatra <grindina> din anul trecut au stricat forte pomii noștri și așa în anul acesta au rămas fără roade. Merele în anul acesta n-au rodit, pere însă au fost destule.

La codri și păduri au fost mâncare însă cobe nimic. În anul acesta au fost forte mult vin și forte bun. În anul acesta am căpătat din via de la Șilindia 6 acove de vin fără dejmă și fără struguri câți am lăsat. Curechiul pe la noi slab la câmpie forte mult. În anul acesta mulți șioareci și forte stricat grâul. În tomna acesta 2 focuri mari se întîmplară la noi,

unul în paiele gazdelor Todorică și Ilarie aci lângă berărie, și altul în hozatele lui Brihan Cosmiță. În toamna anului acestuia într-o noapte pe ferestră s-au vârat în biserică un neom și a jefuit lada bisericii rupând zarul și a luat toți banii câți a aflat întrânsa așa cam la 60 f.mc. Din țarină s-au furat în anul acesta 5 cai și nu s-au mai găsit, și lupii au mâncat 7 mânzi. Bucatele au devenit acum grâul la 5 f. și cucuruzul la 3 f.mc. șinicul.

ANUL 1857

Timpul. Iarna mai întâiu mole întunecosă și cu tină multă, care mai într-un chip au ținut până în fine puțin schimbându-se. Primăvara frumoasă. Sănătate. Vara căldurosă forte, toamna călduroasă și secetoasă, numai cătră fine se în schimbă cu timpuri îndătinate.

Bucatele. Grâul cu îmbelșugare, fără la mulți au fost tăciune și la care au fost au avut multă daună. Cucuruzul slab, săcara rodită și frumoasă, ovăsul și orzul de mijloc, mere nimică, vin mult și bun. Fân mult și bun, otavă nimică. Pești puțini, între porci în Iunie morte grozavă. Arătura de primăvară cam de mijloc, sapa de odată ușioară, întorsul greu forte și târziu. Între oameni pace, sănătate au domnit dară în tomnă mulți au zăcut de vărsatul mărunț. Mazăre și ludăi puține.

Varietăți. Ion (Roman) de astă toamnă l-am dus la școla ungu-rească la Sebiș. În Ianuarie a zăcut muierea de orbanțiu în grad forte mare încât nimenea n-o zis că se va mai întoarce. Șiogoru popa Ioan Feier s-a betegit 16 Februarie și în 10 Martie a murit. Februarie 27 la Buteni spânzurară un lotru chemat Crăciun născut în satu Hinchiriș în Biharia. Asintarea în anul acesta s-au ținut în Buteni în 14 Martie și în zilele următoare până s-au isprăvit. Prunii la școală în luna lui Martie i-am pus toți afară de vreo câțiva ce sunt mai mari și cei mai mici ca aceia i-am pus mai nainte și mai pe urmă însă aceia sunt puțini cei mai mulți acuma i-am pus toți.

Aprilie 11 s-au cununat popa Zaharia cu Sofia nepota mea. Mai 12 a fost imperatul Francisc Iosif I-ul în Iula. În anul acesta s-au făcut podurile de piatră cătră Buteni la Agazete valea mică și valea mare. Prin toate foile mai vârtos germane, ba încă și o brișură se dăduse precum că pe pământ se va face ceva strămutare la 1 Iunie prin o stea căzândă și omenii ceia slabi de înger credeau ba așteptau cu mare groază ziua de astăzi, însă ziua trecu în pace ca și altele, numai că fu o zi cu ploaie re-ce.

Slugi, până la Sângiorz, Iosif Barbatei, de la Sângiorz până la Sânpetru, Petru Barbatei (Piperiu) apoi de la 9 Iulie până la Sângiorz anul 1858 Giorgie Popa a lui Grelușioaie.

Prețioase. În târgurile de la Ineu și Pâncota și Șiria marha cornută, porcii și caii s-au bine plătit și cumpărat. Grâul cu 10 fl. cucuruzul 11 fl., săcara 7 fl., ovăsul 6 fl. bancă.

Petru, feciorul lui Iacob Tambor, a picat cu capul în jos pe arie dintr-un car cu paie și îndată a murit în August 27. În anul acesta am avut vin în via mea în Șilindia 5 și jumătate acov și struguri am lăsat cam de 2 acove și piersici cam 8 măsuri. Drum de țară făcure sătenii noștri în tomna anului ăștuia la Șilindia. De la 12 Noiembrie pe anul școlastic 1857/58 am avut suplente Eutimiu Bugariu absolvent de preparandie născut în Micălaca; plata 40 f. costu și spălatu. Noem. 14 noptea s-au aprins șura cea mare la Cornești de o mână rea și toată a ars. În Noembrie iară s-au făcut o conscriere de popor generală în țară. Decembrie 2 a omorât un lemn pe Simion, ficiorul lui Ursu Ciev, în pădure la Hodiș. Ianuarie pe la 12 murea, betegă de junghiu, Jeni de vărsatul cel mărunt.

ANUL 1858

Anotimpurile. Iarna tare și forte lungă. Primăvara frumoasă și sbicită, vântoasă, vânturoasă și favoritoare. Vara ploioasă și mai pe urmă și ea frumoasă și plăcută. Tomna uscată și călduroasă, pe urmă ploioasă și friguroasă. După o iarnă lungă, în primăvară, pământul rămase bun și cu ușor s-au lucrat. Iarba nu ne-a pre săturat animalele. Fân forte puțin, însă otavă multă și miriște după grâu multă au cosit oamenii. Pome. De gerul de iarnă mulți pomi au secat și prune n-au fost nimica, numai mere și pere însă și acele au verminoșiat și mai toate picat; pomii abia în luna Mai au înflorit și n-au legat ce au lepădat fructele. Vin a fost forte puțin însă și cel mai bun decât dară în toți anii precum spun proprietarii de vin. În grâu fără seamăn mulți scaieți au fost, cari au dat de lucru mai mult ca secerea. Săpatul de cucuruzul cel mai ușor și cu sporiu. Seceratu. La secere nimeni n-a început până după Procopie, grâul mic și slab, apoi mult s-a stricat de ploi mai ales cei ce au rămas mai napoi cu secerat și cari nu i-au pus pe pari. Ovăsul bun și forte rodit însă multă pagubă am avut în el din cauza ploilor. Din crucea de grâu de cel numit mai bun ieșea 3 jumătăți și din crucea de ovăz 5-6 măsuri. Cucuruz bun și mult și forte bine s-a copt, numai în pământurile nisipose fusă slab. Ludăi de totul forte multe. Cânepă și in au fost cu îndestulare, numai

fuiorele au fost nu prea bune, au picat sub mieliță și au fost aspre. Legumele de grădină frumoase, numai cepe și curechi puțin. Macul au vierminoșat forte. Cu arătura de tomnă la început n-au putut ara oamenii pământul de tare, apoi când a plouat iară au fost prea multă și n-au putut oamenii ara și așa au rămas cei mulți n-au putut semăna grâu cât au vrut. În anul acesta s-au strămutat banii și s-au făcut florinul de 100 cruceri fiind până aicia de 60 cr. În anul acesta s-au deschis calea ferată de la Arad la Solnoc și mai sus până la Pesta și Viena. În anul acesta de la s. Giorgiu - S. Nicolae au șezut aici la noi protopopul Ienopoliei, Terențiu Rațiu în casa popii. În anul acesta până la depunerea ecsamenului de vară, am avut supleant pe Eutimiu Bugariu, apoi de aicia s-a dus învățător în Luguzău.

Varietăți. Grajdul vechi l-am spart și din nou făcut ăst mod în primăvara și vara anului ăstuia. Ambrozie s-a născut în 8 Aprilie dimineața la 4 ore și în 13 s-au botezat, prin preotul Petru Țiucra și nașii a fost Simion Feier. Șiogoriul Ilariu Draga în anul acesta a cumpărat la Mocre de la fostu notar Balaș Iosef și a făcut în anul acesta acolo o colnă frumoasă și mare. Maiu 1 au început deligența de la Buteni la Arad a umbla în toate zilele. În anul acesta mult am pățimit de sgaibă iar mai rău de o scurtă la piciorul stâng de care de la 11 Mai a început și a venit doctorul de au tăiat-o că altminterea aș fi murit și apoi abia cu finea lunii acesteia mai m-am încărăbat de am mai umblat pe lume.

Fragi și căpșune puține însă în frăgari fuseră fără seamă multe fragi. În anul acesta am forte pățimit și de durerea pieptului încât căzusem la desperare de a mai trăi. Grâul forte a pălit în anul acesta și a fost tăciunos. În anul acesta am avut arie peste Criș aci la vad în pământul care acum e a Dichii nepotului de pre lângă linie. În anul acesta piersici încă au fost numai de mâncat dar forte puține.

Cometă mare pe ceriu. Septembrie de la 2 s-au început a se vedea pe la noi o cometă frumoasă sara după apusul soarelui până cătră 10 ore cu raza în sus și dimineața răsărea cam pe la 3 ore apoi iară cu raza în sus, nu știu una și acea era sau au fost două, au durat până în 29, atunci au încetat a se mai vedea pă la noi.

Septembrie 12 la Buteni în prezența Consilierului împărătesc și inspectorului de școle Gr. Ort. Demetriu Ionescu s-au ținut cu învățătorii din protopopiatele din Buteni și Boroș Ineu, metoda despre propunerea învățătorilor în școală. Au început la 10 ore și s-au finit la 3 ore după amiazăzi.

Vin am avut în anul acesta numai 2 acove, însă fusă cel mai bun și la storsul vinului fusă și cea mai frumoasă vreme. De la 1 Noiembrie intrară în viață banii noi de aramă de 1/2 de 1 și 4 cruceri și florinul se făcu de 100 de cruceri.

Decembrie 14 mai spânzurară la Buteni 3 lotri pentru robăluirea învățătorului din Căpruția, Vicențiu Popoviciu. Cu acesta învățătorii când am fost la preparandie tot laolaltă am șezut într-un cortei.

Forta multe cuiburi de omide prin pruni; în iarna asta Todor cu sluga mai mult lucru au căpătat pe acelea. Prețurile pe bucate s-au mai scumpit. Grâul 6 f., cucuruz 3 f., mazărea cu 8 f., ovăsul 2 fl., șinicul, clisa 20 f. maja, peștele 20 f. maja.

ANUL 1859

Timpul. Iarna ușoară și sănătoasă. Primăvara timpurie și foarte plăcută cătră sfârșit cu mari ploi. Vara la început cu multe ploi și mari ieșinduri de ape apoi cu căldură mare foarte și secetă grea. Tomna cu ploi multe ce causeră multă pagubă în vin și în întârziere în lucrul economic. Vântul mai mult a suflat de la miazăzi și când înceta începea nordicul cu ploi mari și acestea am observat că tot la plinirea lunii s-au întâmplat. Bruma n-a picat până în Noembrie după Arhangeli. Tunete și trăznete puține au tunat în anul acesta. Trăznete stricătoare nicăerea n-au lovit precum auzim și vedem. Pe la Crăciun era ploi mari foarte, ba chiar în ziua de Crăciun seara pe la 8 ore un nor greu cu ploaie, tunete și fulgere ca vara aceasta strămutase în natură s-au causat de către cometul ce s-a arătat în anul trecut.

Varietăți Economice. După cum au venit mai devreme sau mai târziu.

1. Târziu au ieșit șelata deși ea e cea mai pârgavă, apoi și puțină am mâncat; foarte s-au stricat de ploile cele mari de la 6-11 iunie.
2. Fragii au rodit multe însă pe timpul cocerii era mare tină și puțină haznă au fost din ele.
3. Vișine și cireșe multe au fost în anul acesta.
4. Fân a fost mult însă nu prea bine a mers treaba; foarte s-au stricat de ploi.
5. Inul fuse mare și rodit iară fuiorul n-a fost bun.
6. Scaieți puțini au fost în grâne.
7. Sapa la deodată bine și cu ușor și spor s-au săpat, iară la întors foarte rău.

8. Grâul fuse frumos; numai la locurile mai apătoase au pălit forte.

9. Ovăsul și orzul au fost mai slabe decât mai bune.

10. Prune, mere, pere și persice forte bine au rodit.

11. Otavă puțină; miriștea s-a cosit în multe locuri.

12. Legumele de grădină forte slabe au răsărit de ploile din Iunie.

13. Cucuruzul și mazărea și ludaia abia pe jumătate au rodit ca în anii roditori.

14. Curechi mult.

Întâmplări

Februarie 29 – S-a făcut definitivă despărțirea a imașului de cătră Domnie și s-a dat la Măieriște pământul dascălesc și preoțesc. Asentarea s-au ținut în anul acesta în Martie în 26 la Buteni. Zacharia Halic s-a sfințit de preot în 13 Aprilie adevărat în ziua de Paști și în 26 s-a introdus de preot la noi. Omida multă pagubă a făcut în pomi la cine n-a curățit din iarnă cuiburile din pomi. În lunile mai și iunie fără seamăn mulți porci au perit de grumăzare. Între oameni multe friguri în vară însă îndelung țiitoare și între prunci tuse, mortalitate rară.

Vin mult numai rău, fiindcă s-au forte stricat strugurii din ploile din toamnă. Eu totuși din via mea am avut numai trei acove.

Paștile în anul acesta au fost în 12 Aprilie, apoi fuseră cele mai frumoase cu timp frumos și cald și cu pomii toți înfloriți se părea că și ei serbează îmbrăcați în haine albe. Primariul Simion Feier 30 Aprilie au sfințit fundamentul la casa asta așa la care și eu am fost de față.

Arătura de primăvară ușoară și pentru animale iarbă în abundență.

Nu în grad mare în primăvara anului acestuia au domnit vărsatul mare, ruptura la foale și tusa. Iunie 2 mai întâi la Măieriște am trimis la coasă și pământul învățătoresc a intrat în posesiunea învățătorescă. La târgurile de pe la noi animalele forte bine s-au plătit în primăvara anului acesta. Persice în anul acesta au fost rodite. Septembrie 15 am fost la Arad, am băgat pe Ioan în 3 școla normală. Răchie de prune am fert numai din prunele mele în anul acesta un jumătate acua cu spumă 5, jumătate mai slab numai odată fert. În toamna anului acestuia până la 31 Noembrie n-a brumat abia acum fuse bruma și ceva îngheț. Preții bucatelor: grâul 6 f, cucuruzul 4 f.v.a., șinicul cel mai frumos. În noptea de Crăciun vifor cu ploaie mare, fulgere și tunete. Slugă până la Sângiorz

Iosif Barlete, apoi de aicea până la finea anului Giorgie Popa. Slujnică încă am avut pe o fată de la Sâc, cu numele Saveta. Ioan Țiucra Popiția în anul acesta veni de la Târnova unde fusese preot așezat, apoi nu cu mintea toată ci bolândă, însă numai pe repausuri. În anul acesta au fost bătaie între imperatoarele nostru și regele Sardiniei.

ANUL 1860

Cele patru anotimpuri. Iarna mole și nestatornică, cu ploi mari și multă apă. Primăvara umedă dară bună. Vara frumoasă și forte plăcută. Tomna frumoasă forte apoi pe urmă urită și ploioasă.

Varietăți. În anul acesta grâu am avut puțin fiindcă nu numai pe la noi ci pretutindenea au mult perit de apă. În orz, ovăs, dar mai vârtos în cucuruz, mazăre și ludaie mare îmbelșugare, fân și otavă forte mult, pome multe, vin mult și bun, pășune la animale bună, curechi și legume multe, grumbe puține, pepeni și lubenițe puține și rele, pești și raci puțini. Fiarele n-au stricat animalelor ca altă dată, în păduri tot felii de mâncare pentru porci. Admosfera mai mult limpede și sănătoasă. Ploile de au și picat lucrul economilor nu l-au împedat; forte cu rânduială a mers lucrul câmpului. Vifore și grindină n-au umblat. Șioareci, viermi, omidă sau alte celea în anul acesta n-au stricat. Între oameni mortualitate n-a fost, iară în tomnă fuseră multe friguri între oameni însă nu durabile și rele. Între animale durere de gură și unghii. În anul acesta isprăvi Ioan școla a 3-a normală în Arad. Jude de la 1 noembrie s-a ales Todor Țiucra a popii. În anul acesta s-a ales de inspector școlar în Protopresbiteritul Buteni Prota Georgiu Popescu și Gergariu rămase numai în protopopiatul Ienopoliei fiindcă până acia era Gergariu și în ăst protopopiat. În anul acesta a cumpărat Roth satul acesta și la 15 Decem s-a mutat aci.

Prețul bucatelor s.a. la finea anului. Grâul frumos cu 10 fl., cucuruzul cu 4 fl., mazărea cu 8 fl., ovăsul cu 3 fl., șinicul v.a., clisa 24 fl. maja. Animalele cornute, precum și caii și porcii erau fără samă scumpe. Scumpete nemaipomenită în haine iar mai vârtos în încălțăminte. Lemne căpătau oamenii din pădure de la Hodiș și de la Iarcoș, cu carul sau stângenul; carul 20 cr., stângenul cu 2 fl.a.a. În pădurea Domnescă aci la noi încă căpăta omenii lemn dacă scotea lemnul din pământ apoi crengile erau ale omului. Iția de vin bun era la noi 10 cr., vinarsul cu 14 cr., cel de prune cu 20 cr., fontul de carne cu 8 cr.

Altele. Apriliu 8 s-au înțărcat Ambrosie fiul meu. Slugă pe anul acesta de la 12 aprilie până la 19 Decemvrie Pavel Ciev, apoi atunci s-a

duș cătană. Până la 29 Aprilie fuse George Popa a lui Grelușioe. Lui nașiu Bârleza de la 6 Feb.-6 Martie. Slujnică din 16 Aprilie până 27 Decem. o fată de la Sâc cu numele Saveta. Sdramțieiu Gligor Petrugan 6 săptămâni pândăș la prune la Măeriște. Septemvrie și Octomvrie lu nașiu Georgiu Popa. În anul acesta am făcut 2 1/2 acae de vinars de prune iar vin am avut 9 acae. Pe anul acesta au trecut la mine grâu 67 mășuri, cucuruz 42, urlău la porci 36 mășuri de tot 146 mășuri. La finea anului am avut 2 iepe de ham, 2 vaci, un vițel de un an, 2 scrofe cu 9 purcei sugători și mai 1 ședeă a fâta, și galiță, găște și rațe celelalte sunt scrise la ziarul de pă anul 1860. Finiș.

ANUL 1861

Despre cele patru anotimpuri. Iarna fuse mai mult sbicită și nu prea friguroasă. Primăvara friguroasă și ploioasă. Vara secetoasă și cu prea mari călduri. Tomnă frumoasă și forte plăcută.

Varietăți: Anul acesta fuse unul din cei mai secetoși și călduroși ani. În anul acesta bruma a stricat pomele de n-a fost nimic, viile de forte puțin vin au fost, însă vinul forte bun. În anul acesta fuseră aleși deputați pentru Dietă însă Dieta ținu numai trei luni și se dizolvă. În anul acesta au plantat omenii duhan fără să le fi avut cineva baiul. În anul acesta n-au fost asentație, școlile pretutindenea anul acesta s-a început numai la 1 Noemvrie. În anul acesta au fost pace. În anul acesta s-a făcut podul de peste Criș cătră Sebiș. În anul acesta a fost pe ceriu iară Cometă; s-a văzut mai întâi la noi cam de la 20 iunie și a durat până la finea lui Iulie. În anul acesta s-a spart la Arad Biserica Catedrală ce a fost pe locul unde astăzi e Liceul. În anul acesta s-a pus temelie Bisericii Catedrală cea cu două turnuri la Arad care la anul 1863 s-a isprăvit. În anul acesta în Biserica noastră s-a pus tronul Precestei și scaunul Episcopesc și s-a făcut vatră de mozaic înainte altarului. În anul acesta a făcut jidovul Roth vinărsăria sau fabrica de spirt. În anul acesta pretutindenea între marhăle cornute și porci fuse mare durere de gură și unghii. În anul acesta am făcut lui Geani ismene de Paști. În anul acesta la 1 Noemvrie am băgat pe Ion fiul meu la Beiuș la 1-a școlă latină. În anul acesta Balaș Iosef notarul a mulțumit de notariat și în locul lui s-a ales de notar Nicolae Ardeleanu. Jude comunal Avram Draga. Popiția Ion Țiucra s-a dus de preot la Tauți. În anul acesta am scos de la Măeriște prunii fiindcă au fost peste 600 de pruni și am arat în locul lor. Pământul nu bine s-a lucrat în anul acesta.

Prețurile pe la noi. Grăul 11 f., cucuruzul 5 f. 60 xc., ovăsul 4 f., mazărea 8 f. 60 xr. șinicul, clisa 35 maja, peștele cel mai slab 3 f. 20 xr. fârtaiul, carnea de vită 22 xr. Iția de cireșe 10 xr., de vișine 8 xr. Pe la finea lui Iunie cânepă foarte multă și bună în anul acesta. Fân cam puțin, otavă și mai puțin a fost. Vin mi-au ieșit în anul acesta jumătate de acău numai. În toamna aceasta la Măeriște în cât a fost pruniștea am semănat secară 21 de măsurii. Arătura de grâu de toamnă ușioară; până la Sumedru toți gătaseră omenii cu plugul. Anul cam peste tot luat. Grâu și secară mai fuse ce fuse, cucuruzul pretudindenea foarte slab, în orz și ovăs rodă bună, mazăre puțină, fân de mijloc însă foarte bun, otavă puțină foarte, în păduri numai la Rovină au rodit cerul. La codri și lunci nimic. Grumbele rodite, legumile slabe, ludăi, castraveți, pepeni și lubeniță foarte puține, pome nimic, fără numai mere iernatice au rodit cam rari, vin puțin dar foarte bun. În anul acesta în multe comunități curat române s-au introdus limba română de limbă oficioasă. În anul acesta au început a ieși la Pesta jurnalul umoristic *Tuti Fruti*, *Concordia* din Pesta și din Sibiu *Amicul Scolei* și calendariul *Amicului Poporului*. Celelalte mai multe care nu iată sunt scrise în ziarul din anul 1861.

ANUL 1862

Iarna grē geroasă și uscată, numai cu dusul omătului se mai făcu ceva apă, ba pre multe locuri și dăuna pământul prin ieșindurile apelor. Arătura de ovăs îndată după dusul omătului la 8 zile începură omenii la plug; arară cine cât voiră, și pământul foarte bine s-a arat. Iarbă pentru vite timpurie și cu îmbelșugare pe la Bunele Vestiri vitele aveau iarbă destulă. Pomii cu finea lui martie își lepădaseră florile și cireșele erau mari. Aratul de cucuruz care au arat mai timpuriu au fost cu cucuruz cei ce au semănat mai târziu cucuruzul n-a răsărit și foarte rar și nu fuse la ei mai nimic. Primăvara timpurie uscată și călduroasă. Săpatul de cucuruz foarte cu ușoritate cei care au semănat cucuruzul de tempuriu, pe la 13 Iunie ei gătaseră și cu întorsul cucuruzului, iară cei neputincioși și leneși săpau deodată și după Sâmpetru și nu avură nimic. Fragi precum pe câmp fragi și căpșuni, așa și în frăgari foarte au rodit în anul acesta. Cireșe și vișinile acestea au fost rodit foarte și pe finea lui Mai și trecuseră. Coasa ierbii s-au foarte rău tăiat, fân puțin fuse însă numai bun. Lucrători în anul acesta se căpătau destui și cu plată acomodată. Pome au rodit în anul acesta prunele pârğave; pe la Sâmpetru erau și trecute, celea bestrițe n-au ajuns postul Sântii Mării; merele și perele ca și celea iernatice s-au prea de timpuriu copt și pentru căldură nu s-au putut ține spre iernare. Castrave-

ții, deși secetă mare, totuși fuseră de minune forte rodiți și nu se mai gătau. Secera. Până la Sâmpetru mulți gătaseră cu secerea grâului; a fost curat și forte rodit. Ovăsul și orzul la locurile mai apătoase rodite iară la locurile mai nalte abia sămânța își deteră. Inul care l-au semănat pâna la Martie fuse bun iar care l-au semănat de aici încolo fuse nimic. Vară căldurosă și foarte secetoasă. Cânepa bună la fuior dară puțină sămânța. Cucuruz, mazăre și ludăi. În pământul bun și cam apătos și unde în vreme s-au semănat fuse și cucuruz bun și mazărea destulă precum și ludăi. Iară cari au întârziat și au avut pământ mai slab și expus uscăciunei nimic n-au avut, în genere cucuruzul ieși foarte frumos și copt. Tomnă căldurosă și uscată. Vin puțin dară cel mai elegant din lume. În Decembrie avurăm ger și cale de sanie însă nu îndelung durabil pe finea lui Decembrie se fini și gerul și calea de sanie. Tină nu am avut în tomna asta.

Varietăți. În vara aceasta au învățat la mine glasurile Zacharie Anca, Ion Nemeși și pe lângă ei și alții însă numai ei veniră până la capăt. Pentru prima oră 27 Ianuarie veniră și la noi ostași împărătești pentru strângerea de contribuțiune 21 care și rămaseră la noi până la 4 Faur, apoi merseră la Aldești. Cam din începutul anului acestuia am încetat cu mereu a nu mai scrie cu slove cirilice ceace m-au îndemnat acum a traduce pe scurt Dierul acesta. Asentația s-au ținut în anul acesta la Buteni de la 1 Martie. Grozău, vecinul Zaharia Groza se mută aci pe telechiul acesta, după schimbarea cu Marcu Brat cel de sub 132. Prețul bucatelor. Mai tot într-un chip au umblatu 10-8 fl. grâul, 6-7 f 2 xr cucuruzul. În primăvara anului acestuia au murit Episcopul de la Oradea cel unit Vasiliu Erdely. Slugă până la Sângiorzu Iosif Barlete. Prețurile pă la Paști. Iția de vin 16 xr, rachiul bun de prun 40 xr., de șpiru 16-20 x, fontul de clisă cu 40 x; iția de mazăre 10 xr., măsura de grumbe de mâncat 1 f 40 x, de sămînță 1 f, măsura de sămînță de cânepă cu 4 f., iția de in cu 8 xr. Pe postu mare fusă iția de oloi de ludaie 60 xr, despre bucate vezi mai sus cari și acum tot așa stă prețul. Muștele columbace. Sosită în părțile noastre pe 30 Aprilie și ținură cam până la 7 Maiu fiindcă omenii dederă de timpuriu de ele își adunară peste ziuă vitele fieștecine acasă și le mai făcură fumuri și unsori; așa daună nu s-au întâmplat fără numai la domnie au crăpat un bou și la Todirica o scrofă „Paza bună trece primejdia rea”. Mustia. După ce plântuirăm curechiul îl umplură o nenumărată mulțime de muste care se așeza pe frunzele de curechiu și se tot sgîrgora și eram siliți de la fir la fir cu degetele a le cureți și omori. Apa de pe dolmă 27 Maiu s-au oprit pentru curățirea și repararea morilor

și a zugăului la Buteni, apoi prinserăm din dolmă pești și raci mulți. Scaieți în grâne forte mulți fuseră în anul acesta. Secara pe la Sângiorz era toată cu spic. La plug la semănat de grâu am ieșit la 20 Sept. și pe 17 Oct. am gătat; am semănat de tot 38 de măsură cu secară cu tot. Celelalte mai multe sunt puse în Ziarul de 1862. Anul acesta pentru părțile noastre fusă bune însă pentru câmpie cel mare nu. Notă. Pe la noi mai bine cu mult când sunt anii cu secetă de cât cu ploii.

ANUL 1863

Anul cel însemnat pentru seceta cea mare.

Cele patru anotimpuri. Iarna cu puțină nea și ploaie forte puțină mai mult sbicită. Primăvara frumoasă și plăcută însă secetoasă. Vară cu nemai pilduită căldură și secetă. Toamna călduroasă și secetoasă dară, totuși bună, pe sfârșitul anului cu nea mare și ger de Crăciun. Între oameni a domnit sănătate, mortalitatea fuse rară. Vitelor încă le-au mers pe la noi și de la noi în sus având iarbă destulă, precum și fân au încărbat omenii cam de măsură, iară paiele fuseră pentru vite forte bune. În părțile de la noi în jos anul fuse rău multe vite au perit, de foame au buit cu vitele cătră noi spre a le ierna și întră acei oameni de la câmpie și, locurile acele bune fusă foamete nemaiauzită. Pe la noi și cătră Ardeal anul forte bun. Pote omul căpăta mânzul de 1 an cu 10 xr și cai buni numai oleniți de foame cu 2-10 fl perechea erau numai de lepădat. Între porci moarte grozavă mai vârtos în Mai și Iunie. Despre bucate. Ardealul și părțile muntose au fost în anul acesta cuvântate de bucate și de pome, grâul pe la noi forte rodit și frumos, cucuruzul mai slab, mazăre mai nimica și toate celelalte legume fuseră slabe, dar mai vârtos curechiul nimic, vin forte puțin. Anul acesta pote remănea de aducere aminte pentru câmpie că acolo chiar nimica n-au fost rod pe pământ și iarbă la vite; pe la noi au mai fost ce-au mai fost, cam pentru seama noastră, iară Ardealul fusă în anul acesta bine cuvântat întru tote cu norocire și pentru noi ba și pentru întreaga noastră țară, fiind că de acolo cei mulți au trăit de bucate, parte transportându-le aici, parte trecând acolo cu animale cu totul spre a stâmpăra foametea.

Varietăți. Ianuarie 9-lea avuserăm un vifor cu ploaie, fulgere și tunete ca vara. Bietul Popiția Ion Țiucra fiind așezat ca preot administrator la Tauți, apoi acolo făcînd el nerozii de ai lui cununând pre cei ce nu erau liberi prin legile civile și canonice ș.a.; l-au dus la Arad prin forță cu pandurii, legat cu mânilor în spate de loitra cociei, ticălosul de acela pierdu dreptul de a mai slugi liturghia în biserică. Precum în anul trecut,

așa și în acest an am suferit de durere de inimă. Muerea încă în primăvara anului acestuia au picat în aprindere de plămâni, de care să nu fi fost ajutorul grabnic eram desperați că nu mai iese. În anul acesta Petru Vidului a săpat fântâna din ulița de părdă dînsul, apoi minune cînd au ajuns la isvor au găsit mulțime de scoice de ceva melc; și broaște ce numai în mare au lăcașul său. În primăvara anului acestuia am sădit la școlă celea patru rînduri de pruni din partea de cătră amiazăzi. În primăvara anului acestuia, de marginea satului, lângă drum de cătră Aldești s-a înființat frăgaria și au făcutu acolo casă și s-au semănat sămânță de frăgari. În primăvara anului acestuia până la 1 Martie tot semănase omenii ovesele. Apoi pe la 3 Martie în țarină am și pus grumbele și prin grădini semănaserăm legumele și la Blagoveștenii erau pomii toți înfloriți. Pe la jumătate Aprilie toți gătaseră omenii cu plugul și pămîntul s-au arat de totului prea bine. Aprilie 29 în târgul de la Dezna cumpărai o vacă roșie, oarbă de un ochi cu vițeluța forte sub ea cu 28 f v.a.; de la acea se trage toate marhăle ce le am astăzi 1875 cîndu le copiu acestea pe scurt.

Prețul bucatelor pe la 1 Maiu. Grâul cu 6 f, cucuruzul cu 4 f., mazărea cu 9 f. 60 xr., ovăzul 3 f 20 xr, cânepa 16 f șinicul, clisa 60 x., carnea de vită 20 x, vitele cu totul au scăzut din preț. Iunie 24 cu spesele lui Ioan Filip (Tioitiu) s-au ridicat (crucea), ruga de margine unde se strîng vițaii.

La sapă s-au început de la 3-5 Mai apoi două săptămâni până la Sâmpetru, cu totul fu gata pămîntul sau prea bine lucrat. Până la Sâmpetru toți gătaserăm cu secera. Paie fuseră puține însă grâul rodit și curat fără goz și fără tăciune. La călcare veniră uncurii din jos și îl călca 15-20. Eu din parte-mi din cât grâu am avut semănat am încărăbat 236 de măsuri. August 26 s-au introdus de notar în comună Paul Osvald și notariu Nicolai Ardelean s-au introdus de notariu în Buteni carele fusă la noi până acia. Furca germului la fântână încă în vara anului acestuia le-am pus eu cu spesele mele. Pe la Preobajenia erau nu numai strugurii cei pargavi copti ci și dintre ceilalți erau destul de buni.

Ion fiul meu în anul acesta în Arad a isprăvit 2 școale gimnaziale și s-au băgat în a 3-a. În anul acesta prin judele Avram Draga și notariul Nicolai Ardelan s-a micșiorat dreptul învățătoresc de la 10 șinice la 8 șinice și au ștersul dreptul de 2 măsuri de mazăre și un fuior ca până aci de fiecare casă. Vezi așaia face invidia și notarul de român. Notarii de uncur aceea n-au făcut ce încă au stăruit a ridica plata învățătorescă. Vin fuse în anul acesta forte mult dar a și fost forte bun.

În anul acesta fusă seceta cea mare și peste iarnă ger ca în Siberia. În anul acesta pentru oameni fuse forte sănătos. În anul acesta pentru animale fusă an de fomete groaznică.

ANUL 1864

Anul acesta luându-l în socotință a fost mai mult răcoros pentru aceea au și întârziat cu tote fructele. Iarna a fost fără seamă geroasă și uscată. Primăvara iară uscată și cu brume. Vara ploioasă. Tomna ploioasă și cu brume timpurii, apoi sbicită. În anul acesta au fost mare îmbelșugare în toate numai cucuruzul s-au stricat forte de bruma timpurie din toamnă. Pome și vin n-au fost mai nimica, fân și otavă forte mult și iarbă pentru vite cu îndestulare. Sluga până la o vreme I. Bârlete, apoi pe urmă Iovu Floruțiu și mai târziu Zaharie Lungu (Dîrjale); am avut în vite 2 iepe, un mînz de 2 ani, 2 vaci cu viței, 2 tului, o vițea de un an, o scroafă, o șoldeie și trei mascuri. Pe la 16 Martie am mâncat șelată, apoi încă din anul acesta semănată, nu de toamnă. Todor în anul acesta la 24 Martie a stat la asentație la Buteni și cu o cercare s-au mântuit pentru todeauna. În iarna anului acestuia ținu ger cumplit apoi cu forte puțină neauă și foamete mulți pomi au secat din cauza gerului. Scumpete mare și foamete până la eșirea grâului. Grâul 12 fl., cucuruzul 10 fl., orzul 6 fl., ovăsul 5 fl., sămânța de cânepă 15 fl. șinicul. Pe timpul acesta în părțile nostre mulți lotri erau la păduri, însă erau și jândari care de multe ori făceau vânat pe păduri după ei și-i prindea câte pe unul-doi apoi pe care puneau mâinile îl puneau bine după faptele lui.

În anul acesta în Cuied, aci pe lângă drum, pecum mergem noi de aici de stînga până în drumul mare din hotarul Hodișului, era o pădure tină și frumoasă care în anul acesta s-au tăiat și tărhatul după două vite era 30 xr. Apoi au venit la Cuied colonie nouă; unguri și nemți s-au așezat acolo și au făcut case, au lucrat acest pământ apoi până fuse mai nou și ei trăiau bine, apoi după ce începură anii ploioși pacea bună încetă fructificarea pământului ungurii și nemții și luară catrafusele și astăzi numai ruinele zac de amintire că au fost ei pe acolo mai adevăresc. Apoi afîtea în pământul rău nici neamțul cel cuminte și unguoiu cel sârgitoriu nu poate trăi. În anul acesta fuse grâul cel mult bun și frumos ca nici când doară deja de pe la noi. În anul acesta eu am avut grâu curat 179 măsuri și secară 268 măsuri și ovăz 110 măsuri.

Ioan fiul meu la Arad isprăvi a III-a școla gimnazială și au intrat pe tomnă în IV-a. Frigul și bruma de pe la 22 Septemvrie nemai îndătinat pe la noi strică mult cucuruzele și viile apoi mai vârtos din cauza că

anul au fost cam pierdetic în cocerea fructelor. Este un rău îndătinat pe la români a semăna cucuruzul ba încă și grâul după sărbători și nu după umblarea timpului cu zicala veche, până la postu de Crăciun tot poți semăna grâu că se face, și până la Constantin cucuruzul că se face. Ho, ho nu așa acum; grâul semănat cât de timpuriu și cucuruzul când începe a înfrunzi pădurea, dacă vrei să ai bucate bune și coapte. Și în anul acesta care cucuruz fusă semănat timpuriu nu-l ajunse bruma crud, ci copt și ieși frumos. În anul acesta au fost între oameni cea mai mică mortalitate încă doră pe lume și au domnit pace și sănătate. În anul acesta veni la Buteni de Prota Ioan Munteanu. Anul acesta și măcar că n-au rodit pomii și viile totuși fuse anul cel mai bun de bucate.

ANUL 1865

În anul acesta iarna fuse cu ploi, ninsoare și tină multă, fiind mai mult moale. Primăvara uscată și în Maiu cu brumă stricătoare, cu multe vânturi uscate și reci. Vara la început cu mare călduri și secetă, mijlocul ploios, capătul călduros și frumos. Toamna foarte schimbătoare. Anul acesta fuse un an de mijlocul, grâul frumos însă puțin. Șioaricii mulți fără seamă au stricat la câmp tot. Secara, orzul și ovăsul bine au rodit. Cucuruzul forte au întârziat și numai cel forte de timpuriu s-au copt. Fân puțin, otavă și mai puțină; prune deși an rodit dar din cauză de secetă mai toate picară, apoi și câte mai rămaseră fuseră mai numai oasele. Mere și pere forte multe. În păduri mâncare pentru porci mai nimica. La câmpie s-au ivit un soi de șoareci numiți *cățaii pământului* care mare pagubă au făcu în bucate, mari ca nevăstuicele. În anul acesta forte mare pagubă au făcut piatra în toate, și mai pretutindenea au bătut. În primăvara anului acestuia la biserica noastră s-au pus orologierul <ceasul> și clopotul cel mare. În anul acesta s-au despărțit ierarhia română de sârbi și românii căpătară Mitropolit cu reședința în Sibiu. În Decembrie s-au început Dieta la Pesta și Deputații s-au ales după legile din anul 1848.

Preții bucatelor mai tot întruna au ținut în anul acesta. Grâul 3-5 f., secara 2-2 f 40 xr, ovăsul 2 fl.; mazărea 10 fl. șinicul. Tot soiul de vite lesne forte, numai porcii mărișori erau forte scumpi; ludăi de minune ce au fost în anul acesta, așa nu mai știm, însă nu s-au pre copt.

Varietăți. Arătura de primăvară grea, pământul se usca și mult au rămas neșemănat și cari l-au și semănat n-au răsărit, au rămas pământul gol. Clopotul cel mare întâia oră s-au tras 19 Martiu în seara Acatisului la vecernie. Aprilie 10 au început a umbla ceasul în turn la biserică.

Aprilie 22 s-au cununat Mihai Rusu cu nepoata noastră Sidonia. Zaharie Lungu (Dîrjale) 26, și-au împlinit anul de slujbă la mine și s-au dus. Aprilie 28 arsără la Ilisie Țiucra 2 case și cu tot ce au fost pe lângă ele, apoi din pipă. Vărsatul domnește între toată plasa de oameni ba și mor mulți de el. Mai 8 am băgat slugă pe Iosif Barlete pe an. Maiu 18 am pus căputul (vramnița) făcută de scânduri de brad, și ușa uliții. Iunie 19 s-au ales jude la noi Pavel Halic a lui Andrei. Septembrie 5 au fost instalarea Episcopului arădan pe protopopiatele adnesate din Banat către Eparhia Arădană. În toamna anului acesta am băgat pe Ion fiul meu în clasa V gimnazial; septembrie 19 s-au ținut nunta și cununia nepoatei Elena cu Emilian Popovici teologul din Târnova.

Vinars am fiert de prune în anul acesta 1 1/2 numai.

Arătura de grâu grea. Pământul foarte ud. Octombrie 18 am încredințat cu Todor pe soția sa Floare din Aldești și 7 Noembrie s-au cununat și apoi în 13 Noem. s-au dus la Aldești la socrul său cu nevasta cu totul junere. Noembrie 22 s-au ales Deputat Dietă la Buteni Sigismund Popovici prin votisare. Decembrie 5 au slujit în biserica la noi Mihai Rusu ca diacon. Decembrie 6 am primit lângă mine de supleant pe Tudor Cordea.

ANUL 1866

Anul acesta fu anul rău. Iarna moale, primăvara timpurie și frumoasă apoi cu brume stricătoare, ce strică ră seacă și grâul în grad nemaipomenit, strică ră cucuruzele, mazărea și cu vântul toată leguma ce nu putu suferi frigul, strică pomii, viile și pădurile, mai vârtos de la șesuri. Vara cu căldură și secetă mare. Toamna foarte plăcută, n-au brumat până târziu foarte. Grâul semănat mai târziu și unde nu l-au stricat bruma fuse frumos, seacă nimica. Orzul și ovăsul de mijloc, cucuruzul s-au mai încărăbat după brumă, dară mazărea și ludăile de a doua oră le-am semănat și cine n-au semănat n-au avut nimica. Unde au fost locurile mai înalte n-au ajuns bruma au fost poame destule și vin mult foarte și cel mai bun.

Varietăți. În anul acesta împăratul nostru a avut bătaie cu italiei și pierdu Veneția și Lombardia ce erau parte întregitoare a Imperiului. În anul acesta avu bătaie cu prusul și făcu pace rușinoasă pentru Austria, pierzându-și ostașii mulți și plătind gloabe mari prușilor. În anul acesta a fost și colera care seceră multe mii de oameni (la noi n-au ajuns). În anul acesta scumpete de bucate și foamete pipăită. Pe anul acesta până la examenul de vară am avut supleant pe Todor Cordea și

toamna venise însă au mai șezut el pe aicea pe la mine până ce își capătă slujbă și tocmai în ajunul de Crăciun se duse ca învațiatoriu la Vasiova. În anul acesta multe cuiburi de omide au fost prin pomi toată iarna avu-serăm lucru curățându-le.

Asentația s-au ținut la Sebiș pe la jumătate Martie și de la noi au luat 9 feciori. În anul acesta la 12 Maiu pică bruma cea mare ce nimici mai toate. Cireșe și fragi multe forte fuseră în primăvara aceasta. În primăvară umblară multe fulgere și trăsnete, au lovit fulgerul în biserica română de la Sebiș în turnu, însă daună mare nu s-au întâmplat; la Hodiș sub un pom, au omorât pe 2 inși și în toate părțile se aude vești despre unele ca acestea că s-au întâmplat. Apoi în lemne prin păduri nenumărate. Arătura și săpatu de cucuruz forte cu greutate și fără sporiu fuse. Între oameni în primăvara anului acestuia precum și între vite au domnit pacea și sănătate. În anul acesta forte mulți pești și raci am prins de pe Criș și Dolmă; li erau omenilor sârguitori hrana cea de toate zilele. Iuliu 8-lea se rădică un vânt și o ploaie mare cu furtună și între altele nimici și altariul biserici cei vechi de la morminți, adecă răstornă jos acoperișul și apoi oameni hotărâră a nu-l mai repara, ce să ia lemnele acelea, se vândură la licitație și astăzi nici urmă din el nu se mai știe. Școalele s-au închis de la 24 Iunie din cauza războiului ce triumfă între Austria cu italienii și prusii. De la noi prin poruncă au trebuit să dăm la oste 4 voluntari și la fiecare câte 20 fl. odată pentru totdeauna și am și dat. Prețurile grâului 8 f.5xr, orzul 5 f, ovăzul 4 fl. șinicul. Fontul de clisă 40 xr, fontul de pește frumos 20 xr, pe la 1 August. August 14 din târgul Zărându-lui am cumpărat pe iapa cea oarbă de un ochiu cu 29 f.v.a. de la care am pe calul Ciuptila și pe Lizi, precum și așia și mânzii de la ea au fost și sunt buni cai; ea acum e slabă forte pote că doară pierе (1 Martie 1875).

Sluga până la August Barletele, apoi lunașu Petru Banu, apoi de la 21 August Peșpecul. Pe multe locuri peri vitele de boală. Târgul de vite cornute e oprit pe la noi n-au ajuns. Iarăși slugă pe Peșpecul l-am espedeatu și am băgat pe Pavelicu Ciev.

Vin la vie am avut de totul 4 acae. Octomvrie din 10 Todor nenărvându-se cu socrile la Aldești veni acasă nu știu până când. Octomvrie 17 la Arad am fost cu Ion și cu Lisandru Matcău a Hiciului și pe Ioan l-am băgat în a VI-a școlă latină, iară pe Lisandru în preparamdie în cursul 1-u.

ANUL 1867

Despre cele 4 anotimpuri. Iarna la început ploioasă și cu multă tină, mijlocul mai rece și vânturos, sfârșitul secetos. Primăvara la început ploioasă cu vifore și tunete, pe la mijloc călduroasă și cam prea cu multe ploi, fînitul vânturos și secetos. Vara la început răcoroasă și ploioasă, apoi foarte schimbătoare. Tomna frumoasă numai pe urmă cu nea și greu de suferit. Anul privit peste tot. Anul acesta a fost an bun. Grâul rodit, numa tăciune au fost multă la cei mai mulți omeni; secara foarte rodită. Orzul și ovăsul foarte rodite, cucuruzul mult și bine copt. Mazărea frumoasă numai ea au fost mai puțină rodită. Ludăi multe, grumbe încă multe, curechiu puțin, legume multe, fân și otavă deajuns; prune cam puține, mere multe forte, vin mult și foarte bun. Între oameni puțin au murit, în tomnă multe beteșuguri îndătinate. Între vite în multe locuri moarte.

Varietăți. La intrarea anului am avut 2 cai și o iapă, 2 vaci a făta, un junc de 1 1/2 an, o scroafă și 7 șoldei de 9 luni, găște, rațe și găini. În bucate grâu 16 șinice, cucuruz 13 șinice, ovăs 5 șinice, alac 3 jumătăți, mazăre 6 măsuri, sămânță de cânepă 3 măsuri, sămânță de ludaie 14 măsuri și celelalte de toate ce trebuiesc la casa omului. Prețul bucatelor mai frumos: grâul 10 f, cucuruzul 7f, șinicul pe la începutul anului.

Februarie 22 cam de la 9 ore dimineața fuse la soare o *întunecime* minunată ce ăst mod n-am mai văzut. Soarele fuse așa numai ceva puțin, s-au văzut din el marginile, iară mijlocul întunecat. Martie 17 muri comitele suprem al Aradului Georgiu Popa în etate de 40 de ani. Aprilie 14 s-au isprăvit turnul de pe școlă și s-au pus în trânsul clopoțielu. Clopoțielu acesta au fost primul clopot și la biserica din Gunoște, pe el stă anul 1762. Aprilie pe la 20 iarăși au venit muștele colombace însă pagubă nu s-au întâmplat, din cauza că oamenii au dat în grabă de venirea lor și și-au avut grijă de vite și mai ales ploaia le-au nimicit. Scaieți mulți în grână ca și acum niciodată nu știm, ne dau mai mult lucru decât secerea. În primăvara iarbă la vite cu îndestulare. Prin Iulie forte zac pruncii de vărsatul cel mic. Iulie 28 am isprăvit cu călcarea și mi-au ieșit 186 de măsuri. August 25 am cumpărat ciurul cel mare de la Mihai Suștărul din Sebiș, i-am dat 3 șinice de grâu curat pe el și în anul acesta am și căpătat cu el 15 măsuri de grâu. Septem. 2 pe la miezul nopți avurăm *întunecime* în lună, însă nu totală ci așa. Septemvrie din 10 m-am betejit foarte rău, mai înainte friguri apoi numai odată m-au prins, apoi m-au lovit niște junghiuri groasnice în două săptămâni n-am putut mânca ba nici dormi fără apă am băut și câte un bob de struguri

numai am mâncat, și nu m-am putut încărăba până ce trecură 40 de zile și din beteșiugul acesta când m-am încărăbat, de atunci pace bună n-am. Noem 8. s-au întors Amfilochie Țiucra de capelan tătâne-său aici în comuna Berza. Ticăloșii.

Prețurile. Grâul 10 f. cucuruzul 8 f, secara 8 f, orzul 5 f, ovăsul 4f, mazărea albă 10 f. Vitele cornute și porcii grașii se bine plătesc Clisa 40 xr. peștele 30 xg. Îmbrăcămintele și încălțămile au suit la un prețiu mare forte. Caii și porcii mărișori n-au mai nici un prețiu. Celealalte mai multe sunt scrise în Dieriul din anii 1863, 1865, 1866 și 1867, ce sunt legate laolaltă.

ANUL 1868

Iarna anului acestuia la început moale și noroasă, apoi cu vânturi mari și schimbătoare, pe urmă ceva mai plăcut timpul. Primăvara la început acomodată numai cam târzie, apoi cealaltă parte foarte plăcută. Vara ploioasă foarte cătră capăt un fum sau bură uscată și cu secetă. Toamna foarte bună, călduroasă și sbicită. Anul acesta fuse sărac de grâu, secară, orz și ovăz însă bugăt în cucuruz, mazăre, ludăi și legume de grădină. Fân mult, otavă puțină, prune multe și foarte bune. Vin încă a fost și foarte bun. Iarbă la vite destulă, curechiul și grumbele mai slab au rodit.

Varietăți: În anul acesta s-au emancipat jidovii. În anul acesta s-au făcut podul de peste vale colo cătră morminți. În anul acesta s-au făcut biserică nouă în Târnova. În anul acesta Ioan au isprăvit 7-a școlă latină în Beiuș. În anul acesta s-au ținut primu sinod la Sibiu și s-au făcut *Statutul Organic*. Între vitele cornute pe multe locuri au murit de boală și în tomnă s-au oprit târgurile de vite cornute. În anul acesta mulți oameni murise de aprinderea plămânilor. Anul nou pe mine, muiere, Todor, Jeni, și Ambrosie aci acasă toți sănătoși. Ioan la Beiuș în clasa a VII-a și el sănătos. În vite 2 cai și o iapă, 2 vaci cu viței acum de un an, două scroafe cu 5 purcei de 1/2 ani, găște, rațe și găini numai pentru prăsilă. Grâul 140 de măsuri, 5 șinice de cucuruz, 72 șinice orz, 1 șinic alac, 6 șinice ovăs, 5 măsuri de mazăre, 2 măsuri de sămânță de cânepă, 2 măsuri de prune uscate, 3 acae de curechi tăiat și 2 acae de vinars de prune și 4 acae de vin. Prețiu bucatelor. Grâul cu 8 f., cucuruzul cu 6 f șinicul. Ianu 14. Slugă până la Sângiorz am togmit pe Cioncul plata până atunci 7 f. 20x și opinci câte-i va fi de lipsă. Todor încă în 14 Mai mersă napoi la Aldești la muere și la socri. Ianuarie 15 am vândut via de la Șilindia cu 120 f.v.a. Martie 27 s-au ridicat crucea de piatră la biserica

ca monument lui Toadircă Halic și ai lui. Arătura de ovăs s-au mai bine arat decât mai rău. De la Sângiorz am togmit pe Cioncul slugă anuală pe 5 fl. și hainele îndătinate. În grâne mulți scaieți fără seamă. În anul acesta omida n-au stricat, nici la cei ce au cules dar nici la cei ce n-au cules cuiburile lor. Minune. La plug de cucuruz pământul s-au arat bine, numai iarbă la dobitoace puțină. La sapă încă nu s-au rău săpat. Porcii mor forte de boală. Cireșe și vișine și fragi foarte multe. Bureți de prun puțini, usturoi și de cei negri foarte mulți. Iunie 17 cruci de grâu în țarină. Anul acesta așa a grăbit și a băgat lucrul unul în altul de nu ne știam ce ne face de lucrători. Grâul în anul acesta mi-au ieșit 75 de măsurii, cucuruzul de tot mi-au ieșit în anul acesta 13 cocii bune. Septembrie 8 Ioan Muntean a murit de gută lovit în cocie în drum către Cuied la Valea Mică. Septem. 19. repausă în domnul fratele meu cel mai bătrîn Sofroni în etate de 62 ani. Vinul cam de mijloc, însă cu buneția lui nu s-au prea lădat viarii. Iară celelalte mai multe s-au scris în Dieriul din anul 1868 putem cerca acolo.

ANUL 1869

Anotimpurile. Iarna umedă forte și scimbătoare. Primăvara secetoasă. Vara cu mare secetă și căldură. Toamna cu fără seamă multe ploi neîntrerupte și tină mare. Anul luat în genere totuși au fost mai bun decât mai rău. Grâul a perit în iarnă de ploi și unde au rămas cât au rămas au fost bun, săcara mai nimic, orz și ovăs slab, cucuruzul cel timpuriu semănat bun, cel târziu nimic. Mazăre, grumbe, ludăi, castraveți, pepeni și lubeniță puține și rele. Curechiu și legumele de grădină forte rodite. Prune puține forte, mere multe, pere puține, nuci și alune destule, vin mult numai rău; la păduri s-au arătat mâncare dar au fost rea și seacă și vermănoasă. Fân puțin, otavă și mai puțin; vitele numai în toamna s-au săturat de iarbă. În toamnă între vitele cornute și porci, mare durere de gura și de unghii. În vară foarte mare moarte de porci. Bucatele mai tot într-un chip au umblat la prețiu puțin s-au coborât. Grâul 8 f, cucuruzul 5 f, orzul 5 f, ovăsul 4 f, mazărea 8 f, șinicul mai scumpe. Vitele în primăvară s-au bine plătit, acum le-a mers tare jos prețiu, mai vartos cailor și porcilor.

Varietăți. Ianuarie 8 s-au schimbat Antistia comunală; în locul Judelui Zacharia Matcău s-au ales prin majoritatea voturilor Avram Draga; preceptore de contribuțiune Petru Țiucra, jurați de lege Zacharia Ardelean, Ilisie Țiucra, Alexa Biro, și Nicolau Lungu.

Pământul precum la arătura de ovăz și la aratul de cucuruz nu s-au arat greu, însă nici prea bine. Bureți mulți de prun se aflau și în pădure pe sub spini. Aprilie 29 am togmit de slugă pe Todor Petrugan (Petacu) pe 8 f. și hainele îndătinate pe an. Slugă Cioncu 30 Aprilie s-au dus de la mine după ce au împlinit cu omenie 1 an 3 luni și 2 zile. În finea lui Mai era mare secetă încât ciurda și stava trebuia să vină la Criș la apă, ba și din fântâni se găta apa, însă din fântâna mea puțin au scăzut apa, ba zicu că și în seceta de la anul 1873 în această fântână apa nu s-au gătat să nu fie apă de un stânjen. Forte pătinesc vitele de foame, nu e iarbă și n-au apă. Iunie 10 am fost la Șiria fiindcă s-au ținut conferinția în privința școlilor că cum vor rămâne, sau hotărātu a rămâne confesionale am fost adunați 60 învățatori, 30 preoți și 30 mireni acea ca Deputatu ordinar dar au fost acolo și mai mulți pe de 2 ori fiindcă conferinția a fost publică și s-au ținut în biserică. Iunie mare moarte întră porci. La secere începurăm de la 16 Iunie și pe atunci toți gătaseră oamenii și cu sapa, cu coasa și căratul de fân ș.a. Iunie 25 gătaserăm cu secerea, grânele au fost bune la pământul știugăios dar la pământul rău, slab, însă ovăsul fuse mai bun la pământul năsipos. Grâu am avut 106 măsuri, secară 53 și cu cai am căpătat 21 măsuri, ovăz 92 măsuri și cu caii, am căpătat 10 măsuri. Ioan în vacaciunea anului acestuia a fost scrietoriu la Polisiu la notaru din Prăjești. În anul acesta fără seamăn multe piersice fuseră în toate părțile. August 29 la Gurahonț lângă pod la Iosășiel s-au ridicat monumentul lui *Ioan Buteanu* martirului pe carele la anul 1849 aci l-au spânzurat ungurii și l-au spânzurat într-o salcă și l-au îngropat fără nici o ceremonie bisericească. Acum s-au săpat oasele lui și s-au prohodit de mai mulți protopopi și preoți și de ai noștri și din cei Gr.Cat. după ritul oriental Grec.-Catholic, la care și eu cu preoții noștri Z. Halic și A. Țiucra au luat parte. Septemvrie 2 la B. Sebiș au stat Ioan la asentare și nu l-au luat cătană. Septemvrie 14 s-au publicat prin bisereci *Statutul Organic* de întărit. Septemvri 15 veni Ioan fiul meu de la Beiuș cu Testemoniul de „Maturitate”. Septemvrie 29 s-au dus sluga Petacu de la mine, fără cauză numai așa de la sine. La 1 Octomvrie s-au băgat Ioan în clericu la Arad. Noem. 23 s-au constituit la noi Comitetul parochial în ființă D.P. Andreiu Machi. Decemvrie 11 s-au schimbat Antistia comunală, jude Ioan Anca, perceptor: Petru Țiucra, jurați Zacharia Ardelan, Todor Matcău, Ilariu Anca și Pavel Draga.

ANUL 1870

Timpul în iarnă ploios, foarte moale și cu multă tină și ieșinduri de ape. Primăvara iară ploioasă, numai în Mai fuse ceva mai semn de vreme bună, vara și toamna cu necurmte ploi și timpuri grele. Bucatele. Grâul unde s-au putut semăna și n-au pierit de apă a fost bun și fără tăciune, numai ploile l-au foarte stricat în cruci și stoguri; secara au mai tot pierit. Orzul și ovăsul bun numai au pierit mult gata de ploi, puțină haznă a luat omul din trânsele. Cucuruzul mult foarte la câmpie, în părțile muntoase mai nimic, însă mult au pierit de vermi, de ploile celea multe și au reieșitu foarte urât la față. Mazăre multă numai foarte s-au stricat de ploi, grumbe mai nimic, toate au putrezit în pământ. Curechiu și legume de grădină acestea au bine rodit. Ludăi, castraveți, pepeni și lube nițe foarte multe, în locurile nouă și nisipoase. Poame multe de tot feliiul însă fără gust. Fân și otavă multă și mulți l-au făcut foarte bun și fân și otavă care s-au grăbit cu cosa. Tuleii, paie de grâu și ovăs n-au fost bune pentru vite, fiind topite de ploi. Iarbă pentru vite destulă însă fără folos. Vin puțin și rău, dintre poame numai piersice n-au rodit nimic. Căneapă puțină foarte. Arătura și sapa foarte cu greu au fost în anul acesta și de primăvară și de toamnă.

Varietăți La începutul anului am avut 2 cai, o iapă cu mânz roșu de 8 luni (Ciuptila), 2 vaci, o junincă a fâta, 2 junci de 3 ani, 1 junincă de 2 ani, 2 viței de 1 an, o scroafă cu 8 pureci mici, o șoldea a fâta și 4 porci de 4 luni. Bucate: grâu 25 șinice, cucuruz 10 șinice; mazăre 2 măsurii, ovăs 10 șinice. Preții bucatelor. Grâul 7 f, cucuruzul 5 f, ovăsul 3 f. 20 xr.șinicul. Ianuarie 28 la Sebiș mai pe urmă stătu la asentare Ioan fiul meu și se mântui pentru todeauna. Februarie 25 s-au constituit Sinodul și Scaunul protopopesc în Buteni, la sinod și Epitropie și eu sunt ales de membru. Aprilie 25 am plecat cătră Arad însă cu dilijanțul, și așa pe seară am sosit acolo și duminică am petrecut acolo. Am fost noi învățătorii chemați pentru reînființarea reuniunii cu toți la olaltă cu ungurii, nemții, jidovii și de tot felul de învățători. Apoi am fost și noi românii luni cu ungurii, apoi văzând tendința lor noi ne-am adunat la școla română din Arad marți dimineața și ținurăm o conferință și așa hotărâsăm ca să nu luăm nici unul parte la acea reuniune învățătorescă și nici n-am luat și așa ne-am împrăștiat miercuri fiecare la ale sale. Eu de la Arad am venit pe cocia de foc până la Bârzava și de acolo peste munți până la Văsuoaia și de la Văsuoaia până acasă pă jos și așa pe miercuria seara 28 Ap. am sosit acasă. De ploaia mare ce căzu 26 aprilie inundă valea de Hodiș și satu și Crișul fuse foarte mare și pretutindena fusă ie-

șinduri de ape groaznice carele multă daună cășunară. Aprilie de la 27 slugă Cioncul pe an 50 f și hainele îndătinate. Scaieți în grâne numai în locurile vechi și rău lucrute au fost, dar la Șiuhei și nisip nimica. Iunie 2 am fost cu Geni în Hălmașiu și l-am așezat la un pictor să învețe pictura însă maestrul fiind săracu bătrân și ne căpătând de lucru am fost silit a-l lua iară de la acela l-am adus acasă și acasă a și rămas. Iunie 27 la Arad am vândut caii cei negri și am cumpărat pe roșie Fani care și acum o țin. În August friguri fără seamă între omeni. În anul acesta din 25 Iunie - 5 Octom. s-au opritu apa de pe dolmă pentru repararea Zugăului la Buteni la începutul Dolmei. Slugă anuală. Cioncu 13 Oct. i-am dat drumu pentru faptele lui cele rele. Apoi de la 19 lunașiu Pavălică Ciev și frate-său Savel vreo câteva zile cându acela era morbos de friguri. Apoi din 21 Nov. slugă anuală am togmît pe Benjicu Todor Țiucra 8 f și îndătinatele haine. Decembrie 29 fuse schimbarea antistelor comunale și s-au ales Jude Petru Țiucra, Preceptor Pavel Draga, Jurați Zah. Ardelanu, Ilarie Anca, Avram Draga și Toder Matcău. *În anul acesta la biserică la Aldești s-au cumpărat 2 clopote.* În an acesta bătaia cea mare între franci și pruși. Francii au pierdut și au desdăunat pe pruși cu 5 miliarde fl.v.a. și încă ceva dărăbuși din țară cu cetatea Metz au devenit în posesiunea prușilor. În anul acesta luară de la popa dreptul civil și numai puterea bisericeasca îi o mai lăsară. În anul acesta primul sinod Eparhial s-au ținut la Arad la Duminica Tomi. În anul acesta s-au deschis drumul de fier de la Oradea la Clusiu în Ardealu.

ANUL 1871

Anul acesta 1871 în iarnă ploi multe, tină multă și moale. Primăvara era ploioasă și târzie. Vara și toamna foarte plăcute. Grâul cât n-au pierit de multele ploi din iarnă fuse rodit frumos și fără tăciune însă puțin; la câmpie grânele au foarte pălit, ba altul nici sămânța nu și-au întorsu; orzul și ovășul foarte au pieritu, dar cât au rămasu a fost bun, numai cam puțin a rămas; cucuruzul foarte slab, și nu s-a copt, și după ce s-a cules foarte mult s-a stricat; mazăre mai nimica; ludăi puține foarte; cânepa chiară nimica. Inul semănat în vreme, bun, cel semănat târziu nimic. Fân și otavă foarte multă și bun. Iarbă pentru vite ca în anul acesta nu știm să fi mai fost așa de cu îndestulare. La păduri multe cobe iară mâncare pentru porci nimica; curechiu și legume de grădină slabe. Poame pe la noi puține dar în toate părțile foarte multe, vin mult, numai acru.

Varietăți. Arătura de primăvara precum și sapa foarte grea. În grâne puțini scaieți. Secerea la 2 săptămâni după Sânpetru s-au început pe la noi, paie puține, boabe multe; la câmpie multe au pălit mai nimica n-au fostu. Călcarea și culesul de cucuruz și plug de toamna de grâu toate au mers cu rânduială. În anul acesta fuseră frigidurile celea multe între oameni de care n-au scăpat nimenea. Todor cu totul veni de la Aldești cu muerea, boi, vacă și porci, haine și toate din cauza că nu se pot năravi cu socrile. Ioan încă e la Arad în teologie în cursul 3 lea.

Prețul bucatelor. Grâul 14 fl, cucuruzul 8 f, ovăsul 4 f; mazărea 16 șinicul. În anul acesta s-au împărțit Com. Arad în două părți în Arad și Boroș Ineu. În anul acesta notariatul Berza s-au tăiat de cătră Ineu și s-au anesatu cătră cercul Butenilor. Acum cu finea anului se află la mine vite 2 iepe oarbe și Fani, 2 mânjii unul de 3 ani (Ciuptila) și altul de 2 ani, 2 boi, 2 junci de trei ani, 2 vaci a făta, o junincă de 2 ani și doi porci și alte galițe de case. Cu finea anului acestuia eu mă aflu în întreaga sănătate ba pot mă lăuda în serviciul meu, mai cu ușoritate pot duce serviciul meu decât în tinerețe, un defect am numai că fără ochelari nimic nu văd a ceti și scrie. Muierea încă e sănătoasă; dintre prunci Ioan și Ambrosie sunt mai vioi și mai sănătoși, pe Todor și pe Geni nu-i prea pot lăuda cu sănătatea. Nora Floare de când a venit la noi e tot morboasă nu mai are nicio sănătate; celelalte mai multe se pot afla în Dierul de pe anii 1868,1869,1870 și 1871 care sunt legate laolaltă.

ANUL 1872

Anul acesta fuse întru totul foarte grăbitu, iarna timpurie cu mare ger, pe urmă moale și cu ploi multe, primăvara caldă și timpurie, mai întâi domoală și cu ploi, apoi cu secetă mare. Vara la început călduroasă, apoi rece și cu ploi multe pe urma plăcută. Toamna foarte plăcută acum odată, fără brumă și călduroasă.

Varietăți. În anul acesta multe beteșuguri și mortalitate mare foarte între omeni. În anul acesta pretutindenea puțini prunci s-au născut și multe muieri greoaie au pierdut. Floare muierea lui Todor șase luni de zile a zăcut aci la mine și nimenea n-au zis că se mai întoarce; era umflată ca uiaga apoi totuși s-au încărăbatu și apoi fără credința în 5 Oct. se fură și se duse la ai lor. Ianuarie 24 unanim aleserăm la Buteni avocat dietal pe Dimitrie Bonci, în locul lui Sigismund Popovici, carele deveni prezide la Tribunalul Regesc din B. Ineu. În anul acesta foarte rău le-au mers stupiloru, n-au rodit nimic, ba de s-au întâmplat că un roi de au ieșit au pierit. În anul acesta muriră la noi foarte mulți omenii de vrastă,

Între acea muriră și bravii noștrii săteni Todorică Halic și Ilarie Draga. În anul acesta asentația s-au ținut în Februarie la Boroș Ineu și de la noi au luat 16 ficiori, parte la linie, parte la honvezi și rezerviști.

Grâul. Unii oameni au semănat grâu și în Februarie, însă deși au făcut spice frumoase totuși abia numai sămânța și-au întors agronomul. Martie 11 schimbarea antistiilor comunali. Jude primariu Ilariu Anca, jude de lege Z. Ardelan, tutur orfanal Militaru Susan, jurați Onichie Grecu, și Todorică Lungu. Găinele în primăvara rău au scos, precum și găștele foarte puțini pui pretutindenea; totuși în toamna găinile scoaseră bine la pui. Mânzele celea cu stea în frunte au fătat amîndouă cam odată în Martie. Pomii pe la Bunăvestire erau toți înfloriți, apoi și fuseră poame apoi și timpuriu se coarseră doară ca nici când. În anul acesta de minune ce roadă a fost în ovăs mai bună nici când, precum spun și alții. În primăvara anului acestuia fără descilinire au zăcut omenii de vărsat, apoi și mulți au murit de el, pe la noi totuși în mic grad a fost. În primăvară gândaci foarte mulți, și un fel de țânțari ce toată subseră mana din flori și albinele pătimiră rău. Omida n-au stricatu nimica în anul acesta. La Arad s-au adunat învățătorii din Diecesă mai toți la Reuniunea înființându-se și cei din îndepărtare s-au prezentat numai prin trimișii aleși din fiecare inspectorat, apoi din Insp. Buteni ca reprezentant pe mine m-au trimis; am mers, s-a ținut adunarea în Institutul Clerical, însă nimica s-a ales de ea, ca și de celea multe. În grâne la Criș fără seamă mulți scaieți, la șiuhai n-au fost nimica. În anul acesta de se semăna cucuruzu când înflorea pomii ar fi fost cucuruzu destul, însă oameni nu se uită la timp ci așteaptă Sângiorzul, Armindenul și nu se grăbesc pentru acea nici să sape cucuruzu fiindcă în anul acesta toate au grăbit numai cucuruzul ba. Iunie 12 iarăși fusă alegere de ablegați dietali la Buteni și așa unanim iarăși aleserăm pe Dimitrie Bonciu; acum s-au ales în toată țara după expirarea alor 3 ani. În Iunie de o moarte grabnică tare mulți viței mici de sub vaci muriră. Până la Sâmpetru toți gătaseră omenii cu secerea. Prunele pângave la Sâmpetru toate erau în căzi și jucau, ba și vinars nou s-au văzut de prune la Sâmpetru. Iulie 11 s-au isprăvit pardosirea bisericii cu piatră cioplită. În vara anului acestuia multe fulgere stricătoare și rupturi de nori și grindină au căzut. Fân mult la cei ce l-au cosit după secere și otavă la cei ce au cosit până în secere ierbele sale. Conferinția învățătorilor în anul acesta s-au ținut 14 Aug. în B Sebiș.

Vinars de prune am făcut 6 1/2 acove; cu căldarea am capătat 60 de iți; prune am cumpărat numai 15 măsur. Septemvrie 9 sosi Ioan fiul meu de la Arad, acum gata și cu teologia și-a depus examenul de

calificațiune, laudă Domnului. Pomii, minunat lucru în toamnă mai toți pomii înfrunziră 2 ba și înfloriră, apoi vișine chiar pe ochii am văzut și coapte a 2 a oară. Prunele erau crescute, altele mărișoare și merele viose. Apoi câmpii încărcăți cu brânduși; vin puțin însă mai bun ca în anul trecut. Mere și pere multe însă fiind prea călduroasă toamna puține au stat pe ernare foarte au putrezit. În anul acesta iarăși fuse iarbă cu îndestulare la vite. În toamnă mulți fluturași albi care și puneau ouăle pe frunzele de curechiu apoi face niște omizi și de la mulți care nu le-au curățit au mâncat frunzele curechiului cu totul, numai coceanul au rămas. Vi-espi nenumărate au făcut daună în poame, iară fără seamă în struguri. Șoareci fără număr, spun și cei bătrâni că așa nu s-a mai văzut, tot era pământul făcut hudre pretutindenea, cari nu puțină pagubă făcură și în grânele semănite toamna. În anul acesta am făcut vinărsăria, constătătoare și din două sobițe, la care am cheltuit 120 f. În toamna anului acestuia am făcut și podrumul de aci din grădină pentru legume și verdețuri. Hambariul cel mare din colnă încă în anul acesta l-am cumpărat cu 6 f.v.a. Ioan din toamna anului acestuia până la căsătoria sa fuse adjunctu notarial la Buteni la notarul Izidor Popescu. Bucatele. Grâul cu 12, cucuruzulu 7, orzul 6, ovăsul cu 3 f, mazărea 12 f și nicul celea mai frumoasă. Noemvrie 12,13 și 14 Buteni Teatru Român, tiatricști au fost din România, Ionescu.

Colna de la Gitia am cumpărat și așezat aci în anul acesta în toamnă. Treptele la Dolmă, pe lângă drum, acum în toamna anului acestuia cu speșele comunale s-au pus. Celea mai multe se pot căuta în Dieriul separat pe anul 1872.

ANUL 1873

Despre cele patru anotimpuri ale anului. Iarna mole fără înghețiu și fără pic de nea. Primăvara la început uscată foarte, apoi cu multe ploi reci și ieșinduri de ape, pe urmă se fini cu căldura mare. Vara cu mai nepilduită căldură de sute de ani și seceta durabilă până în fine. Toamna la început și până după jumătate cu mare căldură, apoi ceva tot mai rece până în urmă se fini cu ger.

Anul privit preste tot. Anul acesta fusă un an rău, în iarnă tot ploi și vreme urâtă cu bure aducătoare de boale, pământul se făcu lutos și greu pentru munca economică și se uscă și semănaturile de ovese și nu puteau răsări și de cucuruz oamenii nu puteau ara, apoi începură ploi mari și iară nu putură oameni ara pământurile pentru ploi și așa se întârzie arătura de cucuruz, apoi și cu sapa o pățiră oameni așa, încât au

rămasu holde întregi nesăpate, fân mult, otavă mai nimica, grâu, paie multe, boabe puține fiindcă s-au stricat de bruma din Aprilie, secara toată a perit de brumă, au lăsat oamenii holdele întregi de nu le-au nici secerat, ce toamna le-au dat focu. Ovăsul și orzulu cam de jumătate au ieșit, cucuruz, mazăre, ludăi prea puține, poame foarte puține, numai singur unul curechiulu a fost mult fiindcă s-a făcut cu ploile din toamnă și frigul n-a dat repede pe el.

Varietăți: În anul acesta din cuptoriște am făcut cameră, apoi cuptorul l-am făcut la vinărsărie. În anul acesta s-au înființat grădina de pomi la biserica - școală. În anul acesta mi-am făcut plugul de fer, 24 f.v.a. Aprilie 11 iară veniră muscele columbace, însă fiind ploi reci pe timpul venirii lor pieriră fără a ne face ceva daună deși veniseră în număr grozav de mare. Aprilie 19 bruma cea mare și nea pe munți până jos; asta făcu multă pagubă în secară, grâu, poame și vin. Expozițiune la Viena 19 Aprilie-20 Octombrie. În anul acesta coleră mare în toată Europa, la noi s-au început 1 Iunie și a durat 3 luni.

În vara anului acestuia am fost morbos de aprinderea plămânilor și 6 săptămâni am zăcut. Iunie 16 muri mitropolitul Andrei Baron de Șaguna. În anul acesta muri Cuza Domn al României, Napoleon Împăratul Franței. Episcopul Greco Catolic din Oradea și alți mulți români de minune, mulți muriră în anul acesta tot dintre cei mai renumiți oameni. În anul acesta în August se alese mitropolitu la Sibiu Episcopul Aradului Procopiu Ivaciovicu. În Noemvrie la Arad s-au ales Episcop Miron Românul. Decem. 13 se alese la noi de notar Iosif Stănescu, în locul lui Osvald.

Starea sănătății. În anul acesta nu eram nici cât așe curați cu viața de atâtea boale ce ne mai întâmpinau - de care și trecură mulți de cea lăture, precum aprindere de plămâni, trocmă și tuse, friguri peste vară, groasnica coleră, în toamnă orbalțiul, friguri, vărsat și grumăzare; se pare că ceriul a pornit război a stârpi pe om de pe pământ. Între vite n-au fost multe beteșuguri fără oile și caprele mai toate periră de gălbază. Bucatele la preț mare, grăul a suît la 14 f. cucuruzul 8 f. orzul la 6 f.x.r. ovăzul 5 f. mazărea 6 groșite iția. Celelalte mai mult sunt scrise în Dieriul separat de pe anul 1873.

ANUL 1874

Iarna. Uscată și friguroasă. În primăvară toate se arătară bune și frumoase, însă bruma cea mare de la 16 până la 19 Aprilie nimici poamele și viile în cele mai multe locuri de totul. Apoi minune, la mine în

grădina s-au făcut și struguri destui, prune la sat destule, numai perele galbene și celea timpurii n-au rămas nimic. La vii încă care au dezgropatu viile și le-au tuns târziu avură vin foarte mult și cel mai bun din toți anii, iară care le-au tuns și dezgropat timpuriu nu avură nimic. La munți sus încă au fost fagu foarte mult însă la rovine și lunci nimic. Cum s-au arătat primăvara aceasta la început de frumoasă nu mai știm așa, apoi nimici bruma totul. Cucuruzul încă era, așa s-au arătat însă seceta și căldura din vară împedecă rodirea de foarte puțin reeși, numai totuși care l-au semănat de timpuriu și l-au lucrat omeneste avură cel mai frumos și rodit. Grâul foarte rodit și frumos la pământul șuhaios și unde a fost mai rar, iară unde a fost des și pământul nisipos mai slab. Ovăsul bun însă numai la șuhai, alminterea pe mai multe locuri slab, deorece el e mai la preț între bucate. Orzul bun, fân cam de măsură, otava nimic. Legume slabe, curechiu mai nimica; în toamnă fiind bună și plăcută, semănară oamenii grâu cine cât a voit și pământul s-a arat bine. Iarbă la vite în vară au dus lipsă precum de iarbă așa și de apă. În primăvară și toamna iară avură iarbă îndestulare. În vară multe vite au murit de splină alminterea de alte boale nici un fel de vite n-au picat.

Varietăți. Mazăre și ludăi foarte puține. Grumbele au rodit. Popenii și lubenița unde li este locul au fost de minune rodite, precum și castraveții și pipărcile în toamnă fiindcă foarte târziu a brumat. Cânepa frumoasă și foarte bun fuior. Iară inul încă așa eu n-am ajuns cum au crescut de mare, cât a fost de bun fuiorul și cum au ivit în anul acesta a suplini locul cănepei.

Lucrul economic ca în anul acesta doră nu știu să se fi lucrat mai la rânduială și mai la timpul său.

Ianuarie 24, am mai trimis pe Todor la Aldești la muiere, nu știu cum mai s-or nărăvi. Episcopul nou Miron Românul 13 ianuarie s-a instalat și din 3 febr. s-au început a se pomeni în biserica noastră. Februarie 9, l-am încredințat pe Ioan fiul meu cu Mari, fiica preotului din Șilindia Alesandru Beltechi. Februarie din 8 m-au lovit durerea de grumaz adecă „angina” de care 8 zile nici am mâncat, nici băut numai miere de stup; nu este boală mai rea pe lume. Slugă am tocmit pe Cioncul încă din 30 ianuarie, apoi nu șezu numai până 19 febr. Se duse cu totul și așa la 24 am băgat pe Țiganul Ion Faur, au șezut și acesta până 13 mai, apoi se duse fără pic de ceartă, apoi din 17 mai Ilie Floruț până în finea anului. În postul mare muierea zăcu de aprinderea plămânelui precumu și Geni însă nu în grad mare. Aprilie 21 s-au cununatu la Șilindia Ioan fiulu meu cu Mari fiica preotului de acolo, Alexandru Beltechi și dânsul

acolo a și rămas. Irimie nepotul meu din 13 aprilie a venit la mine. Ambrosie din 10 mai l-am dus la Boroș Ineu la meșteșug, la cojocărit. Andreiu Machi protopopul Buteniului în 4 iunie a murit. Cometa la 8 iunie s-a văzut la noi și a durat mai vreo lună. Mitropolitul Pricopiu I. 19 iulie s-au ales patriah sârbesc la Carloviț. În anul acesta au cumpărat comuna casa notarială de la Osvald cu 3700 f.va. Noembrie 2 s-au ales Ioan de notar la Șilindia. De la 1 decembrie s-au deschis potică nouă în B.Sebiș.

Pretiuul bucatelor. Grâul frumos 7 f., cucuruzul 5 f., ovăsul 3,50 f., mazărea 12 f. șinicul. Arhiepiscop și mitropolit la Sibiu pentru români s-au ales Sființit, întărit și instalat 15 Dec. Episcopul Aradului Miron Românul.

Finiș

Notându-mi cele mai multe vezi-le în Dieriul regulat din anu 1874 precum și din ceilați ani în celelate diere. Acest lucru l-am extras numai că în multe diere mai bătrâne și ce au fost scris cu litere cirile. Acum acestea așa le-am scris numai cu ăst fel de litere.

Nu te mira dară că au fost multe hibe în litere și ortografie să fie însă tot poți înțelege fără a mă învinovăți cum că nu prea bine văd, alta am scris cu grabă și mai tăt noaptea, fiindcă am voit să nu mă capete moartea cu el ne gătat; acum nu-mi pasă, acum numai atâta zâc: „*Acum eliberează pe servul tău cu pace*”.

Să fie afurisit de Dumnezeu cine va strica această carte.

Berza, 8 martie 1875, seara la 10 ore.

Iosif Țiucra

Învățătoriu

BÂRSA

Din însemnările lui Petru Birău

„Această carte este a lui Petru Birău econom în Berza. Carte de însemnări începându-se de la anul 1790.

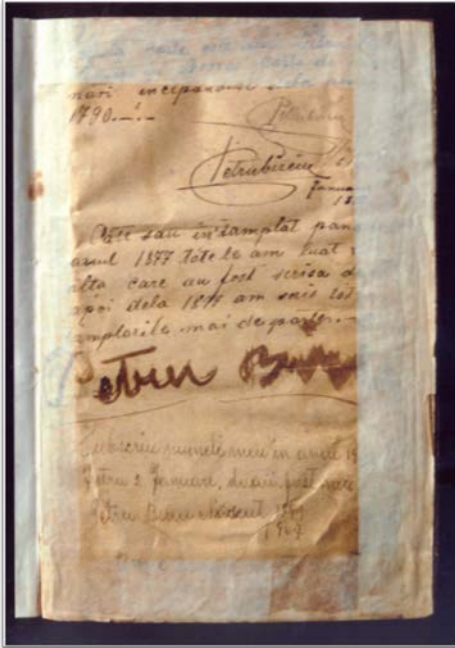
Câte s-au întâmplat până la anul 6 Ianuarie 1877 toate le-am luat din alta care au fost scrisă de tata, apoi de la 1877 am scris toate întâmplările mai departe.

Petru Birău

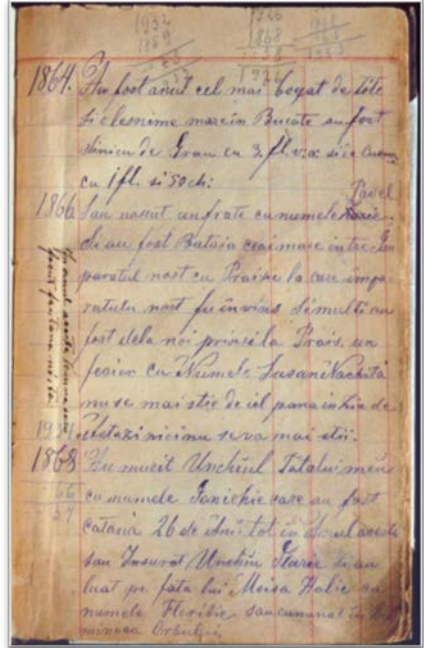
Subscriu numele meu în anul 1907...

Petru Birău. Născut 1893

1907”

Cronica lui Petru Birău. Prima pagină

Petru Birău. Insemnări

- 1808 – „s-au dat tălechiurile (ogrezile) pentru cășile unde stau astăzi”
- 1810 – „s-au mutat satu de la Deal”
- 1812 – „s-au pus temelii bisericii”
- 1815 – „au și murit oameni de foame”
- 1816-1817, 1818 – „au fost ani buni”
- 1819 – „au început foametea”
- 1820-1821 – „au fost ani răi”
- 1821 – „s-au cumpărat satul Bârșa de la Camară de Tokaci Georgiu care au fost domn de pământ...”
- 1823 – „s-au sfârșit biserica în 6 decembrie”
- 1835 – „s-au sfințit Pătru Țiucra de preot în Bârșa, în 15 August”
- 1836 – „Au adus Georgiu Tokaci pictor și au pictorit biserica și au luat policandrele în Biserică.”
- 1840 – „Au venit învățător Iosif Țiucra”.
- 1844 – „Au murit Tokaci.”
- 1846 – „S-au plevuit (=acoperit cu tablă) turnul Sf. Biserici.”

- 1846 – „*au fost an rău*”
- 1847 – „*Au fost scumpete în bucate*”.
- 1848 – „*Au perit urbării și dejma în luna lui martie și se începu revoluția.*”
- 1852 – „*toți anii aceștia au venit finanția și au oprit de a mai pune duhan (=tutun).*”
- 1855 – „*Au umblat lăntierii (oameni care măsurau cu lanțul locurile de casă și pământurile) din casă în casă de au făcut tabelele. Și în anul acesta au venit o piatră mare de nu au rămas în jumătate de hotar nimic pe unde au ajuns.*”
- 1863 – „*Anul acesta a fost anul cel mai secetos de nu au plouat de la Sf. Petru până în octombrie după ce am semănat grâu. După aceea a urmat o scumpete mare că au fost cucuruzu un șinic cu 12 fl.*”
- 1864 – „*Au fost anul cel mai bogat în toate și o lesnime (preț mai mic) mare în bucate au fost șinicu de grâu cu 3 fl. și un cucuruz cu 1 fl. și 50 creițari.*”
- 1873 – „*S-au făcut casa noastră și au fost Colera (=holera) cea mare și tot atunci în 2 august au murit Natra Eva și m-au luat pe mine cătană; Toamna, la 1-u octombrie am ruculuit (deci recrutat! I. G.) și iar m-au țâpat acasă și nu am fost chemat până în luna lui martie în 1874, în 15. Apoi am ruculuit la Arad și m-au trimis la Regiment apoi mersăi până în Carlstadt la al 2-le Batalion, la 6 companie... și eu împlinii serviciu milităresc în luna lui decembrie 1976. Acasă am ajuns în 4 decembrie cu ajutorul lui Dumnezeu la care pe toți îi aflai sănătoși.*”
- 1877 – „*tot în vara aceasta au fost mare bătaie între muscan (muscali I.G.) cu turcii fiind în ajutorul muscanilor și românii din România. Turcii fură învinși la Plevna și la Grivița.*”
- 1878 – „*În Postu Sf. Marii au fost bătaia de la Bosnia. Împăratul nostru Francisc Iosif I-iu au ocupat Bosnia și ne dusă pe 16 o dată și am șezut pe acolo 3 luni umblând prin munții și văile Bosniei flămânzi și setoși ca vai de noi și o mare mulțime de feciori au murit pe acolo. În luna lui noiembrie 30 am sosit acasă”. „În anul acesta au fost grâu și cucuruz foarte bun și prune au fost multe, răchie de prune destulă.”*
- 1888 – „*În luna lui ianuarie 13 au răposat preotul Petru Țiucra.*”
- 1890 – „*în 8 iulie au bătut piatra ovesele și cucuruzele și foarte rău le-au stricat.*”

- 1891 – „A fost un an foarte roditor în toate. Fost-au răzoare care au dat și 9 șinice de grâu dar și mai bine cucuruzul au fost de minune...”
- 1892-1893 – „Totuși, din decembrie până în ianuarie a fost un ger cumplit, așa ger cumplit nu au fost nici de 50 de ani, așa spun cei mai bătrâni, ori și cum încălzeai cuptorul ferestrele nu se desghețau nici ziua nici noaptea. Martie. În luna aceasta au bătat un vânt de la apus foarte grozav și rece din început până în finea luni în 27 dimineața au fost gheața de un țol de groasă și pe la 3 ore după amiază au fost cutremur de pământ; astăzi au fost ajunul Paștilor.”
- 1893 – „în luna aceasta în 27 August au venit prin sat a 61-lea Regiment de cătră Hodiș și au zis banda chiar pe ulița noastră pe cea mare de au venit toți cu mic cu mare și au fost caiser manover (aplicații militare împărătești) în hotarele de la Dieci, Roșia, Revetiș și celălalte până la Iosașu în 28 adeca Sâmbăta. Duminică au venit și Maiestatea Sa Împăratul nostru Francisc Iosif I-iu cu trenu la Boroș Sebeș și au fost foarte mare paradie și în luminație fostau făcut la podul de peste vale care-l treci la stație arcul triumfal. Locuința maiestății sale au fost în Curtea grofească cum o numesc oamenii Curtea de Uiagă, mai pe scurt pot zice că nu poate povesti limba românească ce au fost în Sebiș numai cel ce a văzut cu ochii. Fostau oameni și muieri cu prunci cu tot să vază pe Împăratul și l-au văzut și pruncii cei mici în 29. Am fost cu cocia cu muierea și cu fata să vază paradia. Fost-au mulțime mare de oameni de toate satele din prejur și în 30 și 31 s-au finit manoverul.”
- 1894 – „în anul acesta am fost eu într-un mare necaz peste măsură de am fost gata de perit: m-au căzut tot părul de pe cap cu incistație cu tot și am fost de tot dejnădăjdut că doară nu va mai ieși mai mult. Apoi în primăvara anului acestuia iar au devenit după cum au fost dintâi.”
- 1896 – „în luna lui iunie în 9 au vărsat dolma peste hotar și au dus fânu de la care nu era încă acasă și au făcut mari pagube.”
- 1897 septembri – „În luna aceasta s-au călcat grâu la bârsani cu mașina «în ape mai întâi» .
- 1899 – „În 28 noiembrie a venit Ioan Țiucra învățător în Bârsa.”
- 1900 – La o nuntă din luna februarie (Anisia cu Ioan Birău și altă nuntă Giuța cu Teodor Matcău) „și era cald. Oamenii jucau în ocol.”

- În luna august „oamenii aduceau lemne de la Mănerău, cărau pe gunoi, culeseră cânepile...”

„colbu (praful) era pe drum de se astupau obedele carului și nu se vedea om pe om când aduceau cărătura pe drum.”

- În 10 decembrie „s-au ales de preot la noi, în comuna noastră Bârsa, Ambrosiu Papp care până acum au fost preot în Păiușeni” în locul fostului preot cu numele Avisalon Țiucra care s-au dus de la noi în Bârzava.”

În decembrie 1900 „începu a ninge și ninsă de un șuh de groasă.”

În iunie 1901 „s-au sfințit de preot pe comuna Bârsa Nicolae Costa.”

1902 – „Eu și Ioan Nemeș am fost la Bocsig după hainele călușerilor și era neaua mare. În 6 adică în seara de Botez au fost conțert la Buteni. Ne-am dus noi bârsanii cu corul și au cântat corul câte-va cântări care au fost puse în programă și călușerii au jucat călușerul și bățuta. Plata la cine s-au băgat înăuntru au fost de o persoană una coroană adică (1 coroană). Notari am fost eu, adică Petru Birău. Casieri Zaharia Anca. Președinte Ioan Nemeș și au fost o petrecere nespus de frumoasă care au durat până la 5 ore dimineața. Oamenii au fost din toate națiile la care au luat parte și domni.”

1905 – În 8 ianuarie „au venit doctor Ioan Suciu la noi de au predicat ca să ne fie ales deputat și au fost o paradie nespus de frumoasă. În 12 iar veni Ioan Suciu și nu-l lăsară jendarii și cătanele să predice. Satul era adunat cu mic cu mare să auză și cătanele cu baionete ne resprinseră pe două rânduri. În 13 fu ales Ioan Suciu de deputat și Șoimoși rămase.”

- În 29 mai „au omorât Toma Barbatei pe Vanu Ardelean, fiind amândoi pocăiți.”

- În 4 octombrie „Au venit Ioan Suciu la noi în comună și au cinstit comuna cu 20 coroane”.

- „În toamna aceasta s-au făcut fântâna sătească pe Câmp și în sat s-au făcut vreo 5 fântâni.

1906 – „S-a renovat biserica. În iulie s-a pus din nou crucea pe turnul bisericii. În noiembrie biserica a fost sfințită din nou. A fost prezent și Ioan Suciu. Preot în sat era Ioan Popovici.”

Cuprins

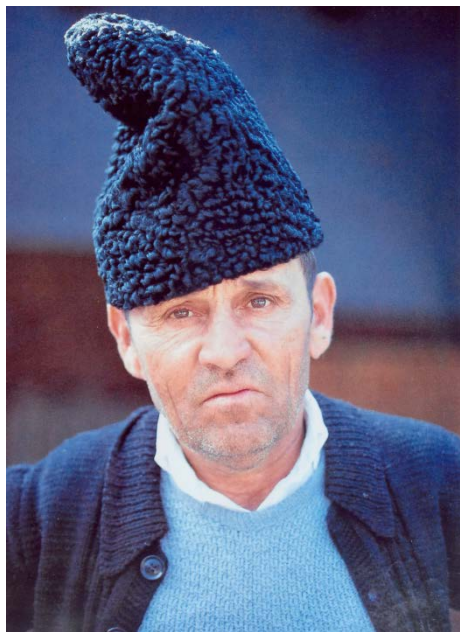
Cuvânt înainte.....	5
Câteva momente memorabile din istoria comunei.	7
Capitolul I. Cadrul geografico-natural.....	11
Capitolul II. Istoria comunei Bârsa.....	50
Capitolul III. Populația comunei Bârsa.....	111
Capitolul IV. Organizarea administrativă.....	123
Capitolul V. Viața economică.....	128
Capitolul VI. Viața tradițională.	136
Capitolul VII. Viața bisericească.....	178
Capitolul VIII. Viața școlară a comunei Bârsa de-a lungul veacurilor.	195
Capitolul IX. Viața culturală.....	216
Capitolul X. Oameni de seamă, intelectuali, fii ai satului.	224
Capitolul XI. Prezentul și viitorul comunei	240
Bibliografie.....	251
Anexa I. Vechile unități de măsură întâlnite la Bârsa.....	255
Anexa II. Conscripții.	257
Anexa III. Cronici locale.	266
- „Zilierul” învățătorului Iosif Țiucra.	266
- <i>MĂRTURIA TEMPULUI, Iosif Țiucra</i>	294
- BÂRSA, Din însemnările lui Petru Birău.	351
Cuprins.	356

Portul popular din Bârsa în perioada interbelică

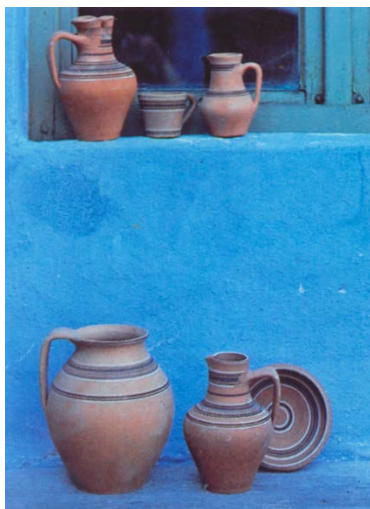

Portul popular din Bârsa, azi

Olarul Teodor Faur, 1985

Ceramică de Bârsa

Bătrâne venind de la biserică

Chemători la nuntă

„Cinstea cu craci” era purtată pe cap și jucată de nănaș până la locul nunții

Corul țărănesc din Bârsa

Formația de călușeri din Bârsa, 2009